

2012

III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

29 – 31 липня 2012 р.

Секції:

Біологічні науки

Географія та геологія

Екологія

Економіка

Історія

Математика

Мистецтво

Педагогіка

Політологія

Право

Психологія

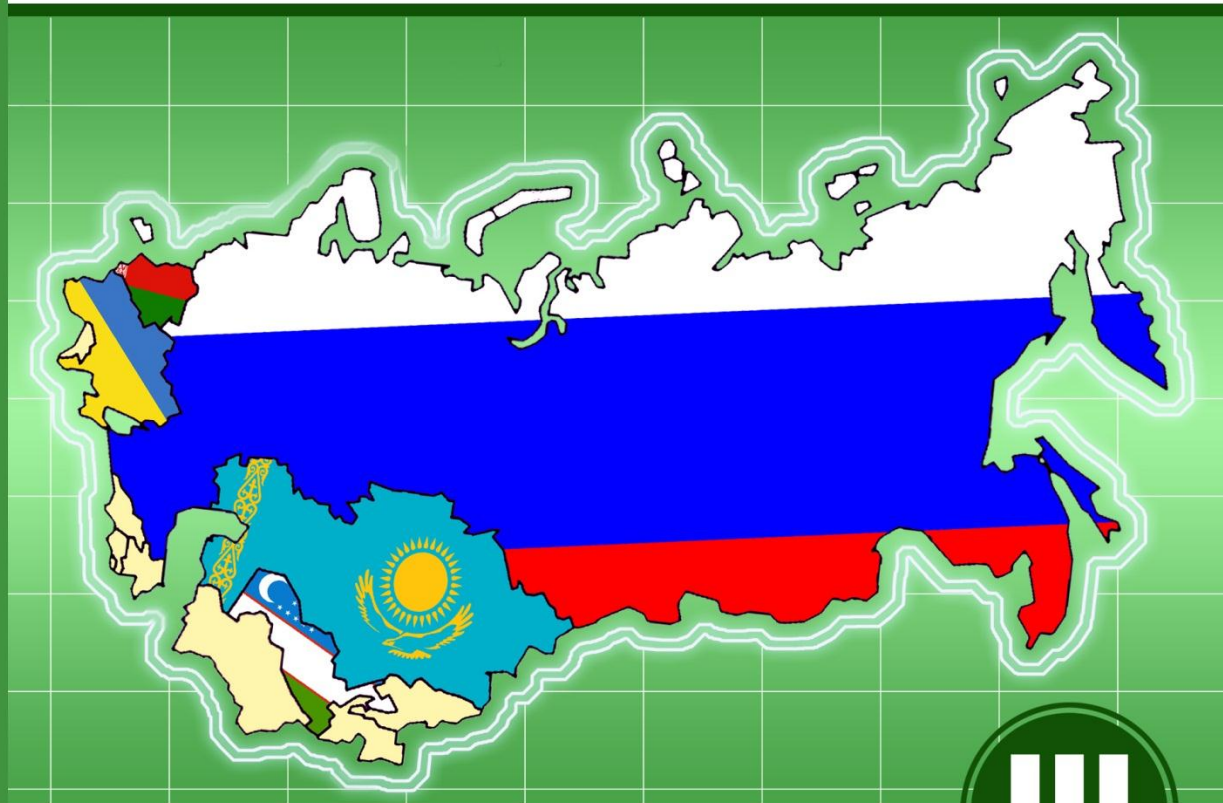
Сучасні інформаційні технології

Фізична культура та
професійний спорт

Філологічні науки

Філософія

Проблеми та перспективи
розвитку науки на початку третього тисячоліття
у країнах СНД

Переяслав-Хмельницький
2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття
у країнах СНД»**

29-31 липня 2012 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ, МОЛОДЕЖИ И СПОРТА УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

III Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия
в странах СНГ»**

29-31 июля 2012 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 141 с.

Материалы III Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. - Переяслав-Хмельницький, 2012 г. – 141 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член АПН Украины, ректор ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик к.ф.н., доцент;

Я.О. Потапенко к.і.н., доцент;

Т.М. Боголіб д.е.н., професор;

Г.Л. Токмань д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда к.біол.н. доцент;

В.А. Вінс к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік к.і.н.;

С.М. Кикоть к.і.н.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик к.ф.н., доцент;

Я.О. Потапенко к.и.н., доцент;

Т.М. Боголиб д.э.н., профессор;

Г.Л. Токмань д.п.н., профессор;

Н.В. Игнатенко к.п.н., профессор;

В.В. Куйбида к.биол.н. доцент;

В.А. ВИНС к.псих.н.;

Ю.В. Бобровник к.и.н.;

С.М. Кикоть к.и.н.

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

С.М. Кикоть.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

Ю.В. Бобровник,

С.М. Кикоть.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

С.М. Кикоть,

Ю.С. Табачок.

Составители сборника:

Ю.В. Бобровник,

С.М. Кикоть,

Ю.С. Табачок.

СЕКЦИЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Асмик Григорян
(Ванадзор, Армения)ПРИНЦИПЫ И ПОДХОДЫ ПРИ РАЗРАБОТКЕ АРМЯНСКОЙ
ЗООЛОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Животный мир Армении характеризуется большим разнообразием и эндемизмом благодаря географическому положению и ландшафтно-поясным особенностям. Представителям фауны народ издревле давал различные местные наименования и, благодаря богатому армянскому лексическому языку, появилось много синонимических наименований животных. Большое разнообразие этих наименований привело к тому, что создалась путаница в распознавании животных.

Проведя анализ таксономических названий животных, встречающихся в армяноязычной литературе (в основном учебной), выяснилось, что здесь нет четкости, единообразия, переводы часто произвольные и научно не обоснованы. При переводах латинских или русских названий животных не учтена их этимология. Из-за путаницы, царящей в специальной литературе, трудно определить правильное название видов. Имеющиеся словари еще больше запутывают, создают больше трудностей, чем помогают выяснить единственно правильное название. Часто различным животным даются одинаковые названия, или же одному животному – разные. Такое “рационализаторство” продолжается и в наши дни, порождая многочисленные ошибки, негативно сказываясь на качестве учебной и научной литературы по зоологии, усложняя распознавание, изучение и решение ряда экологических и природоохранных проблем.

Для подтверждения вышеизложенного приведем некоторые примеры. Так, например, рыбы *колюшка* и *шип* в армянском языке называются одинаково [5,10], тогда как они принадлежат к разным отрядам, первая – к колюшкообразным, вторая – к осетровым. В одних словарях сойка и чайка переведены одинаково [7], в других – чайка названа сойкой [3]. В действительности эти птицы принадлежат к разным отрядам и ведут различный образ жизни. Сойка – древесная птица, а чайка – водная. В работе М. Адамяна [2] сойка переведена как *лесная сорока*, галка – *обыкновенная сойка*, а клушица – как *красноклювая сойка*. В одном из словарей [3] дается, что галка – это *черная ворона*, в другом [7] – *ворон*, в третьем [12] – галка переведена как *серая ворона*, а ее синонимическое название отождествлено с названием *клушицы*.

В русском языке *шахином* назван *рыжеголовый сокол*, а в армянском – *сокол сапсан* или же *ястреб* [3]. Перевод названий этих птиц на армянский одинаков. Видимо, поэтому в работе Р. Казаряна [12] рыжеголовый сокол и сапсан отождествлены. Есть и такое толкование: *ястреб* – это самец сокола [4]. Так же одинаково переведены *филин* и *сипуха* [6], *совка*, *сыч* и *сычик* [2,7].

Полнейший хаос царит в названиях карпообразных рыб. Сопоставляя переводы различных авторов [5, 7, 9, 14 и др.] получается, что рыбы *плотва*, *верховка* и *карась* – это один и тот же вид, то есть названы одинаково. С другой стороны отождествлены *карась*, *сазан* и *карп* [3, 5, 7 и др.]. *Быстрянка* переведена – *тарехик* (по-русски – сельдь), тогда как эти рыбы не только разные виды, но относятся и к разным отрядам.

При рассмотрении переводов *усача-чанари*, оказалось, что как в народе, так и в некоторых литературных источниках эту рыбу путают с видом *мурца* или называют ее *обыкновенным усачем*. Словари еще более усугубляют эту ошибку.

Представитель семейства лососевых – *радужная форель* переведен как *радужный ишхан* или *радужный кармрахайт*. Общеизвестно, что *ишхан* является эндемиком оз. Севан и отличается от всех европейских лососей. Он образовал 4 рассы: *зимний ишхан*, *летний ишхан*, *гегаркуни ишхан* и *боджак ишхан*. Тогда как родина радужной форели – берега Аляски. Эта рыба является жилой формой (форелью) североамериканской *стальноголовой лососи*.

Следовательно, по-армянски она так же должна называться *радужная форель*. Второй перевод рыбы тоже не верен, так как *кармрахайт* – это только *ручьевая форель*.

В зоологической литературе встречается ряд названий, заимствованных с русского языка. В армянском произношении они не благозвучны и имеют не адекватное значение.

Как известно, представитель карповых рыб *густера* получила свое название от слова “густо”, поскольку как осенью, так и весной она образует огромные косяки. В армянской литературе название этой рыбы дается в русском эквиваленте. Известный ихтиолог М. Дадикян [9], точно описывая поведение этой рыбы, тем не менее, также называет ее густерой. Встречается и другой перевод – *серебряный лещ* (на арм.), что также нельзя считать правильным, поскольку существует вид рыбы *серебряный лещ* (*Pterycombus brama*), который принадлежит к отряду окунеобразных. Есть еще одно наименование этой рыбы – *гочи* (на арм.), что также не верно, так как это другой вид рыбы.

Выяснив смысловое значение слова “густера”, нами предложено новое армянское название, что в переводе означает “косяковая рыба”. Она представляется нам вполне мотивированным и адекватно характеризует образ жизни и поведение этой рыбы.

Армянские переводы, не учитывающие этимологию русских названий животных, иногда звучат нелепо. Так, например, представитель семейства ястребиных - *тювик* (*Accipiter brevipes*) такое же название имеет на армянском языке [6,12]. Тогда как слово “тювик” произошло от звуков “тьюю-вик, тьюю-вик, ...” издаваемых этой птицей [15]. Или же, птица *дергач* (*Crex crex*) на армянский переведена как “дергающаяся” [6,13]. Авторы, не выяснив происхождение слова “дергач”, которое произошло от издаваемых птицей в брачный период звуков “дерг-дерг...” [11], предположили, что это название произошло от русского слова “дергаться”. *Индейка кустарная* (*Alectura lathami*) по ошибке переведена как *индейка кустарниковая* [12]. *Тур* в переводе на армянский получился *дикий вол*, тогда как *вол* – это кастрированный бык и в природе он быть не может.

Другой пример: ящерица *летучий дракон* (*Draco volans*) переведена как *летучий удав* [3, 7, 10, 13]. Слово “удав” в армянском языке обозначает имеющее гигантскую величину страшное животное (удав змея, удав рыба, удав кит), а “дракон” – сказочное крылатое огнедышащее чудовище [4], следовательно, и в армянском языке наименование этого вида должно быть *летучий дракон*.

Подобным методом разработаны и предложены ряд других наименований. В ряде случаев в разных источниках одно и то же животное называется по-разному, причем эти переводы лишены какой-либо мотивации. Так, например, при переводе названия *каймановая черепаха*, слово “каймановая” дана в следующих вариантах: “кайманавор”, “каймалян”, “кайманин” и, даже, “Каймани” (что означает - черепаха Каймана).

Прежде всего, мы попытались выяснить этимологию слова “кайман”. По первым предположениям, название животного можно было связать с Каймановыми островами, которые находятся в Карибском море. Но выяснилось, что название этих черепах не имеет никакой связи с названием островов. Черепахи распространены от юго-восточной Канады до Колумбии и Эквадора. Следует отметить, что на Каймановых островах не обитают также крокодилы кайманы. Они распространены в реках Центральной и Южной Америки, в соленых водах, на океанических островах, находящихся вблизи материка. Просто пришельцы в 1530 году, приняв крупных ящериц *игуан*, обитавших на островах Карибского моря за *кайман крокодилов*, назвали эти острова Каймановыми [8].

Слово “кариб” происходит от названия индейского племени *карибы*, которое означает “смелые люди”. Распространенные на этой территории крокодилы аллигаторы отличаются своим яростным, агрессивным поведением. По этой причине их называли *саитап* (по-испански *saítan* также означает “храбрый”). Отметим, что существует также вид рыбы *каймановая щука*, которая тоже получила свое название из-за агрессивного поведения. Таким образом, *каймановая черепаха*, которая не обитает на Каймановых островах, свое наименование получила из-за храброго, агрессивного поведения.

Учитывая вышеизложенное, считаем верным в армянском языке использование названия *кайман черепаха* (в арм. яз. “кайман” – прилагательное), т.е. – “храбрая черепаха”.

Неточность, неопределенность наблюдается и в названиях кошачьих. Так, название “пантера” принято за вид и переведено как *барс* [3, 7]. С другой стороны одинаково переведены *барс* и *леопард* [6, 13]. А черная масть леопарда (меланист) принята за отдельный вид и переведена как *черный барс* [6, 10]. На самом деле это один и тот же вид. У ярко окрашенного леопарда иногда рождается черный детеныш. В разговорной речи эту масть называют черной пантерой, имея в виду его принадлежность к роду *Panthera*, куда входят так же тигр, лев, гепард, ягуар, барс. При сравнении переводов разных авторов [3, 4, 6] получается, что леопард, гепард и пантера – это один и тот же вид, с другой стороны отождествлены леопард, барс и пантера. Подобных примеров можно привести множество.

Произвольный, субъективный подход наблюдается и в тех случаях, когда в названии животного указано географическое место или экологическая среда обитания (река, озеро, суша). В этих названиях расхождения наблюдаются в основном в окончаниях слов, и в итоге образуется целый ряд вариантов названия. Учитывая данное обстоятельство, нами разработан определенный подход для переводов подобных названий. Так, если место обитания животного – река или озеро, то название, образованное на основании данного топонима, дается в родительном падеже (в некоторых случаях так было принято и ранее). Если же место обитания животного – море или океан, то к названию, указывающему место обитания, прибавляется суффикс *-ян*.

В случаях, когда в наименованиях животных указывается страна, название которой происходит от национальности (армяне – Армения, грузины – Грузия, туркмены – Туркмения и т.д.) или, если название страны произошло от названия этнического племени (например, название Дания произошло от племени *дан*, Бельгия – от племени *белги*, Швеция – от скандинавского племени *свен* и т.д. [1] или же страны, имеющей моноэтническое население (Новая Зеландия, Новая Гвинея, Мексика и т.д.), то к корню этого слова прибавляется суффикс *-акан*. В остальных случаях вполне уместен суффикс *-ян*.

В результате применения данного принципа получилась единая и четкая система названий животных, когда они указывают географическое место или среду обитания.

При разработке армянской зоологической терминологии возникла необходимость уточнить и привести к единой системе словообразовательные аффиксы (корневые, суффиксальные и т.д.) таксономических названий (категорий) животных. Как известно, словообразовательные аффиксы таксономических категорий – таксонов (вид, род, семейство, отряд и т.д.) показывают принадлежность животных к данной таксономической категории. Правильное применение таксонов и правил наименований животных регулируются обязательным для всех зоологов Международным кодексом зоологической номенклатуры. Кодексом принята четкая система таксономических единиц, имеющих определенные латинские окончания. Следовательно, и в армянском языке должен применяться определенный принцип составления систематических названий, как это принято в основном систематическом языке – латинском, а также в русском и других языках. Однако, в армянском языке один и тот же словообразовательный аффикс дается разным таксонам или разные словообразовательные аффиксы – одной и той же таксономической категории [5, 6, 10, 12, 13].

Учитывая данную ситуацию, нами разработана система общего подхода к решению этой проблемы.

Армянские ученые зоологи, сталкиваясь с подобной ситуацией, тем не менее, не ставили перед собой задачу решения данной проблемы. Очевидно, что ясности в этом вопросе можно было достичь только путем применения единого, научно-обоснованного подхода, который учел бы уже существующие названия и на их основе предложил бы новые для тех животных, наименования которых по тем или иным причинам неприемлемы.

В результате анализа современного состояния армянской зоологической терминологии нами было предпринято создание научно-обоснованного “Армяно-русско-латинского зоологического энциклопедического словаря”, где предложены принципы армянской зоологической терминологии. В работе представлена уточненная систематика животных, приведены к единообразию таксономические названия, употребляемые в армянской зоологической науке. В частности, в соответствии с латинским и русским языками разработана

единая система словообразовательных аффиксов зоологических таксонов, которые, как известно, показывают принадлежность животного к данному таксономическому рангу.

Путем применения этимологического метода переведены заимствованные из других языков названия позвоночных животных, упоминающиеся в армяноязычной учебной литературе, уточнены и исправлены ряд видовых названий, а также созданы новые армянские наименования животных. Нами разработаны и в данной работе представлены и другие вопросы армянской зоологической терминологии.

Надеемся, что разработанными и предлагаемыми в работе основными принципами впредь будут руководствоваться авторы учебников по зоологии, составители словарей, переводчики и др., а наши предложения и нововведения будут использованы в издаваемых на армянском языке зоологических работах и восполнят существующий поныне терминологический пробел в зоологической науке.

Литература:

1. Аветисян К. М. – Толковый словарь географических названий. Ереван: Луйс, 1969, 362 с. (на арм. яз.).
2. Адамян М. С. - Птицы Армении. Дисс. на соиск. уч. ст. докт. биол. наук (в виде научного доклада), Ереван, 1999, 79 с.
3. Армяно-русский словарь. Гл. ред. Е. Г. Галстян, Ереван: Изд. АН Арм. ССР, 1987, 724 с.
4. Ачарян Гр. – Этимологический коренной словарь армянского языка. Т. Б, Ереван: Изд. Ереванского университета, 1973, 698 с.
5. Гамбарян М. Е. – Зоология позвоночных. Т. 3. (Рыбы), Ереван, 1999, 207 с. (на арм. яз.).
6. Гамбарян М. Е. – Зоология позвоночных. Т. 4. (Птицы. Млекопитающие), Ереван, 2002, 360 с. (на арм. яз.).
7. Гарибян А. С. – Русско-армянский словарь. Ереван: Айастан, 1982, 1434 с.
8. Гргеарян А. Г., Арутюнян Н. М. – Словарь географических названий. Ереван: Луйс, 1987, 296 с. (на арм. яз.).
9. Дадибян М. Г. - Рыбы Армении. Ереван: АН Арм. ССР, 1986, 245 с.
10. Дживанян К. А., Даниелян Ф. Д., Рухкян Р. А., Явруян Э. Г. – Биология. Животные, [уч. для 7 кл. общеобр. шк.]. Ереван, 2000, 160 с. (на арм. яз.).
11. Жизнь животных. Т. 5. Птицы. Под. ред. Н. А. Гладкова, А. В. Михеева, М.: Просвещение, 1970, 611 с.
12. Казарян Р. С. – Армяно-русско-латинский систематический словарь названий животных. Книга Б. Птицы. Ереван: Айб- Ке, 1992, 130 с. (на арм. яз.).
13. Наумов С. П. – Зоология позвоночных. М.: Просвещение, 1985, 505 ст. (пер. с русск.).
14. Природа Армении. Энциклопедия. Гл. ред. О.М. Айвазян, Ереван: Армянская энциклопедия, 2006, 692 с. (на арм. яз.).
15. Флинт В. Е., Беме Р. Л., Костин Ю. В., Кузнецов А. А. - Птицы СССР (Под. ред. Г. П. Дементьева), М.: Мысль, 1968, 637 с.

**Светлана Колесниченко, Илья Беляев
Алёна Лавриненко (Караганда, Казахстан)
Дания Мустафина (Темиртау, Казахстан)**

МОБИЛЬНЫЙ ТЕЛЕФОН – КАК ФАКТОР ПЕРЕНОСА УСЛОВНО-ПАТОГЕННЫХ МИКРООРГАНИЗМОВ

С начала эксплуатации мобильных телефонов прошло около 28 лет. [1] Они укрепились на позиции главного аксессуара в повседневной жизни. Мобильный телефон прост, многофункционален и удобен в обращении.[2]

Каждый день мобильный телефон находится под рукой и хранит на себе следы повседневной жизни в виде микроорганизмов. Разнообразие микрофлоры мобильных

телефонов растет с каждым днем. Телефон является благоприятным местом пребывания микроорганизмов, т.к. он часто нагревается, контактирует с кожей и пищевыми продуктами, человек постоянно подносит его ко рту, держит в грязных руках. [2,3]

Особое внимание следует обратить на таких владельцев сотовых телефонов, как медицинский персонал и студенты медицинского вуза. [4] В лечебно-профилактических учреждениях количество условно-патогенных организмов в разы больше и степень опасности выше, чем местах другого профиля и направления, т.к. больничные инфекции отличаются тяжелым течением и длительным лечением, микроорганизмы вызывающие эти инфекции обладают высокой степенью антибиотикорезистентности. [5]

В подтверждение данного факта указывают проведенные исследования в странах Европы и Азии. Результаты этих исследований показали, что 98% мобильных телефонов обсеменены микроорганизмами, из них 34% условно-патогенной микрофлорой. На мобильных телефонах обитают *Streptococcus* spp., *S. aureus*, *Salmonella* spp., *E. coli*, *P. aeruginosa*, *Acinetobacter* spp., *Enterococcus* spp. и др. [6] Эти микроорганизмы могут вызывать инфекции дыхательных путей, желудочно-кишечного тракта, кожные заболевания, внутрибольничные инфекции. [7] Для здоровых людей вероятность инфицирования данными микроорганизмами очень мала, но в случае ослабления иммунитета или уже имеющегося заболевания имеет место риск получения вторичной инфекции. [8]

Целью нашего исследования было выяснение возможности переноса условно-патогенных микроорганизмов посредством мобильного телефона студентами КГМУ.

Задачи исследования:

1. Изучение микрофлоры мобильных телефонов у студентов КГМУ.
2. Выяснение причин, приводящих к загрязненности мобильных телефонов.

Материалы и методы

Работа проводилась на базе научно-исследовательской микробиологической лаборатории НИЦ КГМУ. Было проведено проспективное микробиологическое исследование. Исследовали 100 мобильных телефонов студентов 2-ых (50 человек) и 4-ых (50 человек) курсов факультета общей медицины КГМУ. Продолжительность исследования составила 4 месяца (с 12.2011 по 3.2012).

Критерии включения: возраст участников 2 курса - 18-20 лет, для участников 4 курса - 21-23; обучение на общемедицинском факультете КГМУ; наличие мобильного телефона; отсутствие получения стационарного лечения за последние 6 месяцев (информация была получена с анкеты-опросника).

Смывы с телефонов брали стерильными ватными тампонами с клавиатуры (у кнопочных телефонов) и со всей поверхности экрана (у сенсорных). Рассевы производили на следующие питательные среды: кровяной агар, ЖСА и Сабуро. Идентификация проводилась общепринятыми методами. [9] Определение чувствительности к β -лактамам антибиотикам проводили диско-диффузионным методом к цефокситину. Интерпретация результатов проводилась в соответствии с CLS 2009. [10] Статистическая обработка данных выполнялась в программе Microsoft Excel Starter 2010 из пакета программ Microsoft Office Starter 2010 (Microsoft Corp.), с использованием статистического параметра χ^2 Пирсона. Помимо бактериологического исследования микрофлоры мобильных телефонов, была разработана анкета для каждого участника.

Результаты и обсуждение

Из 100 обследованных мобильных телефонов бактериальными агентами были обсеменены 84%. На 4 курсе количество обсемененных телефонов составило 76%, на 2 курсе – 94%. Мобильные телефоны в большинстве случаев были обсеменены коагулазонегативными стафилококками (КНС) - 58%. Имеются данные, о том, что коагулазонегативные стафилококки вызывают инфекции мочевых путей, способны образовывать биопленки при катетеризации, и являются причиной эндокардитов (*S. Lugdunensis*). [11]

S. aureus был выделен в 11% случаев. На 2 курсе 18% телефонов были контаминированы *S. aureus*, а на 4 курсе – 10%. На долю *Streptococcus* spp. пришлось 7%. В

небольшом проценте случаев были выделены микроорганизмы рода Enterobacteriaceae (*Serratia plumuthica*), мицелиальные грибы и грибы рода *Candida*, *Bacillus* spp. В 15% случаях были выделены неферментирующие грамотрицательные бактерии (НГОВ), в которую входили *Acinetobacter* spp., *Ochrobactrum anthropi*, *Alcaligenes* spp., *Moraxella* spp., *Chryseobacterium lhb*, *Deinococcus radiophilus*, *Myroide* spp., *Neisseria* spp., *Ralstonia pickettii*, *Sphingobacterium spiritivorium*. Среди неферментирующих грамотрицательных микроорганизмов наибольшее распространение получил *A.lwoffii*. Как правило, *A.lwoffii* считается сапрофитом и обнаруживается в воде, почве, на предметах обихода может прибывать в течение нескольких дней. [12] Однако, в 1989 году *A.lwoffii* был причиной инфекционной вспышки в отделении интенсивной неонатальной терапии в Англии.

Выделенные штаммы *S. aureus* были чувствительны к цефокситину, т.е. чувствительны к β -лактамам антибактериальным препаратам.

Результаты анализа анкет.

Количество респондентов, периодически очищающих свой телефон, составило 30%, из них учащихся 2 курса – 13 (26%), а 4 курса – 17 (34%). 70% опрошенных студентов никогда не очищали свои телефоны. Обработка мобильных телефонов влажными салфетками снижает общую обсемененность телефона микроорганизмами ($p=0,01$). В подобных исследованиях было доказано, что обработка телефона антисептиком (70% изопропиловым спиртом) снижает бактериальную нагрузку на 87%. [13,14,15,16] 32% студентов четвертого курса носят свои мобильные телефоны в чехле, на втором курсе – 12%. Это отражается на телефонах меньшим количеством микроорганизмов ($p=0,05$). Т.е., ношение телефона в чехле может влиять на общую обсемененность мобильных телефонов ($p=0,05$). Использование мобильного телефона разными людьми (несколькими пользователями) увеличивает общую обсемененность его микроорганизмами ($p=0,01$). У лиц, проживающих в общежитиях, телефоны контаминированы меньше, чем у лиц, проживающих в квартирах. На 2 курсе, у лиц, проживающих в общежитии, на мобильных телефонах было найдено 36 видов микроорганизмов, у лиц, проживающих на квартире – 40. На четвертом курсе, у проживающих в общежитии – 17, у студентов, проживающих на квартире – 37 видов микроорганизмов.

Выводы:

Обсеменность мобильных телефонов у студентов составила 84%. На 4 курсе 76%, на 2 курсе – 94%. На мобильных телефонах были выделены следующие микроорганизмы: КНС – 58%, *S. aureus* – 11%, *Streptococcus* spp – 7%. В небольшом проценте случаев были выделены бактерии рода Enterobacteriaceae (*Serratia plumuthica*), мицелиальные грибы и грибы рода *Candida*, *Bacillus* spp. В 15% случаях – НГОВ (*Acinetobacter* spp., *Ochrobactrum anthropi*, *Alcaligenes* spp., *Moraxella* spp., *Chryseobacterium lhb*, *Deinococcus radiophilus*, *Myroide* spp., *Neisseria* spp., *Ralstonia pickettii*, *Sphingobacterium spiritivorium*).

При анализе анкет: ношение телефонов в чехле влияет на общую обсемененность микроорганизмами: на телефонах студентов, которые носят их в чехле, найдено меньшее количество бактерий. На общую обсемененность мобильного телефона влияет периодическая обработка телефона: 30% студентов в анкете указали, что они обрабатывают сотовый телефон влажными салфетками, тем самым снижая количество микроорганизмов на телефоне. Одним из вопросов анкеты был вопрос о месте проживания: общежитие или съемное/собственное жилье. В результате, студенты, проживающие в общежитии, имеют на своих телефонах меньшее количество бактерий. У студентов, проживающих на квартире, с мобильных телефонов были высеяны дрожжеподобные (*Candida albicans*, *Candida glabrata*) и плесневые грибы. Этот факт может быть объяснен тем, что проживающие в общежитии студенты возможно более дисциплинированы в плане уборке своих комнат.

В результате нашего исследования было получено видовое разнообразное микроорганизмов на мобильных телефонах. Т.е. телефон может участвовать в цепочке переноса условно-патогенных микроорганизмов, а иногда и стать причиной возникновения инфекционного заболевания.

Литература:

1. CSTED Science and Technology Policy Program Reports
<http://www.sri.com/policy/csted/reports/sandt/techin2/chp4.html>
2. Al-Abdalall AH. Isolation and identification of microbes associated with mobile phones in Dammam in eastern Saudi Arabia. Department of Botany and Microbiology, Faculty of Science for Girls, University of Dammam, Kingdom of Saudi Arabia. J Family Community Med. 2010 Jan;17(1):11-4.
3. Fatma Ulger, Saban Esen, Ahmet Dilek¹, Kerametdin Yanik, Murat Gunaydin and Hakan Leblebicioglu. Are we aware how contaminated our mobile phones with nosocomial pathogens? Department of Anesthesiology and Reanimation, Faculty of Medicine, Ondokuz Mayıs University, Kurupelit, 55139, Samsun, Turkey. Annals of Clinical Microbiology and Antimicrobials 2009, 8:7
4. Jayalakshmi J, Appalaraju B, Usha S. Cell phones as reservoirs of nosocomial pathogens. J Assoc Physicians India 2008;56:388–9.
5. Brady RR, Hunt AC, Visvanathan A, Rodrigues MA, Graham C, Rae C, Kalima P, Paterson HM, Gibb AP. Mobile phone technology and hospitalized patients: a cross-sectional surveillance study of bacterial colonization, and patient opinions and behaviours. Department of Surgery, Western General Hospital, Crewe Rd., Edinburgh, Scotland, UK. Clin Microbiol Infect. 2011 Jun;
6. Kilic IH, Ozaslan M, Karagoz ID, Zer Y, Davutoglu V. The microbial colonisation of mobile phone used by healthcare staffs. University of Gaziantep 2009;12(11):882-4.
7. Brady RR, Wasson A, Stirling I, McAllister C, Damani NN. Is your phone bugged? The incidence of bacteria known to cause nosocomial infection on healthcare workers' mobile phones. J Hosp Infect. 2006;62:123–5.
8. Медицинская микробиология, иммунология и вирусология: учебник для мед. Вузов/ А.И. Коротяев, С.А. Бабичев. – СПб.: СпецЛит, 2008. - 4е изд., испр. И доп. – 767с.: ил.
9. National standard method. INTRODUCTION TO THE PRELIMINARY IDENTIFICATION OF MEDICALLY IMPORTANT BACTERIA Issue no: 1.4 Issue date: 25.02.08 Issued by: Standards Unit, Evaluations and Standards Laboratory
10. Методические указания МЭК 4.2.1890004
11. Medical Microbiology. 4th edition. Baron S, editor. Galveston (TX): University of Texas Medical Branch at Galveston; 1996.
12. Baumann P. Isolation of Acinetobacter from soil and water. J Bacteriol 1968; 96:39-42.
13. SwetaSingh, M.D.S., ShashidharAcharya, M.D.S., MeghashyamBhat, M.D.S., SreeVidyaKrishnaRao, M.D.S. and Kalyana Chakravarthy Pentapati, M.D.S. Mobile Phone Hygiene: Potential Risks Posed by Use in the Clinics of an Indian Dental School. ManipalCollegeofDentalSciences 2010 Oct;74(10):1153-8.
14. Akinyemi KO, Atapu AD, Adetona OO, Coker AO. The potential role of mobile phones in the spread of bacterial infections. Department of Microbiology, LagosState University 2009 Sep 15;3(8):628-32.
15. Tekerekoğlu M.S., Duman Y., Serindağ A., Cuğlan S.S., Kaysadu H., Tunc E., Yakupogullari Y. Do mobile phones of patients, companions and visitors carry multidrug-resistant hospital pathogens? Am J Infect Control. 2011; 39(5): 379-81
16. Jeske HC, Tiefenthaler W, Hohlrieder M, Hinterberger G, Benzer A. Bacterial contamination of anaesthetists' hands by personal mobile phone and fixed phone use in the operating theatre. InnsbruckMedicalUniversity Hospital 2007;62(9):904-6.

Марина Литвинова, Александр Басов, Илья Быков
(Краснодар, Россия)

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССОВ ЛИПОПЕРОКСИДАЦИИ У БОЛЬНЫХ С ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНЬЮ СЕРДЦА В СОЧЕТАНИИ С САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ

В настоящее время во многих странах ишемическая болезнь сердца (ИБС) и сахарный диабет (СД) остаются по-прежнему актуальными медико-социальными проблемами в связи с

высоким уровнем заболеваемости, инвалидности и смертности [1]. Проводимые эпидемиологические и клинические исследования в последнее время отмечают рост числа одновременных нарушений углеводного обмена с ИБС. Известно, что сочетание кардиальной и эндокринной патологии считается прогностически неблагоприятным вследствие взаимного отягощения течения заболеваний и быстрого развития острых и хронических осложнений. Основным энергетическим субстратом кардиомиоцитов являются жирные кислоты [2], концентрация и состав которых значительно меняется при различных вариантах течения ИБС [3, 4]. У больных с СД также наблюдается усиление процессов липопероксидации, что связано как с интенсификацией процессов свободнорадикального окисления, так и с нарушением функционирования эндогенной антиоксидантной системы, что является важным механизмом развития у них поздних осложнений [5]. Выявление особенностей процессов липопероксидации у больных при сочетании ИБС и СД, позволит разработать новые диагностические подходы, осуществлять мониторинг их состояния, а также своевременно проводить мероприятия, корригирующие нарушения метаболизма на ранних стадиях заболевания, что позволит предупредить развитие неблагоприятных исходов при данной патологии.

В связи с вышеизложенным, целью настоящего исследования было изучение особенностей процессов липопероксидации и состояния антиоксидантной системы в крови и ротовой жидкости у больных при сочетании ИБС и СД.

Материалы и методы. Материалом для исследования были кровь и ротовая жидкость больных с СД ($n=10$), ИБС ($n=30$), при сочетании СД и ИБС ($n=30$), контрольную группу составили 20 человек. В биологических жидкостях определяли показатели перекисной модификации липидов, реагирующие с тиобарбитуровой кислотой (ТБК), а также глутатион, как ключевой низкомолекулярный субстрат, характеризующий состояние эндогенной антиоксидантной системы.

Определение продуктов липопероксидации проводили на основании количественной оценки окрашенного комплекса, образующегося при взаимодействии вторичных продуктов липопероксидации (преимущественно малонового диальдегида), содержащихся в ротовой жидкости и плазме крови, с ТБК. Полученные результаты выражали в микромолях ТБК-продуктов на 1 л ротовой жидкости или плазмы крови [6, 7];

Определение глутатиона проводили на основании его взаимодействия с 5,5'-дитио-бис-(2-нитробензойной) кислотой. Полученные результаты выражали в мкмоль/г общего белка ротовой жидкости и мкмоль/г гемоглобина (Hb), содержащегося в гемолизате эритроцитов [8, 9].

Статистическую обработку полученных данных осуществляли методами вариационной статистики с использованием t -критерия Стьюдента. Достоверным считали различие при $p<0,05$.

Результаты и обсуждение. В ходе проведенных исследований установлено, что в крови у больных с ИБС отмечается повышение ТБК-продуктов на 114,1% ($p<0,05$), у больных с СД уровень ТБК продуктов был повышен на 182,4% ($p<0,05$), а при сочетании ИБС и СД количество ТБК-продуктов возрастало на 285,5% ($p<0,05$), что свидетельствует о взаимном усилении процессов липопероксидации на фоне кардиальной и эндокринной патологии, которые могут быть связаны с одновременным нарушением процессов оксигенации и повышением концентрации глюкозы, обладающей аутооксидабельными свойствами. В ротовой жидкости наблюдалось также увеличение продуктов перекисной модификации липидов – уровень ТБК продуктов повышался при ИБС на 105,3% ($p<0,05$), при СД – на 226,3% ($p<0,05$), при сочетании ИБС и СД – на 343,9% ($p<0,05$), но в большей степени липопероксидация возрастала при СД и его сочетании с ИБС, что указывает на ведущую роль эндокринной патологии в развитии нарушений гомеостаза ротовой жидкости, что может быть обусловлено рекретивной функцией слюнных желез и выраженными нарушениями функционирования гематосаливарного барьера при СД.

При оценке состояния антиоксидантной системы установлено, что уровень глутатиона в крови больных с ИБС снижался на 9,1% ($p<0,05$), у больных с СД содержание глутатиона

было снижен на 17,4% ($p<0,05$), при сочетании ИБС и СД уровень глутатиона уменьшался на 29,5% ($p<0,05$). Такие изменения отражают глубокие нарушения в работе эндогенной антиоксидантной системы, что требует применения в комплексной терапии данных заболеваний препаратов с антиоксидантными свойствами. При изучении состояния антиоксидантного потенциала ротовой жидкости установлено, что уровень глутатиона также снижался у всех категорий больных: при ИБС – на 12,7% ($p<0,05$), при СД – на 23,7% ($p<0,05$), при сочетании ИБС и СД – на 32,4% ($p<0,05$), причем данные изменения были выражены даже в большей мере, чем в крови таких больных, что говорит о потенциальной возможности использования неинвазивных методов диагностики окислительного стресса при ИБС и СД, основанных на изучении показателей ротовой жидкости. Подобный подход позволит более рационально проводить мониторинг их состояния в амбулаторных условиях.

Выводы. У больных с ИБС и СД наблюдается нарушение всех звеньев окислительного метаболизма липидов в крови и ротовой жидкости, с одновременным снижением потенциала эндогенной антиоксидантной системы. Изучение показателей липипероксидации и содержания глутатиона ротовой жидкости при ИБС и СД перспективно проводить для неинвазивного мониторинга их состояния и последующего назначения в комплексной терапии препаратов с антиоксидантной активностью.

Литература:

1. Stoupel E., Jottrand M. La mort subite Cardiaque / Rev. med. Bruxelles. 2001. - V.22, N6. - P.488-496.
2. Bigger J.T., Albrecht P., Steinmanet R.C. Comparison of Time- and Frequency Domain Based Measured of Cardiac Parasympathetic Activity in Holter Recordings After Myocardial Infarction. // Am. J. Cardiol.- 1989. -V. 64. -P. 536-538.
3. Дудаев В.А., Аббуд А.А., Иванов А.С. Влияние полиненасыщенных жирных кислот на функциональные свойства тромбоцитов и перекисное окисление липидов у больных ишемической болезнью сердца. // Кардиология. 1987. -№6. -С. 79-83.
4. Зарубин Ф.Е. Вариабельность ритма сердца: стандарты, изменения, показатели, особенности метода//Вестн. аритмол. -1998. -№10. -С. 25-30.
5. Балаболкин М.И., Креминская В.М., Клебанова Е.М. Роль окислительного стресса в патогенезе диабетической нейропатии и возможность его коррекции препаратами α -липоевой кислоты. // Проблемы эндокринологии. –2005. –Т. 51, № 3. –С.22-33.
6. Стальная И.Д. Метод определения малонового диальдегида с помощью тиобарбитуровой кислоты // Современные методы в биохимии.- М., 1977.- С.66-68.
7. Камышников В.С. Справочник по клинико-биохимическим исследованиям и лабораторной диагностике.- М.: МЕДпресс-информ, 2004.- 920с.
8. Ellman G.L. Tissue sulfhydryl groups // Arch. Bioch. Biophys. – 1959. – v.82 – P.70-77.
9. Арутюнян А.В., Дубинина Е.Е., Зыбина Н.Н. Методы оценки свободнорадикального окисления и антиоксидантной системы организма: метод. Рекомендации.- СПб.: Фолиант, 2000. – 104с.

СЕКЦИЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ**Մեծ Հայկական
(Երևան, Հայաստան)****ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ**

Ֆրանկֆուրտյան գիտական դպրոցի ներկայացուցիչների իշխանական կոնցեպցիայի հիմնական դրույթը հետևյալն է՝ իշխանությունը շփման արդյունք է: Իշխանության դիտարկման նման մոտեցումը առաջ է եկել 20-րդ դարի կեսին՝ հոբս-մարքս-վեբերյան հայեցակարգի դեմ պայքարի ընթացքում: Դպրոցի ներկայացուցիչներից է Հաննա Արենդտը: Նրա կարծիքով՝ իշխանությունը ունեցվածք կամ առանձին սուբյեկտի սեփականություն չէ, այլ բազմակողմ ինստիտուցիոնալ շփում: Նա ավելի սկզբից է սկսում իշխանության սահմանումը, քան Վեբերը: Նրա համար այն, ինչը վերջինս բնութագրում է որպես իշխանություն, բոնություն է: Արենդտը տարանջատում է ուժն ու իշխանությունը: Բոնությունը միշտ անձնավորված է, մինչդեռ իշխանությունն իրականացվում է մարդկանց խմբի կողմից: Ուժ է համարվում այն, ինչով տարբեր չափով բնությունից օժտված են անհատները և որը մարդը կարող է կոչել իր սեփականը; մինչդեռ իշխանությանը չի տիրապետում ոչ ոք, այն առաջանում է մարդկանց միջև, երբ նրանք գործում են միասին, և այն ոչնչանում է, երբ նրանք կրկին բաժանվում են [4. P. 194]: Ուժը դառնում է իշխանության ձեռքբերման հիմք: Իշխանությունը առաջանում է մարդկային հաղորդակցության ընթացքում: Այն չի ստեղծում նյութական արժեքներ, սակայն ազդում է մարդկանց գործունեության վրա: Առաջանում է համակցված մտքերից ու ցանկություններից և ոչնչանում է, երբ կորում է միասնությունը: Սակայն սոցիալական մակարդակում այն ձեռք է բերում կառուցվածք և կենտրոնանում է ինստիտուտների վրա: Այս կերպ, իշխանությունը ստանում է գոյության հարաբերական ժամկետ: Իշխանությունը չի կարելի հան•եցնել ուժին, քանի որ այն մշտապես պետք է ակտուալիզացվի:

Իշխանության կոմունիստական ընկալումը բացատրում է նաև իշխանության տապալման հետևանքով քաղաքական կարգի կործանման երևույթը: Եթե կորել է ժողովրդի վստահությունը իշխանության ինստիտուտների և ներկայացուցիչների նկատմամբ, ապա փլուզվում է ողջ քաղաքական կարգը, այն դառնում է անընդունակ հակադարձել իր հակառակորդներին:

Եվ այսպես, ըստ Արենդտի, իշխանությունը որպես լե•իտիմ կառույց կարող է առաջանալ միայն հասարակության կողմից իշխանության հեղինակության ճանաչման դեպքում [5. P. 165]: Հենց իշխանության կոմունիկացիոն ընկալումն է ունակ բացահայտելու իշխանության շահագործման հնարավոր աղբյուրները: Հաղորդակցությունը ենթադրում է շփվող կողմերի օրինակելի հավասարությունը, որը չպետք է լինի չափազանց շատ իշխանություն կամ չափազանց շատ ենթարկում: Այստեղից առաջանում են իշխանության հաղորդակցության նորմերը.

- **փոխադարձություն.** երկար մարդկային շփումը առանց դրա անհնար է՝ նույնիսկ իշխանությունների միջև, քանի որ ճշմարիտ ընկալելի շահերը չեն օգտագործվում երկար ժամանակ, երբ դրանք միավորում են մյուսների հետ;
- **հավասարակշռություն.** միայն այս դեպքում կարող են զար•անալ պարզեցված փոխհարաբերությունները և անվստահությունը կարող է օտարվել
- **հնարավորություն.** ուրիշի պահանջը կամ պարտադրանքը մի բանի, որին ինքը ընդունակ չէ, կործանում է առնվազն վստահությունը, որը բխում է բոլորի շահերից, և հակառակորդին մղում է անվերահսկելի արձագանքի;
- **չափավորություն իշխանության օգտագործման հարցում.** դրա հակասությունները՝ չնայած ակնթարթային խոչընդոտներին, բերում են երկարժամանակյա ծանր հետևանքների և կործանում է վստահությունը ուրիշների մոտ:

Ըստ Բ. Սուտորի՝ այս կանոնները սահմանված են իշխանության կոմունիկատիվ ընկալմամբ: Այս իսկ պատճառով օգտակար են նրա համար, որպեսզի հաղթահարվի իշխանության և բարոյականության անօուտ հակադրությունը, որը նորից ու նորից հայտնվում է տեսադաշտում: Այն տեղի է ունենում ուժի, այլ ոչ թե իշխանության շրջանակներում: Նա, ով իշխանության օգտագործմամբ միշտ և սկզբունքորեն խախտում է փոխադարձության անհրաժեշտ միևնույնը և մարդկանց միջև համերաշխությունը, արա՞ոքեն կորցնում է վստահությունը ուրիշների մոտ, ովքեր, սակայն, իրեն պետք են իր իսկ շահերի համար: Այս դեպքում նրան մնում է միայն բռնության ճանապարհը: Այս կերպ, իշխանության բանական և փոխադարձության սկզբունքներով կարժավորվող իշխանությունն անհրաժեշտ է հենց բռնության վերացման համար[3. Ը. 141]:

Իշխանության էթիկան հիմնավորում են այն ինստիտուտները, որոնք վերահսկողություն են իրականացնում նրա նկատմամբ, ինչպիսիք են հասարակական կարծիքի ազատությունը, կոալիցիոն ընտրական իրավունքը, իշխանությունների տարանջատումը, մեծամասնության կառավարումը և այլն:

Եվրոպական հետազոտողներից մեկը՝ Նիկլաս Լումանը, ով իշխանությունը դիտարկում է որպես հաղորդակցության միջոց, այսպես էր մեկնաբանում այդ մոտեցման առավելությունը. «Հաղորդակցության միջոցների» որպես իշխանության տեսության հիմնավորման տեսությունը ունի այնպիսի առավելություններ, որոնք հնարավորություն են տալիս իշխանությունը համեմատել այլ տիպի հաղորդակցական միջոցների հետ: Օրինակ, ճշմարտության կամ փողի: Հարցի այսպիսի առաջադրումը ծառայում է ոչ միայն իշխանության երևույթի պարզաբանմանը, այլև միաժամանակ ավելի լայն համեմատական հետաքրքրություններին և տեսական մոտեցումների փոխանակմանը, որոնք գոյություն ունեն հաղորդակցական միջոցների տարբեր ոլորտներում: Այստեղից հետևում է, որ իշխանության տեսությունը ներառում է նաև ազդեցության ձևերի ուսումնասիրությունը և դրանց դիտարկումը իշխանության սահմանափակ կոնցեպցիայից դուրս: Այսպիսի մոտեցումը օգնում է խուսափել հաճախ իշխանության չափաանց լայն ու անորոշ ընկալումից՝ [2. Ը.11]: Վերջինը բնորոշ է սոցիալական հոգեբաններին:

Լումանը որպես սոցիոլոգիական գիտելիքի նոր պարադիգմա առաջ է քաշել հաղորդակցությունը: Սակայն նրանից առաջ երկար ժամանակ համակարգի հասկացությունը օգտագործվում էր՝ կապված անհրաժեշտության հետ՝ սոցիալական աշխարհը բնութագրել որպես հարաբերականորեն ինքնուրույն գործընթաց, որտեղ հասարակությունը որոշակիորեն ամբողջական է և կազմված է փոխկապված և փոխկախված մասերից: Համակարգային մոտեցումը, որը սկզբում պնդում էր, թե համակարժ պետք է լինի փակ, իսկ հետո՝ էնտրոպիկ, այսինքն՝ իր զարգացման ընթացքում ձգտում է միասնության, աստիճանաբար հասավ նրան, որ համակարգը կարող է լինել նաև բաց (անորոշ սահմաններով): Այսպիսի համակարգերի ներմուծումը հանգեցրեց նոր գիտության առաջացմանը՝ կիբեռնետիկա, որը կոչված էր ուսումնասիրել բաց համակարգերի զարգացումը հետադարձ կապով, որը կանխորոշում է դրանց ոչ էնտրոպիկ բնույթը: Առաջին պլան մղվեց համակարգային սահմանների և անբաժանելի հատկանիշների խնդիրները: Հարցն այսպես էր դրվում - եթե համակարգը բաց է, ապա այս կերպ այն պահպանվում է՝ միաժամանակ պաշտպանելով իր սահմանները: Համակարգը պարզապես էլեմենտների և նրանց միջև կապերի ամբողջություն չէ, այլ նոր ամբողջություն, որը տարբերվում է էլեմենտներից ու կապերից և ունի իր հատուկ անբաժանելի հատկանիշները, որը չի հանգեցվում էլեմենտների ու կառուցվածքի և չի բացատրվում դրանցով: Դրանից հետո համակարգ ասելով սկսեցին հասկանալ ոչ այլ ինչ, քան մի բան, որն ունակ է տարբերել իրեն արտաքին միջավայրից և սահմանել սեփական սահմանները:

Լումանը գտնում է, որ հասարակությունը հանդիսանում է ինքնավերարտադրող

համակարգ: Համակարգն ունի վերարտադրման ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին պատճառներ: Այն ազատ է նաև առաջադրել այդ պատճառները, որպեսզի տարբերությունը վերականգնվի: Որպես սոցիալական համակարգի այդպիսի տարր հանդես է գալիս հաղորդակցությունը, այլ ոչ թե մարդիկ և նրանց գործողությունները: Հաղորդակցությունը հիմնվում է գործողությունների վրա; գործողությունները առաջանում են համակարգի պարզեցման և սեփական բարդության հաղթահարման համար: Այս իրավիճակում հաղորդակցություն տեղմինը ձեռք է բերում այլ իմաստ: Այն նշանակում է տեղեկատվության տարբերակում, հաղորդագրություն և ընկալում, այսինքն՝ հաղորդակցությունը տեղեկատվության փոխանցման պարզ գործընթաց չէ, այլ իմաստավից գործընթաց:

Իշխանության հանդեպ Լուսանի կարծիքի տարբերությունը Վեբերի ավանդական մոդելից այն է, որ իշխանությունը ենթակայից չի խլում ընտրության իրավունքը, այն պարզապես ստեղծում է ընտրության սիմվոլիկ պատկեր: Իշխելու գործընթացը անորոշությունից դեպի հստակություն մշտական անցման գործընթաց է: Իշխանությունը առաջարկում է նախնական ընտրության արդյունքները և շնորհիվ դրա ունակ է ազդեցություն •ործել մի շարք գործողությունների կամ ան•ործության վրա: Իշխանությունն ավելի զորեղ է դառնում, եթե այն ունակ է հասնել իր որոշումների ընդունմանը այլընտրանքային տարբերակների առկայության պարագայում: Ենթականների ազատությունների ընդլայնման հետ զուգահեռ այն միայն հզորանում է... Հարկադրանքն ու բռնությունը երբեմն դիտվում է որպես իշխանության թերություն[2. Ը. 18-19]:

Այսպես, թվարկենք այն ամենը, ինչ բնութագրում է իշխանությունը: Նախ, հարաբերությունների հատուկ տեսակ, որը ենթադրում է երկու կողմերի և նրանց միջև կապերի, հաղորդակցության առկայություն՝ ինչ-որ կերպ մոտիվացված: Երկրորդ, այդ մոտիվացիայի վճռական ազդեցություն մարդու, խմբի, երկրում մարդկանց մեծամասնության վրա: Երրորդ, մի կողմի կամավոր կամ հարկադիր ենթարկում մյուսին՝ հիմնված հավատի, ռացիոնալության, իրավունքի, ուժի, պարտքի կոլեկտիվ գիտակցման վրա: Իշխանության ավանդական հայեցակարգի այս հատկանիշերը կարող ենք ընդունել որպես նրա էության բնութագրիչներ, սակայն վերջնական ճշտումների և հավելումների: Ընդհանրացնելով բոլոր այս մոտեցումները՝ ժամանակակից պատկերացմամբ իշխանությունը ընկալվում է և՛ որպես ազդեցության յուրատեսակ ձև, և՛ որպես որոշակի նպատակների հասնելու միջոց, և՛ որպես այս կամ այն միջոցներն օգտագործելու հնարավորություն, և՛ որպես յուրահատուկ հարաբերություն կառավարողի և կառավարվողի միջև: Սա թույլ է տալիս Մ.Վ. Իլյինին և Ա.Յու. Մալվինին իշխանությունը սահմանել որպես երեք չափումների ամբողջություն.

1. Դիրեկտիվ ասպեկտ – սրա համաձայն իշխանությունը տիրապետում է, որն ապահովում է հրամանների և ցուցումների կատարում

2. Ֆունկցիոնալ ասպեկտ – իշխանության ընկալում որպես հասարակության կառավարման ֆունկցիան իրականացնելու ունակություն

3. Հաղորդակցական ասպեկտը ենթադրում է, որ իշխանությունը, այսպես թե այնպես, իրականացվում է որոշակի լեզվի միջոցով, որը հասկանալի է իշխանական հարաբերության երկու կողմերին [1. Ը. 146-153]:

Կոմունիկատիվ մոտեցման տեսանկյունից, իշխանությունը մշտապես ձևավորվում է տեղեկատվության նկատմամբ մոնոպոլիայի, օրակար•ի կազմման իրավունքի, իսկ ընդդիմությունը փորձում է սահմանափակել նրան՝ նույնպես ձևավորվելով մոնոպոլիայի և կոնֆլիկտի մեջ մտնելով իշխանության հետ:

3. *Сутор Б.* Малая политическая этика // Политическая и экономическая этика / Пер. с нем. М., 2001
4. *Arendt H.* Vita Activa oder: Von tatigen Leben. Stuttgart, 1960
5. Communicative Power // Power / Ed. by Steven Lukes. Oxford: Blackwell, 1986. P. 65

СЕКЦИЯ: ЭКОЛОГИЯ**Լիանա Գևորգյան
(Գյումրի, Հայաստան)****ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ
ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎՐԱ**

Էկոլոգիական անվտանգությունը մեր օրերում ընդունել է ընդհանուր քաղաքական նշանակություն և միջուկային անվտանգության հետ գտնվում է նույն հարթության վրա:

Էկոլոգիական ճգնաժամից դուրս գալու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել, ճանաչել ու օգտագործել Էկոլոգիական համակարգի ձևավորման բոլոր հիմնարար օրենքները և բնական ռեսուրսների շահագործման ռացիոնալ մեթոդները:

Տնտեսական աճի հետ առաջանում են շատ խնդիրներ, այդ թվում նաև շրջակա միջավայրի վատթարացման հետ կապված բազմաթիվ խնդիրներ և որոնց բարելավումը շատ երկրներում կապում են տնտեսական աճի և արդեն ձեռք բերված բարեկեցության մակարդակի սահմանափակման հետ:

Շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը և ռացիոնալ բնօգտագործումը վերագրվում են կարևորագույն գլոբալ խնդիրների շարքին: Եվ Էկոլոգիական հավասարակշռության պահպանումը ոչ պակաս կարևոր է, քան տնտեսական աճի ապահովումը: Խնդիրը կայանում է նրանում, որ գլոբալ մակարդակով ներդաշնակեցվեն զարգացման այս երկու նպատակները:

Արտադրության զարգացման հարցում հասարակության և բնության միջև բարենպաստ հարաբերությունները ձևավորվում են այն պայմաններում, երբ աշխատուժը համապատասխանում է արտադրական հնարավորություններին: Փոխհարաբերությունը բնության և հասարակության միջև դասավորված է այնպես, որ տեսական աճի բոլոր գործոնները՝ աշխատանքային ռեսուրսներ, արտադրական հնարավորություններ, բնական միջավայր, հասարակությունը զուգակցված է օգտագործում արտադրության զարգացման համար:

Բնական ռեսուրսների առատությունը համարվում է հզոր պոզիտիվ գործոն երկրի տնտեսական աճի խթանման համար, սակայն չի նշանակում, որ անբարվարար պաշարներ ունեցող երկրները չեն կարող ապահովել տնտեսական աճի բարձր տեմպեր:

Վերջին տարիներին առաջ եկան լուրջ մտավախություններ արդեն բարեկեցության հասած երկրների տնտեսական աճի վերաբերյալ: Այդ մտավախությունների հիմքում գտնվում են մի շարք փոխկապված փաստարկներ, որոնց շարքում ոչ վերջին և շատ կարևոր տեղ է զբաղեցնում շրջակա միջավայրի աղտոտման հարցը:

Տնտեսական աճի հակառակորդները ամենից առաջ մտահոգված են շրջակա միջավայրի վատթարացման հարցով: Տնտեսական աճի հետ կապված առաջանում են որոշակի ծախսեր այն պատճառով, որ արտադրական գործընթացը միայն վերափոխում է բնական ռեսուրսները, սակայն չի օգտագործում դրանք ամբողջությամբ: Գործնականում այն բոլորը, ինչ ներգրավվում է արտադրության մեջ, ժամանակի ընթացքում վերադառնում է շրջակա միջավայր թափոնների տեսքով: Որքան զգալի ու մեծ է տնտեսական աճը և բարձր է կենսամակարդակը, այնքան ավելի շատ թափոններ պետք է փորձի կլանել շրջակա միջավայրը: Բարեկեցության բարձր մակարդակի արդեն հասած ցանկացած երկիր հետագա տնտեսական աճը կարող է ապահովել միայն գոյություն չունեցող պահանջմունքների բավարարման և շրջակա միջավայրի վատթարացման հաշվին: Այդ իսկ պատճառով մի շարք տնտեսագետներ գտնում են, որ տնտեսական աճը պետք է նպատակաուղղված զսպել: Շատ տնտեսագետներ հանդես են գալիս ի պաշտպան տնտեսական աճի, որպես կարևոր հասարակական նպատակի, և բերում են փաստարկներ շրջակա միջավայրի աղտոտման վերաբերյալ՝ առ այն, որ շրջակա միջավայրի և տնտեսական աճի միջև կապը շատ չափազանցված է: Այդ խնդիրները անհրաժեշտ է տարանջատել միմյանցից:

Եթե հասարակությունը հրաժարվի տնտեսական աճից, պահելով ՀԱԱ-ը նույն

մակարդակի վրա, ապա նրան միևնույն է պետք կլինի ընտրություն կատարել տարբեր արտադրական կառուցվածքների միջև և այդ ընտրությունը կազդի շրջակա միջավայրի վիճակի և կյանքի որակի վրա:

Հասարակությունը պետք է որոշում ընդունի՝ պահպանել անտառների բնական գեղեցկությունը, թե կտրել դրանք և վերածել փայտի: Իսկ եթե անտառը կտրված է, ապա պետք է որոշում կայացնել, թե փայտը օգտագործել շինարարության նպատակով, թե որպես գովազդային վահանակներ: Շրջակա միջավայրի աղտոտումը հանդիսանում է տնտեսական աճի ոչ ճիշտ գնագոյացման արդյունք:

Տնտեսական աճի սահմանափակումը չի որոշի շրջակա միջավայրի աղտոտման հետ կապված լուրջ խնդիրները:

Էկոլոգիական խնդիրները մոլորակի առանձին տարածաշրջաններում բնական ռեսուրսների որակական և քանակական սպառման և դրանց ոչ ռացիոնալ շահագործման և շրջակա միջավայրի շարունակական աղտոտման արդյունքում արդեն ձեռք են բերել անդամալի բնույթ:

Տնտեսական զարգացման արդյունքում բնությանը հասցրած վնասի և դրա վերացմանն ուղղված բնապահպանական միջոցառումների իրականացումը ենթադրում է վնասի քանակական գնահատման անհրաժեշտություն՝ գիտատեխնիկական առաջընթացի հիմնական առանձնահատկություններից ու զարգացման միտումներից և բնակչության Էկոլոգիական պահանջներից ելնելով:

Աշխարհում տիրող կրիտիկական Էկոլոգիական վիճակը պահանջում է այնպիսի միջոցների ձեռնարկում, որոնք թույլ կտան սահմանել ու պահպանել հավասարակշռությունը մարդու Էկոլոգիական շահերի, ով ինքն է հանդիսանում բնության արդյունք, բաղադրատարր ու բնության բարիքների ակտիվ սպառող, և նրա տնտեսական շահերի միջև որպես տնտեսական բարիքների արտադրողի և սպառողի:

Բնության պահպանության և դրա բարիքների ռացիոնալ ու խնայողական օգտագործման խնդիրը Հայաստանի համար նոր չի առաջացել: Միայն մեզ համար կենսական անհրաժեշտություն ենթակայացնող Սևանի պահպանման խնդիրը ունի տասնամյակների պատմություն: Հանրապետության արդյունաբերացումը և բնապահպանական միջոցառումների անտեսումը նպաստեցին Հայաստանում բազմաթիվ ոչ պակաս կարևորություն ունեցող Էկոլոգիական խնդիրների կուտակմանը: Էկոլոգիական ճգնաժամը Հայաստանում ավելի սրեց 90-ական թ.թ. տնտեսական ու Էներգետիկ ճգնաժամը:

Հետազոտման առարկա են հանդիսանում երկրի տնտեսական աճի վրա Էկոլոգիական հիմնախնդիրների ազդեցության բացահայտման Էկոլոգա-տնտեսական ասպեկտները:

Հետազոտման նպատակն է՝ ելնելով Հայաստանում ձևավորված տնտեսական իրողություններից և հաշվի առնելով երկրի տնտեսական զարգացման առանձնահատկությունները, ուսումնասիրել և հակաճգնաժամային միջոցառումների համատեքստում տալ Էկոլոգիական խնդիրների երկրի հետճգնաժամային տնտեսական զարգացման փոխկապվածության և փոխազդեցության տնտեսական և մեթոդական հիմնավորումը: Դրված նպատակին հասնելու համար ուսումնասիրվել և վերլուծվել է բնապահպանական և բնօգտագործման խնդիրների հետ առնչվող վերջին տարիների վիճակագրական տվյալները, որոնց արդյունքների հիման վրա սահմանվել են լուծման ենթակա հետևյալ խնդիրները.

- տնտեսական աճի Էության և բնապահպանական ու բնօգտագործման հիմնական խնդիրների հետազոտում;
- տնտեսական աճի ու մասնավորապես Հայաստանի հանրապետության մարզերում արդյունաբերական արտադրանքի ծավալների աճի ազդեցության և փոխկապակցվածության բացահայտում շրջակա միջավայրի աղտոտվածության և Էկոլոգիական խնդիրների առաջացման վրա;

- Հայաստանի հանրապետության մարզերում արդյունաբերական արտադրանքի ծավալների աճի և բնապահպանական ու բնօգտագործման նպատակներին ուղղված սահմանված վճարների համապատասխանելիության և համարժեքության որոշում;
- Հայաստանի հանրապետությունում օդի ու ջրի աղտոտման, թափոնների կուտակման և բնությանը հասցրած վնասի վերացման համար համապատասխան բնապահպանական վճարների վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրության և վերլուծության արդյունքների հիման վրա հասցրած վնասին բնապահպանական վճարների համարժեքության որոշում;
- ուսումնասիրությունների ու վերլուծության իրականացման արդյունքներից բխող եզրահանգումների հիման վրա համապատասխան բնապահպանական միջոցառումների իրականացման հիմնավորում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՄԱԿ-ի Հազարամյակի հռչակագիր, 8 սեպտեմբերի, 2000 թ. ,Երևան-2005.
2. Պետրոսյան Ա. Ն., Վիճակագրության տեսություն, ուսումնական ձեռնարկ, Երևան-2007.
3. Հայաստանի Հանրապետության Օրենքը բնակչության Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության մասին, 20.11.2001թ.
4. Մարկոսյան Ա., Սաֆարյան Ռ. Շուկայական տնտեսության հիմունքները – Եր., «Տիգրան Մեծ», 2002.- 480 էջ
5. Красильников О. Ю. Отражение структурных сдвигов в теориях экономического роста / Экономика: проблемы теории. Саратов: Изд-во «Научная книга» , 2001. С. 15-23.
6. Domar E. Expansion and employment // Amer. Econ. Rev 1947. Vol. 37, P. 34 –55

Ирина Глазова
(Курск Россия)

БИОИНДИКАЦИЯ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ МОНИТОРИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ГОРОДСКИХ ЭКОСИСТЕМ

Интенсивный рост городов, последствием которого является загрязнение окружающей среды, настойчиво диктует поиск новых и совершенствование уже существующих методов экологических исследований. Актуальность подобных работ не подлежит сомнению благодаря своему социальному значению, поскольку от состояния природной среды зависит качество жизни населения. Поэтому своевременный и качественный мониторинг окружающей среды может предостеречь от катастроф. Термин «мониторинг» впервые появился в рекомендациях специальной комиссии СКОПЕ (научный комитет по проблемам окружающей среды) при ЮНЕСКО в 1971 году, а в 1972 году уже появились первые предложения по Глобальной системе мониторинга окружающей среды (Стокгольмская конференция ООН по окружающей среде) [4]

В настоящее время под экологическим мониторингом понимается система регулярных, длительных наблюдений в пространстве и во времени, дающая информацию о состоянии окружающей среды с целью оценки прошлого, настоящего и прогнозов на будущее параметров окружающей среды, имеющих значение для человека.[5]

Поскольку компонентами окружающей среды являются воздух, вода, минерально-сырьевые и энергетические ресурсы, биоресурсы, почвы и др., то выделяют соответствующие им подсистемы мониторинга. При этом важно создавать не разрозненные системы, а комплексные. Система экологического мониторинга должна накапливать, систематизировать и анализировать информацию.

Одним из распространенных методов мониторинга состояния природной среды является метод природной индикации, в том числе биоиндикация, которая позволяет обнаружить и определить антропогенную нагрузку на основе влияния на них живых организмов

непосредственно в среде их обитания.

Биоиндикация используется в экологических исследованиях, как метод выявления антропогенной нагрузки на биоценоз. Метод биоиндикаторов основан на исследовании воздействия изменяющихся экологических факторов на различные характеристики биологических объектов и систем. В качестве биоиндикаторов выбирают наиболее чувствительные к исследуемым факторам биологические системы или организмы. Изменения в поведении тест-объекта оценивают в сравнении с контрольными ситуациями, принятыми за эталон. Обычно в качестве биоиндикаторов используются: животные, микроорганизмы и растения. Наиболее подробно рассмотрим фитоиндикацию. [3]

Фитоиндикация как одно из направлений биоиндикации сформировалась еще в XIX в. в связи с необходимостью решения практических задач для определения глубины залегания грунтовых вод, засоления, геохимических аномалий и т.п. [7]

Фитоиндикация может осуществляться в двух случаях:

1. По ответной реакции растений к наиболее чувствительным отдельным ингредиентам (биоиндикаторы с высокой чувствительностью к поллютантам)
2. По накоплению вредных веществ в теле растений (биоиндикаторы-накопители)

В связи с особенностями метаболизма растения больше используются для диагностики загрязнения атмосферного воздуха, однако их также можно использовать для диагностики загрязнения почв. Для диагностики уровней суммарного загрязнения воздуха лучше использовать первую группу биоиндикаторов, так как изменения и нарушения у них непосредственно отражают степень загрязнения воздуха. Биоиндикаторы-накопители можно использовать для диагностики загрязнения воздуха конкретным поллютантом. В этом случае необходимо дополнительно экспериментально определить, при каких уровнях накопления поллютантов в организмах находятся допустимые уровни загрязнения воздуха [7].

Фитоиндикация в последнее время становится все более актуальной и востребованной. Городская среда - источник обширного комплекса разнообразных веществ. Растения, особенно древесные, испытывающие антропогенный прессинг в течение долгих лет, реагируют на всю совокупность компонентов техногенной среды, в отличие от узкоспециализированных химических методов и физических приборов анализа.

Растения указывают на загрязняющие вещества в воздухе или почве морфологическими реакциями. Так у однолетних можно наблюдать изменение окраски листьев, различные некрозы, преждевременное увядание и опадание листьев. У многолетних растений загрязняющие вещества могут вызвать изменение размеров, форм, количества органов и побегов [1, с. 15-17].

Сравнительно новым в ряду подробно описанных и хорошо изученных признаков, характеризующих экологическую обстановку является показатель флуктуирующей асимметрии.

Флуктуирующая асимметрия характеризует степень изменения нормального развития организма под действием того или иного стрессового фактора или их совокупностей. В результате этого стабильность онтогенеза нарушается, что выражается в уменьшении степени симметрии главнейших ассимиляционных органов – листьев. По таким растениям можно судить о загрязнении среды определенными веществами, о химических свойствах почвы, можно определять места залегания полезных ископаемых и т.д. [2, с. 21-25]

В последнее время все больше возрастает антропогенное воздействие.

Оно действует на живые организмы, в том числе и на человека, в самых различных сочетаниях, комплексно. Это интегральное влияние можно оценивать только по реакции живых организмов или целых сообществ. Прогноз действия на человека отравляющих веществ будет правомерен не только с помощью аналитических методов, но и биологических.

Таким образом, контроль качества окружающей среды с использованием биологических объектов в последние десятилетия оформился как актуальное научно-прикладное направление.

Литература:

1. Биологический контроль окружающей среды: биоиндикация и биотестирование: учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений/ О.П. Мелехова, Е. И. Егорова, Т. И. Евсеева и др.; под ред. О.П. Мелеховой и Е.И. Егоровой. – М.: «Академия», 2007. – 288 с.
2. Василевская Н.В. Оценка стабильности развития популяций *Pinus sylvestris* L. в условиях аэротехногенного загрязнения (Мурманская область) / Н.В. Василевская, Ю.М. Тумарова // Биогеография Карелии. Труды Карельского научного центра РАН. – Вып. 7. – Петрозаводск, 2005. – С. 21-25.
3. Окружающая среда: Энциклопедический словарь-справочник. - М.: Прогресс, 1993. – 639 с.
4. <http://www.un.org/russian/conferen/humanenv/>
5. <http://enc-dic.com/ecology/Monitoring-589.html>
6. <http://www.biosphere21century.ru/articles/156>
7. <http://www.biosphere21century.ru/articles/156>

Вячеслав Терентьев, Станислав Лопатин
(Санкт-Петербург, РФ)

**ОРИЕНТАЦИЯ НА ЕДИНЫЙ ВОДОЗАБОР – ПЕРСПЕКТИВНАЯ
ОСНОВА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НОРМАТИВНОГО, ОРГАНИЗАЦИОННОГО И
ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
СИСТЕМ ВОДОСНАБЖЕНИЯ В СЕВЕРО-ЗАПАДНОМ РЕГИОНЕ**

В системах централизованного водоснабжения важным элементом является водозабор, который должен функционировать на водоисточнике, надежном в количественном и качественном отношении. Однако большинство используемых в Ленинградской области и Санкт-Петербурге водоисточников не являются безопасными с экологической точки зрения.

В области на долю проб воды из поверхностных источников централизованного питьевого водоснабжения, не отвечающих гигиеническим нормативам по санитарно-химическим и микробиологическим показателям, в 2010 году приходилось соответственно 56 и 39,7 % [2]. В Санкт-Петербурге доля проб воды из реки Невы, не соответствующих санитарным требованиям, составляла соответственно 43,7 и 89,7 % [1]. Следовательно, проблема, связанная с определением надежного источника водоснабжения и организацией соответствующего нормативным требованиям водозабора, является общей как для области, так и для мегаполиса.

К водным объектам региона, рассматриваемым как перспективные источники, следует в первую очередь отнести Ладожское озеро, обладающее значительными водными ресурсами, высоким качеством природной воды, доступное для освоения и имеющее перспективную для развития систему правовой природоохранной защиты.

Возможность и целесообразность ориентации Санкт-Петербурга на Ладожское озеро как на благоприятный по количественным и качественным показателям водоисточник не является новым и впервые сформулированным предложением. Еще в 1912 г. Городская Дума во исполнение закона о сооружении канализации и переустройства водоснабжения в Санкт-Петербурге поручила специально созданной в городе комиссии составить предварительный проект и сметы Ладожского водопровода. Предполагалось обеспечивать водой 3 586 130 жителей города и 850 тыс. жителей пригородов, подавая ежедневно 51 400 000 ведер воды. В Генеральном плане Санкт-Петербурга, принятом в 2005 году, в число задач территориального планирования города включено «перспективное использование Ладожского озера в качестве альтернативного источника водоснабжения Санкт-Петербурга». В это же время Комитет по энергетике и инженерному обеспечению Правительства Санкт-Петербурга рассмотрел Концепцию Генеральной схемы водоснабжения Санкт-Петербурга на период до 2025 г., в которой планировалось решить проблему водообеспечения города с помощью

дополнительного источника, в качестве которого рассматривалось Ладожское озеро. Авторы Концепции считали, что «на передний план выступит необходимость строительства водозабора и водовода для подачи ладожской воды на СВС и ЮВС с полным отказом от забора воды в городской черте».

В Ленинградской области в настоящее время проблема использования безопасного водоисточника и организации надежного водозабора формально решена. В 2008 г. специалисты ОАО «Водоканал-инжиниринг» (Санкт-Петербург) по решению Правительства Ленинградской области разработали Концепцию и Генеральную схему водоснабжения и водоотведения (на базе строительства Новолadoжского водовода и действующего Большого неевского водопровода) для Всеволожского, Ломоносовского, Гатчинского и Кировского районов, расположенных непосредственно вокруг мегаполиса. Правительство Ленинградской области Постановлением № 322 от 21 октября 2008 г. утвердило Генеральную схему водоснабжения и водоотведения области, предусматривающую обустройство водозаборных сооружений с насосной станцией первого подъема на платформе, расположенной в акватории Ладожского озера (район мыса Морьин Нос).

Гидрохимические и гидробиологические исследования воды в придонном горизонте на участке нового водозабора показали, что качество воды по большинству параметров (цветность, pH, мутность, содержание железа и марганца) удовлетворяют требованиям, предъявляемым к 1-го класса источникам централизованного хозяйственно-питьевого водоснабжения (ГОСТ 2761-84). По микробиологическим показателям (ОМЧ, ОКБ, термотолерантные бактерии, колифаги и энтеровирусы) качество воды исследованного района Ладожского озера полностью соответствовало требованиям СанПиН 2.1.5.980-00. Исключение составляли данные о качестве воды по перманганатной окисляемости (8,3 мг O_2 /л на поверхности и 7,5 мг O_2 /л в придонном горизонте), БПК_{полн} (5,4 мг O_2 /л на поверхности и 3,7 мг O_2 /л в придонном горизонте) и количеству клеток фитопланктона (от 1,7 до 2,0 тыс. кл/см³) [3]. Последнее отклонение авторы НИР связывали с интенсивным развитием озерной биоты, в результате чего произошло увеличение лабильного органического вещества, а также с негативным влиянием рек Морье и Авлога. Техногенное загрязнение донных отложений тяжелыми металлами не было обнаружено, а химический состав осадков имел природное происхождение. В работе отмечена необходимость дальнейших уточняющих гидрохимических и гидробиологических исследований водоисточника, охватывая все периоды года. Оценивая тенденции изменения качества воды в юго-западной акватории Ладожского озера, авторы НИР пришли к выводу, что данный район по уровню трофии можно отнести к слабомезотрофному типу. Он находится в основном под влиянием р. Вуокса (Бурная), являющейся экологически благополучной, в отличие от р. Волхов и всей Волховской губы. Значительного выноса загрязняющих веществ с речными водами в район мыса Морьин Нос не наблюдалось, т.к. в бассейне р. Морья не велось интенсивной хозяйственной деятельности. Воды из Волховской губы, загрязненные стоками Волховского алюминиевого завода и Сясьского ЦБК, не попадают в район мыса Морьин Нос вследствие того, что стоковое течение из Волховской губы, отклоняясь к западу, затем круто поворачивает на юго-запад к мысу Сосновец и далее – на юг в Шлиссельбургскую губу, проходя южнее мыса Морьин Нос.

Планируется поэтапная реализация Генеральной схемы: первая очередь – строительство водозабора в районе мыса Морьин Нос и сетей (водоводов) во Всеволожском районе; вторая очередь – соединение нового водозабора с существующим Невским водоводом, чтобы вместо невской воды подавать в пригородные районы ладожскую воду. Таким образом, в результате реализации Генеральной схемы будет создано внешнее водоводное кольцо, что сделает возможным создание соединяющих перемычек между водопроводными сетями области и города, т.е. между городским (внутренним) и областным (внешним) водоводами.

Предварительная оценка позволяет сделать экономический прогноз последствий использования общего для города и области водоисточника и организации единого водозабора. В случае осуществления водоснабжения Ленинградской области и Санкт-Петербурга из Ладожского озера суммарные расходы будут связаны со строительством

водозабора в районе мыса Морьин Нос, а также системы централизованного водоснабжения ближайшего к водозабору района (Всеволожского). На этом этапе возможна установка соединяющих переемы между водопроводными сетями области и объектами ГУП «Водоканал Санкт-Петербурга». При отказе от предложения по организации единого водозабора и раздельном развитии систем централизованного водоснабжения возможные финансовые расходы города и области будут направлены на осуществление ряда весьма затратных мероприятий, в том числе связанных с выполнением требований, предъявляемых ко 2-му и 3-му поясам зон санитарной охраны реки Невы как водоисточника, а также с непрерывной реконструкцией систем водоснабжения обоих субъектов РФ, использующих воду реки Невы и т.п.. Можно предположить, что при реализации первой группы мероприятий, включающих подключение городских потребителей воды к областным, финансовые затраты будут меньше, поэтому и экономический прогноз по первому варианту представляется более благоприятным.

Использование общего водоисточника и реализация Генеральной схемы позволят нарастающими темпами развивать водный рынок и на международном уровне, который станет важным и перспективным сегментом отечественной экономики, если воду рассматривать в качестве предмета экспорта и как третий по объему источник сырья, способный приносить доходы в государственный бюджет после нефти и газа.

Правовая защищенность Ладожского озера как и других водных объектов региона нуждается в дальнейшем совершенствовании, что крайне необходимо в условиях нарастающего антропогенного воздействия. Для его защиты как уникального и ценного в природном, социально-экономическом отношении объекта необходимо принятие специального закона, подобного Федеральному закону «Об охране озера Байкал». К сожалению, проект Федерального закона «Об охране Ладожского озера», разработанного специалистами Института озероведения РАН, несколько лет находится на стадии обсуждения в Государственной думе Федерального Собрания Российской Федерации.

Нормативная пробельность имеет место и в санитарном законодательстве, регулирующем процедуру и порядок утверждения проектов зон санитарной охраны (ЗСО) водных объектов в первую очередь – в Федеральном законе «О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения» (№52 от 30.03.1999), СанПиН 2.1.4.1110-02, а также в Водном кодексе РФ [4]. В результате, только в Ленинградской области около 80 % источников централизованного водоснабжения области не имеют не только утвержденных, но даже согласованных проектов ЗСО. В СанПиН 2.1.4.1110-02, а также Водном кодексе РФ не в полной мере учтены положения ряда федеральных законов, которые касаются защиты водных объектов. Например, в Федеральном законе от 14.03.1995 г. № 33-ФЗ «Об особо охраняемых природных территориях» (ст. 2) отмечается, что органы исполнительной власти субъектов РФ, органы местного самоуправления могут устанавливать иные категории особо охраняемых природных территорий (ООПТ). То есть существует правовая основа для повышения статуса ЗСО водоисточников путем расширения перечня ООПТ, включив в него ЗСО, т.к. по определению ООПТ – это участки земли, водной поверхности и воздушного пространства над ними, где располагаются природные комплексы и объекты, которые имеют особое природоохранное, научное, культурное, эстетическое, рекреационное и оздоровительное значение, которые изъяты решениями органов государственной власти полностью или частично из хозяйственного использования и для которых установлен режим особой охраны. Несомненно, что природные комплексы, на которых организуется водозабор, имеют или должны иметь особый экологический статус, играющий существенную роль в создании условий, оказывающих благоприятное влияние на здоровье человека.

В п. 1.9 СанПиН 2.1.4.1110-02 отмечено, что в генеральных планах застройки населенных мест границы ЗСО источников водоснабжения должны указываться на схеме планировочных ограничений. Однако в документе не приводится порядок подобного «продвижения» сведений о ЗСО. Вместе с тем в ст. 14 Градостроительного Кодекса указывается, что на картах, содержащихся в схеме территориального планирования субъекта РФ, отображаются границы ООПТ, границы зон с особыми условиями использования

территории. В ст. 1, содержащей понятийный аппарат, «зоны охраны источников питьевого водоснабжения» отнесены к зонам с особыми условиями использования территорий. Следовательно, в СанПиН с 2004 г. не вносится поправка и, как следствие - не реализовано важное решение, принятое на законодательном уровне, а существующая в п. 1.9 формулировка носит в большей степени не обязательный, а рекомендательный характер.

Для устранения пробелов в нормативно-правовом обеспечении ЗСО водоисточников необходимо в первую очередь определиться с вариантами законодательного решения проблемы на федеральном уровне путем внесения соответствующих положений (поправок) в Водный кодекс РФ и СанПиН 2.1.4.1110-02.

Приведенные выше предложения и их практическое выполнение планируется проверить в процессе реализации Генеральной схемы водоснабжения и водоотведения Ленинградской области, важным элементом которой является водозабор в районе мыса Морьин Нос. Согласованный и утвержденный поверхностный источник водоснабжения характеризуется минимальным числом загрязняющих акваторию и прибрежной полосы Ладожского озера объектов. При этом предполагается выполнить требование Градостроительного кодекса РФ (п. 6, ст. 14) об отображении на схеме территориального планирования субъекта РФ границ с особыми условиями использования территорий. Для выполнения этого положения утвержденный проект ЗСО водоисточников будет направлен в Градостроительный совет Комитета по архитектуре и градостроительству Ленинградской области для включения ЗСО (1, 2 и 3 пояса) водозаборов Генеральной схемы в Генеральный план Ленинградской области. В случае своевременного оформления и утверждения необходимого статуса ЗСО водоисточника Генеральной схемы водоохранные мероприятия потребуются планировать и проводить в минимальном объеме.

Таким образом, создание на Ладожском озере единого для области и города водозабора открывает хорошие перспективы для оптимизации нормативного, организационного и экономического обеспечения систем централизованного водоснабжения двух субъектов Северо-Западного региона.

Литература:

1. Аналитические материалы по Санкт-Петербургу для включения в Государственный доклад «О санитарно-эпидемиологической обстановке в Российской Федерации в 2010 году».- СПб., 2011.- 289 с. [электронный ресурс].
2. Доклад о санитарно-эпидемиологической обстановке в Ленинградской области в 2010 году, - СПб., 2011.- 251 с. [электронный ресурс].
3. Заключительный отчет на выполнение НИР: «Выполнение исследований качества воды в юго-западной части акватории Ладожского озера с целью выбора места водозабора» /ООО «Центр экоинноваций», Ген. директор Ш.Р. Поздняков.- СПб., 2008.- 118 с.
4. Лопатин С.А. О нормативно-правовом обеспечении зон санитарной охраны водоисточников / С.А.Лопатин, В.И.Терентьев, А.В.Терентьев // Водочистка, Водоподготовка, Водоснабжение.- №4.- 2011.- С. 4 - 9.

Анна Пученкова
(Курск, Россия)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ НЕКОТОРЫХ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ В РАСТЕНИЯХ ЦЕНТРАЛЬНО-ЧЕРНОЗЕМНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БИОСФЕРНОГО ЗАПОВЕДНИКА ИМ. В.В. АЛЕХИНА КАК ЭТАП ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА ЕГО СОСТОЯНИЯ

Проблема загрязнения окружающей среды тяжелыми металлами остается актуальной в связи с расширением их потребления и ростом числа источников поступления [2, с.7]. Тяжелые металлы остаются ведущей группой загрязняющих веществ, которые

представляют научный и практический интерес для оценки экологического состояния загрязненных территорий. Возросшее число автотранспорта и работа промышленных предприятий связана с выбросом в атмосферу токсичных веществ, в том числе и тяжелых металлов (ТМ). Загрязнение окружающей среды тяжелыми металлами оказывает значительное отрицательное влияние на химический состав почв, пищевые свойства растительности. Попадая в почву тяжелые металлы, вступают во все основные циклы миграции, происходящие в биосфере [2]. Важность понимания проблемы загрязнения почв тяжелыми металлами определяется также тем, что почвы являются природным накопителем тяжелых металлов в окружающей среде и основным источником загрязнения сопредельных сред, включая растения [1].

Центрально-Черноземный государственный биосферный заповедник им. В. В. Алехина широко известен как единственный сохранившийся кусочек ландшафта лесостепи. Заповедник находится в юго-западной части Среднерусской возвышенности, в пределах средней полосы лесостепной зоны, и состоит из пяти разобщенных и разных по величине участков — Стрелецкого, Казацкого, Баркаловки, Букреевых Барм и Ямского общей площадью 4847 га. Заповедник находится в зоне умеренного увлажнения и умеренно холодного климата. Рельеф заповедника типично эрозионный. Все его участки сильно изрезаны и дренируются глубокими балками с многочисленными разветвлениями.

Основное богатство заповедника — луговые целинные степи, представляющие коренной зональный тип травянистой растительности, — занимают половину его площади. Многие растения: бобовые — горошек тонколиственный, вязель пестрый или злаки — костер безостый, пырей средний, вейник наземный образуют пятна или куртины [3].

Мониторинг состояния природных объектов является актуальным для биосферных заповедников, поэтому определение содержания тяжелых металлов в растениях за 30 летний цикл является важным и подлежит изучению.

Исследуемые образцы отбирали в сухую погоду, в утренние часы, после высыхания росы. На выбранном для отбора проб участке выделили 8-10 учетных площадок площадью 1 м², располагая их по диагонали участка. Точечные пробы количеством не менее десяти отбирали с каждой учетной площадки вручную. Полученную зеленую массу расстилали на полиэтиленовую пленку и тщательно перемешивали, получая объединенную пробу. Исследуемую пробу, выделенную методом квартования из объединенной пробы, помещали во взвешенную тару.

Высушенную пробу оставляли на лабораторном столе на 24 ч для доведения ее до воздушно-сухого состояния. Воздушно-сухую пробу использовали в дальнейшем для озоления. Озоление проводили следующим способом: пробу без уплотнения укладывали в фарфоровый тигель, чтобы в ее нижние слои поступал воздух. Тигель с пробой взвешивали на весах высокого класса точности, помещали в холодную печь для обугливания пробы и повышали температуру до 200 °С — 250 °С (что сопровождается появлением дыма).

После прекращения выделения дыма температуру печи доводили до 500 °С и прокаливали в течение 3 — 5 ч. Зола смачивали дистиллированной водой, приливали по каплям концентрированную перекись водорода, затем раствор азотной кислоты (1:1). Высушивали золу на электроплитке. Далее тигель снова помещали в печь и прокаливали при температуре 500 °С до достижения постоянной массы тигля с золой.

Охлажденную и доведенную до постоянной массы золу смачивали несколькими каплями дистиллированной воды и добавляли раствор соляной кислоты (1:1). Затем тигель ставили на электрическую плитку и упаривали содержимое до влажных солей, не допуская разбрызгивания и прокаливания осадка. После этого в пробу вносили раствор азотной кислоты (1:1), накрывали тигель часовым стеклом и снова нагревали на электроплитке до кипения, не допуская разбрызгивания осадка.

После охлаждения тигля проводили отделение раствора золы фильтрованием от нерастворенного осадка.

Определение тяжелых металлов выполняли инверсионно – вольтамперометрическим методом. Концентрацию металлов определяли методом добавок стандартных растворов,

приготовленных из ГСО. Результаты исследования отображены в таблицах №1 и №2.

Таблица № 1

Содержание тяжелых металлов в образцах отобранных в 2011г.

Образец	Содержание тяжелых металлов мг/кг							
	Zn		Cd		Pb		Cu	
	X	±ΔX	X	±ΔX	X	±ΔX	X	±ΔX
Ковыль перестый	—		0,920	0,047	1,317	0,086	—	
Чистец прямой	2,716	0,141	—		1,116	0,079	—	
Таволга шестилепестная	10,678	0,619	—		7,012	0,344	16,485	0,889
Горошек тонколистный	56,270	4,333	—		1,478	0,068	7,293	0,350
Горицвет весенний (адонис)	—		—		7,063	0,473	—	

Таблица № 2

Содержание тяжелых металлов в образцах отобранных в 1986г.

Образец	Содержание тяжелых металлов мг/кг							
	Zn		Cd		Pb		Cu	
	X	±ΔX	X	±ΔX	X	±ΔX	X	±ΔX
Ковыль перестый	7,136	0,140	—		12,494	0,825	3,172	0,162
Чистец прямой	—		—		5,940	0,303	—	
Таволга шестилепестная	—		0,587	0,028	2,124	0,104	3,542	0,174
Горошек тонколистный	22,002	1,346	—		3,281	0,190	5,839	0,273
Горицвет весенний (адонис)	—		—		2,685	0,115	—	

Во всех исследуемых образцах растений были обнаружены тяжелые металлы. Наиболее часто в образцах отобранных в 1986 г., встречается свинец, его содержание колеблется в пределах 1,116 – 12,494 мг/кг. В настоящее время активным накопителем свинца является таволга шестилепестная и адонис, его содержание 7,012 и 7,063 мг/кг соответственно, что в 7 раз превышает концентрацию в других исследуемых образцах, причем в адонисе не было обнаружено других тяжелых металлов, это может говорить об избирательности данного растения в накоплении определенного элемента. Цинк, кадмий и медь были также обнаружены в изучаемых образцах. Лучше всего аккумулирует цинк и медь

горошек тонколистный при этом их содержание в образцах, отобранных в 2011 г, превышает аналогичные значения в образцах отобранных 1986г.

Литература:

1. Клинская Е.О. содержание свинца, цинка, никеля и кадмия в почвах города Биробиджана и оценка их влияния на здоровье населения // Известия Самарского научного центра Российской академии наук, т. 12, №1(4), 2010. – С 1027 – 1031.
2. Титов А.Ф., Таланова В.В., Казнина Н.М., Лайдинен Г.Ф. Устойчивость растений к тяжелым металлам / / Титов А.Ф., Таланова В.В., Казнина Н.М., Лайдинен Г.Ф. Институт биологии КарНЦ РАН. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН, 2007. - 172 с.
3. [http://www.zaroved.net/index.php/News/Регионы/Центральный округ/Курская область/Курский район/Центрально-Черноземный заповедник](http://www.zaroved.net/index.php/News/Регионы/Центральный_округ/Курская_область/Курский_район/Центрально-Черноземный_заповедник).

СЕКЦИЯ: ЭКОНОМИКА

**Хайрулло Абдукодилов, Маъруфджон Абдуллоев
Мунира Обидова (Худжанд, Таджикистан)**

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В
ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН**

Известно, что денежно-кредитная политика страны направлена на создание благоприятных условий. С точки зрения, как науки, так и практики, доказано, что макроэкономические условия повышают эффективность общественного производства. Через денежно-кредитные рычаги государство осуществляет достижение задач макроэкономической стабильности, создавая стимулы или, наоборот, снижая стимулы, устанавливая целевые ориентиры, влияет как на макроэкономические параметры экономики и общества, так и на, микроэкономический климат внутри страны. Основным звеном проведения и осуществления денежно-кредитной политики выступают Национальный банк Таджикистана и система коммерческих банков. В широком понимании вся кредитная система страны является каналом осуществления денежно-кредитной политики.

Практика показывает, что использование монетарных инструментов подавления инфляции имеет свои пределы. Необходимо и справедливо отметить, что в рыночной экономике сокращение физических объемов производства приведёт к замораживанию инвестиционной деятельности и не обеспечит глубоких экономических преобразований в народном хозяйстве.

Применение только монетаристского подхода в этих условиях приведет из-за сужения базы кредитования к резкому сокращению инвестиционной деятельности по всей стране и к замедлению роста доходов в экономике, следовательно, возникает замкнутый круг. Низкие производственные возможности в условиях структурных преобразований означают естественное замедление роста или сокращение объемов производства и низкий платежеспособный спрос, что не позволяет реализовать весь произведенный продукт. В условиях переходного периода это чревато негативными социальными последствиями.

В целом, по использованию Национальным банком политики рефинансирования, четко прослеживаются два периода: до середины 1998 года и после этого периода. Введение национальной валюты – сомони, т.е. с конца 1999 и по май 2000 года, кредитная политика Национального банка Р.Т., была относительно слабой, и его кредиты направлялись не только на увеличение ресурсной базы Национального банка, но и на создание и развитие жизненно важных для страны отраслей. В течение этого периода эффективность процентной политики Национального банка определяется во взаимосвязи с вопросами перестройки хозяйственных связей отечественных субъектов в процессе постепенного сужения сферы бюджетных ограничений государственных предприятий, в результате чего реальная ставка процента находилась на отрицательно высоком уровне.

На практике это означало прямое дотирование государством субъектов экономики. Отчасти этому способствовали: подчинение Национального банка Таджикистана в этот период эмиссионным статусам, отсутствие реальных инструментов проведения денежно-кредитной политики (общая валюта - сомони, отсутствие государственных краткосрочных облигаций), желание избежать резкого снижения уровня жизни населения.

В начале 2007 года ставки рефинансирования были повышены до 13 %, а, в феврале 2008 года - до 16% годовых, и реальная процентная ставка по кредитам впервые достигла положительных значений. С того времени реальная процентная ставка рефинансирования держится на положительном уровне на несколько процентных пунктов по отношению к уровню инфляции. На текущий момент, т.е. с 1 ноября 2011 года, ставки по рефинансированию кредита по процентам для частных банков составляют 10 %. [1, с.28]

В настоящее время Национальный банк Таджикистана продолжает проводить сдерживающую политику минимальных резервных требований. Так, с июня 2010 года был

установлен 7-процентный размер отчислений в фонд обязательных резервов от привлеченных средств на срок от 1 до 3-х лет и 10-процентный - от привлеченных средств со сроком более 3-х лет.

Это обеспечивало поддержание необходимого уровня ликвидности денежного рынка и банковской системы.

Норма минимальных обязательных резервов была пересмотрена в мае 2008 года и в марте 2009 года из-за углубившегося мирового финансового кризиса. В целях приспособления минимальных обязательных резервов к новой, относительно стабильной макроэкономической ситуации и тенденциям финансового рынка, размер отчислений по депозитам до трех лет снижен соответственно до 18 % и 12 %. [2]

Дифференцированное снижение норм обязательных резервов направлено на решение еще одной важной задачи. В Таджикистане, как и в других странах, осуществляющих трансформацию экономики с мероприятиями по макроэкономической стабилизации, параллельно необходимо осуществлять реструктуризацию экономики, развитие отраслей глубокой переработки для преодоления узкой специализированной и однобокости экономики. Денежно-кредитная политика в Таджикистане вырабатывается и осуществляется с учетом этих факторов. Так, норма резервирования для коммерческих банков дифференцирована; она снижается в зависимости от предоставления кредитов для промышленных инвестиций, для развития отраслей, ориентированных на экспорт и выпуск конечной продукции. Кроме того, преимущество в кредитовании получают приоритетные отрасли, определенные Правительством республики: энергетика, зерноводство, хлопководство, производство и т.д. [3, с.42-45]

Вытекающая из особенностей данной экономической модели поддержка базовых и приоритетных отраслей экономики при проведении денежно-кредитной политики на сегодняшний день обеспечила Таджикистану ощутимый реальный рост ВВП, финансовую стабилизацию, относительно низкий уровень инфляции и сокращение безработицы.

Рыночная инфраструктура как фактор, формирующий условия экономического роста, напрямую участвует в процессах мобилизации, перераспределения через соответствующие каналы и использование совокупных инвестиционных возможностей страны. Как известно, существует взаимосвязь в виде временного лага в 1 год между ростом капитальных вложений и ростом валового внутреннего продукта страны. Это должно отразиться как эффект от капитальных вложений в виде прироста валового внутреннего продукта страны в ближайший период. По расчетам специалистов, увеличение капитальных вложений на один процент по отношению к ВВП при прочих равных условиях приводит к увеличению валового внутреннего продукта страны на 0,6 процента.

В стране не только приостановлено падение производства, но и с 2005 года наблюдается рост: ВВП страны составлял 110,3%. Так, в 2007 году темпы роста ВВП Таджикистана составляли 107,8%; в 2008 и 2009 годах - на уровне чуть меньше, чем в 2007 году - 107,9 и 103,4 процента; достигнута финансовая стабилизация, которая характеризуется низким уровнем инфляции. По итогам 2007 г. - 2,1% в месяц, такой же уровень сохраняется в 2008 году, но в 2009 году относительно низкий, и с учётом мирового финансового кризиса этот показатель составил 0,6%. [4, с.97-98] Создаются и поддерживаются через механизм денежно-кредитной политики совершенно новые для Таджикистана отрасли: автомобилестроение, производство бытовой электроники, телекоммуникации и другие. Наряду с новыми отраслями обеспечивается всемерная поддержка базовых отраслей экономики, являющихся основой экономической независимости страны.

По мере изменения складывающейся экономической ситуации, происходит пересмотр элементов денежно - кредитной политики, эволюция от жесткой денежно-кредитной политики, направленной на обуздание высокой инфляции и создание предпосылок финансовой стабилизации, к умеренно жесткой, сочетающейся с мерами воздействия на инфляцию и мерами, обеспечивающими рост производства, ВВП и национального дохода.

Если рассмотренные нами направления механизма влияния рыночной инфраструктуры на повышение эффективности функционирования общественного

производства предусматривают создание соответствующих условий: правовых, финансовых и других, обеспечивающих рост экономики, то последнее направление предусматривает непосредственное влияние институтов рыночной инфраструктуры на эффективность функционирования экономики.

В рамках финансового рынка функционирует относительно большое число институтов рыночной инфраструктуры. В различных сегментах этого рынка обращается множество видов рыночных инструментов

Процессы создания и организация деятельности новых институтов рыночной инфраструктуры в Таджикистане подчинены логике проводимых в стране реформ. Одни институты или инструменты рынка возникли на начальном этапе реформ, а другие - по мере складывающейся ситуации и предпосылок. Например, неразвитость и несформированность отношений собственности на первых порах не могли не препятствовать созданию предприятий акционерного типа, следовательно, и фондовых бирж как таковых. В свою очередь, в развивающихся странах те институты рыночной инфраструктуры, которые уже имеют такие круги как банки, страховые, инвестиционные институты и другие, вполне отвечали требованиям рыночной экономики и могли выполнять функции рыночной инфраструктуры.

Задача состояла в усилении их организованного состояния, количественных и качественных показателей. Известно, что рост количества рыночных институтов, совершенствование их деятельности способствуют повышению конкуренции на рынке. Результатом его является установление рациональных, оптимальных экономических отношений между участниками данного рынка. Чем выше степень конкуренции, тем выше рационализация и экономия ресурсов, благодаря чему достигается оптимизация совокупных расходов и максимизация доходов.

Такая же динамика характерна и для банковской системы Таджикистана. Хотя, по мнению отечественных и зарубежных специалистов, банковская система Таджикистана - очень сложная структура, которая является объектом пристального контроля со стороны Национального банка, но общая динамика реформ, законы «Об акционерных обществах» и «О банковской деятельности» привели к определенному увеличению количества коммерческих и малых - средних банков Таджикистана. [5]

Возросла доля капитала коммерческих банков в финансировании капитального строительства и инвестирование в народном хозяйстве. Если кредиты банков, направленные на финансирование капитальных вложений, в 2006 году составляли около 16%, то в 2007 году они составили 21,6%. По итогам 2009 и 2010 годов этот показатель немного возрос по отношению к 2008 году и составил 34,2 % и 39,6 % соответственно. [6, с.62] Во-первых, происходит медленный, но уверенный рост доли иностранных инвестиций в источниках финансирования. То есть, в связи с углублением рыночных отношений, и порой с дефицитом госбюджета, наблюдается снижение государственных источников финансирования и рост доли действительно рыночных источников финансирования капитального строительства дорог, зданий и т.д. Замедление и дефицит госбюджета, также связаны с процессами мирового финансового и экономического кризиса.

Если рассмотреть структуру кредитных вложений коммерческих банков Таджикистана, то только с относительным снижением темпов инфляции наблюдается постепенное повышение доли долгосрочных кредитов.

В частности, в статье 17 закона РТ «Об инвестициях», принятого ещё на начальном этапе рыночных отношений и пересмотренного с дополнениями от 30. 04. 2007. за № 260 цитируется, что, «инвестор может по своему усмотрению реинвестировать прибыль, оставшуюся после уплаты налогов, на данной территории, который, в свою очередь, получит гарантии и льготы Правительства Республики Таджикистан». [7]

Итак, на наш взгляд, для достижения эффективности производства и повышения устойчивых темпов экономического роста необходимо осуществить следующие меры:

1. Способствование частному внутреннему инвестированию, поскольку частные инвестиции являются наиболее эффективными. Создание развитых институтов рыночной

инфраструктуры, предоставляющих альтернативные направления вложений, становится существенным моментом прироста внутренних инвестиций экономики;

2. Создание благоприятных условий для привлечения иностранных инвестиций в развитие реального сектора экономики и рыночной инфраструктуры;

3. Активизация процессов либерализации деятельности и предоставления больших свобод в функционировании институтов рыночной инфраструктуры, обеспечивающих дополнительный прирост инвестиций.

Литература:

1. Банковский статистический бюллетень. - Душанбе, 2011. - №4.
2. <http://www.nbt.tj>.
3. Муртазокулов М. Р. Роль и особенности денежно-кредитного регулирования в переходной экономике (на примере Республики Таджикистан), дисс. канд. экон. н.- Худжанд.- 2012 г.
4. Таджикистан в цифрах. //Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан. - Душанбе. 2010.
5. <http://www.mmk.tj>.
6. Банковский статистический бюллетень. - Душанбе, 2010. - №4
7. Закон Республики Таджикистан «Об инвестициях» от 30.04.07. № 260.

Олександр Гринько
(Полтава, Україна)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ

В сучасних умовах розвитку світової економіки, особливу увагу відіграє взаємозв'язок соціальної інфраструктури і виробництва. Зміни, що відбуваються в сфері підприємницької діяльності збіглися з глибокою кризою регіонів і всієї економіки країни в цілому. Різка подорожчання кредитних ресурсів, величезний дефіцит бюджету, інфляція, неплатежі негативно позначилися на всіх галузях економіки. Погіршення фінансового стану підприємств і організацій, зниження обсягів його державної підтримки та інші негативні фактори паралізували інвестиційну діяльність, у результаті чого скоротилися обсяги будівництва та введення в дію потужностей, відбулося моральне і фізичне старіння основних фондів та соціальної інфраструктури. У тому числі, з занепадом соціальної інфраструктури, чітко просліджується тенденція зменшення обсягів виробництва продукції та надання послуг, що в свою чергу пояснюється тісним взаємозв'язком виробництва та соціальної сфери.

В сучасних умовах господарювання, формування ефективної соціальної інфраструктури потребує особливої уваги, оскільки обсяг та рівень якості її послуг має суттєвий вплив не лише на гармонійність розвитку демографічних процесів, але і на рівень виробничого розвитку територій.

Соціальна інфраструктура – важливий компонент соціально-економічного розвитку. Як сукупність галузей національного господарства, соціальна інфраструктура потребує узгодженого системного підходу в процесі свого розвитку, що забезпечується за рахунок злагодженості дій всіх органів регіональної та державної влади, самоорганізації територіальних громад, ініціативності бізнесу в питанні розвитку соціальної сфери певних територій.

Основними парадигмами в контексті визначення місця та ролі державного управління в процесі розвитку соціальної інфраструктури країни є:

- послаблення централізації управлінського процесу. Перебудова взаємовідносин між органами управління державного та регіонального рівня у прийнятті життєво важливих рішень, щодо формування потенціалу ефективного розвитку соціальної та економічної системи на регіональний рівень;

- стимулювання ефективності в діях регіональних управлінських структур у процесі реалізації державної політики розвитку країни;
- активізація процесу побудови державної політики, за рахунок формування за ініціативою знизу від сукупних регіональних переваг до державних;
- реорганізація економічних та соціальних систем з урахуванням принципів економічної безпеки.

Спробуємо проаналізувати як соціальна інфраструктура впливає на ефективність виробництва. По-перше, соціальна інфраструктура створює передумови для відтворення робочої сили, по-друге, стежить за здоров'ям і освітою, по-третє, забезпечує продовольчими та промисловими товарами, через мережу торгових установ, по-четверте, підтримує культурно-моральний потенціал людей. У цілому діяльність соціальної інфраструктури спрямована на задоволення потреб людей, тобто робочої сили.

Якщо рівень розвитку соціальної інфраструктури високий, то це не може позначитися на ефективності виробництва. Наприклад: якщо добре організовано отримання дітьми освіти, а потім і професії, це дозволить отримати кваліфіковані кадри, продуктивність яких безсумнівно буде вище, ніж не кваліфікованих працівників. Так само якщо рівень розвитку соціальної інфраструктури дозволяє зблизити умови життя в місті і селі, то це приверне високо кваліфікованих фахівців з вищою освітою в сільську місцевість, зараз же спостерігається зворотний процес. Коли з-за незадовільних умов життя кваліфіковані працівники перебираються в міста, і цей процес насамперед позначається на якості роботи, а отже на ефективності виробництва. Організована соціальна інфраструктура дозволяє працівникові більше часу приділяти процесу виробництва, а не пошуку необхідних продуктів або послуг. Отже, поняття «соціальна інфраструктура» багатогранне в своєму прояві корисності і потребує подальших досліджень.

Соціальна інфраструктура - комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей. Ця сфера охоплює освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, пасажирський транспорт і зв'язок, культуру, побутове обслуговування. [2, с.17-18]

Соціальна інфраструктура має значні територіальні відмінності у рівнях обслуговування. Вони визначаються рівнем грошових доходів і життя населення, природними чинниками, що зумовлюють певні потреби в опаленні, одязі, послугах тощо, а також системою розселення і транспорту, складом населення і його традиціями.

Важливим стратегічним завданням України є прискорення розвитку соціальної інфраструктури, роль якої в економічному житті суспільства недооцінювалась. Транспорт і зв'язок належать до матеріального виробництва, бо пов'язані з процесом виробництва, і водночас до нематеріального виробництва, бо пов'язані з обслуговуванням людей. Поділяється на такі дві галузі: соціально - побутовий комплекс та соціально - культурний. На даний момент в Україні ця галузь малорозвинута та потребує великих коштів.

Соціальна інфраструктура є похідною величиною від розвитку виробництва, розміщення галузей народного господарства. Темпи урбанізації залежить від соціальної інфраструктури. [1, с.18]

Однак, слід зауважити, що в сучасних умовах необхідно раціонально поєднувати виробництво і соціальну інфраструктуру. Слід фінансувати лише той обсяг підрозділів соціальної сфери, який дійсно необхідний. При цьому потрібно правильно визначити цей обсяг у відповідності з кількістю працівників (споживачів послуг - населення) і виробництвом в регіоні.

Література:

1. Розміщення продуктивних сил: Підручник // В. В. Ковалевський, О. Л. Михайлюк, В. Ф. Семенов та ін. - К.: Знання, КОО, 2003. - С. 285
2. Социальная инфраструктура как фактор развития сельских территорий (на примере Псковской области): автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 [Электронный ресурс] / С.В. Иванова; МСХА имени К.А. Тимирязева. - М., 2010. - 21 с. - рус.

Юрій Табачок
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ІНТЕРЕСИ ПІДПРИЄМСТВА В СКЛАДІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

З'ясування інтересів підприємства є головним аспектом у розрізі розуміння сутності економічної безпеки, адже саме інтереси формують напрямки розвитку економічної діяльності та являються її спонукальними мотивами.

Розмаїтість і мобільність інтересів підприємства зумовлюють необхідність їхньої систематизації за рядом ознак і упорядкування на основі цієї систематизації, що дозволить чітко їх формулювати, організувати їхній моніторинг, контролювати рівень дотримання, сформулювати систему пріоритетних інтересів підприємства і визначити заходи для їхнього захисту. Інтереси підприємства доцільно упорядкувати за такими ознаками:

- вид інтересів;
- природа інтересів;
- ступінь значимості інтересів;
- розподіл інтересів підприємства в часі;
- локалізація інтересів підприємства.

За видом інтересів виділяють економічні, соціальні, політичні й екологічні інтереси [1; с. 23].

Економічні інтереси підприємства зумовлені насамперед його позицією на ринку і станом конкурентоспроможності його товарів. Вони представлені низкою економічних показників, такими як контрольована частка ринку, обсяг продаж, ціна товарів, витрати на виробництво і прибуток. Економічні інтереси підприємства пов'язані також з наявністю і доступністю коштів і звідси - з доходами на інвестований капітал чи позики. Останнє впливає на величину позикових засобів, що можуть знадобитися підприємству для фінансування своєї діяльності. Економічні інтереси підприємства є домінуючими. їхній захист забезпечується відповідним механізмом, складність якого пропорційна різноманіттю економічних інтересів підприємства.

Соціальні інтереси підприємства пов'язані з процесами розширеного відтворення робочої сили. Будь-яке підприємство зацікавлене в соціальній стабільності суспільства, що, зокрема, зумовлена такими факторами, як наявність робочих місць, навантаження на одне робоче місце, можливість одержання роботи відповідно до професії чи спеціальності, рівень оплати праці і своєчасність виплати заробітної плати, наявність житла, якість медичного обслуговування, можливість одержання соціальних пільг і т. ін.

Соціальна обстановка в суспільстві може також впливати на відношення персоналу до роботи, що, в свою чергу, впливає на його вимоги до величини заробітної плати й умов праці.

Підприємство зацікавлене в забезпеченні всіх функціональних сфер своєї діяльності кваліфікованими фахівцями, у їх сумлінному і творчому виконанні своїх обов'язків, відсутності протестів персоналу в будь-якій їхній формі (страйк, саботаж). З цією метою підприємство повинне брати участь у рамках своєї компетенції в створенні відповідних умов розширеного відтворення робочої сили, що не завжди збігається з його економічними інтересами. Так, підвищення рівня оплати праці персоналу з метою мотивації його до якісної праці впливає, відповідно, на рівень витрат підприємства і може привести до обмеження його економічних інтересів.

Наявність політичних інтересів у підприємства зумовлена тим, що на його діяльність впливає і політична ситуація, що складається в країні чи в регіоні. Певною мірою способи управління економікою, методи і форми державного регулювання діяльності підприємств і є результатом політичних цілей і завдань уряду.

Поява екологічних інтересів підприємства обумовлена низкою передумов, серед яких доцільно виділити соціальні, економічні і духовні.

Соціальні передумови мають переважно суспільний характер, оскільки забруднення навколишнього середовища призводить до підвищення рівня захворюваності населення, погіршує умови його життя, що, в остаточному підсумку, знижує продуктивність праці працездатного населення і веде до значних утрат, пов'язаних з передчасним зносом засобів виробництва, необхідністю ліквідації наслідків несприятливого впливу діяльності підприємств на навколишнє середовище, і підвищує соціальне навантаження на суспільство, що виявляється в зниженні кількості працездатного населення і збільшенні соціальних виплат.

Економічна природа екологічних інтересів підприємств стає все більш очевидно. Більше того, набирає сили процес екологізації економіки, еколого-правові обмеження діяльності підприємств стають усе більш чіткими, завдяки чому удосконалюється механізм еколого-економічних відносин між державою і підприємствами. Економічні методи боротьби з екологічними правопорушеннями покликані стимулювати зацікавленість підприємств у виконанні екологічних законів, зробити вигідну для підприємств природоохоронну діяльність і підсилити економічну відповідальність підприємств за порушення природоохоронного законодавства. Економічні методи боротьби з екологічними правопорушеннями поділяються на дві групи: методи запобігання правопорушень екологічного законодавства і методи економічної відповідальності за вже допущені порушення. Саме економічна відповідальність підприємства по відшкодуванню нанесеного збитку внаслідок екологічного порушення повинна стати важливим економічним методом боротьби з порушеннями екологічного законодавства. З погляду системи інтересів підприємства варто додати, що ця економічна відповідальність значною мірою зумовлює і появу екологічних інтересів підприємства [2, с.17-18].

Духовні передумови виникнення екологічних інтересів підприємства мають суто особистісний характер і зумовлені усвідомленням керівниками і власниками підприємств необхідності зниження шкідливого впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище. Однак домінуючою передумовою екологічних інтересів підприємства є -все-таки поява додаткових економічних витрат, пов'язаних з компенсацією нанесеного навколишньому середовищу збитку й оплатою за перевищення граничнодопустимих концентрацій шкідливих речовин чи погроза зупинки підприємства.

За своєю природою інтереси підприємства можуть бути природними і примусовими.

Природні інтереси підприємства представлені його взаємодією із суб'єктами зовнішнього середовища, зумовленими потребами процесу виробництва і реалізації продукції, розширеного відтворення капіталу і робочої сили. Ці потреби задовольняються в ході взаємодії з такими суб'єктами зовнішнього середовища, як споживачі продукції, постачальники матеріальних ресурсів, засобів виробництва і капіталу і т. ін. Відмітною рисою природних інтересів підприємства є можливість при зниженні рівня дотримання інтересів перемістити суб'єкт взаємодії й організувати взаємодію з іншим суб'єктом зовнішнього середовища.

Примусовість інтересів підприємства зумовлена тим, що взаємодія підприємства із суб'єктом зовнішнього середовища носить змушений характер, заснований або на використанні адміністративних методів керування, або на безальтернативності дій підприємства.

Прикладом першого типу взаємодії є сплата підприємством податків у бюджети різних рівнів і відрхування в різного роду позабюджетні фонди. Як приклад взаємодії другого типу можна навести взаємодію підприємства з монополістами - природними чи утвореними внаслідок безконтрольної концентрації або виробництва капіталу. Як правило, примусові інтереси підприємства ведуть до втрати частини його доходу внаслідок домінування інтересів партнера над інтересами підприємства. Особливістю змушених інтересів підприємства є неможливість заміни суб'єкта взаємодії.

Розмаїтість і безліч інтересів підприємства зумовлюють необхідність їх упорядкування за ступенем їхньої значимості. З цього погляду можуть бути виділені глобальний інтерес підприємства, пріоритетні і другорядні інтереси.

Глобальний інтерес підприємства пов'язаний зі стадією, що завершує процес виробництва, - стадією обміну, у результаті чого підприємство одержує дохід від реалізації своєї продукції, робіт чи послуг. У зв'язку з цим глобальний інтерес підприємства зумовлений його положенням на ринку, наявністю і використанням конкурентних переваг.

До пріоритетних інтересів підприємства належать ті, дотримання яких робить найбільший вплив на величину прибутку підприємства. Пріоритетними інтересами підприємства можуть бути різні їхні види - економічні, соціальні чи екологічні.

Другорядні інтереси підприємства не роблять істотного впливу на величину його прибутку й зумовлені загальною ситуацією в суспільстві взагалі й в економіці країни зокрема.

З позиції розподілу інтересів підприємства в часі можна виділити поточні і стратегічні інтереси підприємства.

Поточні інтереси підприємства представлені існуючими взаємодіями підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища, що забезпечують підприємству дохід певної величини.

Стратегічні інтереси підприємства варто розглядати як його потенційно можливі взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища, що не здійснюються в даний час, але передбачаються як ймовірні в майбутньому. Стратегічні інтереси підприємства формуються, виходячи з прогнозування стану зовнішнього середовища, одним з найважливіших аспектів якого є прогнозування інтересів найбільш значимих для економічної безпеки суб'єктів зовнішнього середовища. З усієї сукупності методів прогнозування більш придатний для цієї мети метод сценаріїв. Донедавна методологію «сценаріїв майбутнього» використовували винятково великі організації, в тому числі в різноманітних областях науки, техніки й економіки України. Тепер сценаріям приділяється все більша увага, їх починають використовувати в управлінні середні підприємства, оскільки саме сценарій дозволяє одержати опис сукупності майбутніх взаємозв'язків підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища за допомогою формування погоджених, логічно взаємозалежних подій і послідовності кроків підприємства, з визначенням ступенем можливості ведучих до реалізації прогнозованих його інтересів.

З метою формування стратегічних інтересів підприємства можлива розробка двох типів сценаріїв. Перший тип сценарію містить опис послідовності кроків підприємства, що ведуть до дотримання його прогнозованих інтересів з урахуванням балансу з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. При цьому типі сценарію важлива роль належить стратегічному моніторингу факторів і подій, що впливають як на інтереси підприємства, так і на їхній баланс з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Особливо важливе значення такий моніторинг має для пріоритетних інтересів підприємства і/чи для найбільш значимих суб'єктів зовнішнього середовища. Другий тип сценарію припускає опис можливих наслідків для підприємства, якщо його інтереси будуть дотримані чи, навпаки, не дотримані, і які при цьому будуть наслідки для діяльності підприємства. Другий варіант сценарію можна розглядати як портфель заходів, дій і кроків підприємства, реалізація яких у різному наборі забезпечує певні наслідки для підприємства в сфері його інтересів.

Поточні і стратегічні інтереси підприємства можуть відповідати один одному, тобто стратегічні інтереси в цьому випадку можуть розглядатися як пролонгування поточних інтересів з деяким ступенем їхнього коригування. Однак зовсім не виключена наявність протиріч між поточними і стратегічними інтересами підприємства, за яких стратегічні інтереси підприємства формулюються з достатнім ступенем відмінності від поточних інтересів, тобто ті види взаємодії тих їхніх суб'єктів, що вигідні в поточному періоді, негативно вплинуть на рівень доходів підприємства в майбутньому і, навпаки, невикладна взаємодія в поточному періоді вплине на рівень доходів підприємства в майбутньому [4, с.37-48].

З погляду локалізації інтересів підприємства можна виділити галузеві, регіональні і функціональні інтереси.

Галузеві інтереси підприємства можна розглядати як взаємодію підприємства з іншими підприємствами, їхніми об'єднаннями, науковими інститутами тієї галузі, до якої воно відноситься. Така взаємодія може здійснюватися, наприклад, у формі кооперування чи комбінування виробництва, створення на тимчасовій чи постійній основі галузевих об'єднань з різним рівнем централізації керування. Разом з тим галузеві інтереси підприємства найчастіше мають непрямий, опосередкований характер, оскільки зумовлені конкурентною боротьбою з виробниками аналогічної чи взаємозамінної продукції.

Регіональні інтереси підприємства зумовлені його взаємодією із суб'єктами зовнішнього середовища, розміщеними в одному з розглянутих підприємством регіоні. У цьому

випадку йдеться про постачальників і покупців продукції підприємства, організації, що представляють ринкову інфраструктуру, чи відділення банків, а також організації регіональної інфраструктури, наприклад, міські чи обласні центри зайнятості.

Функціональні інтереси підприємства розглядаються як його взаємодія із суб'єктами зовнішнього середовища за різними функціональними сферами діяльності. Прикладами такої взаємодії є пошук партнерів по спільній реалізації інвестиційних чи інноваційних проектів, а також звертання підприємства до маркетингових фірм чи фірм рекламних агентств.

Для реалізації власних інтересів підприємства, а також для забезпечення своєї економічної безпеки підприємство використовує сукупність власних корпоративних ресурсів, що являються факторами бізнесу, що використовуються власниками і менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу.

Серед них виділяють ряд ресурсів [3; с. 57-69]:

а) Ресурс капіталу. Акціонерний капітал підприємства в поєднанні з позиковими фінансовими ресурсами є кровоносною системою підприємства і дає змогу купувати і підтримувати інші корпоративні ресурси, первісно відсутні в засновників даного підприємства.

б) Ресурс персоналу. Менеджери підприємства, штат інженерного персоналу, виробничих робітників і службовців з їхніми знаннями, досвідом і навичками є основною провідною і сполучною ланкою, що поєднує в одне ціле всі фактори даного бізнесу, забезпечуючи проведення у життя ідеології бізнесу, а також досягнення цілей бізнесу.

в) Ресурс інформації й технології. Інформація, що стосується усіх сторін діяльності підприємства, є нині найбільш цінним і дорогим з ресурсів підприємства. Саме інформація про зміну політичної, соціальної, економічної та екологічної ситуації, зміни на ринках підприємства, науково-технічна і технологічна інформація, конкретні ноу-хау, що стосуються певних аспектів даного бізнесу, нове в методах організації і управління бізнесом дають можливість підприємству адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища бізнесу, ефективно планувати і здійснювати свою господарську діяльність.

г) Ресурс техніки і обладнання. На основі фінансових, інформаційно-технологічних і кадрових можливостей, що має підприємство, воно купує технологічне та інше обладнання, необхідне, на думку менеджерів підприємства, і доступне, виходячи з наявних ресурсів.

д) Ресурс прав. З розвитком цивілізації, виснаженням природних ресурсів і підвищенням цінності нематеріальних активів різко зросла роль ресурсу прав. Цей ресурс включає права на використання патентів, ліцензії і квоти на використання природних ресурсів, а також експортні квоти, права на користування землею. Цей ресурс дозволяє підприємству залучитися до використання передових технологічних розробок, не проводячи власних наукових досліджень, що дорого коштують, а також отримати доступ до виключних можливостей розвитку бізнесу [5; с. 169].

Основним завданням необхідності забезпечення економічної безпеки підприємства є досягнення стабільності функціонування і створення перспектив зростання, щоб виконати цілі обраного бізнесу. Це постає перед кожним підприємством щодня.

Найбільш ефективно використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідне для виконання цілей певного бізнесу, досягається шляхом запобігання загрозам негативних впливів на економічну безпеку підприємства і досягнення основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства.

Література:

1. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко - К: Лібра, 2003. – 280 с.
2. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: [навч. посіб.] / М.І. Камлик – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
3. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства. [Вид. 2-ге, перероб. та доп.] / С.Ф. Покропивний – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
4. Новікова О.Ф., Покотиленко Р.В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізми забезпечення: [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко - Донецьк: КІНД ІЕПНАНУ, - 2006, - 408 с.

5. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика: [монографія] / М. В. Фоміна – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 540 с.

**Нина Кузнецова, Денис Алексеев,
Гульсум Сандубаева
(Магнитогорск, Россия)**

РОЛЬ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИИ

Организация - это сложный механизм, основой жизненного потенциала которого является организационная культура как один из факторов повышения конкурентоспособности компании. Это объясняется тем, что в современных условиях в центре внимания управленческой науки оказывается не только наращивание экономических показателей, разработка и внедрение стратегии реализации и продвижения товара на рынке, но и максимизация эффективности менеджмента за счет совершенствования процессов управления персоналом путем формирования и развития организационной культуры. При этом предназначение организационной культуры непосредственно связано с решением ключевых задач выживания предприятия в социально-экономической среде и внутренней интеграции поведения персонала для достижения поставленных целей.

Культура оказывает всепроникающее воздействие на деятельность организации. В результате недооценки значения организационной культуры порой на предприятии стихийно может сформироваться не самая благоприятная для бизнеса атмосфера и сопутствующие этому явления: равнодушное отношение к делу, нарушение технологии, высокая конфликтность и, как следствие, снижение производительности, что ведет и к снижению экономической эффективности предприятия. Наличие элементов организационной культуры (в том числе целенаправленное формирование и развитие) может позволить руководству предприятия: эффективно использовать человеческие ресурсы компании для реализации ее стратегии; повысить уровень управляемости компанией; усилить сплоченность команды; использовать как стратегический мотивирующий фактор, направляющий сотрудников на достижение целей компании.

Организационная культура предприятия позволяет оценить степень стабильности организации, её конкурентоспособность, предположить возможные направления разработки управленческих решений по повышению эффективности ее деятельности, а также способность достигать запланированных результатов. В связи с тем, что современные предприятия в своей работе используют как достижения отечественной науки, так и новейшие западные технологии, инновационные методики, меняется подход к формированию организационной культуры, таким образом, возникает необходимость оптимизации методов её развития на всех стадиях функционирования организации - с момента создания и в течение всего периода деятельности.

Сегодня можно сказать, что организационная культура это своеобразная идеология управления, проявляющаяся в миссии и целях предприятия и оказывающая существенное влияние на отношение работников к компании, на основные принципы деятельности работников и предприятия в целом, на совокупность собственных позиций компании относительно общества, деловых партнеров, потребителей, и в конечном итоге способствующая повышению конкурентоспособности компании.

Культура неосознаема, но при этом ее воздействие легко прослеживается в повседневном поведении сотрудников организации любого уровня. Определение целей, постановка задач, выработка моделей действий и собственно сама активность внутри организации опосредованы ее идеологией. Элементы культуры отражены в официальном видении компании, и таким образом, становятся доступными для внешнего окружения – клиентов, партнеров, конкурентов и общества в целом. Сложившаяся организационная

культура является результатом воплощения определенной идеи, заложенной при сознании компании. Культура через ценности, заложенные в ней, и персонал, воплощающий идеи и замыслы, формирует уникальность организации, а значит, может служить основой ее позиционирования на рынке. Сильная культура формирует не только питательную среду внутри организации, позволяющую привлекать новых талантливых сотрудников, но и становится атрибутом конкурентоспособности компании[3].

Организационная культура присутствует во всех сферах деятельности человека в организации, и ее функции должны быть реализованы во всех функциональных блоках системы управления фирмой. К числу основных укрупненных блоков, оказывающих воздействие на уровень организационной культуры, следует отнести[2]:

- 1) маркетинг и продажи (торговая марка, фирменный стиль рекламы и др. способы продвижения продукции, культура общения с потребителями);
- 2) научно-техническая подготовка производства (наличие собственных разработок, исследований, кол-во патентов, изобретений, современность и перспективность технологии, степень техпроцесса);
- 3) производство (производственная культура: прогрессивность производственной структуры, современность оборудования, организации производственного процесса, условия);
- 4) управление персоналом (уровень образования и квалификации работников, корпоративные программы обучения, социальные гарантии, условия труда и отдыха);
- 5) управление финансами (финансовая культура: достоверность и соответствие финансовой отчетности мировым стандартам, кредитная история);
- 6) связь с общественностью (связь и характер взаимодействия с обществом, партнерами, госорганами);
- 7) экономический потенциал (трудовой потенциал, организационно-управленческие возможности, нематериальные активы, производственный потенциал, материально-технические ресурсы).

Организационная культура формируется в сознании человека - работника фирмы, он является ее носителем и распространителем. Поэтому, воздействие организационной культуры непосредственно направлено на человека, а через него уже на производственные и управленческие процессы, качество выпускаемой продукции и т.п. В современных условиях быстрого научно-технического прогресса, ограниченности внешних ресурсов возможность для компании развиваться, используя внутренний потенциал, является одним из важнейших факторов успешной конкуренции.

Американские исследователи Т. Питерс и Р. Уотерман выявили ряд черт организационной культуры, способствующие успеху и развитию организации и рассматривающиеся как факторы повышения ее конкурентоспособности. Наибольший интерес, на наш взгляд, представляют следующие: 1) решения принимаются даже в условиях нехватки информации; 2) центральным моментом организационной культуры является удовлетворённость потребителя; 3) поощрение самостоятельности и инициативности; 4) человек воспринимается как важная ценность и актив организации; 5) руководители организации регулярно посещают управляемые ими объекты и непосредственно общаются с подчинёнными на местах их работы; 6) строгая ориентация на основную деятельность, диверсификация не поощряется; 7) простота организационной структуры, немногочисленный штат управления; 8) сочетание гибкости (за счет минимума контроля и вмешательств руководства) и жёсткости (за счет общих ценностей) в организации.

Разработанная Т. Парсонсом обобщенная модель взаимосвязи организационной культуры и результатов деятельности организации - модель AGIL - позволяет выделить ряд функций, которые любая социальная система, в том числе организация, должна выполнить, чтобы выжить и добиться успеха: адаптация (Adaptation); достижение целей (Goal achievement); интеграция (Integration); легитимность (Legitimate). Для выживания и успешной деятельности организация должна обладать способностью к адаптации к условиям внешней среды, достигать поставленных целей, интегрировать свои части в единое целое и быть признанной людьми и другими организациями [1].

Швейцарским исследователем Д. Дэнисоном была разработана модель влияния организационной культуры на эффективность организации, которая заключается в описании взаимосвязанного воздействия на эффективность организации четырех факторов организационной культуры: вовлеченности, согласованности, адаптивности и миссии [3]. В данной модели под эффективной организацией понимается организация, способная разрешать проблемы внутренней интеграции и внешней адаптации. Вовлеченность – это состояние, при котором сотрудники чувствуют, что их деятельность тесно связана с целями организации, что они наделены полномочиями, что ценится работа в команде и приоритет отдается развитию человеческих способностей. Согласованность – высокий уровень интеграции и координации. Адаптивность – состояние, при котором организация гибко реагирует на требования покупателей, принимает риски, учится на своих ошибках и способна к изменениям. Миссия – описание целей и направлений стратегического развития организации исходя из сложившегося в организации представления о будущем.

Влияние организационной культуры на деятельность организаций при этом должно рассматриваться в единстве пяти направлений, а именно: 1) на процессы, протекающие в организации; 2) на структуру организации; 3) на поведение организаций; 4) на конкурентоспособность; 5) на общую результативность деятельности организаций. Такой подход позволит учесть и проанализировать совокупное воздействие организационной культуры на фирму, включая все аспекты деятельности и жизни организаций, даст цельное его понимание.

Влияние организационной культуры на деятельность организации проявляется в достижении главной цели организационной культуры – обеспечении самоорганизации социально-экономической системы посредством персонала, повышении трудового потенциала организации, который является составляющей общего экономического потенциала фирмы. Достижение главной цели организационной культуры – повышения трудового потенциала приводит к росту компетенции персонала. В конечном итоге, рост компетенции означает рост прибыли, доходности организации. Это связано с тем, что более компетентные работники могут работать на более совершенном оборудовании, по более совершенной методике; они способны генерировать идеи, творчески подходить к работе. Все это положительно скажется на качестве продукции, позволит организации разрабатывать собственные уникальные технологии, продукцию, тем самым повышая прибыльность. Влияние организационной культуры на экономическую эффективность деятельности организации отражается в экономических результатах деятельности организации, особенно в росте рыночной стоимости фирмы [2].

Таким образом, можно отметить, что влияние организационной культуры на общую результативность деятельности организации складывается из совокупности рассмотренных выше направлений ее воздействия. В целом, процессы, структуры, поведение, уровень конкурентоспособности организации и формируют новую идеологию управления и как следствие общую результативность ее деятельности. Поэтому можно констатировать, что организационная культура, так или иначе, влияет на все характеристики результативности компании. Организация с низкой культурой производства, труда, обслуживания и вообще деятельности различных функциональных подразделений не имеет в современных условиях перспективы дальнейшего развития. Понимание роли организационной культуры позволит поставить диагноз своей организации, понять, что можно, а что нецелесообразно делать, оценить ее человеческие ресурсы и потенциал в целом, поможет лучше прогнозировать эффективность своей управленческой деятельности, сделать свои решения адекватными состоянию своей организации и внешней среды.

Литература:

1. Глушаков, В. Сильная корпоративная культура - основа инновационного развития предприятий. Наука и инновации [Текст]: монография/В.Глушаков. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 150с.

2. Кроль, Л.М. Управленческая культура организаций [Текст]: учеб. пособие/Л.М. Кроль. - М.: Независимая фирма, 2004. - 400с.
3. Тихомирова, О.Г. Организационная культура: формирование, развитие и оценка [Текст]: учеб. пособие для вузов/О.Г. Тихомирова. - СПб.: ИТМО, 2008. - 154с.

Нина Кузнецова, Зоя Ивекеева
(Магнитогорск, Россия)

РОЛЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ В СИСТЕМЕ МЕНЕДЖМЕНТА СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Значение информации во всех сферах человеческой деятельности на современном этапе постоянно возрастает, что связано с изменениями социально-экономического характера, появлением новейших достижений в области техники и технологий, результатами научных исследований. Научно-техническая революция выдвинула информацию в качестве важнейшего фактора производственного процесса. Информационный процесс необходим как неременное условие работы современной техники, как средство повышения качества рабочей силы, как предпосылка успешной организации самого процесса производства.

Под управленческой информацией понимается совокупность сведений, о процессах, протекающих внутри организации и в ее окружении, уменьшающих неопределенность управления и принятия решений. Информация представляет собой отражение в сознании человека характеристик окружающего мира, зафиксированное впоследствии на материальных и иных носителях. Она имеет количественные и качественные характеристики, может воспроизводиться, покупаться и продаваться.

По определению Г. Аммельбурга, информация – это сведения об окружающем мире (объектах, явлениях, событиях, процессах и т.д.), которые уменьшают имеющуюся степень неопределенности, неполноты знаний, отчужденные от их создателя и ставшие сообщениями (выраженными на определенном языке в виде знаков, в том числе и записанными на материальном носителе), которые можно воспроизводить путем передачи людьми устным, письменным или другим способом (с помощью условных сигналов, технических средств, вычислительных средств и т.д.) [1].

Управленческая деятельность начинается со сбора, накопления и переработки информации, т. е. совокупности качественных и количественных сведений о процессах, протекающих в организации и ее окружении и способствующих преодолению неопределенности. Она может приниматься менеджерами, лицами принимающими решения (ЛПР) к сведению, расширять их знания и кругозор, служить основой принятия управленческих решений.

Исследования показывают, что от 50 до 90% рабочего времени менеджер тратит на обмен информацией, происходящий в процессе совещаний, собраний, бесед, встреч, переговоров, приема посетителей и пр. Менеджмент в полной мере использует объективную и своевременную информацию, собираемую, обрабатываемую, сохраняемую и распространяемую с помощью современных научных методов и технических средств. И это - жизненная необходимость, поскольку информация сегодня превратилась в важнейший ресурс социально-экономического, технического, технологического развития любой организации [3]. Без информации невозможна совместная работа в условиях разделения труда. Обладание информацией означает обладание реальной властью, и поэтому лица, причастные к ней, стремятся ее утаивать, чтобы впоследствии на ней спекулировать - ведь нехватка информации, как и избыток ненужной, дезориентирует любую хозяйственную деятельность. Руководству организации нужно не только располагать своевременной и точной информацией, но уметь осмысливать ее, делать необходимые выводы и результативно воплощать в управленческих решениях. Отсюда необходимость присутствия информационной

составляющей в управлении, поскольку она является основой всего управленческого процесса.

Суть информации составляют только те данные, которые уменьшают неопределенность интересующих менеджера событий. Информация в менеджменте - сумма нужных, воспринятых и осознанных сведений, необходимых для анализа конкретной ситуации, дающая возможность комплексной оценки причин ее возникновения и развития, позволяющая определить ряд альтернативных решений, из которых реально (исходя из конкретной ситуации) найти оптимальное управленческое решение, осуществить контроль за его выполнением [4].

Для обеспечения требуемого качества управления в организации используемый информационный процесс должен обладать следующими характеристиками: 1) полнотой и качеством информации; 2) ценностью и полезностью информации; 3) достоверностью и точностью информации; 4) актуальностью информации, зависящей от ее возраста; 5) плотностью информации; 6) оперативностью и доступностью информации; 7) частотой использования определенных видов информации.

В.И.Кнорринг [2] выделяет следующий ряд особенностей управленческой информации:

- большие объемы информации должны обрабатываться в жестко ограниченные сроки;
- исходная информация подвергается неоднократной обработке с различных производственных точек зрения и с учетом требований потребителей;
- исходные данные и результаты расчетов хранятся длительное время.

Но также к числу основных особенностей информации как ресурса следует относить: неисчерпаемость; сохраняемость и накапливаемость; возможность параллельного использования; легкость передачи, в том числе на основе купли-продажи.

Потребность в управленческой информации определяется особенностью решаемых задач (содержанием, повторяемостью и проч.); имеющимися у работников знаниями, опытом, образованием (чем они выше, тем меньше те нуждаются в дополнительной информации). Информация сегодня превратилась в важнейший ресурс социально-экономического, технического, технологического развития любой организации. Менеджеры в организациях используют информацию, чтобы анализировать и решать проблемы. Они зависят от информации. Управленческая деятельность на различных уровнях в организациях иногда требует различных видов информации.

Так на уровне стратегического менеджмента чаще всего используется внешняя информация необходимая для планирования будущего организации. На уровне менеджмента подразделений используется внешняя и внутренняя информация, необходимая для руководства и контроля деятельности подчиненных единиц внутри организации. На уровне операционного менеджмента - внутренняя информация, используемая для планирования, осуществления и контроля повседневной производственной деятельности.

На самом общем уровне информация служит принятию решений посредством описания состояния дел и объяснения происходящего. Как результат, на основе информации происходит прогнозирование событий, оценка предложенного направления деятельности и рекомендация плана действий. Описательная информация - это, как правило, статистические данные наблюдений за процессом производства и управления, процессом потребления, эксплуатации и т. д. Достаточно часто они получаются из различных статистических форм отчетности в процессе проведения контроля деятельности организации. Пояснительная информация - это форма причинно-следственных связей различных факторов, условий и объяснение их взаимовлияния и влияния на процесс функционирования организации.

В настоящее время организации достигли такого уровня развития, когда объемы информации и уровень ее сложности потребовали создания информационной индустрии. Наличие информации предопределяет развитие стран, отраслей, самих организаций. Информация стала стратегическим ресурсом и основой процесса управления. От уровня

организации сбора, обработки и передачи информации зависит эффективность управления всей организацией в целом. А информационное обеспечение - одна из важнейших обеспечивающих функций, качество которой является определяющим фактором обоснованности принимаемого решения и эффективности функционирования системы менеджмента.

Литература:

1. Аммельбург, Г. Предприятие будущего: Структура, методы и стиль руководства [Текст] / Г. Аммельбург; Пер. с нем. В. А. Чекмарева. - М.: Междунар. отношения, 1998. - 415 с.
2. Кнорринг, В. И. Теория, практика и искусство управления [Текст]: учебник для студентов высших учебных заведений. / В. И. Кнорринг; [вступ. ст. О. Д. Проценко]. - 3-е изд., изм. и доп. - Москва: Норма, 2009. - 527 с.
3. Кочеткова, А.И. Введение в организационное поведение и организационное моделирование [Текст] / А.И. Кочеткова. - М.: Дело АНХ, 2011. - 944 с.
4. Мишенин, А.И. Теория экономических информационных систем: учебник для вузов. / А.И. Мишенин. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 240 с.

Руслан Швец
(ТОВ «Медіса»)

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕРНОПРОДУКЦІЇ

Перехід економіки сільського господарства на ринкові відносини докорінно змінює взаємодію економічних і організаційних умов, що складають зміст процесу реалізації. Це веде до необхідності удосконалювання форм реалізації продукції, що якнайкраще відображає суть змін у їхньому змісті.

Нові ефективні форми реалізації зерна повинні повною мірою розкрити потенціал механізму ринкових відносин, налагодити виробничо-економічні зв'язки споживача з виробником таким чином, щоб сам ринок, умови реалізації підказували виробникам, яку продукцію й якої якості треба випускати.

Виробник, отримуючи товари на ринок продовольства, реалізує їх насамперед як вартість. Це для нього - найважливіша задача. Але для покупців його товарів найбільш важлива наявність у них споживчої вартості, ступінь їхньої корисності. Тому, здобуваючи товари на ринку, покупець насамперед визначає, наскільки якісні ці продукти, наскільки вони йому необхідні і скільки грошей він може за них віддати, щоб придбати.

Реалізація товарів, обмін їх на гроші показує, чи задовольняють ці продукти потреби, а кількість грошей, витрачених покупцем, підтверджує - високі чи низькі споживчі властивості. Тим самим, у результаті реалізації продукції на ринку, напрямок руху товарів і грошей указує на те, які продукти треба робити, якої якості й у якій кількості. Отже, ринок сам підказує, які форми реалізації варто вибирати виробникам продукції.

Важливе значення зернової галузі та зернового ринку для будь-якого суспільства обумовило той факт, що пов'язані з їх розвитком проблеми постійно залишаються предметом глибоких наукових досліджень, а удосконалення відносин між партнерами на ринках продукції, зокрема на ринку зерна, постійно привертають увагу багатьох економістів-аграрників. У числі їх В.І. Бойко [1], Д.Ю. Соловей [2], Г.М. Саранчук [3], О.В. Захарчук [4] та інші.

При всій важливості проведених досліджень окремі аспекти проблеми не знайшли достатнього опрацювання. Так, потребує розробки системи збуту зерна, яка успішно діє лише за умов певного та узгодженого функціонування її складових. Потребують визначення стримуючі фактори розвитку конкурентного середовища на товарних ринках сільгосппродукції в сучасних умовах. Залишаються не дослідженими чинники формування конкурентного середовища на ринках сільгосппродукції, що диктує необхідність поглибленого вивчення явища з метою удосконалення механізму економічних відносин на ринку зерна.

Сільськогосподарська практика переконливо продемонструвала неефективність багатьох форм реалізації зерна, коли її продаж за встановленими правилами й інструкціями входить у суперечність з вимогами економічних реформ.

Разом з тим вдало знайдена форма реалізації здатна оздоровити виробничо-економічні зв'язки, економічні зв'язки сільськогосподарського підприємства з переробними підприємствами, що стимулюють господарську діяльність. З іншого боку, завдяки окремим економічним чи організаційним змінам можна наповнити новим змістом яку-небудь форму реалізації, відновити ефективність, яка була втрачена.

Особливої уваги заслуговує остання з основних форм реалізації зерна - продаж торговим підприємствам. Ця форма найбільш повно відповідає вимогам ринкової економіки. Її застосування веде до встановлення вискоєфективних виробничо-економічних зв'язків сільськогосподарських виробників з підприємствами з переробки, збереження, транспортування і торгівлі, доведення продуктів до кінцевих споживачів зі збереженими споживчими властивостями. При цій формі реалізації продукції інтенсивність продажів є барометром фінансово-економічного успіху всіх учасників процесу.

Нові ефективні форми реалізації зерна повинні повною мірою розкрити потенціал механізму ринкових відносин, налагодити виробничо-економічні зв'язки споживача з виробником отже, щоб сам ринок, умови реалізації підказували виробникам, яку продукцію, якої якості треба випускати. Виробник, отримуючи товари на ринок продовольства, реалізує їх насамперед як вартість.

Визначення зернового ринку як економічної категорії вимагає системного підходу, а саме необхідності розгляду зернового ринку в тісному зв'язку з виробництвом та переробкою зерна. Зерновий ринок тісно пов'язаний з виробничим процесом. Виробництво формує пропозицію, а розподіл і споживання – попит. Оцінка і регулювання зернового ринку і його кон'юнктури неможлива без глибокого системного аналізу умов виробництва, його зберігання, збуту і переробки.

Собівартість виробництва зерна набагато нижче, ніж інших сільськогосподарських продуктів і це робить зернопродукти доступними за ціною для всіх верств населення. Зернове господарство повинно функціонувати таким чином, щоб максимально задовольнити попит всіх споживачів у зерновій сировині необхідного обсягу, асортименту й якості.

Економічна самостійність господарських суб'єктів ринку зерна і конкуренція між ними максимально впливають на підвищення ефективності виробництва й реалізації зерна. Суб'єктами ринку зерна є виробники зерна, підприємства, організації по зберіганню зерна.

Обґрунтована система ринкового механізму дає широкий простір для розвитку нових форм реалізації зерна. Ринковий механізм – це така організація господарства, за якої окремі виробники і споживачі взаємодіють через ринок з метою рішення трьох основних проблем економіки: які товари повинні бути вироблені і у якій кількості; коли їх треба зробити; як ці продукти треба виготовити, ким, з яких ресурсів, за допомогою якої технології; для кого робити продукт, як вироблений продукт розподілити.

Механізм цін, попит та пропозиція, прибуток і збитки самі визначають "що" і "для кого". Через рішення цих проблем визначаються найбільш ефективні форми організації виробництва і реалізації продукції сільського господарства. Основою дії цього механізму в сфері реалізації є продаж зерна відповідно до закону вартості.

Розвиток форм реалізації зерна під впливом закону вартості буде йти в напрямку обміну її на основі вартості еквівалентності, тобто відповідно до суспільної вартості. Ринковий механізм змушує виробників відхиляти форми реалізації, що зжили, і знаходити нові, відповідні до організаційно-економічних умов, що змінюються, та за допомогою конкуренції і підприємництва вирішувати головну проблему – здатність економічно вижити. У процесі реалізації своєї продукції виробники знаходяться в тісній взаємодії з покупцями.

Для ринку зернових характерна яскраво виражена сезонність. Активність на ринку збільшується після збирання врожаю, досягаючи свого піку у вересні. У даний момент пропозиція на ринку формують сільськогосподарські підприємства і торгові посередники. Після цього насиченість ринку пропозицією зерна різко знижується.

Сховища заповнюються зерном нового врожаю, де воно і продовжує залишатися, лише періодично задовольняючи нестачу харчової і хлібобулочної промисловості. До кінця квітня елеватори починають проведення профілактичних робіт з підготовки своїх сховищ до прийому зерна нового врожаю, і в цей час зростають обсяги пропозицій на ринку зернових. Оскільки, зерно є досить стабільною валютою, елеватори в стані контролювати зернопотоки й у такий спосіб впливати на стан ринку зернових.

Застосований аналітичний підхід дозволяє різнобічно оцінити діючий механізм виробництва та реалізації зернової продукції на ринку зерна та ступінь його невідповідності правилам ціноутворення в умовах цивілізованих ринків розвинутих країн. Необхідні корективи політики державного регулювання економічних відносин на ринках зерна та інших видів сільськогосподарської продукції, з яких важливішим виступає платоспроможність попиту.

Створення ринкової інфраструктури не може обмежуватися тільки зовнішніми атрибутами, юридично-правовою базою й установою відповідних інститутів (банків, страхових компаній, бірж та ін.). Необхідні надійні ринкові інструменти, що служать економічним інтересам всіх учасників ринку, бо вони створюють ринкову ініціативу.

В умовах економічної трансформації виникла необхідність орієнтуватися на децентралізацію питань накопичення продовольчих фондів для постачання населення. Серйозним недоліком залишається недостатньо розвинута база підприємств зі зберігання зерна, високі тарифи на послуги з доробки, зберігання зерна, його транспортування. Оснащеність цих ланок інфраструктури за роки перебудови майже не вдосконалювалася. Одночасно і можливості виробників зерна у вирішенні цих питань стали гіршими.

Збереження практики обов'язкових постачань поставило сільськогосподарських товаровиробників і підприємства переробної промисловості в нерівні умови з підприємствами інших промислових галузей. Практика заготовок призвела до суперечності зі становищем регіонів, що змінилося, значно збільшеною мірою їх самостійності.

Тому багато країн прагнуть, перш за все, забезпечити потреби своїх територій, не виконуючи при цьому завдань щодо постачань в державні ресурси. Для удосконалення системи формування фондів необхідні відповідні спеціальні асигнування з бюджету.

На даному етапі в контексті загальної проблеми безпеки країни все більш гостро встає питання про «національну продовольчу безпеку». Остання вважається гарантованою, якщо постачання населення основними продуктами харчування здійснюється за рахунок самозабезпечення і надійних імпорتنих постачань на рівні, достатньому для підтримки економічного зростання і соціальної стабільності країни.

Продовольчу безпеку в країні можна вважати гарантованою, якщо налагоджено надійне і достатнє (за медичними нормами) постачання населення основними продуктами харчування, коли відсутня можливість голоду або тривалого недоїдання у великій кількості людей.

Література:

1. Бойко В.І. Виробництво зерна // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (вип. 4) / За ред. П.Т. Саблука та ін. – К.: ІАЕ, 2000. – 601 с.
2. Соловей Д.Ю. Порівняльний аналіз економічної ефективності технологій вирощування озимої пшениці / Д.Ю. Соловей // Економіка АПК. – 2006. – №6. – С. 75-80.
3. Саранчук Г.М. Ефективність виробництва та реалізації зерна в регіоні / Г.М. Саранчук // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2008. – Вип. 124. – С. 337-343.
4. Захарчук О.В. Регіональні аспекти регулювання економічних відносин у зернопродуктовому підкомплексі АПК // Економіка АПК. – 2002. – №2. – С. 43–47.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Майданевич П.М.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ**Ірина Верховцева (Ізмаїл, Україна)****Ольга Луньова (Одеса, Україна)****ПІВДЕННИЙ ЗАХІД ОДЕЩИНИ У ВИМІРІ ЛОКАЛІСТИКИ: ПИТАННЯ ТОПОНІМУ**

На думку фахівців, сучасний розвиток історичних студій – як в Україні, так і у світовому вимірі, - характеризується соціальною орієнтацією досліджень та зростанням інтересу до минулого регіонів. У розвитку історіографічного процесу останньої третини ХХ – початку ХХІ ст., з одного боку, спостерігається тенденція до посилення уваги до регіональних культур, їх взаємовпливів, аналізу впливу на локальні об'єкти природно-географічних, соціоетнічних, геополітичних, історико-культурних чинників; з іншого – підвищення інтересу до соціального простору загалом [1, с. 68; 2, с. 32]. Сучасна дослідниця Я.Верменич відзначає: в соціогуманітаристиці відбувся так званий «просторовий поворот». У зв'язці «простір-час» поняття простору істотно переосмислюється і усвідомлюється не тільки як синонім «території», але й як вміщена у певні рамки соціальна реальність, «ансамбль невидимих зв'язків» [2, с. 32]. При цьому дослідницька модель, зауважує російський науковець Л.Репіна, спирається на комплекс природних, економічних, культурних та інших знаків, що може представляти певну культурно-господарську цілісність на засадах спільних уявлень, способу життя, історичних традицій незалежно від сучасних адміністративних кордонів [3, с. 10]. Таке переосмислення проблем локальності зумовлює формування нових напрямків міждисциплінарних студій, одним з яких виступає історична локалістика. Саме в її рамках вивчається історія регіонів у внутрідержавному вимірі, розробляються нові підходи у вивченні «місця» (локусу), постає «нова локальна історія». Завдання вченого провідні дослідники, які працюють у цьому річищі, вбачають у прагненні схопити сутнісні особливості регіону як цілісності, проаналізувати характер колонізаційних, модернізаційних, міграційних, соціальних, демографічних та інших процесів з тим, щоб максимально чітко окреслити особливості у способі життя та ментальності людей, простежити витoki їхніх ціннісних мотивацій, спрогнозувати перспективи розвитку регіону [4, с. 111-112; 5, с. 25-26]. Власне у науковому сенсі, наголошують фахівці, у такий спосіб відбувається формування нової історіографічної культури, в рамках якої можливе всебічне, тотальне вивчення локального об'єкта. На «п'ятачку» локальної історії, за словами Т.Попової, дослідник має змогу побачити обличчя реальних людей, які «створять» історію, фіксувати умови, в яких вони це роблять. Антропологічна спрямованість сучасних студій з локальної історії, вважають фахівці, дозволяє досліджувати взаємозалежність локального і глобального, формує нове відчуття простору і часу [4, с. 117].

Одним з регіонів України, якому історики завжди приділяли особливу увагу через своєрідність соціальних процесів у ньому, є дев'ять південно-західних районів Одещини: Арцизький, Білгород-Дністровський, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський, Саратський, Тарутинський, Татарбунарський. Окреслена україно-молдовським кордоном та береговими лініями Дунаю, Чорного моря, Дністровського лиману, ця частина Одеської області, немов острів, виділяється і в рамках області, і в рамках усієї країни не тільки територіально, а й історично: чисельна наукова література, присвячена минулому цього края, свідчить про його особливу долю [6; 7; 8]. Передусім це пов'язане зі специфічним географічним розташуванням регіону: він є складовою кількох історико-культурних областей в рамках Причорномор'я і Середземномор'я - Балкано-Дунайської, Карпато-Причорноморської, Північно-Західного Причорномор'я, а також історичних областей Буджак і Бессарабія. На відміну від інших регіонів України, завдяки своєму розташуванню з прадавніх часів південний захід Одещини розвивався у безпосередній взаємодії з одним з найбільш динамічних в соціокультурному відношенні регіонів світу - Малою Азією, а через нього - з вогнищами людської цивілізації Стародавнього Сходу. З сивої давнини тут перетинались культурні потоки, що пов'язували Причорномор'я з Середземномор'ям, Європу з Азією. Будучи прикордонням Римської, пізніше – Візантійської імперій, вже на початку нашої ери, на зорі християнства, край став одним з каналів

проникнення віри Христа на землі України та Східної Європи, завдяки чому у подальшому творились культурні константи, що визначили і національний, і східноєвропейський розвиток [9].

Середньовічна та новочасна історія краю відзначена його приналежністю до зони активних геополітичних протистоянь між християнськими й ісламськими країнами, які змагались за панування в Причорномор'ї і Середземномор'ї. Постійні зміни «державного господаря» (тільки протягом XIX – XX століть це сталося дев'ять разів) не створювали стабільних умов для поступового економічного і культурного розвитку. Складними були й етнічні процеси на цих землях: в пошуках кращої долі сюди переселялись представники етнічних культур зі Сходу (Азії), півдня та сходу Європи, південного Причорномор'я, інших частин України. Особливою динамікою етнокультурні процеси у краї відзначились в середині XX ст., коли на заклики радянського керівництва з усіх куточків України та СРСР на південь Одещини будувати «радянський рай» прибули представники технічної інтелігенції, профсоюзні і партійні працівники, медичні та вчительські кадри, колгоспники. Через це край став найбільш строкатим в етнічному відношенні регіоном України (сьогодні на південному заході Одещини мешкають носії понад тридцяти етнічних культур) [10, с. 87], тут склався специфічний мультикультурний простір. Специфіка процесів радянзації у краї в 1940-і – на початку 1950-х рр. зумовила існування в межах сучасних дев'яти означених районів окремої адміністративно-територіальної одиниці – Ізмаїльської області (з серпня по грудень 1940 р. носила назву Акерманської з центром у Акермані, а з 7 грудня 1940 р. стала іменуватись Ізмаїльською, її обласним містом став Ізмаїл) [11]. І хоча у 1954 р. вона була ліквідована, а територія краю включена до складу Одеської області, історики другої половини XX продовжують виокремлювати цю частину Одещини як особливий соціальний простір у складі України. В історичній літературі за ним закріпились назви «Придунайський край», «придунайські землі» [6].

Отже, на нашу думку, є достатньо підстав, аби вивчати минуле південно-західних районів Одещини як історію особливого регіону в складі України, що, у свою чергу, передбачає закріплення за цим краєм «власного імені» - топоніму, який би наголошував на специфічності тут історико-культурних процесів. На жаль, в історичній літературі останніх десятиліть край фігурує під багатьма «іменами». Поряд з «радянськими» назвами «Придунайський край» [7], «придунайські землі» частина сучасних дослідників використовує назви краю, пов'язані з його провінційним статусом у складі імперій: «Буджак» [12], «Бессарабія» [13], «Південна Бессарабія» [14]. З другої половини 1990-х рр., як реакція на соціально-політичні зміни, що ними був позначений початок 1990-х років, став активно використовуватись топонім «Українське Подунав'я» (його русизм - «Українське Придунав'я») [8; 15; 16; 17]. Одним з аргументів на цю користь став той факт, що кордони краю не співпадають ані з кордонами історичної області Буджак, ані з кордонами південної частини Бессарабії. Враховуючи усе вищезазначене, на наше переконання, найбільш адекватним у сучасних умовах активізації регіональних студій в контексті історичної локалістики та піднесення соціальної спрямованості гуманітарних досліджень є використання топонімів «Придунайський край» та «Українське Подунав'я», оскільки, по-перше, територія краю окреслюється контурами колишньої Ізмаїльської області; по-друге, саме закріплення цих «імен» краю виокремлює його географічно та історіографічно з масиву українських регіонів, що, у свою чергу, сприяє усвідомленню місцевим населенням специфіки розвитку своєї малої батьківщини і на цій ґрунті - формуванню локального співтовариства мешканців, їх соціальної активізації, спрямованій на розбудову регіону.

Література:

1. Студенніков І. Регіоналістика та регіонаознавство: проблеми методології та категоріального апарату // Регіональна історія України. Зб. наук. статей. – Вип. 1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – С. 67-78.
2. Верменич Я. Історична лімологія: проблеми концептуалізації // Регіональна історія України. Зб. наук. статей. – Вип. 5. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 29-49.

3. Репина Л. Между локальным и глобальным: поиски интегративных подходов // Там само. – С. 9-28.
4. Верменич Я. Системологія історичної локалістики: пошук парадигмальних орієнтирів // Український історичний журнал. – 2011. - №5. – С. 111-130.
5. Верменич Я. Нова локальна історія та історична регіоналістика: експлікація термінів // Регіональна історія України. Зб. наук. статей. – Вип. 1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – С. 13-28.
6. Див. зокрема: Бачинский А.Д. В семье советской: Социалистическое строительство в придунайских землях Украинской ССР. – Киев-Одесса, 1984. – 246 с.; Советский Придунайский край. 1940-1945: Сб. док. и материалов. – Одесса: Маяк, 1968. – 386 с.; Смішко П.Г. Борьба трудящихся украинских придунайских земель за возз'єднання з Українською РСР, 1917-1940 рр. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1969. – 260 с.; Мельник С.К. Борьба за власть Советов в Придунайском крае и воссоединение с Украинской ССР. (1917-1940 гг.). – Киев-Одесса, 1978. – 146 с.
7. Бачинська О. А. Українське населення Придунайських земель XVIII – початок XX ст. (Заселення й економічне освоєння): Монографія. – Одеса: Астропринт, 2002. – 328 с.; Бачинська О.А. Придунайський край – територія відновлення державотворчих традицій українського козацтва наприкінці XVIII – XIX ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. - К., 2011. – Т. 6. – С. 263-274.
8. Українське Придунав'я: історія, етнокультурний розвиток: Навч. посібник. – Ізмаїл, 1995. – 56 с.; Кривцова В.М. Етнокультурні процеси в сучасному Подунав'ї // Український історичний журнал. - 1997. - № 6. - С. 63-71.; Українське Придунав'я. - У 2 книгах. - Ізмаїл, 1998-2000.; Лебеденко О.М., Тичина А.К. Українське Подунав'я: минуле та сучасне. – Одеса: Астропринт, 2002. – 208 с.; Верховцева І.Г., Дізанова А.В. Українське Подунав'я як історико-культурний регіон // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2009. – С. 78-83.
9. Верховцева І.Г. Природно-географические факторы социокультурного развития Украинского Придунавья // Вестник гуманитарного научного образования: Научно-практический журнал. – 2011. – Ноябрь. – № 11 (13). – С. 3-8.; Її ж. Дунайсько-чорноморський фактор соціокультурного розвитку Українського Подунав'я // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД: Матеріали І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 26-28 лютого 2012 р.: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 88-89.
10. Богуславська Ю.Ю. Етнічна мозаїчність Одеської області (друга половина XX ст.) // Інтелігенція і влада: Зб. наук. праць. – Вип. 5. – Серія: Історія. – Одеса, 2005. – С. 86-91.
11. Лебеденко О.М. Ізмаїльська область // Енциклопедія історії України: Т. 3. - [Електронний ресурс] <http://www.history.org.ua/?encyclorp>
12. Шевченко А.М. Соціальна структура населення Буджаку в XIX ст. // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2011. – Вип. 4. – С. 127-128.
13. Паламарчук С.В. Забытая земля: историческая область Бессарабия. – Одесса, 2008. – 288 с.
14. Шишкина І.А. Купецтво Півдня Бессарабії // Краеведческий вестник. – Вып. 2. – Измаил, 2008. – С. 85-95.; Південна Бессарабія (кінець XVIII - XIX ст.): навчально-методичний посібник / під ред. Л.Ф. Циганенко. – Ізмаїл: СМІЛ, 2011. – 216 с.; Ветрова Г. Соціально-економічне становище населення Південної Бессарабії в роки румунської окупації (1918-1940 рр.) // [Електронний ресурс]: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/594>
15. Верховцева І.Г. Украинское Придунавье – славяно-романо-тюркское пограничье: базовые факторы формирования коллективной идентичности населения // Актуальные проблемы социологии, политологии, философии и истории: Материалы международной заочной научно-практической конференции (19 декабря 2011 г.). – Новосибирск: Изд. «Сибирская ассоциация консультантов», 2011. – С. 159-164.; Її ж. Церковно-державні відносини у Подунав'ї у добу радянзації краю // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: Матеріали III Міжнародної наукової конференції, присвяченої 70-й

- річниці героїчної оборони Одеси (м. Одеса, 15-16 квітня 2011 р.). – Одеса: «ВМВ», 2011. – С. 316-320.; Її ж. Соціокультурна спадщина Українське Подунав'я: регіон як ментальне утворення // Інтелігенція і влада: Громадсько-політичний збірник. – Вип. 24. – Серія: Історія. – Одеса: Астропринт, 2012. – С. 153-164.
16. Луньова О. До історії радянзації освітньої галузі українського Подунав'я в 1940-1941 рр. // Наша школа. - 2007. - № 5. – С. 35-38.; Її ж. Уніфікація культурної сфери в Придунайському краї: 1940-1941 рр. // Регіональні дослідження в Україні: досягнення і проблеми. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 90-ій річниці утворення м. Перв омайськ (14-15 травня 2009 р.). – С. 25-30.
17. Телеуця В.М. Символіка фольклора українців и липован Подунавья // Литературоведческие и этнокультурные парадигмы. – Измаил, 2010. – С. 299-307.; Лавриненко Т.С. Соціостилістичний аспект мовленевого етикету Подунав'я // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Вип. 11. – Ізмаїл, 2001. – С. 113-116.; Житомирська Т.М. Полікультурне виховання підлітків в Українському Подунав'ї (друга половина ХХ ст.): деякі історико-педагогічні аспекти // Вісник Черкаського національного університету. - Серія «Педагогічні науки». – Вип. 149. – Черкаси, 2009. – С. 76-80.; Тодоров В.И. Болгары Украинского Придунавья: этногеографическое исследование: автореф. дис.канд.геогр.наук по спец. «Экономическая и социальная география». – Одесса, 2008. – 20 с.

Аліна Кузьменко
(Переяслав – Хмельницький)

РОЗВИТОК ОВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ МІЖВОЄННОГО ЧАСУ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Сучасна суверенна Українська держава передбачає рівні права усіх національностей, які проживають на теренах України. Без дослідження минулого, усвідомлення об'єктивного історіографічного зрізу національно-освітніх процесів неможливо ефективно реформувати сучасну освіту України, формувати систему культурно-освітніх знань із забезпеченням потреб національних меншин. Комплексний аналіз історіографічних джерел дасть змогу краще усвідомити історичну значущість освіти національних меншин в Україні та визначити подальші напрями вивчення проблеми.

Метою дослідження є проведення історіографічного аналізу праць, присвячених освіті національних меншин України у 1920 – 1930-х років, визначення стану та повноти висвітлення визначеної проблеми, виявлення недостатньо вивчених аспектів теми.

Так, 1920-ті роки ХХ ст. характеризуються наявністю сприятливих умов для становлення та розгортання досліджень освіти національних меншин в Україні. У ці роки визначалася та впроваджувалася національна політика радянської влади, а наукові праці створювалися безпосередніми учасниками тогочасних подій (А. Приходько, Я. Ряппо, М. Скрипник) [29, 31, 33]. У дослідженнях переважали матеріали, пов'язані з утворенням національних шкіл, ліквідацією неписьменності, діяльністю сільських будинків, клубів, бібліотек тощо. Серед них праці А. Буценка, О. Бочковського, В. Затонського, Г. Мансурова [8, 7, 17, 25], однак їхній зміст пройнятий ідеєю класового та партійного підходів до роботи освітніх закладів, а також характеризується слабким недостатньо аргументованим викладом матеріалу. Трансформація радянської національної політики щодо національних меншин впливала на зміну підходів вітчизняної історіографії до аналізу етноосвіти. У другій половині 1920-х років обґрунтування політики українізації і її досягнень стає провідною темою. У численних виданнях позитивно оцінювалися керівники України, члени Центральної комісії з національних меншин при Всеукраїнському центральному виконавчому комітеті (ВЦВК) за те, що вони відстоювали освіту етноменшин. Така оцінка простежується передусім у працях А. Глинського, Г. Гринька,

А. Макогона [11, 12, 24] та ін. У виданнях 1920 – 1930-х років в історіографії оцінювалася політика коренізації освіти, проявлялося намагання дослідників висвітлити не тільки успіхи, але й труднощі здійснення цього процесу: наявність русифікаторських тенденцій в освіті, кількісні кадрові показники, невисокі темпи українізації вищої та професійної школи. Але через обмежену джерельну базу, праці були схематичними, характеризувалися тенденційним підбором фактичного матеріалу, недостатньою аргументацією і поверховістю узагальнень. Висвітлення подій здійснювалося на рівні партійно-радянської пропаганди й часто зводилося до коментарів законодавчих актів, популяризації праць керівників радянської держави та комуністичної партії.

Історіографія освіти національних меншин у 1920 – 1930-і роки розпочалась одночасно зі змінами та новаціями в освітній сфері України. Дослідження процесу становлення і розвитку радянської системи освіти проходило в умовах концептуального протистояння між Наркомосами України та Росії. Існували відмінності в поглядах на систему та модель освіти в Українській СРР, в її оцінках, що позначилося на змісті й характері тогочасної суспільно-політичної та наукової літератури. Оцінка радянськими істориками освіти республіки міжвоєнного періоду здійснювалась в основному під кутом зору освітянської практики в РСФРР, була однобічною й упередженою.

З 1930-х і до середини 1950-х років в умовах ідеологічного контролю усіх сфер життя радянського суспільства, відбувається згортання наукових досліджень з проблем етнонаціональних відносин. Тему освіти національних меншин влада віднесла до заборонених, а відповідні наукові інституції припинили свою діяльність. Репресії та всеохоплююча цензура завдали нищівного удару системі національної освіти. Реальний стан національної освіти в офіційних джерелах прикривався загальною статистикою. Це зокрема засвідчують праці Д. Маца, А. Андріанова [26, 2]. Характерним для досліджень цього періоду став вибірковий підбір фактів з метою продемонструвати досягнення в освітній сфері республіки для підтвердження правильності політичного курсу правлячої партії. З 1940-х до середини 1950-х років зменшилася кількість публікацій з проблем етнонаціональних відносин, а об'єктивний аналіз освітніх явищ замінювався партійно-класовим підходом, що призводило до спотворення реальної дійсності. Основний зміст досліджень зосереджувався на партійному керівництві освітою та ідейно-політичному вихованні учасників освітнього процесу. Більшість праць, серед яких роботи Л. Черкашина, О. Філіпова [37, 38], характеризуються спрощеним підходом до наукового аналізу фактів, одноманітним використанням джерел.

Новий етап у дослідженнях етноосвіти розпочався з лютого 1956 р. в умовах критики культу особи Сталіна, що мало позитивний вплив і на дослідження освіти національних меншин в Україні. Інтерес істориків до даної теми спричинений частковими змінами в системі освіти, зокрема Законом про зміцнення зв'язку школи із життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР.

П. Щербак, С. Шмідт, С. Штамм [45, 43, 46] висловлювали офіційну партійну точку зору, не підкріплюючи належним чином свої висновки відповідними документами. Праці В. Аврамової, І. Білодіда, С. Близнюка, М. Гриценка, [1, 3, 4, 5, 15], що стосувалися освітньої тематики, базувалася на марксистсько-ленінських догмах, мали прикладний характер і відзначалися особливістю, зумовленою обмеженим використанням архівних матеріалів.

Характерною ознакою робіт радянських дослідників був тенденційний підхід до висвітлення проблем освіти нацменшин. Широкий спектр діяльності шкіл національних меншин автори висвітлювали у вузьких рамках підпорядкування комуністичній партії, тому знайшли висвітлення сюжети лише позитивного характеру: зростання мережі навчальних закладів, забезпечення підручниками та посібниками учнів та студентства; зростання кількісних показників учасників освітнього процесу. При цьому не робився аналіз дійсного фінансового, матеріально-технічного забезпечення, впливу суспільно-політичних процесів на навчально-виховний процес, якісних кадрових показників. У 1956 – 1985-х роках під впливом „хрущовської відлиги” посилювалась увага до висвітлення національної проблематики. Питанням освіти національних меншин присвятили праці М. Грищенко, С. Гутянський, Н. Лещенко [15, 16, 20]. Дослідники охарактеризували законодавчі та нормативні акти щодо освіти національних меншин, провели

порівняльний аналіз кількісних показників мережі національних шкіл у 1920 – 1930-х років, але не відтворили узагальнюючої картини освітнього становища різних етносів України.

У 1985 – 1991-і роки в контексті політики „перебудови”, з’являються наукові праці з досить критичною оцінкою національної політики більшовиків. Ряд робіт в 1990-х присвятив етнонаціональній політиці в Україні Б. Чирко, який переважно розглядав розвиток єврейських шкіл у співставленні з навчальними закладами інших національностей республіки. Більш помітні зміни в підходах до вивчення освіти національних меншин в Україні відбулися на кінець 1980-х рр. завдяки вивільненню історіографії з-під тиску комуністичної ідеології, наявності політичного плюралізму думок. Дослідники отримали можливість висвітлювати, одночасно з вивченням матеріалів фактологічного характеру, дійсні процеси суспільного життя, що безпосередньо впливали на розвиток освіти, хоча реальна потреба здійснити узагальнений аналіз ключових питань розвитку історіографії освіти національних меншин в Україні 1920-30-х років не була зреалізованою.

Сучасний період історіографії освіти національних меншин України 1920 – 1930-х рр. пов’язаний зі змінами, які відбулися в суспільно-політичному житті держави на початку 1990-х років: розпад СРСР, утворення незалежної Української держави, унаслідок чого припинився процес радянської уніфікації історичної науки та започатковано активне переосмислення історії 1920 – 1930-х рр. у контексті перебування тогочасної Української СРР у системі політичних, економічних і соціально-культурних відносин тоталітарного суспільства. Зняття штучних обмежень і перешкод для пізнання історичного минулого сприяє розвитку вітчизняної історіографії з освіти національних меншин. На сучасному етапі розвитку історичної науки створено передумови для здолаття стереотипів, застарілих підходів, що існували в радянських історіографічних працях, спостерігається зростаюче прагнення дослідників до неупередженого переосмислення історії України: окремі проблеми освіти національних меншин України 1920 – 30-х рр. відображені у роботах Н. Терентьєвої, Д. Хованцева, В. Чеховича [35, 36, 39]. Зокрема, негативний вплив класової ідеології на початку 1930-х років та пріоритет класових цінностей над загальнолюдськими доведено у дослідженні В. Борисова.

Із урахуванням сучасних наукових поглядів, концепцій і оцінок історичних подій В. Колесник та А. Пижик відтворили цілісну картину політичного, соціально-економічного та національно-культурного розвитку України у міжвоєнний час. В дослідженні вказується, що із національних меншин, які становили в Україні 20 % населення, за переписом 1926 р. із загальної чисельності населення УСРР (28,7 млн. чол.), росіян нараховувалося 2,3 млн., євреїв – 1,4 млн., поляків – 392 тис., німців – 375 тис., греків – 105 тис., болгар – 101 тис., білорусів – 28 тис., чехів – 12 тис., вірмен – 9 тис., татар – 10 тис., а загалом – 5 млн. 107 тис. представників різних національностей. Для забезпечення їхніх освітніх потреб із 1926 по 1930 рр. в УСРР зростала кількість національних шкіл: єврейських – із 43 до 786, німецьких – із 62 до 628, польських – із 33 до 387, вірменських – із 5 до 10. Для етноменшин, які не мали національних шкіл у 1926 р., до 1930 р. були створені: у чехів – 15, у болгар – 74, у татар – 10, у греків – 16, в ассирійців – 3, у зв’язку з чим діти представників етнічних меншин одержали реальні можливості здобути обов’язкову початкову освіту рідною мовою [19, с. 160-164].

Каральні заходи радянської влади проти представників національних меншин у регіонах України у 20 – 30-х роках ХХ століття досліджували М. Шитюк, В. Шкварець, деякі питання репресій проти науково-педагогічної інтелігенції в галузі освіти України в 1920 – 30-х рр. вказані у працях Н. Литвина, Є. Стрижака [23, 34], але репресивні заходи в освіті меншин міжвоєнного часу залишилися поза увагою дослідників.

Таким чином, в незалежній Україні сучасні дослідники (М. Виговський, В. Липинський та ін.) [9, 21, 22] багато уваги приділяють вивченню особливостей становлення власної моделі освіти в Україні у 1920 – 1930-х рр. Однак у більшості праць етноосвіта розглядалася побіжно. Лише у дослідженні О. Войналовича [10] вперше, на основі нових архівних джерел, проаналізовано становище загальноосвітньої школи для національних меншин.

Проаналізованими лише в загальних рисах залишаються характеристика впливу політики коренізації на освітній розвиток національних меншин; відсутня цілісна картина культурно-освітньої еволюції етнічних громад упродовж 20 – 30-х рр. ХХ ст.; малодослідженою

є історія молодіжних організацій і рухів етнічних меншин в освітньому середовищі; на початковому етапі перебуває вивчення матеріального забезпечення етноосвітніх навчальних закладів, соціального становища учасників освітнього розвитку та особливостей навчально-виховного процесу в етноосвітній галузі. У історіографії освіти національних меншин України 1920 – 1930-х рр. розглядалися такі групи питань: національні процеси, розвиток державної етнополітики, зміни у національному та соціальному складі населення, соціально-економічна політика щодо національних меншин, культурне відродження, історія окремих національних меншин України, загальні освітні процеси держави. Наявна історична література не піддавалася комплексному історіографічному аналізу, який охопив би освіту національних меншин України від 1920 – 1930-х років до сучасності. Слід відмітити, що більшість радянських авторів спиралася в основному на публікації періодичної преси і не залучали матеріали навіть поточних архівів. Використання в радянській історіографії опублікованих статистичних досліджень (частина з них подавалася в окремих публікаціях) часто не сприяло формуванню виважених висновків, оскільки нерідко дані офіційної статистики „коригувалися” відповідно до вимог партійних структур, а порівняти опубліковані статистичні дані з іншими джерелами не було можливості з огляду на те, що значна кількість документів не видавалася широкому колу дослідників. Визначено, що українська радянська історіографія освіти національних меншин 1920 – 1930-х років була фактично заполітизованим варіантом їхнього висвітлення, спрямованим на збереження існуючого стану речей у суспільстві. Історіографія історії освіти національних меншин в Україні 20 – 30-х років ХХ ст., нерозривно пов'язана з історією України в цілому, підтверджує, що, незважаючи на велику кількість опублікованих та неопублікованих джерел, історія освіти національних меншин України на сьогоднішній час досліджена фрагментарно. Найбільш розробленою залишається тема національної радянської політики в освіті, проте і досі відсутні роботи, які б розглядали освіту національних меншин України 1920 – 1930-х років у різних регіонах України. Потребують подальшого дослідження або нової оцінки чисельність, етнічний склад учнів, учителів, динаміка якісних змін педагогічних кадрів, мережа освітніх закладів для національних меншин, діяльність місцевих органів влади в економічній, соціальній та культурно-освітніх сферах.

Література:

1. Аврамова В. Г. Розвиток народної освіти та культури за 40 років радянської влади / В. Г. Аврамова. – Хмельницький, 1957. – 320 с.
2. Андрианов А. По ленинскому пути в национальном строительстве на Советской Украине / А. Андрианов // Революция и национальности. – 1930. – № 8 – 9. – С. 30.
3. Білодід І. К. 40 років радянської освіти на Україні / І. К. Білодід. – К. : Політвидав України, 1957. – 198 с.
4. Білодід І. К. Розвиток мов соціалістичних націй СРСР / І. К. Білодід. – К. : Наук. думка, 1967. – 287 с.
5. Близнюк С. Л. Розвиток освіти на Житомирщині за 40 років радянської влади / С.Л. Близнюк. – Житомир, 1958. – 130 с.
6. Борисов В. Л. Становлення та розвиток загальноосвітньої школи в Україні 1920-1933 рр.: дис... канд. іст. наук: 07.00.01., Історія України” / В. Л. Борисов. – Дніпропетровськ, 2003. – 190 арк.
7. Бочковський О. І. Боротьба народів за національне визволення : націологічні нариси / О. І. Бочковський. – Подєбради : Обрій, 1932. – 256 с.
8. Буценко А. Національні меншості України / А. Буценко // Більшовик України. – 1928. – № 12. – С. 67–73.
9. Виговський М. Ю. Становлення та функціонування номенклатури радянської системи освіти в Україні 20 – 30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 „Історія України” / М. Ю. Виговський. – К., 2006. – 35 с.
10. Войналович О. О. Становлення і розвиток загальноосвітньої школи для національних меншин в Україні (1917–1938 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук :

- спец. : 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки”/ О. О Войналович. – К., 1993. – 23 с.
11. Глинский А. Национальное меньшинство на Украине : монография / А. Глинский. – Х. ; К., 1931. – 118 с.
 12. Гринько Г. Чергові завдання радянського будівництва в галузі освіти / Г. Гринько. – Х. : Вид-во Наркомосу УСРР, 1920. – 123с.
 13. Гриценко М. С. Розвиток школи на Україні за 40 років Радянської влади / М. С. Гриценко // Наук. зап. Одеського пед. ін-ту ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 1958. – Т. 20. – С. 23–52.
 14. Гриценко М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917–1965) / М. С. Гриценко. – К. : Рад. шк., 1966. – 260 с.; Гришко В. Молода Україна пореволюційного сорокаліття під Советами. 1918–1958 / В. Гришко. – Б.м. : Україна, 1958. – 224 с.
 15. Гриценко М.М. Ленін і народна освіта в Українській РСР / М.М. Гриценко. – К.: Радянська школа, 1968. – 27 с.
 16. Гутянський С. К. Здійснення ленінських принципів народної освіти /С.К Гутянський. – К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1960. – 180 с.
 17. Затонський В. П. З питань національної політики на Україні. Про мови / В. П. Затонський. – Х. : Рад. шк., 1933. – 130 с.
 18. Итоги работы среди национальных меньшинств на Украине. К 10-й годовщине Октябрьской революции. По материалам Центральной Комиссии Национальных Меньшинств при ВУЦИК. – Х. : Изд. ЦК Нацмен при ВУЦИК, 1927. – 109 с.
 19. Колесник В. Ф. Україна в 1920-1930-ті роки: навчальний посібник / В. Ф. Колесник, А. М. Пижик. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2010. – С. 160 – 164.
 20. Лещенко Н. М. З історії становлення радянської системи народної освіти на Україні / Н. М. Лещенко. // Укр. іст. журн. – К., 1968. – № 1. – С. 45–50.
 21. Липинський В.В. Структура мережі вищих закладів України у 20-і роки // Вісник Донецького університету. Серія Б: гуманітарні науки. – 2000. – №1. – С.188-196.
 22. Липинський В.В. Теоретичні основи концепції освіти в УСРР і РСФРР // Східна Україна: характерні тенденції та особливості розвитку в XX столітті. Матеріали наукової конференції. – Донецьк, 2001. – С.78-80.
 23. Литвин Н. М. Політичні репресії проти інтелігенції в радянській Україні в 1920-1930-х рр. (ідеологічні аспекти проблеми) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. : 07.00.01 „Історія України”/ Н. М. Литвин. – К., 2006. – 23 с.
 24. Макогон А. Перепідготовка вчительства національних меншостей (підсумки і перспективи) / А. Макогон // Робітник освіти. – Х., 1925. - № 3. – С. 50 – 52.
 25. Мансуров Г. За культурное строительство национальностей / Г. Мансуров. – М. : Госиздат, 1927. – 42 с.
 26. Мац Д. На высоком подъёме (о работе среди национальных меньшинств Украины) / Д. Мац // Революция и национальности (ежемесячный журнал ЦИК СССР и Комкадемии). – М., 1935. – № 6. – С. 56 – 61.
 27. Постанова колегії НКО „Про навчання мов у школах соцвиху” (14.XII.1930) // Бюлетень НКО. – 1930. – № 2. – С. 2; Постанова НКО від 15 серпня 1925 р. „Про вжиття заходів щодо відкриття шкіл нацмену” // Бюлетень НКО. – 1925. – № 8. – С. 8 – 9.
 28. Постанова НКО від 1 вересня 1925 р. „Про додаткове приймання студентів до старших курсів педкурсів НМ” // Бюлетень НКО. – 1925. – № 9. – С. 4 – 5.
 29. Приходько А. Культурне будівництво на Україні (за 1925/26 та 1926/27 роки) / А. Приходько. – К.: Пролетарий, 1927. – 186 с.
 30. Рафальський О. О. Національні меншини України у XX ст. : історіогр. нарис : дис. на здоб. наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. : 07.00.01 „Історія України” / О.О. Рафальський. – К. : Поліус, 2000. – 446 с.
 31. Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять років революції / Я. П. Ряппо. – Х.: ДВУ, 1927. – 126 с.

32. Ситніков О. П. Освіта в Українській СРР (1920-і роки) : історіографія : дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. : 07.00.06 „Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни” / О.П. Ситніков. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – 188 с.
33. Скрипник М. О. Проти культурницької замкненості : методи й форми участі робосу у виробничій діяльності органів освіти / М. О. Скрипник. – Х.: Укр. робітник, 1929. – 63 с.
34. Стрижак Є. М. Репресії 1930-х років та їх наслідки для кадрового забезпечення середньої і вищої школи УСРР / Є. М. Стрижак. – Черкаси, 2007. – 190 с.
35. Терентьева Н. Греки в Україні: історія та сучасність : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Н. Терентьева, К. Балабанов ; Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. – К. : Аквілон-Плюс, 2008. – 350 с.
36. Хованцев Д. В. Політика партійно-державного керівництва Кримської АРСР щодо національних меншин (1921–1941 роки) : дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. : 07.00.01 „Історія України” / Д. В. Хованцев. – Сімферополь, 2005. – 198 арк.
37. Черкашин Л. В. Загальне навчання в Українській РСР (1917–1957 рр.) / Л. В. Черкашин. – К. : Рад. шк., 1958. – 64 с.
38. Філіпов О. М. Розвиток радянської школи УРСР у період першої післявоєнної п'ятирічки / О. М. Філіпов. – К., 1957. – 152 с.
39. Чехович В. А. Державно-правові питання українізації в 20-х роках / В. А. Чехович // Минуле України : відновлені сторінки / В. А. Чехович. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 96 – 121.
40. Чирко Б. В. Національні меншості на Україні у 20-х - на початку 30-х років (огляд документів ЦДАЖР УРСР) / Б. В. Чирко. // Архіви України. – 1990. – № 1. – С.28 – 33.
41. Шитюк М. Каральні заходи проти представників національних меншин у Південних областях України в 20–30-х роках ХХ століття / М. Шитюк, М. Шкварець // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : міжнар. зб. наук. праць. – Миколаїв, 2003. – Вип. 7. – С. 136–142.
42. Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки ХХ ст. – К., 2001 – 337 с.
43. Штамм С. И. Управление народным образованием в СССР (1917–1936 гг.) / С. И. Штамм. – М. : Наука, 1985. – 284 с.
44. Ясницький Г. І. Розвиток народної освіти на Україні (1921–1932 рр.) / Г. І. Ясницький. – К. : Вид-во КДУ, 1965. – 256 с.
45. Щербак П. И. Работа Коммунистической партии Украины по подготовке и восстановлению кадров строителей электростанций (128–1932) / П. И. Щербак // Из истории рабочего класса СССР. – Львов, 1963. – С. 93–101.
46. Шмидт С. О. О предмете советской историографии и принципах ее периодизации / С. О. Шмидт // История СССР. – 1962. – № 1. – С. 94–104.

Денис Мірошніченко
(Переяслав-Хмельницький)

ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИНАХ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. ПОЧАТОКУ ХХ СТ.

Реформи 1861 р. в Росії створили передумови для швидкого розшарування села, розвитку капіталізму в сільському господарстві і промисловості. Кількість промислових робітників на Україні швидко зростала. Умови праці були надзвичайно тяжкі: робочий день тривав 12-15 годин, на фабриках і заводах дедалі ширше застосовували жіночу і дитячу працю. Житлові умови були складними, особливо в Донбасі, де робітники здебільшого жили в землянках. На цукрових заводах робітники жили в тісних, вогких і брудних казармах. На підприємствах не було охорони праці, часто траплялись нещасні випадки. На південних заводах (у Катеринославі, Кам'янську та ін.) на 1000 робітників припадало 1626 випадків захворювань на рік, з них інфекційних – 34 %. Травматизм був надзвичайно високим:

наприклад, з 1000 випадків на рік 750 траплялося у котельників. Вкрай незадовільні умови життя багатомільйонних мас населення сприяли поширенню різних захворювань, особливо інфекційних.

Епідемії тифу, холери, віспи, масові дитячі інфекції були звичайним явищем у дореволюційній Росії [3]. Складна епідеміологічна ситуація, що утворилась напередодні Балканської та російсько-турецької воєн 1877-1878 рр. змусили урядові кола прийняти заходи щодо боротьби з епідеміями і антисанітарією. Так було дозволено лікарям утворити низки медичних громадських товариств.

Головною громадською організацією наприкінці XIX ст., у дореволюційній Росії, що займалася питанням охорони здоров'я, було Російське товариство охорони народного здоров'я засноване 1877 р. Спочатку товариство переважно займалося виданням наукових і популярних гігієнічних журналів [11]. В журналах було опубліковано багато медико-топографічних описів великих міст, різних губерній, зокрема Східного Сибіру, Далекого Сходу, Середньої Азії та ін. Товариство очолювало роботу по водопостачанню міст, поліпшенню житлових умов населення, приділяло увагу питанням харчування, організації лабораторій для контролю за якістю продуктів. В умовах царизму починання товариства здійснювались в незначних масштабах, деякі з них не мали свого завершення. Тим самим товариство привертало увагу лікарів, статистиків та інших діячів до даних проблем, нагромаджувало санітарно-медичні статистичні відомості, сприяло поширенню санітарної культури населення та залучало широкі кола медичних працівників до громадської роботи [3]. Одним з засновників товариства був український медик-гігієніст Субботін Віктор Андрійович (1844 – 1898 рр.) [12].

В програмі товариства зазначалося: «Гігієна наскільки розширила свої рамки, висунула так багато нових завдань, і в той же час оточуюче нас життя, до якого приходиться застосовувати санітарні заходи, наскільки ускладнилося, що в теперішній час, безумовно, необхідно створення такого органу, який би висвітлював санітарні проблеми» [6, с.11]. В 1891 р. з ініціативи товариства вийшов у світ щомісячний журнал «Русского общества охранения народного здравия», який в 1913 р. було перейменованний на журнал «Гигиена и санитария» [1, с. 101].

В 1895 р. Д.П. Нікольський виступив з доповіддю, в якій зробив історичний огляд популяризації гігієнічних відомостей серед населення, після цього в російському товаристві охорони народного здоров'я було створено комісія по поширенню гігієнічних знань серед населення, до складу якої від України увійшов відомий гігієніст Херсонської губернії М.С. Уваров.

Слід зазначити, що в дореволюційній Росії перші науково-дослідні інститути почали організовуватись на базі бактеріологічних станцій лише напередодні першої світової війни. Тому Товариство охорони народного здоров'я перетворилося у своєрідний науковий центр, до якого передавались для розробки або консультацій різноманітні гігієнічні питання з інших товариств чи закладів, земських і міських управ.

Товариство мало 27 місцевих відділів, які постійно розширювали географію діяльності. У деяких відділах брали участь відомі гігієністи, наприклад, в Одеському - М.Ф. Гамалія, П.М. Діатропов, В.К. Стефанський, у Харківському - І.П. Скворцов, П.М. Лашенков, В.В. Фаврта та інші [7, с.26].

Товариство охорони народного здоров'я організувало спеціальну комісію з нормування робочого дня. В одній із резолюцій товариства зазначалось: «З точки зору громадської гігієни, час доби повинен розподілятися так, щоб 8 годин приходилося на роботу, 8 годин на безперервний сон і 8 годин на відпочинок і задоволення фізичних і духовних потреб», що було обґрунтовано на наукових засадах у працях І.М. Сеченова [7, с.26].

Товариство та його члени у центрі і на місцях приділяли також постійну увагу питанням боротьби з травматизмом, питома вага якого серед стаціонарних і амбулаторних хворих була досить високою. Так, зокрема, в Херсонському земстві з ініціативи медико-санітарного бюро в 1903 р. було видано обов'язкову санітарна постанова «Про заходи щодо попередження травматичних ушкоджень при роботах сільськогосподарських машин і знарядь», у якій приділялась увага на сільськогосподарському травматизму і ставилась вимога щодо реєстрації

нешасних випадків, часто траплялись серед робітників, які обслуговували нові, закуплені за кордоном і не повністю (щоб здешевити вартість) укомплектовані захисним обладнанням, машини. З 1896 р. у Полтавській губернії протягом семи років, обговорювався проект правил «Про заборону дітям працювати на кінних молотарках». Лише в 1903 р. їх затвердили як обов'язкову для виконання постанову. В 1909 р. при товаристві було створено комісію по охороні праці.

В 1910 р. Катеринославським губернським земством прийнято дві постанови: «Про утримання бань в населених пунктах» і «Про захист робітників від нещасних випадків під час роботи на кінних молотарках і кінних віялках» [7, с.49]. У Харківській губернії спроба санітарного бюро видати обов'язкову постанову «Про умови життя і праці робітників, залучених для роботи на бурякових плантаціях» не мала успіху. Губернські земські збори забракували вказаний проект, обґрунтувавши це тим, що «він укладений надто теоретично, однобічно, людьми, які думають лише про санітарію, не знають реальних умов й ігнорують сільськогосподарські інтереси» [13, с.49].

У 1882 р. за підтримки товариства, з ініціативи членів товариства С.В. Ведрова, І.Є. Андрєвського, О.П. Доброславіна, Л.Ф. Фробена було відкрито першу лікувальну дитячу літню колонію у Старій Руссі [2, с. 20]. Ініціативу товариства підтримали приватні особи та інші товариства. Так, на українських землях, першу літню дитячу колонію було створено у 1893 р. Комітетом Одеського відділення товариства розповсюдження просвіти серед євреїв Росії [10, с. 3]. Відділом Російського товариства охорони народного здоров'я у Єлисаветграді Херсонської губернії у 1898 р. було відкрито санітарну літню колонію на 10 місць для хворих дітей міських і казенних училищ віком від 8 до 14 років. Колонія розміщувалась на території орендованої дачі та отримувала субсидію від міста [9, с. 67]. Сезон був розрахований на 18 дітей у дві зміни по 1,5 місяці. Діти з малозабезпечених сімей приймалися безкоштовно, діти заможних батьків – за плату в 10 руб. на місяць [4, с. 240]. У 1901 р. Одеським відділом товариства охорони народного здоров'я було відкрито колонію, яка користувалась субсидією від міста та приміщенням училищних будинків у Бурлацькій Балці, відведеним міською управою [4, с. 238].

Таким чином, російське товариство охорони народного здоров'я та його філії на місцях було одним із вагомих громадських організацій наприкінці ХІХ ст. Головний напрям роботи товариства – популяризація профілактичних заходів, оздоровлення дітей та безпосередня боротьба з епідеміями через залучення до справи громадськості та місцевих органів влади. Члени товариства розробили ряд теоретичних завдань профілактичного напрямку земської медицини та запропонували систему впровадження їх в практику.

Література:

1. Бажан Т.А. О гигиене и гигиенистах / Т.А. Бажан, Н.М.Паранько, Н.Г.Карнаух. – Дніпропетровськ: «Журфонд», 2005. – С.100-102.
2. Ван-Петерен М.Д. Краткий очерк развития детских лечебных колоний / М.Д. Ван-Петерен. – СПб.: Тип. П.П. Сойкина, 1896. – 26 с.
3. Гігієна у другій половині 19 століття [Електронний ресурс] : hismed.net – Режим доступу : <http://hismed.net/node/123> – Заголовок з екрану.
4. Грузенберг М.О. Детские лечебные и дачные колонии в России / М.О Грузенберг// Общественное и частное призрение в России. – СПб., 1907 – с. 240
5. Журнал Русского общества охранения народного здравия. – 1898. – №4. – С.338-340.
6. Журнал Русского общества охранения народного здравия. – 1913. – №11–12.
7. Заблудовский П.Е. Медицина в России в период капитализма / П.Е.Заблудовский. – М.:Госмедиздат, 1956. – 150 с.
8. Заблудовский П.Е. История отечественной медицины /П.Е. Заблудовский. - М., 1960. – 285 с.
9. Зеленецкий А.М. О заграничных и русских летних школьных колониях (их развитие, современные состояние и влияние на физическое развитие детей): Дис. ... доктора медицины / А.М. Зеленецкий. – СПб.: Тип. И.В. Леонтьева, 1908. – 179, XVI.

10. Отчет о деятельности первой летней колонии, находящейся под покровительством комитета Одесского отделения Общества распространения просвещения между евреями в России за 1901 г. – Одесса: Тип. Торг. Дома Исаковича и Бейленсона, 1902. – 22 с.
11. Профілактична медицина [Електронний ресурс]: Профілактична медицина – Режим доступу: http://profmed.at.ua/index/istorija_rozvitku_gigieni_v_ukrajini/0-11– Заголовок з екрану.
12. Субботін Віктор Андрійович [Електронний ресурс]: Вікіпедія – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Субботін_Віктор_Андрійович – Заголовок з екрану.
13. Хорош И.Д. Развитие санитарного дела в условиях земской медицины на Украине /И.Д.Хорош // Материалы к истории гигиены и санитарии на Украине / И.Д.Хорош. – К., 1962.

Віктор Мельник
(Вінниця)

ЕТНОСОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНА АНТРОПОЛОГІЯ. АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ У КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ТА СУМІЖНИХ ЕТНОНАУК

Як відомо, окрім етнології проблеми етносу досліджує також ряд суміжних, міждисциплінарних вчень, котрі Р. Коршук називає «етнонауками». Це є головним свідченням міждисциплінарного характеру етнології, що відзначали такі дослідники як К. Леві-Строс, М. Херсковіц, Ф. Боас. Для «етнонаук», які виділились саме із етнології, характерна особлива взаємопов'язаність із соціокультурною антропологією. Важливу роль, зокрема, відіграють етносоціологія, етнополітологія, етнопсихологія, етнолінгвістика, етнодемографія [10, с. 10].

Серед сучасних українських вчених, що досліджують проблеми етносоціології, варто виокремити В. П. Трощинського, К. Ю. Галушка та В. Б. Євтуха. Останній, зокрема, пише: «Етносоціологія – наука, що досліджує параметри соціальної структури народів (в етнічному, а не політичному значенні терміна), вагомій явища культури різних етносів, взаємообумовленість змін у культурі, зокрема у мові, побуті, етнічних орієнтаціях, закономірності й особливості міжетнічних стосунків. Одним з головних завдань етносоціології є з'ясування механізму відтворення етнічних явищ, їхньої взаємодії з суспільними явищами того чи іншого соціального організму» [9, с. 10].

Етносоціологія знаходиться на межі антропології та етнології. Її методологія, заснована на соціологічних принципах Е. Дюркгейма, на мою думку, цілком співвідноситься із методологією соціального розділу антропології («соціальна антропологія» у Великобританії). Предметна зона та дослідницький ареал етносоціології досить широкі. Це, передусім, вивчення етносу в соціологічному аспекті, співвідношення етнології та соціології, визначення взаємозв'язків між термінами «етнос» і «соціум». Це наводить на думку про те, що етносоціологію необхідно виокремити із загального пласту етнонаук і розглядати її як самостійну частину так званої «соціальної антропології». Така теоретична концепція, на мою думку, дозволить більш комплексно проводити соціологічні дослідження в етнічному середовищі. Прирівнявши етносоціологічну методологію до соціально-антропологічної можна розширити коло етнічних проблем у антропології. Останнє ж допоможе співвіднести поняття «людина» та «етнос» не лише з точки зору «культури» (методологія Б. Малиновського), але й через соціологію [11, с. 250-256].

Історія та філософія розвитку соціокультурної антропології дає багато прикладів поєднання етнологічної та соціологічної методології у межах певної окресленої проблематики [4, с. 4-22]. Сьогодні більш виправданим є скупчення цих методів у єдиний дослідницький ареал і трансформація етносоціології на антропологічному принципі. Тоді, етносоціологія стане базою для таких досліджень як характеристика ролі індивіда у системі «етнос-соціум-клас» і визначення національної та соціальної ідентичностей кожної окремої особи.

Також, етносоціологія може стати основою для соціологічних досліджень етногенезу.

Не слід забувати, що етногенез, як природно-біосферний і антропологічний процес, залишається, як і «етнос», базовим поняттям для всієї системи етнології. Перш за все, етногенез дозволяє об'єднати дослідницькі ареали етнічної історії (етноісторії), етнології, етнології та етнології. Інше питання: визначення первинності або вторинності етносу у порівнянні із соціумом або класом. Наприклад Л. Гумільов стверджував, що етнос через антропогенез і етногенез є породженням біосфери, а отже, природи, тоді як соціум – породження етносу. Звідси висновок: етнос – первинна структура людської організації, закладена у общинному і родоплемінному устрої ще в процесі антропогенезу, що зумовлено його природним характером [6, с. 16].

Спільність понять «етнос» і «людина» також полягає у формах історико-культурного та історико-соціального розвитку. Так, етнос, як і людина, може виступати «історичною», «політичною», «соціо економічною», «юридичною», «лінгвістичною», «психологічною» категорією. Переконалим доведенням етносу як єдиної усвідомленої форми мовного носія є етнологія, методологія якої заснована на етнології та соціології, а дослідницька зона тісно переплітається із етнологією, етнопсихологією та культурним розділом антропології (так звана «культурна антропологія»).

У цілому, етнологія – прикладна дисципліна. Її теорія та філософія тісно взаємопов'язана з філологією, лінгвістикою, мовознавством. Знання етнології потребує розуміння більшості проблем філології та мовознавства. За допомогою цих двох наук етнологія досліджує мову як етнічну категорію та етнос як категорію мовну. Для цієї галузі «етнології» особливо характерна методологія так званих «ареальних досліджень», коли студії переходять на рівень діалектології, соціолінгвістики та, що головне, лінгвістичної антропології. Власне, у цьому контексті, етнологія та соціокультурна антропологія особливо тісно переплітаються. Лінгвістична антропологія, з одного боку залежить від етнопсихології та філології, а з іншого від етнології та етнології. Поряд із етнологією вона вивчає проблематику мови та етносу. Різняться лише дослідницькі підходи. Для антропології найголовніше усвідомити лінгвістику, мову, другу сигнальну систему, як фундамент людського мислення, індивідуальної та колективної психології, тоді як етнологія вирішує етнологічні проблеми: мову як базу етносу протягом етногенезу, діалект як давню етнічну традицію певного етнографічного регіону [11, с. 248-255].

Етнологія та етнологія відображають також важливі статистичні дані, теоретичною основою яких є етнологія [10, с. 11]. Соціокультурна антропологія напряму не вивчає конкретних проблем демографії. Це завдання статистики, соціології. Однак, етнологічні дослідження у соціології формують певну методологічну базу для загальносоціологічних студій. Від цього треба відштовхуватись при характеристиці соціального розділу («соціальної антропології») [14, с. 610-625]. Зокрема, важливим є урахування етнологічних даних в умовах аналізу сучасного соціокультурного стану суспільства та під час моделювання певних політичних, соціо економічних або етнологічних процесів. Саме тому, соціокультурний антрополог зобов'язаний розуміти на проблематиці етнології та її поєднанні з етнологією. Ймовірність правильного результату антропологічного моделювання певної ситуації в умовах етнології або етнології залежить від визначення характеру соціологічної теорії. Модель може набувати різноманітних значень в умовах використання окремих фундаментальних теорій соціології. Скажімо, початки позитивізму О. Конта і матеріалістична соціологія Г. Спенсера будуть продукувати відчутні відмінності у результатах антропологічних моделей і прогнозів [11, с. 255-256]. Правильна ж побудова останніх – фундамент практичного втілення теорій історичної, політичної, економічної та юридичної антропологій [12, с. 136].

Етнологія із своїми похідними напрямками, такими як етнологія, а також у сукупності з етнологією, будує основу практичних досліджень із соціокультурної антропології. Так, досліджуючи політичну антропологію певного регіону або країни, необхідно враховувати етнологічні дані, беручи їх за основу і вже далі нашаровуючи етнопсихологію. Однак, головним завданням є визначення межі взаємозалежності етнології та етнології. Певно що, політична антропологія є найбільш комплексним в антропології взагалі, поєднанням

етнонаук та етнонапрямків. Тут зосереджені всі етнологічні теорії, котрі стосуються головних питань етногенезу.

Через етнодемографію етносоціологія є важливою допоміжною структурою історичної антропології [12, с. 137]. Статистика в історії має глибоке значення, однак, не слід забувати, що в аспекті методології загальної історії історична антропологія набуває і аналітичного, і соціологічного забарвлення [12, с. 137]. Визнаючи природничість історичних процесів (за Л. Гумільовим та В. Вернадським) та позитивізм як основу досліджень із соціальних питань антропології, історики мають відштовхуватись насамперед від суб'єктивно-гуманітарного аналізу [8, с. 80-82]. В синтезі суб'єктивізму полягає історична об'єктивність. Забезпечити ж цей синтез може не так соціологія, як наявність аналітичного мислення. Етносоціологія допомагає пристосувати соціологічну методику вивчення етносу до гуманітарно-історичного аналізу.

Етнодемографія виконує функцію соціостатистичного матеріалу для гуманітарного осмислення. Якщо для етносоціології може бути характерне критичне сприйняття матеріалу (антропологічний аспект), то етнодемографія дає «чисті» дані, які потребують не так критичного сприйняття, як аналітико-емпіричного узагальнення. Тобто, спочатку йде емпіричне узагальнення (структура якого оформлена В. Вернадським), а потім вже аналіз. Етносоціологія, етнолінгвістика та й етнопсихологія пропонують критично-аналітичне сприйняття як основу та емпіричне узагальнення як висновок із проаналізованого матеріалу [6, с. 22-25].

Статистичність етнодемографії полягає насамперед у її етнонауковому визначенні. Етнодемографія – це наука про статистику етносу [10, с. 11]. При цьому, слід пам'ятати, що етнодемографія може використовуватись і як одна з підстав практичного дослідження етногенезу [8, с. 80-82]. У цьому контексті, етнодемографія набуває чергового антропологічного значення – вона вивчає статистику людських спільнот протягом історичного процесу та порівнює свої дані із сьогоденням [12, с. 137]. Це дає можливість зарахувати етнодемографію (у її етноісторичному аспекті) до методологічних підходів історичної антропології. При цьому, під історичною антропологією тут розуміється передусім людська повсякденність, релігійність та медієвістика [12, с. 137-138].

Етнополітолог Р. Коршук визначає функції та роль етнодемографії у системі етнонаук наступним чином: «Етнодемографія досліджує проблеми відтворення етносів – етнічної специфіки їх народжуваності, смертності, сім'ї тощо». Етнодемографія та етнолінгвістика також слугують міждисциплінарній інтеграції етносоціології та етнополітології. При цьому, етнополітологія тут виступає як вчення про політичні процеси всередині етносу та між етносами й субетносами, досліджуючи їхнє співжиття, конфліктні ситуації, стан національної свідомості і характер етнічних взаємовідносин у контексті того чи іншого політичного устрою [10, с. 11].

Таким чином, етнополітологія виконує багато споріднених функцій із політичною антропологією. Головна відмінність полягає в тому, що політична антропологія досліджує традиціоналізм у політичному устрої, традиції такого устрою для певного етносу протягом історичного процесу та можливості трансляції позитивно-традиціоналістичного досвіду із минулого на сьогодення. Етнополітологія ставить питання про «політичний етнос», тоді як соціокультурна антропологія визначає політизацію як «етнічної», так і «суспільно-класової» людини [10, с. 14-17]. Цікавим, у цьому контексті, є твердження З. В. Сікевича: «Дослідницьке «поле» окремих етносоціальних наук постійно переплітається і навіть співпадає, тому практично усі дослідження етнічних явищ набувають міждисциплінарного характеру». Для політичного або економічного антрополога важливим, на мою думку, є вміння розрізняти етносоціологію та етнополітологію. Роман Коршук з цього приводу пише: «Незважаючи на взаємозв'язок етносоціології та етнополітології, між цими науками існує суттєва різниця. Етносоціологія зосереджується на дослідженні соціальної структури етнічних спільнот, специфіці інтересів, соціальному статусі, процесах соціальної мобілізації, соціальних особливостях культури етнічних спільнот – тобто розглядає етнічні процеси та явища під кутом соціального. Натомість етнополітологія досліджує, насамперед, вплив політичних феноменів (перш за все держави) на етнічні процеси та явища» [10, с. 11].

12. Мельник В. М. Теоретичні аспекти розвитку філософії та методології історичної антропології. / В. М. Мельник. // Матеріали IX Міжнародної студентської наукової конференції «Перший крок в науку 2012». – Вінниця: ВНМУ, 2012. – С. 136-138.
13. Нельга О. В. Теорія етносу: курс лекцій. / О. В. Нельга. – К.: Тандем, 1997. – 368 с.
14. Радклиф-Браун А. Р. Методы этнологии и социальной антропологии. / А. Р. Радклиф-Браун. // Антология исследований культуры. – Т. 1. Интерпретация культуры. – СПб.: Университетская книга, 1997. – С. 603-632.
15. Шульга М. О. Структура етнічного типу особи. / М. О. Шульга. // Народна творчість та етнографія. – 1982. – № 5. – С. 15-25.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, Степанчук Юрій Степанович

Туякбай Рысбеков
(Уральск, Казахстан)

ХАН АБУЛХАИР И ЕГО ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА

На рубеже XVII-XVIII вв. самую большую по протяженности границу казахские жузы имели с Российской империей, Характерная особенность геополитического положения Казахстана на западных и северных рубежах заключалась в тот период в том, что распространение российского суверенитета в сопредельных регионах Северной Евразии в первой трети XVIII века еще не завершилось. Хотя народы Нижнего Поволжья. Южного Урала и Сибири официально являлись с конца XVI века российскими подданными, фактическое влияние царских властей на этих территориях было незначительным. К началу XVIII века казахские племена будучи оттеснены на север калмыками, мигрировавшими в 20-е годы и XVII в. из Джунгарии, через казахские степи в междуречье Волги и Яика (около 300 тысяч человек), вышли в тесное соприкосновение с башкирами Ногайской и Симбирской даруг, кочевавших на южном Урале и в Западной Сибири.

Во второй половине XVIII века, когда происходили наиболее острые столкновения между казахами и волжскими калмыками, часть казахских родоплеменных групп Младшего жуза разместились или долгое время проживали на башкирских землях по правому берегу Яика. Все это приводило к столкновениям, взаимным набегам из-за пастбищ, умыкания девушек, соперничеству башкирских и казахских биев и старший и т.д.

Таким образом, внешнеполитическая обстановка на западных рубежах казахского народа складывалась в конце XVII - первой четверти XVIII века чрезвычайно неблагоприятно для дальнейшего культурно-исторического развития. Значительная географическая удаленность пояса евроазиатских степей от новых транснациональных торговых коммуникаций, несамодостаточный характер номадной экономики и большая экономическая зависимость кочевников от индустриально-рыночных ядровых пространств, а отсюда, - усиление взаимной конфронтации казахов с соседними кочевыми и оседло-земледельческими сообществами стимулировали развитие центробежных тенденций внутри казахского социума и существенно ослабляли его мобилизационный потенциал. Не обладая достаточными социально-институциональными, технологическими, материально-имущественными ресурсами, для того чтобы эффективно. Противостоять нараставшей военно-политической экспансии, более продвинутых в этих сферах оседло-земледельческих соседей, казахский этнос оказался в середине 20-х годов XVIII века лицом к лицу перед угрозой утраты собственной территориальной целостности под массивным силовым давлением извне.

Учитывая все это, хан Младшего жуза Абулхаир стал инициатором обращения в Петербург с тем, чтобы взять русское подданство и принять протекторат России. Таким образом, произошел коренной перелом во внешнеполитических отношениях, и отныне вектор исторического развития Казахстана был поправлен в сторону России. Прежде всего, вывод о том, что достигнутое к началу 30-х годов среди казахов общее понимание исключительной

сложности внешнеполитического положения трех жузов являлось весьма благоприятной почвой для публичной легализации им давно продуманного плана существенной модернизации структур ханской власти в степи. В этом отношении дипломатическая миссия, порученная советом старейшин непосредственно Абулхаиру, была воспринята последним как удобный повод, для того, чтобы завязать активный диалог с русской императрицей о предоставлении ему российской юрисдикции и военно-дипломатической поддержки для форсированного проведения на практике намеченных социально-политических преобразований в регионе.

Во-вторых, подобно многим другим интеллектуально продвинутым и честолюбивым правителям Средневековья и Нового времени, Абулхаир весьма критически оценивал общий уровень мировоззренческой зрелости и ценностных ориентации подвластных ему рядовых людей, характеризуя последних такими определениями, как "легкомысленный и самовольный киргиз - кайсацкий народ", "наших людей сердца легкомысленны неимоверны", "наши беспамятные юрты", "наши дикие киргиз-кайсаки" и т.д. В этой связи не без основания полагал, что при необходимости принятия сколько-нибудь важных и нетривиальных решений он не может рассчитывать на компетентное общественное мнение и массовую поддержку в казахских жузах и, следовательно, должен осуществлять радикальный прорыв в новое неизвестное будущее в одиночку, поставив абсолютное большинство "чернокостных" кочевников перед уже свершившимся фактом.

И, наконец, в-третьих, как достаточно трезвый и рефлексирующий правитель, Абулхаир не разделял неоправданных иллюзий своих наивных сословных собратьев по правящей корпорации и знатных биев относительно возможности разрешения сложной военно-политической обстановки путем обычных переговоров. К этому времени он уже хорошо понимал, что одни только миролюбивые предложения казахских ханов, не опиравшиеся на сколько-нибудь внушительную силу, не способны побудить царское правительство, без существенной государственной выгоды для него самого, направлять свои военно-политические ресурсы на обуздание набегов волжских калмыков и башкиров в казахские степи и решать пограничные конфликты своих подданных с казахами из-за плодородных пастбищ и водных источников в пользу последних. Для хана было вполне очевидным, что при солидном военно-техническом превосходстве России над ее юго-восточными соседями, русская императрица будет неизменно отдавать предпочтение народам, состоявшим в российском подданстве, и никогда не пойдет на ущемление их естественных притязаний на пастбищные территории в районе Эмбы, Илека и Яика в целях удовлетворения насущных нужд совершенно чуждых ей и не опасных для империи казахов-кочевников.

Обстоятельно переосмыслив свою задачу, в связи с вновь возникшими аспектами проблемы "северных территорий" хан пришел к достаточно прагматичному выводу о том, чтобы добиться от царского правительства нужных для всего казахского народа и лично для него самого политических результатов можно будет только в том случае, если у российского престола появится свой собственный государственный интерес в обеспечении внешней безопасности и этнотерриториальной целостности казахских жузов. Благодаря тесным личным контактам в конце 20-х годов со многими узбекскими сановниками и некоторыми русскими людьми из отряда А.Бековича - Черкасского, находившимися тогда в плену в Хиве и Бухаре на положении дворцовых охранников местных ханов, Абулхаир был неплохо информирован о большой заинтересованности царского правительства в установлении торговых связей со странами Центральной Азии через казахские степи и выяснении местонахождения золотиносных россыпей на сопредельных с Россией территориях. Поэтому на сей раз Абулхаир решил предложить России нечто большее, чем просто мирный договор или даже военный союз против джунгаров - возникала идея российского подданства для кочевого населения Казахстана.

Поэтому в начале 1730 года Абулхаир отправил к уфимскому воеводе П.И.Бутурлину свое посольство в количестве 11 человек во главе с батыром алшинских родов Младшего жуза Сейткулом Койдагуловым и бием племени керей Среднего жуза Котлумбетом Коштаевым с личным письмом на имя русской императрицы, предлагая себя с подвластным народом под

"высочайшую протекцию" России и обещая свою помощь царским войскам против их неприятелей.

20 июля 1730 года посланники Абулхаира явились в Уфу к бригадиру П.И.Бутурлину, которому представили два письма хана Младшего жуза; одно обращение, адресованное самому уфимскому воеводе, а другое - на имя русской императрицы Анны Ивановны в Петербург.

28-го августа посольство Абулхаира благополучно прибыло в Москву. Оттуда они затем были препровождены в Петербург, где оказались в начале сентября 1730 года, несколько дней спустя предстали в новой столице Российской империи перед коллегией иностранных дел, Сенатом и Кабинетом министров Анны Иоановны. 21-го октября 1730 года во время встречи с чиновниками Коллегии иностранных дел руководители посольства Сейткул Койдагулов и Котлумбет Коштаев устно объявили, что хан Абулхаир желает вступить в российское подданство на таких же условиях, как и башкиры, т.е. казахи обещают служить российской императрице, платить ясак в пользу государства и возрагить всех российских подданных, захваченных в плен в предыдущие годы. В то же время царское правительство должно будет взять на себя обязательство оберегать казахов от разного рода "обид" и "разорения" со стороны других российских подданных, урегулировать их взаимоотношения с башкирами.

Царские министры не питали никаких иллюзий относительно заверений казахских посланников о готовности хана Младшего жуза давать в залог верности императрице аманатов и платить ясак в государственную казну, но решили, тем не менее, удовлетворить прошение Абулхаира и принять его со "всеим кайсацким войском" под юриспруденцию России. В числе мотивов, предопределивших положительное отношение царского правительства к просьбе хана Младшего жуза, были соображения о том, что в результате распространения власти России на казахские жузы прекратятся набеги казахов на российских подданных и укрепится безопасность юго-восточных границ страны, казахские султаны и старшины будут сопровождать торговые караваны по степи и предотвращать их разграбление своими соплеменниками, возвратят захваченных ими раньше русских пленных, повысится международный престиж России, как великой державы и т.п.

Важное значение российскому подданству казахского народа придавалось и в связи с башкирской проблемой и опасениями правительства по поводу вероятности будущих совместных действий казахов и башкир, направленных против России.

Летом 1730 г. Абулхаир направляет свое посольство из 7 человек через Уфимское наместничество в Петербург к российской императрице Анне Иоановне с просьбой принять с его улусами в подданство Российской империи. Посольство возглавляли би Котлумбет Коштаев и батыр Сейткул Койдагулов. К этому периоду в Коллегии иностранных дел империи накопился значительный опыт присоединения новых территорий и знание особенностей и психологии ориентальных народов. К тому времени в состав России вошли волжские калмыки, Кабарда, Грузия.

Посольств о доставило письмо императрице Анне Ивановне с просьбой о принятии в подданство. В результате, 19 февраля 1731 г. Анна Иоановна подписала грамоту "Хану Абулхаиру и всему казахскому народу о принятии их в российское подданство" на следующих условиях:

Обещаетесь нашему императорскому величеству служить верно и платить ясак так, как служат башкирцы. Чтoб от подданных российских обид и разорения вам никакого не было. Ежели на вас, кайсаков, будут нападать какие неприятели, чтоб вы могли от того нашим императорского величества, защищением оgranены быть и счислять бы вас с подданными российскими. Чтoбы ясырей от вас башкирцами и прочими российскими подданными вам возвратить, а вы обещаете взятых россиян отдать и с башкирцами и калмыками быть в миру.

Для принятия присяги в Младший жуз выехала внушительная комиссия во главе с переводчиком Коллегии иностранных дел А.И.Тевкелевым в сопровождении охраны, в их числе были 2 геодезиста. А.И.Тевкелеву была дана Инструкция, которая предусматривала "фиксировать сведения о киргиз-ка Исаках, изучать орфографию страны, народу «риятио-ль

подданство, кто ее соседи... умеют ли сами пушки лить,...".Абулхаиру предназначались дары Анны Иоановны - сабля, шуба соболя, 2 шапки с черной лисицы, сукно и прочее. 5 октября 1731 Тевкелев прибыл в ставку Абулхаира в урочище Май-Тобе на реке Ирғиз. Гостя встретил и сопровождал почетный эскорт во главе со старшим сыном Абулхаира Нуралы, полностью поддерживающего политический курс отца.

По приезде в ставку выяснилось, что ряд султанов и старшин не поддерживают вступление Младшего жуза в подданство России. Мамету Тевкелеву удалось при помощи подкупа, уговоров, прямой угрозы склонить на свою сторону сторонников независимости. 10 октября 1731 г. первым присягнул на подданствохан Абулхаир, затем старшина рода табын Букенбай, Есет батыр, Худайменды Мурза. Первоначально присягу приняли 29 лиц старшинского звания. Хан Абулхаир добился своего и грамота императрицы получила юридическую силу.

С.Т. Рысбекова
(Алматы, Казахстан)

КАЗАХСТАН И ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В СНГ

Основными признаками интеграции служат взаимопроникновение и переплетение национальных производственных процессов; глубокие структурные изменения в экономике стран-участниц; необходимость и целенаправленное регулирование интеграционных процессов и возникновение межгосударственных (надгосударственных) или институциональных структур. Соглашение о создании СНГ было подписано 8 декабря 1991 г. руководителями Республики Беларусь, Российской Федерации и Украины. Участники Соглашения констатировали, что Союз ССР как субъект международного права и геополитическая реальность прекращает свое существование и образовали Содружество Независимых Государств. В Соглашении сформулированы основные направления и принципы сотрудничества, определена сфера совместной деятельности, реализуемая на равноправной основе через общие координирующие институты Содружества, гарантировано выполнение международных обязательств, вытекающих для членов СНГ из договоров и соглашений бывшего Союза ССР [1, с.319].

Протокол к соглашению о создании СНГ подписан главами 11 государств 21 декабря 1991 г. в Алма-Ате. Он является составной частью подписанного 8 декабря 1991 г. Соглашения и определяет, что все 11 стран на равноправных началах образуют СНГ (Грузия присоединилась в декабре 1993 г. в соответствии с Решением СГГ СНГ)[2, 1992].

14 февраля 1992 г. в Минске на очередной встрече глав правительств 9 государств и 13 марта того же года на встрече в Москве глав государств были подписаны новые важные документы, образующие правовое поле взаимодействия, в т.ч. Соглашения о порядке транзита, о координации межгосударственных отношений в области электроэнергетики, Декларация о соблюдении принципов сотрудничества в СНГ. Вскоре в Киеве были решены базовые вопросы полномочий высших органов СНГ по проблемам обороны, Объединенных вооруженных сил и др. Принципиально важной инициативой следует считать предложение Казахстана и России в мае 1992 г. на встрече в Ташкенте о заключении ДКБ, подписанного 6 странами [1, с.319].

Подписанные в декабре 1991 г. Соглашение о создании СНГ, Протокол к нему и Алма-Атинская декларация, определив принципы отношений между новыми независимыми государствами, сформировали условия для решения широкого спектра непростых проблем, связанных с распадом СССР. Были урегулированы вопросы, касавшиеся ядерного оружия, выполнения международных договоров о разоружении и контроле над вооружениями, правопреемства, включая в основном вопросы собственности. Осуществлен согласованный переход от единой армии к созданию национальных вооруженных сил государств - участников

СНГ. Несмотря на отдельные локальные конфликты, удалось предотвратить развитие событий по непредсказуемому сценарию.

Не менее важно и то, что заключенные еще в начальный период существования СНГ многосторонние соглашения позволили на фоне больших геополитических перемен обеспечить нормальное функционирование необходимых для повседневной жизни людей социальных механизмов: выплаты пенсий и пособий, работу транспорта и энергетики, сохранение беспрепятственного передвижения на всем постсоветском пространстве и т.д. Таким образом, несомненна заслуга Содружества в том, что размежевание бывших союзных республик прошло упорядоченно и не вызвало глубоких геополитических потрясений.

СНГ выступило структурообразующим фактором создания принципиально новых - межгосударственных - отношений при сохранении складывавшейся веками дружбы народов государств - участников. Обеспечив институциональные и правовые условия для равноправного диалога и сотрудничества по сложнейшим проблемам, многие из которых не имели аналогов в мировой практике, Содружество выполнило тем самым и важную историческую миссию содействия становлению суверенных, независимых государств, выбору каждым из них собственного внешнеполитического курса, модели экономических реформ и путей государственного строительства. Правовые и организационные основы отношений между членами СНГ определены вышеупомянутыми учредительными документами СНГ, а также Уставом организации, принятым в 1993 г. На этой базе была постепенно создана разветвленная инфраструктура сотрудничества. Институциональная структура СНГ, основанная на межгосударственном принципе, была закреплена трансформацией в 1993 г. ККК и повышением роли его секретариата. С созданием в сентябре 1993 г. Межгосударственного экономического комитета ККК распался на Исполнительный секретариат и МЭК. В июле 1992 г. 8 государств СНГ утвердили статус Экономического суда, решения которого имеют рекомендательный характер [2, 1992]. В целом в рамках СНГ функционировало около 70 отраслевых структур, которые координировали взаимодействие в сферах экономики, военного сотрудничества, в охране границ и борьбе с организованной преступностью, в области транспорта, экологии, культуры, туризма, печати и др.

Изначально в документах, подписанных в 1992–1993 гг., прежде всего в Договоре о создании Экономического союза, теоретически предполагалось, что СНГ будет развиваться по «нормальному» сценарию регионального интеграционного объединения: зона свободной торговли; таможенный союз; единое экономическое пространство с четырьмя свободами (движение товаров, услуг, капиталов и рабочей силы); экономический и валютный союзы.

При этом следует подчеркнуть, что еще на встрече глав государств СНГ в Бишкеке в октябре 1992 г. Н.А. Назарбаев поставил вопрос о создании Экономического союза. Он был подписан 9 государствами в сентябре 1993 г., а 15 апреля 1994 г. были заключены Соглашения о создании зоны свободной торговли, о содействии в создании и развитии производственных, коммерческих, кредитно-финансовых, страховых и смешанных транснациональных объединений [1, с.334-344]. Однако одновременно с декларированием этих конечных целей ставилась задача, в корне им противоречившая, – сохранение суверенитета в полном объеме и отказ от формирования наднациональных органов. Хотя, как известно, даже таможенный союз, не говоря уже об экономическом и валютном, требует поступаться суверенитетом, передавая часть его наднациональным органам.

В развитии СНГ изначально наметился определенный разрыв между завышенными ожиданиями в отношении Содружества и практикой. Такие положения учредительных документов, как формирование общего экономического пространства и таможенного союза, сохранение объединенного командования над общим военно-стратегическим пространством, коллективная охрана внешних рубежей вошли в противоречие с закономерностями строительства СНГ и не были востребованы. Набирал обороты процесс экономического и политического обособления государств - участников СНГ. На фоне внешнеэкономической переориентации большинства стран Содружества на «дальнее зарубежье» в 1990-е гг. сворачивались взаимные хозяйственные связи. Поиск государствами - участниками СНГ собственного места в мире порождал расхождения в подходах к вопросам безопасности,

многим региональным и глобальным проблемам. Складывалось неодинаковое отношение и к деятельности самого Содружества. Не случайно половина участников присоединилась лишь к 40-70% подписанных в рамках СНГ документов - преимущественно об экономической проблематике.

Так, на 8 саммите-совещании лидеров стран СНГ осенью 1992 г. в Бишкеке впервые состоялось признание необходимости соблюдать баланс национальных интересов каждого участника. При этом Президент РК Н.А. Назарбаев предложил минимизировать негативные последствия развала СССР через несколько механизмов: организовать коалиционный совет экономического сотрудничества стран СНГ, чтобы они придерживались «жесткой» связи и несли полную ответственность как члены совета; создать банковский союз с единой рублевой зоной или с введением общей денежной единицы, либо при переходе к выпуску национальных валют; образовать хозяйственный суд; повысить роль МПА и привлечь в нее новых членов; выработать единую политику при принятии законов, чтобы они не противоречили друг другу; построить оборонительный союз как наиболее выгодное и «дешевое» решение проблем безопасности в рамках СНГ.

По существу, это были серьезные и дальновидные предложения на пути к ликвидации дезинтеграционной инерции, опережавшие, как теперь очевидно, инерцию мышления большинства только приступивших к роли глав государств лидеров республик. Тогда были приняты предложения о принципах сближения хозяйственных законодательств стран СНГ, об Уставе СНГ, о создании консультативно-координационного экономического совета на постоянной основе или рабочей группы при главах государств и правительств, об образовании единой денежной системы, межгосударственного банка и экономического суда СНГ, а также соглашения в военной области и стабильности на внешних границах Содружества. Показательно, что к проблеме укрепления действенных инструментов интеграции и отказу от неэффективных Президент РК обращался неоднократно, в т.ч. доказывая, что МПА СНГ не играет конструктивной роли и по сути является почти бесполезным институтом, хотя и разрабатывает модельные проекты взаимодействия в СНГ [3, с. 25-26,30]. Как показал исторический опыт, не все эти предложения оказались выполненными.

Вполне закономерным в связи с этим стало инициирование руководством РК новых шагов в деле согласования действий и развития сотрудничества участников СНГ. Именно нашей стране, имеющей промежуточное геополитическое положение, сохранявшей сразу после распада СССР объективную зависимость от России, подверженной, как и другие бывшие советские республики, рискам всевозможных кризисов, предстояло особенно взвешенно выстраивать свою внешнеполитическую стратегию и тактику. Осознание острой необходимости минимизировать последствия развала сверхдержавы, сохранить уникальный багаж совместного обустройства евразийского материка обусловило дальновидные и прагматичные действия молодого государства. 29 марта 1994 г. в Москве на встрече с профессорско-преподавательским составом и студентами МГУ им. М.В. Ломоносова, а также в мэрии столицы РФ и на «круглом столе» главных редакторов СМИ Н.Назарбаев предложил создать Евро- Азиатский Союз из стран-участниц СНГ, подчеркнув, что Казахстан и Россия представляют собой ядро интеграционных процессов в Содружестве [4, с. 587-588].

Объясняя мотивы разработки своего проекта, Н.А. Назарбаев писал: «...логика истории такова, что оптимальное вхождение в мировое сообщество возможно лишь при совместных усилиях всех стран Содружества, использующих сформированную на протяжении XX века мощную интеграционную базу» [5, с. 102-103].

Основные положения плана создания Евро-Азиатского союза состояли в том, чтобы новое объединение через межправительственную парламентскую ассамблею разрабатывало общую стратегию, ввело общую валюту и проводило общую внешнеэкономическую политику. Решения должны были приниматься большинством в 4/5, и каждой государство имело бы равный с другими голос. По мнению Назарбаева, парламенты членов союза должны были утверждать соглашения, заключенные в его рамках. Таким образом, они принимали бы силу закона и обеспечивали юридическую самостоятельность каждого участника. Однако в апреле 1994 г. участники заседания лидеров СНГ прохладно отнеслись к этим предложениям. С 1992

г. РФ оборвала многие связи с центральноазиатскими республиками, что вызвало негативную реакцию экспертов и политиков Казахстана. Разошлись партии и общественные объединения. По существу, уже к 1995-1996 гг. Н. Назарбаеву в Казахстане и Б. Ельцину в России удалось создать автономные политические системы, имеющие разную ориентацию. Происходило строительство независимых, суверенных государств, а не на восстановление союза, что очевидно даже на уровне официальных документов.

В целом в 90-е гг. XX в. постепенно СНГ сформировалось как региональный политический режим с элитным управлением. По инициативе России 29 марта 1996 г. РФ, РК и Белоруссия, а затем и Киргизия подписали Договор об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях. В апреле 1998 г. к нему присоединился Таджикистан. В январе 1997 г. на сессии глав правительств СНГ рассмотрена Концепция интеграционного развития СНГ, по которой экономическая политика в СНГ должна быть ориентирована на развитие внутреннего рынка и защиту национальных производителей, в марте 1997 г. она была принята. Были вновь запланированы формирование платежного союза, общего технологического и информационного пространства, обеспечение свободы перемещения капиталов и рабочей силы. Была объявлена особая поддержка развитию малого бизнеса, создание интегрированных региональных режимов в сферах горнодобычи, машиностроения, химической промышленности, сельского хозяйства, других отраслей.

Последовательно проводя линию на оптимизацию деятельности и организационной структуры механизмов интеграции, Казахстан вскоре предложил дальнейшую реорганизацию структур СНГ, особенно в части снижения нагрузки на национальные бюджеты, поскольку не все страны-участницы выполняли свои обязательства по финансированию структур СНГ. Несмотря на официальное декларирование приверженности идее сохранения СНГ и укрепления экономической интеграции, до конца 90-х гг. активного осуществления всесторонней и планомерной интеграционной стратегии не было.

Литература:

1. Казахстанско-российские отношения. 1991-1995 годы. М., 1995.-384 с.
2. Содружество. Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ. Минск, 1992.
3. См.: Россия – СНГ – Азия (проблемы и перспективы сотрудничества). М., 1993.-158 с; Независимая газета. 1998. 8 апреля.
4. См.: Мансуров Т.А. Посольские годы в Москве (январь 1994 – февраль 2002 г.). М., 2002.-787 с.
5. Назарбаев Н.А. На пороге XXI века. Алматы, 2003.-288 с.

СЕКЦИЯ: МАТИМАТИКА

Азизбек Нишонбоев
(Фергана, Узбекистан)

НЕКОТОРЫЕ СВОЙСТВА ОПЕРАТОРА ДРОБНОГО ИНТЕГРИРОВАНИЯ ОТ ФУНКЦИИ ПО ДРУГОЙ ФУНКЦИИ

Пусть $l < 0$, $-\infty < a < b < \infty$.

Тогда оператор

$$D_{a,g(x)}^l \varphi(x) = \frac{1}{\tilde{A}(-l)} \int_a^x [g(x) - g(t)]^{-l-1} \varphi(t) g'(t) dt,$$

называется оператором дробного интегрирования функции $\varphi(x)$ по функции $g(x)$ порядка $-l$ [1].

Здесь $\tilde{A}(z)$ - гамма функция Эйлера [1], $\varphi(x) \in l(a, b)$, $g(x)$ монотонная функция, имеющей непрерывную производную.

Имеет место.

Лемма 1. Пусть $\varphi(x) \in L(0, 1)$, $l_1 + l_2 < 0$, $l_2 < 0$.

Тогда почти всюду на $(0, 1)$ выполняется соотношение

$$D_{0x^2}^{l_1} D_{0x}^{l_2} \varphi(x) = 2^{l_2} \cdot x^{l_2+1} F_{0x^2} \left[\begin{matrix} -\frac{1+l_2}{2}, & -l_1 - \frac{l_2}{2} \\ -l_1 - l_2, & x \end{matrix} \right] \frac{\varphi(x)}{x}, \quad (1)$$

где l_1, l_2 - заданные действительные числа;

$$F_{0x^2} \left[\begin{matrix} a, b \\ c \end{matrix} \middle| x \right] \varphi(x) = \frac{1}{\tilde{A}(c)} \int_0^x (x^2 - t^2)^{c-1} F \left(a, b, c; \frac{x^2 - t^2}{x^2} \right) \varphi(t) dt, \quad c > 0,$$

$F(\dots)$ - гипергеометрическая функция Гаусса [1].

Доказательство. После некоторых преобразований, имеем

$$D_{0x^2}^{l_1} D_{0x}^{l_2} \varphi(x) = \frac{x^{-l_1}}{2\tilde{A}(-l_1)\tilde{A}(-l_2)} \int_0^x y^{-\frac{2+l_2}{2}} \varphi(\sqrt{y}) K(\sigma) dy, \quad (2)$$

Здесь

$$K(\sigma) = \int_0^\infty K_1(\sqrt{\sigma z}) K_2(z) dz, \quad (3)$$

$$K_1(z) = (z-1)_+^{-l_2-1}, \quad K_2(z) = (1-z)_+^{-l_1-1}, \quad (4)$$

$$\sigma = \frac{x}{y}, \quad z_+^l = \begin{cases} 0, & z \leq 0 \\ z^l, & z > 0 \end{cases}.$$

Для вычисления интеграла (3) воспользуемся преобразованием Меллина [2]

$$f^*(s) = M \{ f(x); s \} = \int_0^\infty f(x) x^{s-1} dx$$

Тогда учитывая соотношение [3]

$$M \left\{ x^{\delta_1} \int_0^\infty g_1(x\xi) g_2(\xi); s \right\} = g_1^*(s + \delta) g_2^*(1 - \delta_1 + \delta_2 - s)$$

получим

$$M \{ K(\sigma); s \} = K_1^*(s) K_2^*(1-s).$$

Далее в силу формулы [2]

$$M\left\{(x-1)_+^{c-1}; s\right\} = \tilde{A}(c)\tilde{A}\left[\begin{matrix} 1-c-s \\ 1-s \end{matrix}\right], \operatorname{Re} c > 0, \operatorname{Re} s < 1 - \operatorname{Re} c.$$

$$M\left\{(1-x)_+^{c-1}; s\right\} = \tilde{A}(c)\tilde{A}\left[\begin{matrix} s \\ s+c \end{matrix}\right], \operatorname{Re} c > 0, \operatorname{Re} s > 0$$

$$\text{и } \tilde{A}(2a) = 2^{2a-1} \sqrt{\pi} \tilde{A}(a) \tilde{A}(a+1/2).$$

Находим

$$M\{K(\sigma); s\} = 2^{l_2+\beta} \tilde{A}(-l_1) \tilde{A}(-l_2) \tilde{A}\left[\begin{matrix} \frac{1+l_2}{2}-s, \frac{2+l_2}{2}-s \\ 1+l_1-s, \frac{1}{2}-s \end{matrix}\right], \operatorname{Re} s < \frac{1+l_2}{2}$$

$$\text{где } \tilde{A}\left[\begin{matrix} a_1, a_2, \dots, a_n \\ b_1, b_2, \dots, b_n \end{matrix}\right] = \frac{\tilde{A}(a_1) \tilde{A}(a_2) \dots \tilde{A}(a_n)}{\tilde{A}(b_1) \tilde{A}(b_2) \dots \tilde{A}(b_n)}.$$

В силу формулы [3]

$$x^\gamma (x-1)_+^{c-1} F(a, b, c; 1-x) \leftrightarrow \tilde{A}(c) \tilde{A}\left[\begin{matrix} 1+a-c-\gamma-s, 1+b-c-\gamma-s \\ 1-\gamma-s, 1+a+b-c-\gamma-s \end{matrix}\right],$$

$$\operatorname{Re} c > 0, \operatorname{Re} s < 1 + \operatorname{Re}(a-c), 1 + \operatorname{Re}(b-c).$$

Из (2) следует справедливость равенства (1).

Аналогично доказывается.

Лемма 2. Если выполнены условия

$$\varphi(x) \in L(0,1), l_1 + l_3 < 0, l_3 < 0, l_2 > -1$$

то почти всюду на (0,1) справедлива соотношение.

$$D_{0x^2}^{l_1} (x^2)^{l_2} D_{0x}^{l_3} \varphi(x) = 2^{l_1} (x^2)^{l_2-l_1} \int_0^x y^{-l_3-1} G_{33}^{30} \left(\frac{y^2}{x^2} \left| \begin{matrix} 1+l_2-l_1, 1, 3l_2 \\ 3+l_3, \frac{2+l_3}{2}, 1+l_2 \end{matrix} \right. \right) \varphi(y) dy$$

Здесь $G_{33}^{30}(\dots)$ - функция Мейера [1].

Литература:

1. Самко С.Г., Килбас А.А., Маричев О.Н. Интегралы и производные дробного порядка и некоторые их приложения. Минск. Наука и техника. 1987, 688 с.
2. Маричев О.Н. Метод вычисления интегралов от специальных функций. Минск. Наука и техника. 1978, 312 с.
3. Бейтмен Г., Эрдейи А. Таблицы интегральных преобразований. Т.2.М. Наука. 1969, 344 с

Александр Пугачев
(Брянск, Россия)

МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОПРИВОДОВ С СИСТЕМОЙ ПРЯМОГО УПРАВЛЕНИЯ МОМЕНТОМ АСИНХРОННОГО ДВИГАТЕЛЯ

В последнее время в связи с бурным развитием силовой и информационной электроники в электроприводе начали появляться все новые и новые системы и алгоритмы, позволяющие получать быстродействующее, высокودинамичное регулирование основных переменных. Одним из инструментов исследования и апробации новых систем являются методы математического

моделирования, как наиболее универсальные и, вместе с этим, не требующие дорогостоящего оборудования, информационно-измерительных приборов и др.

В данной статье разберем возможности математического моделирования электроприводов с современной системой прямого управления моментом асинхронного двигателя в программном комплексе MatLab.

Система прямого управления моментом (рис. 1) впервые была применена в середине 80-х годов прошлого столетия [1]. В основе работы системы прямого управления моментом положено поддержание постоянных значений электромагнитного момента M и потокосцепления статора ψ_s (в пределах петли гистерезиса), которое осуществляется выбором одного из выходных векторов автономного инвертора. Заданием на выбор выходного вектора являются значения напряжений управлений ΔM и $\Delta \psi$, принимающие дискретные уровни в зависимости от знака и величины ошибки регулирования момента и потокосцепления $M_3 - M$ и $\psi_3 - \psi_s$ соответственно, а также сектор потокосцепления. Основная трудность такого управления заключается в прецизионном определении переменных регулирования – момента и потокосцепления. На рис. 1 предложен один из возможных вариантов решения этой проблемы. На базе информации, полученной о токе I_s и напряжении U_s двух фаз обмотки статора, осуществляется переход в двухфазную неподвижную систему координат ($A, B, C \rightarrow \alpha, \beta$), после чего вычисляются проекции потокосцепления статора ψ_s на ортогональные оси:

$$\psi_{s\alpha} = \int U_{s\alpha} I_{s\alpha} R_s dt,$$

$$\psi_{s\beta} = \int U_{s\beta} I_{s\beta} R_s dt,$$

где R_s – сопротивление обмотки статора.

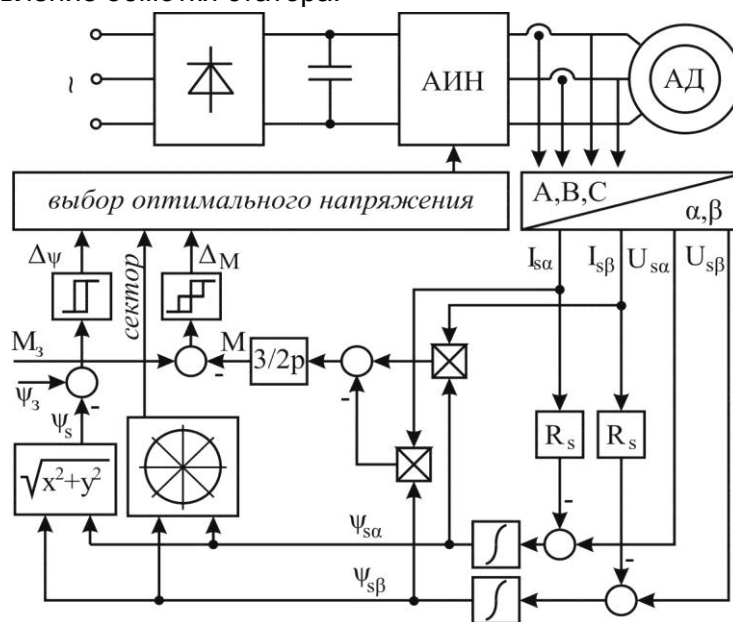

Рис. 1. Блок-схема системы прямого управления моментом асинхронного двигателя

Очевидно, что из-за использования операции интегрирования при вычислении потокосцепления статора система прямого управления моментом очень чувствительна к оценке значения активного сопротивления статора, и при ошибке расчета этого сопротивления более чем на 1 %, показатели качества регулирования резко ухудшаются. При большем увеличении ошибки система может потерять устойчивость, поэтому при оценке сопротивления статора необходимо применять температурную коррекцию.

Электромагнитный момент находится из выражения:

$$M = \frac{3}{2} p (I_{s\beta} \psi_{s\alpha} - I_{s\alpha} \psi_{s\beta}),$$

где p – число пар полюсов.

При применении в силовом канале трехуровневого инвертора в качестве регуляторов момента и потокосцепления используют пяти- и трехпозиционные регуляторы соответственно. Выбор оптимального вектора напряжения в этом случае осуществляется согласно данным табл. 1 [2]. Здесь приняты обозначения: ω , ω_H – текущая и номинальная частоты вращения вала ротора.

Таблица 1

Таблица переключений автономного инвертора напряжения

ψ	M	$\omega < \omega_H/2$						$\omega > \omega_H/2$					
		сектор						сектор					
1	2	21	22	23	24	25	26	16	17	18	19	20	15
	1	2	3	4	5	6	1	21	22	23	24	25	26
		нулевой вектор						нулевой вектор					
	1	6	1	2	3	4	5	26	21	22	23	24	25
	2	26	21	22	23	24	25	20	15	16	17	18	19
	2	22	23	24	25	26	21	22	23	24	25	26	21
	1	3	4	5	6	1	2	17	18	19	20	15	16
		нулевой вектор						нулевой вектор					
	1	5	6	1	2	3	4	19	20	15	16	17	18
	2	25	26	21	22	23	24	25	26	21	22	23	24
1	2	23	24	25	26	21	22	23	24	25	26	21	22
	1	3	4	5	6	1	2	17	18	19	20	15	16
		нулевой вектор						нулевой вектор					
	1	5	6	1	2	3	4	19	20	15	16	17	18
	2	24	25	26	21	22	23	24	25	26	21	22	23

В последние годы в электроприводе в качестве автономных инверторов напряжения начали активно применять трехуровневые инверторы. Основной целью применения является улучшение гармонического состава выходных напряжений и токов, увеличение частоты коммутации силовых ключей, уменьшение скорости изменения выходного напряжения, что приводит к меньшим габаритам выходных фильтров и реакторов (в случае их установки).

Структура одного из трехуровневых инверторов напряжения схематично показана на рис. 2. Такой инвертор получает питание от источника со средней точкой. Роль делителя напряжения обычно выполняют электролитические конденсаторы $C1$ и $C2$. Инвертор состоит из двенадцати силовых транзисторов $VT1 - VT12$ (в одном плече инвертора содержится четыре последовательно включенных транзистора), к каждому из которых параллельно подключен обратный диод, обеспечивающий двухстороннее протекание тока. Схема дополняется шестью фиксирующими диодами $VD5 - VD6$ (по два на фазу), позволяющие подключать фазы асинхронного двигателя АД к средней точке. Каждое плечо имеет три состояния. Функции переключения могут быть описаны следующим образом:

$$S_i = -1 = n, \Rightarrow (S_{i1}, S_{i2}, S_{i3}, S_{i4}) = (0, 0, 1, 1),$$

$$S_i = 0 = o, \Rightarrow (S_{i1}, S_{i2}, S_{i3}, S_{i4}) = (0, 1, 1, 0),$$

$$S_i = 1 = p, \Rightarrow (S_{i1}, S_{i2}, S_{i3}, S_{i4}) = (1, 1, 0, 0).$$

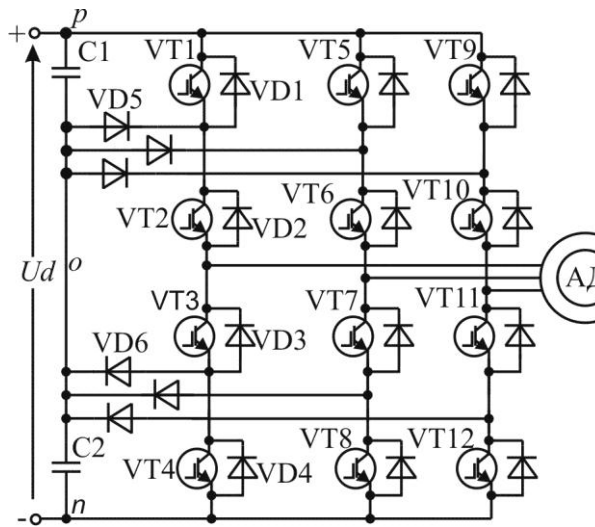

Рис. 2. Структура преобразователя частоты с трехуровневым инвертором

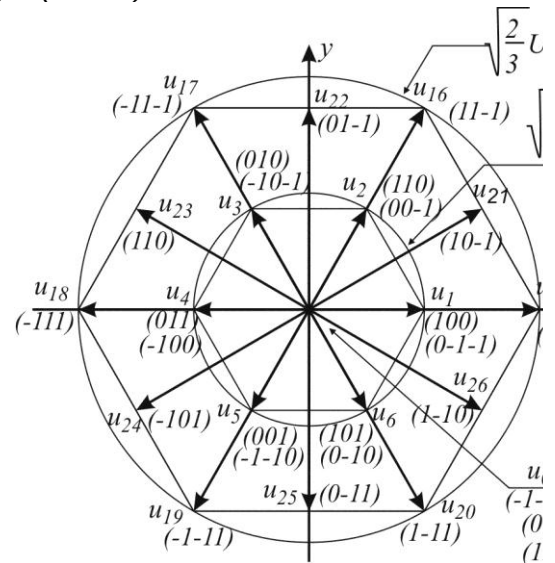

Рис. 3. Векторы выходного напряжения трехуровневого инвертора

По отношению к двухуровневому инвертору напряжения, который способен генерировать только 8 векторов напряжения, трехуровневый инвертор имеет 27 состояний. Если в схеме применены конденсаторы $C1$ и $C2$, имеющие равные значения емкости, то напряжения между ними распределяется поровну. В этом случае некоторые вектора напряжений совпадают друг с другом, в результате чего остается 19 эффективных векторов (рис. 3).

Векторы напряжения можно условно поделить на 4 группы в зависимости от амплитуды. Большие векторы образуются путем подключения всех трех фаз к положительной или отрицательной шине питания p или n (кроме случая, когда все три плеча соединены в одной точке). Средние векторы напряжения – это векторы, образуемые при подключении одной фазы к средней точке o , две другие фазы подключаются к положительной p и отрицательной n шинам питания соответственно. Одновременное подключение двух фаз к одной и той же точке, а третьей фазы – к соседней, образует группу малых векторов. Нулевые вектора – это вектора, генерируемые инвертором при одновременном подключении всех трех фаз к одной и той же точке. Особенностью такой конфигурации трехуровневого инвертора является то, что группа малых векторов может быть образована двумя различными комбинациями управляющих функций.

Рассмотрим реализацию основных функциональных блоков схемы (рис. 1) в среде MatLab Simulink.

Асинхронный двигатель реализован посредством модуля *Induction machine* библиотеки *SymPowerSystems*. Параметры моделируемого электродвигателя представлены ниже: $U_{SH} = 220\text{В}$; $I_{SH} = 27,4\text{ А}$; $P_H = 14\text{ кВт}$; $\eta = 0,885$; $\cos\varphi = 0,88$; $2p = 4$; $f_{1H} = 50\text{ Гц}$; $X_\mu = 22,26\text{ Ом}$; $X_s = 0,174\text{ Ом}$; $X'_r = 0,779\text{ Ом}$; $R_s = 0,219\text{ Ом}$; $R'_r = 0,164\text{ Ом}$. Не указанные ранее обозначения соответствуют общепринятым.

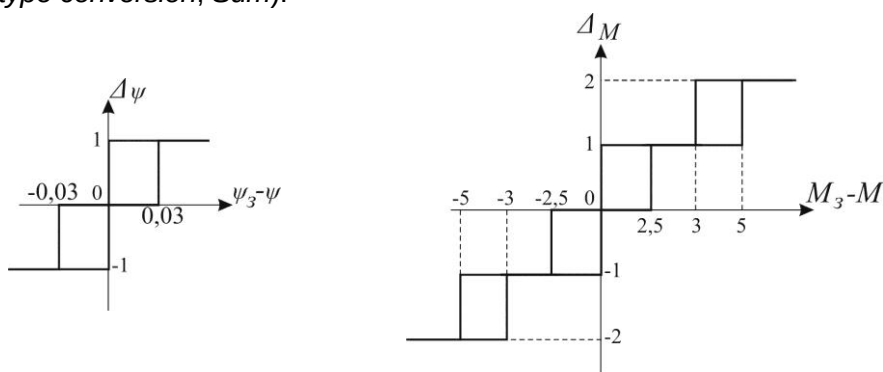
Для определения текущих значений частоты вращения, момента, потоков использован также стандартный блок *Machine measurement demux*.

Определение модуля и фазы потокосцепления осуществлено с помощью последовательно включенных модулей *Real Image to Complex* и *Complex to Magnitude Angle* библиотеки *Simulink*. В общем случае, если определена фаза вектора потокосцепления статора, вычисление номера фазового сектора может быть выполнено в соответствии со следующими неравенствами (фаза вектора потокосцепления представлена в градусах, одновременно учтено условие, чтобы абсолютная величина фазового угла не превышала 180°).

- если $-30 < \theta \leq 30$, то $\vec{\psi}_S$ принадлежит сектору 1;
 если $30 < \theta \leq 90$, то $\vec{\psi}_S$ принадлежит сектору 2;
 если $90 < \theta \leq 150$, то $\vec{\psi}_S$ принадлежит сектору 3;
 если $\theta > 150$ или $\theta \leq -150$, то $\vec{\psi}_S$ принадлежит сектору 4;
 если $-150 < \theta \leq -90$, то $\vec{\psi}_S$ принадлежит сектору 5;
 если $-90 < \theta \leq -30$, то $\vec{\psi}_S$ принадлежит сектору 6

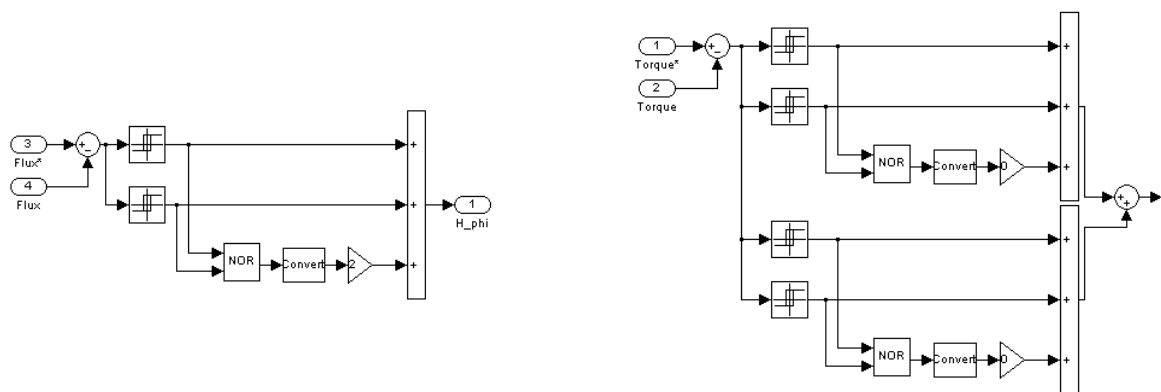
Вычисление номера фазового сектора выполнено при помощи блока *Flux sector seeker*, входящего в состав блока *DTC Induction motor drive (SymPowerSystems → Application Libraries → Electric Drives library → AC drives)*.

Релейные регуляторы потокоцепления и электромагнитного момента, применяемые при моделировании, имеют статические характеристики, приведенные на рис. 4. Реализация релейных регуляторов средствами MatLab показана на рис. 5 (основные элементы – *Relay*, *Logical operator*, *Gain*, *Data type conversion*, *Sum*).

а) б)

Рис. 4. Релейные регуляторы потокоцепления (а) и момента (б)

а) б)

Рис. 5. Реализация релейных регуляторов потокоцепления (а) и момента (б) средствами MatLab Simulink

Таблица оптимальных переключений автономного инвертора напряжения синтезирована с помощью блоков *Lookup2D*, *Switch*, *Constant*, *Multi-Port switch* (на рис. 6 показан фрагмент схемы).

На рис. 7 приведены результаты моделирования электропривода с системой прямого управления моментом асинхронного двигателя. Анализ результатов показывает высокие быстродействие системы и точность поддержания момента и потокоцепления при изменении задания на частоту вращения и скачкообразном изменении момента сопротивления.

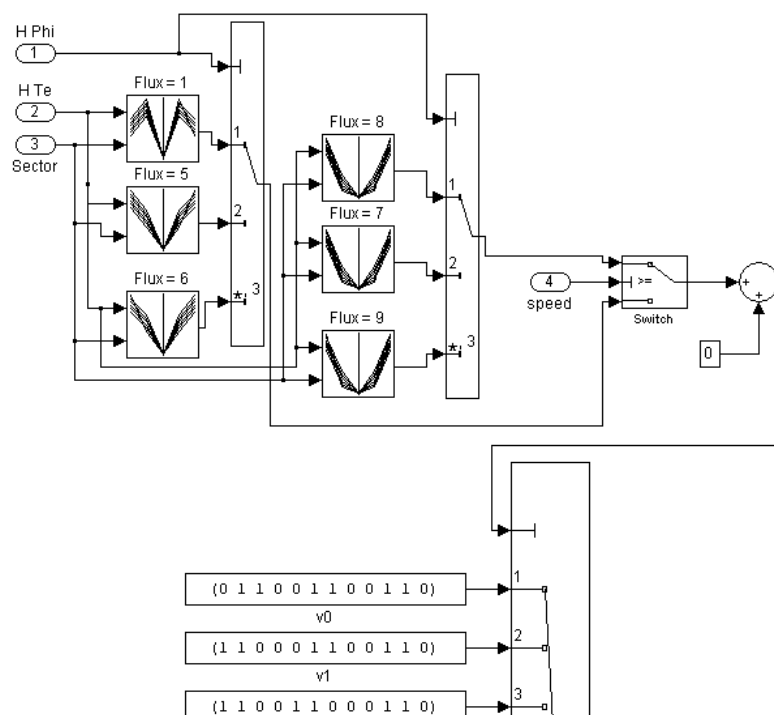
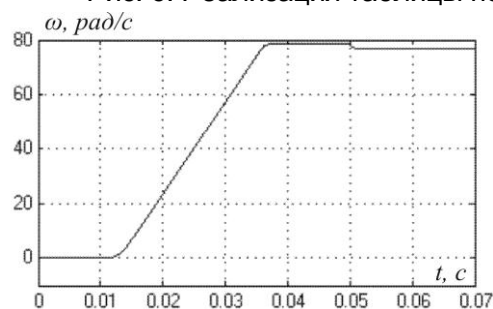
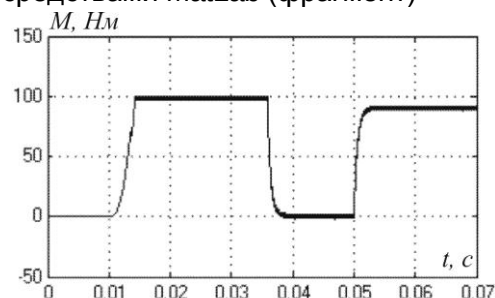

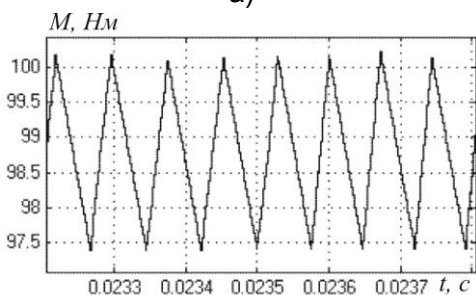
Рис. 6. Реализация таблицы переключений средствами MatLab (фрагмент)

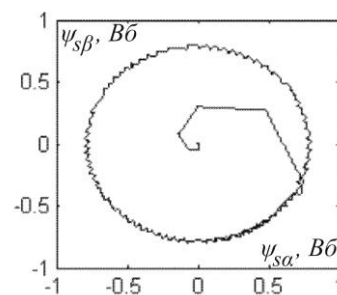
а)

б)

в)

г)

Рис. 7. Результаты моделирования (а – осциллограмма частоты вращения, б – осциллограмма момента, в – осциллограмма момента (увеличено), г – годограф потокосцепления)

Литература:

1. Takahashi, I. A new quick response and high efficiency control strategy for an induction motor / I. Takahashi, T. Noguchi // IEEE transactions on industry applications, No. 5, 1986. – P. 820 – 827
2. Mesaif, I. A study of DTC –power electronic cascade fed by photovoltaic cell-three-level NPC inverter / I. Mesaif, El-M. Berkouk, N. Saadia // Smart grid and renewable energy, 2010. – 1. – P. 109 – 118.

Шерзодбек Фармонов
(Фергана, Узбекистан)

НЕКОТОРЫЕ НЕЛОКАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ СО СМЕЩЕНИЕМ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ СМЕШАННОГО ТИПА ВТОРОГО РОДА

Пусть Ω - конечная односвязная область плоскости xOy , ограниченная отрезками $\overline{AB} = \{(x, y): x + y = 1, x \geq 0, y \geq 0\}$, $\overline{A^*O} = \{(x, y): y = 0, -1 \leq x \leq 0\}$, $\overline{B^*O} = \{(x, y): x = 0, -1 \leq y \leq 0\}$ и дугами $A^*B = \{(x, y): \sqrt{-x} + \sqrt{y} = 1, x < 0, y > 0\}$, $B^*A = \{(x, y): \sqrt{x} + \sqrt{-y} = 1, x > 0, y < 0\}$, а $\Omega_0 = \Omega \cap \{(x, y): x > 0, y > 0\}$, $\Omega_1 = \Omega \cap \{(x, y): x + y > 0, x > 0, y < 0\}$, $\Omega_2 = \Omega \cap \{(x, y): x + y > 0, x < 0, y > 0\}$, $\Omega_1^* = \Omega \cap \{(x, y): x + y < 0, x < 0, y > 0\}$, $\Omega_2^* = \Omega \cap \{(x, y): x + y < 0, x > 0, y < 0\}$.

Задача $F^{(3)}$. Найти функцию $u(x, y) \in C(\overline{\Omega})$, удовлетворяющую следующим условиям: 1) в области Ω_0 есть регулярное решение уравнения

$$xu_{xx} + yu_{yy} + \alpha u_x + \alpha u_y = 0, \quad 0 < \alpha = \text{const} < (1/2); \quad (1)$$

2) в $\Omega_1, \Omega_2, \Omega_1^*$ и Ω_2^* есть обобщенное решение уравнения (1) из класса $R_2[1]$;

3) выполняются условия склеивания

$$\lim_{y \rightarrow -0} (-y)^\alpha u_y(x, y) = -\lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(x, y), \quad 0 < x < 1; \quad (2)$$

$$\lim_{x \rightarrow -0} (-x)^\alpha u_x(x, y) = -\lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, y), \quad 0 < y < 1; \quad (3)$$

4) удовлетворяет краевым условиям

$$u(x, y) = \varphi(x, y), \quad (x, y) \in \overline{AB}; \quad (4)$$

$$u(x, 0) + m \cdot u(-x, 0) = f_1(x), \quad 0 \leq x \leq 1; \quad (5)$$

$$u(0, y) - m \cdot u(0, -y) = f_2(y), \quad 0 \leq y \leq 1; \quad (6)$$

$$u\left[x, -\left(1 - \sqrt{x}\right)^2\right] - u\left[\left(1 - \sqrt{x}\right)^2, -x\right] = p_1(x), \quad (1/4) \leq x \leq 1; \quad (7)$$

$$u\left[-\left(1 - \sqrt{y}\right)^2, y\right] - u\left[-y, \left(1 - \sqrt{y}\right)^2\right] = p_2(y), \quad (1/4) \leq y \leq 1. \quad (8)$$

Задача $F^{(4)}$. Найти функцию $u(x, y) \in C(\overline{\Omega})$, удовлетворяющую всем условиям

задачи $F^{(3)}$, в которой условия (5) и (6) заменены условиями

$$\lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(x, y) + m \lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(-x, y) = g_1(x), \quad 0 < x < 1; \quad (9)$$

$$\lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, y) - m \lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, -y) = g_2(y), \quad 0 < y < 1. \quad (10)$$

Задача $F^{(5)}$. Найти функцию $u(x, y) \in C(\overline{\Omega})$, удовлетворяющую всем условиям

задачи $F^{(3)}$, в которой условие (6) заменено условием (10), где $\varphi(x, y)$, $f_j(t)$, $g_j(t)$,

$p_j(t)$ - заданные функции, $m = \pm 1$ и $p_j(1/4) = 0$, $j = \overline{1, 2}$.

Отметим, что уравнение (1) в области Ω_0 принадлежит эллиптическому типу, а в областях $\Omega_1, \Omega_2, \Omega_1^*$ и Ω_2^* - гиперболическому типу, причем отрезки $OA = \{(x, 0): 0 < x < 1\}$ и $OB = \{(0, y): 0 < y < 1\}$ являются линиями изменения типа.

Пусть $u(x, y)$ есть решение, например, задачи $F^{(3)}$. Введём обозначения:

$$\left. \begin{aligned} \tau_1(x) &= u(x, 0), \quad (x, 0) \in \overline{OA}; & \nu_1(x) &= \lim_{y \rightarrow -0} (-y)^\alpha u_y(x, y), \quad (x, 0) \in OA; \\ \tau_1^*(x) &= u(x, 0), \quad (x, 0) \in \overline{A^*O}; & \nu_1^*(x) &= \lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(x, y), \quad (x, 0) \in A^*O; \\ \tau_2(y) &= u(0, y), \quad (0, y) \in \overline{OB}; & \nu_2(y) &= \lim_{x \rightarrow -0} (-x)^\alpha u_x(x, y), \quad (0, y) \in OB; \\ \tau_2^*(y) &= u(0, y), \quad (0, y) \in \overline{B^*O}; & \nu_2^*(y) &= \lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, y), \quad (0, y) \in B^*O; \\ u_j(x, y) &= u(x, y), \quad (x, y) \in \Omega_j; & u_j^*(x, y) &= u(x, y), \quad (x, y) \in \Omega_j^*, \quad j = \overline{1, 2}. \end{aligned} \right\} \quad (11)$$

Как известно[1], если $u_j(x, y)$ и $u_j^*(x, y)$ есть обобщенные решения уравнения (1) из класса R_2 в областях Ω_j и Ω_j^* , $j = \overline{1, 2}$ соответственно, то функции $t_j(t), n_j(t), t_j^*(t), n_j^*(t)$, $j = \overline{1, 2}$ представимы в виде

$$\begin{aligned} t_j(t) &= t_j(0) + \int_0^t (t-z)^{2b} T_j(z) dz, \quad 0 \leq t \leq 1; \quad \nu_j(t) = t^{1-\alpha} \tilde{\nu}_j(t), \quad 0 < t < 1; \quad (12) \\ t_j^*(t) &= t_j^*(0) + \int_t^0 (z-t)^{2b} T_j^*(z) dz, \quad -1 \leq t \leq 0; \quad \nu_j^*(t) = |t|^{1-\alpha} \tilde{\nu}_j^*(t), \quad -1 < t < 0, \end{aligned} \quad (13)$$

в итоге чего решения $u_j(x, y)$ и $u_j^*(x, y)$, $j = \overline{1, 2}$ переписываются в виде

$$u_j(x, y) = \int_0^x s^{-b} T_j(t) dt + \frac{1}{2 \cos(bp)} \int_x^h (-s)^{-b} N_j(t) dt, \quad (x, y) \in \Omega_j; \quad (14)$$

$$u_j^*(x, y) = \int_0^x s^{-b} T_j^*(-t) dt + \frac{1}{2 \cos(bp)} \int_x^h (-s)^{-b} N_j^*(-t) dt, \quad (x, y) \in \Omega_j^*. \quad (15)$$

Здесь $b = a - (1/2)$, $x = |\sqrt{|x|} - \sqrt{|y|}|^2$, $h = \frac{\sqrt{|x|}}{\sqrt{|y|}} + \sqrt{|y|} \frac{\sqrt{|x|}}{\sqrt{|y|}}$, $\sigma = (\xi - t)(\eta - t)$,

$N_j(t) = T_j(t) - k t^{a-1} n_j(t)$, $N_j^*(t) = T_j^*(t) + k |t|^{a-1} n_j^*(t)$, причем

$T_j(t), T_j^*(-t), \tilde{\nu}_j(t), \tilde{\nu}_j^*(-t) \in C(0, 1) \cap L(0, 1)$, $\kappa = 2^{4\beta} \cos(\beta\pi) \Gamma(1-2\beta) \Gamma^{-2}(1-\beta)$,

$\Gamma(z)$ - гамма-функция.

В силу условия $u(x, y) \in C(\overline{\Omega})$ задачи $F^{(3)}$, справедливы равенства

$$\lim_{y \rightarrow -x+0} u_1(x, y) = \lim_{y \rightarrow -x-0} u_2^*(x, y), \quad 0 < x < (1/4); \quad (16)$$

$$\lim_{x \rightarrow -y+0} u_2(x, y) = \lim_{x \rightarrow -y-0} u_1^*(x, y), \quad 0 < y < (1/4). \quad (17)$$

Подставляя функции $u_j(x, y)$ и $u_j^*(x, y)$, $j = \overline{1, 2}$, определяемые формулами (14), (15), в равенства (16) и (17), после некоторых преобразований, получим

$$T_j(t) = T_n^*(-t) + k t^{\alpha-1} \int_0^t h_j(z) + n_n^*(-t) dz, \quad 0 < t < 1, \quad j, n = \overline{1, 2}, \quad j \neq n. \quad (18)$$

Подставляя функций $T_1(t)$ и $T_2(t)$, определяемые равенствами (18), в первое из равенств (12) и считая $\tau_j(0) = \tau_j^*(0) = 0$, $j = \overline{1, 2}$, имеем

$$t_j(t) - t_n^*(-t) = k \int_0^t (t-z)^{2\beta} h_j(z) + n_n^*(-z) dz, \quad 0 < t < 1, \quad j, n = \overline{1, 2}, \quad j \neq n. \quad (19)$$

Далее, с помощью формул (14) и (15) находим $u_1 \left[x, -\left(1 - \sqrt{x}\right)^2 \right]$, $u_2 \left[-\left(1 - \sqrt{y}\right)^2, y \right]$, $u_1^* \left[-y, \left(1 - \sqrt{y}\right)^2 \right]$, $u_2^* \left[\left(1 - \sqrt{x}\right)^2, -x \right]$ и подставляем в условия (7) и (8). Затем, принимая во внимание условия (5), (6) и используя равенств (18), (19), с учётом $\tau_j(0) = \tau_j^*(0) = 0$, после некоторых преобразований, получим

$$\tau_1(t) = \frac{1}{2} [f_1(t) - m \cdot f_2(t)] + \frac{1}{2} \Xi [q_1(t) + m \cdot q_2(t)], \quad 0 \leq t \leq 1; \quad (20)$$

$$\tau_2(t) = \frac{1}{2} [f_2(t) + m \cdot f_1(t)] + \frac{1}{2} \Xi [q_2(t) - m \cdot q_1(t)], \quad 0 \leq t \leq 1, \quad (21)$$

$$\Xi [\psi(t)] = \frac{\sin(\beta\pi)}{\beta\pi} \int_0^t \frac{(t-z)^{-2\beta}}{(1-z)^{-\beta}} \left[\frac{d^2}{dz^2} \int_0^z (z-\varsigma)^\beta \psi(\varsigma) d\varsigma \right] dz,$$

$$q_j(t) = p_j \left[\left(1 + \sqrt{t}\right)^2 / 4 \right].$$

Этим задача $F^{(3)}$ эквивалентно сведена к задаче Дирихле для уравнения (1) в области Ω_0 с краевыми условиями (4), $u(x, 0) = \tau_1(x)$, $u(0, y) = \tau_2(y)$, где $\tau_j(t)$ - функции, определяемые равенствами (20) и (21), при $\tau_1(1) = \varphi(1, 0)$, $\tau_2(1) = \varphi(0, 1)$.

Аналогичным методом, задача $F^{(4)}$ эквивалентно сведется к задаче $N[1]$ для уравнения (1) в области Ω_0 с краевыми условиями $u(0, 0) = 0$, (4) и

$$\lim_{y \rightarrow 0} (-y)^\alpha u_y(x, y) = -\frac{1}{2} [g_1(x) - m \cdot g_2(x)] + \frac{1}{2} \Phi [q_1(x) + m \cdot q_2(x)], \quad 0 < x < 1;$$

$$\lim_{x \rightarrow 0} (-x)^\alpha u_x(x, y) = -\frac{1}{2} [g_2(y) + m \cdot g_1(y)] + \frac{1}{2} \Phi [q_2(y) - m \cdot q_1(y)], \quad 0 < y < 1,$$

здесь $\Phi [\psi(t)] = (\kappa\beta\pi)^{-1} \sin(\beta\pi) t^{1-\alpha} (1-t)^\beta \int_0^t (t-z)^\beta \psi(z) dz$, а задача $F^{(5)}$ к

следующей задаче $\tilde{F}^{(5)}$: найти регулярное в области Ω_0 решение $u(x, y) \in C(\overline{\Omega_0})$ уравнения (1), удовлетворяющее условиям $u(0, 0) = 0$, (4) и

$$u(t, 0) + m \cdot u(0, t) = f_1(t) + m \cdot \Xi [q_2(t)], \quad 0 \leq t \leq 1;$$

$$\lim_{y \rightarrow -0} (-y)^\alpha u_y(t, y) - m \lim_{x \rightarrow -0} (-x)^\alpha u_x(x, t) = m \cdot g_2(t) + \Phi[q_1(t)], \quad 0 < t < 1.$$

Теорема 1. Задачи $F^{(3)}$, $F^{(4)}$ и $F^{(5)}$ не имеют более одного решения.

Эта теорема доказывается с помощью следующей леммы.

Лемма. Пусть $u(x, y) \in C(\overline{\Omega_0})$ есть регулярное в области Ω_0 решение

уравнения (1), удовлетворяющее условиям $u(x, y) = 0$, $(x, y) \in \overline{AB}$ и

$$\lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_{l_\varepsilon} (xy)^{\alpha-1} u(x, y) [xu_x(x, y) dy - yu_y(x, y) dx] \equiv 0, \quad (x, y) \in \Omega_0,$$

где $l_\varepsilon: x + y = \varepsilon$, $\varepsilon > 0$. Тогда имеет место равенство

$$\iint_{\Omega_0} (xy)^{\alpha-1} (xu_x^2 + yu_y^2) dx dy - \int_0^1 x^{\alpha-1} \tau_1(x) \nu_1(x) dx - \int_0^1 y^{\alpha-1} \tau_2(y) \nu_2(y) dy = 0.$$

Справедливы следующие теоремы.

Теорема 2. Пусть заданные функции удовлетворяют следующим условиям:

1. $\varphi(x, y) = [x(1-x)]^\varepsilon \tilde{\varphi}_1(x)$, $\tilde{\varphi}_1(x) \in C[0, 1]$, $\varepsilon > 1 + \alpha$;
2. $f_j(t) = \Upsilon(t^{-2\beta} - 1) + \tilde{f}_j(t)$, $\tilde{f}_j(0) = \Upsilon$, $\tilde{f}_j(t) \in C^{(2, \lambda)}[-1, 0]$, $\lambda > 0$, $j = \overline{1, 2}$;
3. $p_j(t) = [t - (1/4)]^{\gamma_1} (1-t)^{\gamma_2} \tilde{p}_j(t)$, $\tilde{p}_j(t) \in C[(1/4), 1]$, $\gamma_1 \geq 2 - 4\beta$, $\gamma_2 \geq 4$,

$$\text{где } \Upsilon = 4^{2\beta} \beta \Gamma^2(\beta) [2\pi \Gamma(2\beta)]^{-1} \int_0^1 \tilde{\varphi}_1(t) [t(1-t)]^{\alpha+\varepsilon-1} dt.$$

Тогда задача $F^{(3)}$ имеет единственное решение.

Теорема 3. Пусть функции $\varphi(x, y)$ и $p_j(t)$, $j = \overline{1, 2}$ удовлетворяют условиям теоремы 2, а функции $g_j(t)$, $j = \overline{1, 2}$ - условиям $g_j(t) = |t|^\delta \tilde{g}_j(t)$, где $\tilde{g}_j(t) \in C(0, 1) \cap L(0, 1)$, $\delta \geq 1 + \alpha$, $0 \leq \varepsilon_1 < 1$, $j = \overline{1, 2}$.

Тогда задача $F^{(4)}$ имеет единственное решение.

Теорема 4. Пусть функции $\varphi(x, y)$, $f_1(t)$ и $p_j(t)$, $j = \overline{1, 2}$ удовлетворяют условиям теоремы 2, а функция $g_2(t)$ - условиям теоремы 3.

Тогда задача $F^{(5)}$ имеет единственное решение.

Литература:

1. Исамухамедов С.С., Орамов Ж. О краевых задачах для уравнения смешанного типа второго рода с негладкой линией вырождения // Дифференциальные уравнения. - Минск, 1982., Т.18, № 2. - С. 324-334.

Научный руководитель:

доктор физико-математических наук, профессор, Уринов Ахмаджон Кушакович.

Sherzodbek Farmonov, Doniyor Esonboyev
(Ferghana, Uzbekistan)

ABOUT ONE NON-LOCAL PROBLEM FOR THE SECOND KIND EQUATION MIXED TYPE

1. Introduction and formulation of the problem

For the first time, mixed type equations in two variables were investigated by Italian mathematicians F. Tricomi [1] and M. Cibrario [2]. Simplest example of the mixed type equations is so called The Tricomi equation $yu_{xx} + u_{yy} = 0$, which is hyperbolic in the domain $y < 0$ and elliptic in the domain $y > 0$.

Mixed type equations have numerous applications, for instance, in problems related with transonic gas dynamics [3].

In the works by Bitsadze [4], the Tricomi problem [1] for a mixed type equation was investigated by various methods and new boundary problems were formulated.

In the present work we formulate and investigate for the unique solvability, Frankl type non-local problem for the mixed type equation

$$xu_{xx} + yu_{yy} + \alpha u_x + \alpha u_y = 0, \quad 0 < \alpha = \text{const} < (1/2). \quad (1.1)$$

2. Reducing to the elliptic problem and main results.

Let Ω be finite simple-connected domain of the plane xOy , bounded by segments $\overline{AB} = \{(x, y) : x + y = 1, x \geq 0, y \geq 0\}$, $\overline{B^*O} = \{(x, y) : y = 0, -1 \leq x \leq 0\}$, $\overline{A^*O} = \{(x, y) : x = 0, -1 \leq y \leq 0\}$ and by arcs $B^*B = \{(x, y) : \sqrt{-x} + \sqrt{y} = 1, x < 0, y > 0\}$, $A^*A = \{(x, y) : \sqrt{x} + \sqrt{-y} = 1, x > 0, y < 0\}$, and $\Omega_0 = \Omega \cap \{(x, y) : x > 0, y > 0\}$, $\Omega_{1j} = \Omega \cap \{(x, y) : (-1)^j(x + y) < 0, y < 0\}$, $\Omega_{2j} = \Omega \cap \{(x, y) : (-1)^j(x + y) < 0, x < 0\}$, $j = \overline{1, 2}$, where $O(0, 0)$, $A(1, 0)$, $B(0, 1)$, $A^*(0, -1)$, $B^*(-1, 0)$.

Problem $F^{(1)}$. To find a function $u(x, y) \in C(\overline{\Omega})$, satisfying the following conditions:

- 1) it is a regular solution of Eq. (1.1) in the domain Ω_0 ;
- 2) it is a generalized solution of Eq.(1.1) from the class $R_2[1, 2]$ in the domains Ω_{11} , Ω_{12} , Ω_{21} , Ω_{22} ;

- 3) gluing conditions are valid

$$\lim_{y \rightarrow -0} (-y)^\alpha u_y(x, y) = -\lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(x, y), \quad 0 < x < 1, \quad (2.1)$$

$$\lim_{x \rightarrow -0} (-x)^\alpha u_x(x, y) = -\lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, y), \quad 0 < y < 1, \quad (2.2)$$

are valid;

- 4) satisfies boundary conditions

$$u(x, y) = \varphi(x, y), \quad (x, y) \in \overline{AB}, \quad (2.3)$$

$$u(0, y) = -u(0, -y) + f_1(y), \quad (0, y) \in \overline{OA^*}, \quad (2.4)$$

$$\lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, y) = g_1(y), \quad (0, y) \in OA^*, \quad (2.5)$$

$$u(x, 0) = -u(-x, 0) + f_2(x), \quad (x, 0) \in \overline{OB}^*, \quad (2.6)$$

$$\lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(x, y) = g_2(x), \quad (x, 0) \in \overline{OB}^*. \quad (2.7)$$

Here $\varphi(x, y)$, $f_j(t)$, $g_j(t)$, $j = \overline{1, 2}$ are given functions such as $f_1(0) = f_2(0)$.

Let $u(x, y)$ be a solution of the problem $F^{(1)}$. Introduce the following designations:

$$\left. \begin{aligned} \tau_{11}(x) &= u(x, 0), & (x, 0) &\in \overline{OA}; & \nu_{11}^-(x) &= \lim_{y \rightarrow +0} (-y)^\alpha u_y(x, y), & (x, 0) &\in OA \\ \tau_{21}(y) &= u(0, y), & (0, y) &\in \overline{OB}; & \nu_{21}^-(y) &= \lim_{x \rightarrow +0} (-x)^\alpha u_x(x, y), & (0, y) &\in OB \\ \tau_{12}(y) &= u(0, y), & (0, y) &\in \overline{OA}^*; & \nu_{12}^+(y) &= \lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, y), & (0, y) &\in OA^* \\ \tau_{22}(x) &= u(x, 0), & (x, 0) &\in \overline{OB}^*; & \nu_{22}^+(x) &= \lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(x, y), & (x, 0) &\in OB^* \\ \nu_{11}^+(x) &= \lim_{y \rightarrow +0} y^\alpha u_y(x, y), & (x, 0) &\in OA; & \nu_{21}^+(y) &= \lim_{x \rightarrow +0} x^\alpha u_x(x, y), & (0, y) &\in OB \end{aligned} \right\} \quad (2.8)$$

$$u_{kj}(x, y) = u(x, y), \quad (x, y) \in \Omega_{kj}, \quad k, j = \overline{1, 2}.$$

Since function $u(x, y)$ is generalized solution of Eq.(1.1) from the class R_2 in Ω_{kj} , $k, j = \overline{1, 2}$, then $u_{kj}(x, y)$, $k, j = \overline{1, 2}$ can be represented as follows [5,6]

$$\begin{aligned} u_{kj}(x, y) &= \chi_1 \int_0^1 \tau_{kj}(\zeta) t^\beta (1-t)^\beta dt + \frac{(-1)^j \chi_1}{2(1+2\beta)} (\eta - \xi) \int_0^1 \tau'_{kj}(\zeta) t^\beta (1-t)^\beta (2t-1) dt + \\ &+ (-1)^j \chi_2 (\eta - \xi)^{1-2\beta} \int_0^1 \zeta^{\alpha-1} \nu_{kj}^-(\zeta) t^{-\beta} (1-t)^{-\beta} dt, \quad (x, y) \in \Omega_{kj}, \quad k, j = \overline{1, 2}, \quad (2.9) \end{aligned}$$

$$\nu_{kj}^-(t) = |t|^{1-\alpha} \nu_{kj}(t), \quad \tau_{kj}(t) = \tau_{kj}(0) + \text{sign}(t) \int_0^1 |t-z|^{-2\beta} T_{kj}(z) dz, \quad k, j = \overline{1, 2}, \quad (2.10)$$

where

$$\begin{aligned} T_{k1}(t), T_{k2}(-t), \nu_{k1}(t), \nu_{k2}(-t) &\in C(0, 1) \cap L(0, 1), \quad k = \overline{1, 2}; \quad \beta = \alpha - (1/2), \\ \chi_1 &= [\Gamma(2+2\beta)] / [\Gamma^2(1+\beta)], \quad \chi_2 = [4^{2\beta-1} \Gamma(2-2\beta)] / [(1-\alpha) \Gamma^2(1-\beta)], \end{aligned}$$

$$\Gamma(z) \text{ is Euler's gamma-function, } \zeta = (-1)^{j+1} [\xi + (\eta - \xi)t], \quad \xi = [\sqrt{|x|} - \sqrt{|y|}]^2,$$

$$\eta = [\sqrt{|x|} + \sqrt{|y|}]^2.$$

Moreover, by virtue of the condition $u(x, y) \in C(\overline{\Omega})$, the following equalities

$$\lim_{y \rightarrow -x+0} u_{11}(x, y) = \lim_{y \rightarrow -x-0} u_{12}(x, y), \quad 0 < x < (1/4), \quad (2.11)$$

$$\lim_{x \rightarrow -y+0} u_{21}(x, y) = \lim_{x \rightarrow -y-0} u_{22}(x, y), \quad 0 < y < (1/4) \quad (2.12)$$

are valid.

Substituting functions $u_{kj}(x, y)$, defined by formula (2.9) into (2.11) and (2.12) and then using expression (2.10) of the functions $\tau_{kj}(x)$, setting $\tau_{kj}(0) = 0$, after some evaluations [5,6], we obtain

$$\tau_{k1}(t) - \tau_{k2}(-t) = 2\chi_2 \cos(\beta\pi) \int_0^t (t-z)^{-2\beta} z^{\alpha-1} [\nu_{k1}^-(z) + \nu_{k2}^+(-z)] dz, \quad 0 \leq t \leq 1.$$

From here, considering conditions (2.1) – (2.7), we find

$$\tau_{11}(t) + \tau_{21}(t) = -\chi_3 \int_0^t (t-z)^{-2\beta} z^{\alpha-1} \nu_{k1}^+(z) dz + \Phi_k(t), \quad 0 \leq t \leq 1, \quad k = \overline{1, 2}.$$

$$\text{Here } \Phi_k(t) = f_k(-t) + \chi_3 \int_0^t (t-z)^{-2\beta} z^{\alpha-1} g_k(-z) dz, \quad \chi_3 = 2\chi_2 \cos(\beta\pi).$$

From these equalities, functional relations between functions $\tau_{11}(t)$, $\tau_{21}(t)$, $\nu_{11}^+(z)$, $\nu_{21}^+(z)$ follows, because the problem $F^{(1)}$ should satisfy conditions (2.1)-(2.7) and equalities (2.11), (2.12).

Hence, formulated problem is equivalently reduced to the following elliptic problem:

Problem $\tilde{F}^{(1)}$. To find a regular solution of Eq. (1.1) $u(x, y) \in C(\overline{\Omega}_0)$, satisfying condition (2.3) and

$$\tau_{11}(t) + \tau_{21}(t) = -(\chi_3/2) \int_0^t (t-z)^{-2\beta} z^{\alpha-1} [\nu_{11}^+(z) + \nu_{21}^+(z)] dz + \Phi_3(t), \quad 0 \leq t \leq 1; \quad (2.13)$$

$$\nu_{11}^+(t) - \nu_{21}^+(t) = \chi_4^{-1} t^{1-\alpha} \frac{d^2}{dt^2} \int_0^t (t-z)^{2\beta} \Phi_4(z) dz, \quad 0 < t < 1, \quad (2.14)$$

where

$$\chi_4 = \chi_3 \Gamma(1-2\beta) \Gamma(1+2\beta), \quad 2\Phi_3(t) = \Phi_1(t) + \Phi_2(t), \quad \Phi_4(t) = \Phi_1(t) - \Phi_2(t).$$

The main result is given by the following two theorems:

Theorem 1. The problem $F^{(1)}[\tilde{F}^{(1)}]$ cannot have more than one solution.

The proof of this theorem is based on the following lemmas:

Lemma 1. Let $u(x, y) \in C(\overline{\Omega}_0)$ be a regular solution of Eq.(1.1) in Ω_0 , satisfying condition $u(x, y) = 0$, $(x, y) \in \overline{AB}$ and

$$\lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_{l_\varepsilon} (xy)^{\alpha-1} u(x, y) [xu_x(x, y) dy - yu_y(x, y) dx] \equiv 0, \quad (x, y) \in \Omega_0, \quad (2.15)$$

where $l_\varepsilon: x + y = \varepsilon$, $\varepsilon > 0$. Then

$$\iint_{\Omega_0} (xy)^{\alpha-1} (xu_x^2 + yu_y^2) dx dy + \int_0^1 x^{\alpha-1} \tau_{11}(x) \nu_{11}^+(x) dx + \int_0^1 y^{\alpha-1} \tau_{21}(y) \nu_{21}^+(y) dy = 0 \quad (2.16)$$

is valid.

Proof. First, we multiply Eq.(1.1) on the function $(xy)^{\alpha-1}u(x,y)$ and rewrite it in the form

$$\left[x^{\alpha} y^{\alpha-1} u u_x \right]_x + \left[x^{\alpha-1} y^{\alpha} u u_y \right]_y - (xy)^{\alpha-1} \left[x u_x^2 + y u_y^2 \right] = 0.$$

Then, integrating obtained equality along the domain Ω_0 , applying Green's formula and considering conditions $u(x,y)|_{\overline{AB}} = 0$, (2.15), we get the equality (2.16). $\square$

Lemma 2. Let $u(x,y)$ be a solution of the problem $F^{(1)}[\tilde{F}^{(1)}]$ at $f_j(t) \equiv g_j(t) \equiv 0$, $j = \overline{1,2}$ and $u(1,0) = u(0,1) = 0$. Then the inequality

$$\int_0^1 x^{\alpha-1} \tau_{11}(x) \nu_{11}^+(x) dx + \int_0^1 y^{\alpha-1} \tau_{21}(y) \nu_{21}^+(y) dy \geq 0 \quad (2.17)$$

is true.

Proof. By virtue of $f_j(t) \equiv g_j(t) \equiv 0$, $j = \overline{1,2}$, from (2.13) and (2.14) we deduce

$$\nu_{11}^+(t) = \nu_{21}^+(t) = -\chi_4^{-1} t^{1-\alpha} \frac{d^2}{dt^2} \int_0^t (t-z)^{2\beta} \tau(z) dz, \quad \tau(z) = \tau_{11}(z) + \tau_{21}(z). \quad (2.18)$$

Designating right hand of the inequality (2.17) by I and considering (2.18), we have

$$I = -\chi_4^{-1} \int_0^1 \tau(t) \left[\frac{d^2}{dt^2} \int_0^t (t-z)^{2\beta} \tau(z) dz \right] dt. \quad (2.19)$$

In the right hand of (2.19) we use integration by parts twice: first in the inner integral and then in the external integral. Taking $\tau_{kj}(0) = 0$, $k, j = \overline{1,2}$ (it follows from (2.4) and (2.6), by virtue of $f_j(t) \equiv 0$, $j = \overline{1,2}$) and $u(1,0) = u(0,1) = 0$ into account, we find

$$I = \chi_4^{-1} \int_0^1 \tau'(t) \left[\int_0^t (t-z)^{2\beta} \tau'(z) dz \right] dt. \quad (2.20)$$

Since $-1 < 2\beta < 0$, then an equality [7]

$$|t-z|^{2\beta} = \left[\Gamma(-2\beta) \cos(\beta\pi) \right]^{-1} \int_0^\infty \xi^{-2\beta-1} \cos[\xi(t-z)] d\xi \quad (2.21)$$

is true.

Substituting (2.21) into (2.20), after some evaluations, we get

$$I = \left[2\chi_4 \Gamma(-2\beta) \cos(\beta\pi) \right]^{-1} \int_0^\infty \xi^{-1-2\beta} \left\{ \left[\int_0^1 \tau'(t) \cos(\xi t) dt \right]^2 + \left[\int_0^1 \tau'(t) \sin(\xi t) dt \right]^2 \right\} d\xi,$$

from which the statement (2.17) follows. $\square$

Theorem 2. Let given functions be satisfied to the following conditions:

$\varphi(x,y) = [x(1-x)]^\varepsilon \tilde{\varphi}(x)$, $\tilde{\varphi}(x) \in C[0,1]$, $\varepsilon > 1$; $f_j(0) = 0$, $f_j(t) \in C^{(2,\lambda)}[-1,0]$, $\lambda > 0$; $g_j(t) = |t|^\delta \tilde{g}_j(t)$, $\tilde{g}_j(t) \in C^{(0,\gamma)}[-1,0]$, $\delta \geq 1-\alpha$, $\gamma \geq 2\alpha$, $j = \overline{1,2}$.

Then there exists solution of the problem $F^{(1)}[\tilde{F}^{(1)}]$.

Theorem 2 can be proved by reducing the problem $F^{(1)}\left[\tilde{F}^{(1)}\right]$ equivalently to the singular integral equation.

References

1. F. Tricomi. "Sulle equazioni lineari alle derivate parziali di 2° ordine di tipo misto". Memorie della R. Accademia Nazionale del Lincei, serie V, vol. XIV, fasc. VII (1923).
2. M. Cibrario. "Intorno ad una equazione lineare alle derivate parziali del secondo ordine di tipo misto iperbolico-ellittica." (Italian) Ann. Scuola Norm. Sup. Pisa Cl. Sci. (2) 3 (1934), no. 3-4, 255–285.
3. F. I. Frankl. "On the problems of Chaplygin for mixed sub- and supersonic flows." (Russian) Bull. Acad. Sci. URSS. Sér. Math. [Izvestia Akad. Nauk SSSR] 9, (1945). 121–143.
4. A. V. Bitsadze. "Equations of the mixed type." Translated by P. Zador; translation edited by I. N. Sneddon. A Pergamon Press Book The Macmillan Co., New York 1964 y., 160 pp.
5. M. M. Smirnov. "Uravneniya smeshannogo tipa." (Russian) [Equations of mixed type] Izdat. "Nauka", Moscow 1970 y., 295 pp.
6. S. S. Isamukhamedov, Zh. Oramov. On boundary value problems for equations of mixed type of the second kind with a nonsmooth line of degeneracy. (Russian) Differentsial'nye Uravneniya 18 (1982), № 2, 324–334, 366–367.
7. G. Bateman, A. Erdelyi. "Vysshie transtsendentnye funktsii. Funktsii Besselya, funktsii parabolicheskogo tsilindra, ortogonal'nye mnogochleny." (Russian) [Higher transcendental functions. Bessel functions, functions of parabolic cylinder, orthogonal polynomials] Translated from the English by N. Ja. Vilenkin. Izdat. "Nauka", Moscow 1966 y., 295 pp.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Аліна Наконечна
(Київ, Україна)

ВИНИКНЕННЯ ТЕРМІНУ «ДИЗАЙН»

Дизайнові властивості товарів займають особливе місце в споживній оцінці завдяки чуттєво-сприйнятливим ознакам форм, які виявляють свою суспільну цінність та соціально-культурну значущість і задовольняють естетичні потреби людини.

Фахівці у галузі товарознавства, маркетингу та управління інноваційною діяльністю забор'язані володіти різноманітними методами і засобами об'єктивної оцінки товару, основами аналізу естетичних та інших споживних властивостей, вміти виявляти у товарів найважливіші показники, що визначають рівень краси конкурентоспроможної продукції.

Естетична освіта фахівців стає особливо актуальною в умовах значної конкуренції на ринку, збільшення експорту продукції, інтеграції культурних зв'язків, інформованості суспільства.

В структурі показників якості продукції естетичні показники набувають все більшого значення, оскільки перед початком проектування нових товарів або при удосконаленні існуючих, необхідно визначити, наскільки зручною і естетично привабливою буде готова продукція.

Термін «дизайн» походить від англійського «design», яке перекладається як проект, план, малюнок.

За великої кількості тлумачень поняття «дизайн», які були на початку розвитку дизайну у світі, найбільш чітким вважається визначення, прийняте в 1964 році на міжнародному семінарі з дизайнерської освіти у м. Брюгге: «Дизайн – це творча діяльність, метою якої є визначення формальних якостей промислових виробів. Ці якості включають і зовнішні риси виробу, але головним чином ті структурні й функціональні взаємозв'язки, що перетворюють виріб у єдине ціле як з погляду споживача, так і з погляду виробника» [1, с. 90-91].

До визначення сутності «дизайну» як наукової категорії у своїх працях зверталися такі науковці, як Н.П. Валькова, В.Л. Глазичев, О.П. Голікова, Ю.О. Грабовенко, В.Я. Даниленко, А.Г. Дмитрук, Є.П. Зенкевич, Л.М. Кулеєва, Є.М. Лазарев, Т. Малдонадо, С.М. Михайлов, В.І. Михайленко, А.С. Москаєва, Л.А. Солов'йов, Ю.Б. Солов'йов, Т.А. Шевчук.

Існують багато підходів до визначення терміну «дизайн», перелічимо деякі з них, найбільш розповсюджені:

- дизайн розглядається як вид людської діяльності (Н.П. Валькова, В.Л. Глазичев, О.П. Голікова, Ю.О. Грабовенко, В.Я. Даниленко, А.Г. Дмитрук, Є.П. Зенкевич, Л.М. Кулеєва, Є.М. Лазарев, С.М. Михайлов, В.І. Михайленко, С. Москаєва, Л.А. Солов'йов, Ю.Б. Солов'йов, Т.А. Шевчук);
- дизайн розглядається як результат діяльності (В.Л. Глазичев, А.С. Москаєва, Є.П. Зенкевич);
- дизайн розглядається як творча активність (Т. Малдонадо).

Так, С.М. Михайлов та Л.М. Кулеєва зауважують, що в професійному розумінні дизайн означає проектно-художню діяльність по розробці промислових виробів з високими споживними та естетичними якостями, діяльність по організації комфортного для людини предметного середовища – жилого, виробничого, соціально-культурного [2].

А.Г. Дмитрук визначає дизайн як творчу діяльність з художнього конструювання (проектування) промислових виробів у відповідності до законів краси та функціональності. Він зауважує, що дизайн – це діяльність по гармонізації відношень предметного світу та людини, створення предметного світу відповідно до міри людини та міри явищ предметного світу [3].

Ю.Б. Солов'йов визначає дизайн, як галузь художньо-конструкторської діяльності в промисловості, теорією цієї діяльності є технічна естетика, методом проектування – художнє конструювання, результатом – промислові вироби, які пройшли художньо-конструкторську

розробку й утворюють разом з архітектурою штучно створене предметне середовище. Він зауважує, що впровадження принципів технічної естетики та методів художнього конструювання в першу чергу спрямовано на задоволення матеріальних та духовних потреб людини, на гуманізацію та естетизацію оточуючого людину предметного середовища [4, с. 24].

Н.А. Глухих пише: «Дизайн – вид діяльності, пов'язаний з проектуванням предметного світу» [5, с. 146].

О.П. Голікова, Т.А. Шевчук вважають, що дизайн – це специфічна проектна діяльність, що сполучає художньо-предметну творчість та інженерну практику. Об'єктом дизайнерської діяльності може бути все – від конкретних предметів до віртуального простору. Задача дизайнера, на відміну від художника, створити щось не тільки красиве, але й функціональне [6].

В.Я. Даниленко пише: «Дизайн - вид діяльності, що пов'язаний із проектуванням предметного світу. Метою цієї діяльності є формування гармонійного предметного середовища, яке задовольняє потреби людини. [7, с. 49].

За визначенням, яке дає українська радянська енциклопедія, «дизайн – це творча проектно-конструкторська діяльність, яка направлена на удосконалення предметного середовища, що оточує людину, і створюється засобами промислового виробництва» [8, с. 357].

Таким чином можна погодитись, що дизайн являє собою творчу (А.Г. Дмитрук) проектно-художню діяльність (С.М. Михайлов та Л.М. Кулєєва), що пов'язана з проектуванням предметного світу (В.Я. Даниленко, О.П. Голікова, Н.А. Глухих, Т.А. Шевчук).

Такі науковці, як В.Л. Глазичев, А.С. Москаєва, Є.П. Зенкевич визначають дизайн не тільки як вид діяльності, але і як результат діяльності. Так В.Л. Глазичев зауважує що досить часто «дизайн» означає власне діяльність художників в промисловості, але значно частіше - продукт цієї діяльності (річ або система речей), а іноді - область організації діяльності, узятую за ціле. В деяких випадках, на його думку, «дизайн» трактується надзвичайно широко й далеко виходить за межі позначення діяльності художника з вирішення задач промислового виробництва [9, 10].

До третього підходу щодо визначення терміну «дизайн» належить визначення, запропоноване Т. Малдонадо, який визначає дизайн як творчу активність, мета якої – покращувати зовнішні достоїнства об'єктів, вироблених в промисловості [11].

Часто під дизайном розуміють тільки одну з його галузей – розробку естетичних властивостей промислових виробів, тобто створення сучасних різновидів декоративно-прикладного мистецтва, але він вирішує більш широкі проблеми – не тільки естетичні, а й економічні, соціальні тощо.

Терміни та визначення, які стосуються дизайну, мають стандартизоване визначення. За ДСТУ 3899-99 «Дизайн і ергономіка. Терміни та визначення» **дизайн** – це комплексна науково-практична діяльність щодо формування гармонійного, естетично повноцінного середовища життєдіяльності людини і розроблення об'єктів матеріальної культури [12, с. 2].

Таким чином обмежитись тільки одним визначенням дизайну дуже важко, тому наведемо нижче визначення, які, на нашу думку, найбільш повно описують поняття дизайну.

Дизайн являє собою творчу проектно-художню діяльність, пов'язану з проектуванням предметного світу, метою якої є формування гармонійного предметного середовища, яке задовольняє потреби людини, а також є продуктом або результатом цієї діяльності (річ або систему речей).

Дизайн – це творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, їхніх комплексів і систем, орієнтованого на досягнення найбільш повної відповідності створюваних об'єктів і середовища в цілому можливостям і потребам людини, як утилітарним, так і естетичним.

Дизайн – специфічний вид проектної діяльності, що об'єднав художньо-предметну творчість і науково обґрунтовану інженерну практику в сфері індустріального виробництва.

Як засвідчує світовий досвід, дизайн – це потужне джерело забезпечення якості товарів та послуг, ефективний засіб суттєвого підвищення конкурентоспроможності промислової продукції, всього середовища життєдіяльності. Його застосування, при відносно

незначних фінансових вкладеннях, здатне спричинити вагомий позитивний ефект на економіку держави, на розвиток матеріальної культури суспільства.

Література:

1. Черняк Л.В. Естетика товарів та дизайн: навч. посібник / Л.В. Черняк, Ю.М. Яценко. – К.: КНТЕУ, 2006. – 227 с.
2. Михайлов С. М. Кулеева Л. М. Основы дизайна: Учебник для студ спец «Дизайн» / С.М. Михайлов, Л.М. Кулеева. – Казань: Новое Знание, 1999.
3. Дмитрук А.Г. По законам красоты. О дизайнерском творчестве / А.Г. Дмитрук. – К.: Мистецтво, 1985. – 78с.
4. Вітчинкіна К.О. Обґрунтування дизайну як творчої проектно-художньої діяльності / К.О. Вітчинкіна // Вісник ХДАДМ. – 2009. – № 8. – С. 23-27.
5. Глухих Н.А. Модельер или дизайнер? / Н.А. Глухих // Вісник ХДАДМ. - 2005. - № 1. - С. 145-148.
6. Голикова О.П., Шевчук Т.А. Портрет спеціаліста: дизайнер / О. Голикова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abiturient.iatp.org.ua/articles/article14.htm>
7. Даниленко В.Я. Дизайн: підручник для студ ВНЗ, які навчаються за спец. «Дизайн» / В.Я. Даниленко. – Х.: Вид-во ХДАДМ, 2003. – 320 с.
8. Украинская советская энциклопедия. – Том 3. – К.: Главная редакция украинской советской энциклопедии, 1980. – 543 с.
9. Глазычев В.Л. О дизайне. Очерки по теории и практике дизайна на Западе. Глава 1. Дизайн в легендах / В.Л. Глазычев. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.glazychhev.ru/books/design/design_01.htm
10. Глазычев В.Л. О дизайне. Очерки по теории и практике дизайна на Западе. Глава 2. Дизайн в теории / В.Л. Глазычев. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.glazychhev.ru/books/design/design_02.htm
11. Maldonado T. Disegno industriale: un riesame: Definizione, storia, bibliografia. / T. Maldonado. – Milano, 1979.
12. Дизайн і ергономіка. Терміни та визначення: ДСТУ 3899-99. – [Чинний від 21.08.1999]. –К.: Держстандарт України, 1999. – 33 с.

Тельман Нуркенов
(Астана, Казахстан)

АРҚА ӘН ДӘСТҮРІНІҢ ОРЫНДАУШЫЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Өнер зерттеушілері қазақтың халық әндерін аймақтық, орындаушылық ерекшеліктеріне қарай Батыс әншілік мектебі, Жетісу ән мектебі, Сыр бойының әншілік мектебі және Арқа әншілік мектебі деп 4-ке бөліп қарастырады. Оның ішінде Арқаның ән мектебі айрықша дамыған. «Арқа» еліміздің Шығыс, Орталық, Солтүстік Қазақстан аймағын қамтитын кең байтақ өлке. Арқа өңірі әншілік өнердің кең қанат жайып, ерекше дамыған өлкелердің бірі саналып, әндері кең тыныстылығымен, әуенінің байлығымен, терең мазмұндылығымен, асқақтығымен ерекшеленеді. Дәл осы өңірде ХІХ ғасырдың екінші жартысында қазақтың халықтық кәсіби әншілерінің мектебі қалыптасты. Оның негізін қалаушы әнші - Біржансал Қожағұлұлы (1831-1894 жж). Ал, Ақан сері Қорамсаұлы, Жаяу Мұса Байжанов, Ыбырай Сандыбаев, Мәди Бәпиұлы, Әсет Найманбаев, Естай Беркімбаев секілді Арқа ән мектебінің өкілдері халықтық кәсіби әннің музыкалық-поэтикалық стилін қалыптастырды. Осынау ұлы дәстүрді ХХ ғасырда Әміре Қашаубаев, Қали Байжанов, Ғаппас Айтбаев, Қосымжан Бабақов, Байғабыл Жылқыбаев, Қуан Лекеров, Жабай Тоғандықов, Манарбек Ержанов, Жүсіпбек Елебеков, Мәдениет Ешекеев, Жәнібек Кәрменов, Қайрат Байбосынов, Бекболат Тілеухан және т.б дәстүрлі әншілер легі жалғастырды.

1965 жылға дейін қазақтың дәстүрлі әндері ауыз екі түрде сақталып, ел арасына

ауызба-ауыз таралып келді. Тек 1965 жылы Мәдениет министрі І.Омаровтың тікелей қолдауымен Алматыдағы екіжылдық эстрада-цирк өнер студиясы жанынан майталман әншілер Жүсіпбек Елебеков пен Ғарифолла Құрманғалиевтің ән кластары ашылып, осы кезден бастап арнайы оқу орнында дәстүрлі әнді оқыту қолға алына бастады. Оған себеп: XX ғасырдың бас кезінде А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, С. Сейфуллин, І.Жансүгіров, М.Әуезов сынды қазақ зиялылары бас қосқанда үнемі «Қазақтың әні мен күйі бірқалыпта тұрмауы керек, үлкен ізденістер қажет, әлемдік музыка мәдениетінің озық үлгілері қатарында болуы тиіс» [1, 4 б.] - деген пікірлерді айтып отыратын. Ол үшін дәстүрлі әнді оқытатын арнайы музыкалық оқу орындарын ашып, жастарды сауаттылыққа үйрету басты міндет болды. 1987 жылы Алматы мемлекеттік консерваториясында «Халық әні» бөлімі ашылып, кейін өз алдына кафедра болса, 1998 жылы Астанадағы Қазақ ұлттық музыка академиясында «Халық әні» мамандығы бойынша арнайы оқытыла бастады. 2010 жылы осы оқу орны Қазақ Ұлттық Өнер университеті болып қайта құрылып, «Дәстүрлі ән кафедрасы» ашылды. Содан бері қазақтың дәстүрлі ән өнерінің 4 мектебі тереңдетіліп, мемлекеттік стандарттың «халық әні» мамандығы бойынша бакалавриат дәрежесінде мамандандырылған түрде оқытылады.

Тақырыпқа алып отырған Арқа ән дәстүрінің орындаушылық ерекшеліктерін аймақтық ән мектептерінің ерекшеліктерімен салыстыруға және бұдан бірнеше ғасыр бұрын бір жүйеге келтірілген академиялық ән салу мамандығының озық тәжірибесімен салыстыра отырып талдауға болады. Қазақтың әншілік мәдениетіндегі орындаушылық ерекшеліктер туралы пікірді М.Готовицкий, Р.А. Пфенниг, А.Эйхгорн, Ф.Щербина секілді ғалымдардың зерттеу жұмыстарынан да кездестіреміз. Олардың жазбаларынан халықтық кәсіби әншілердің бүгінгі күнге жетпеген бірнеше вокалдық ән салу әдістері туралы танып білуге болады. Қазір музыкалық-этнографиялық жазбаларда жиі кездесетін сондай әдістің бірқатарына тоқталып өтейік. Ғалым А.Эйхгорн (1870-1872 жж.) күнделігінде «Қырғыздардың (қазақтардың – Д.А.) әншілігі құдіретті, кең тынысты, айналасы жұп-жұмыр, сұлу әрі жүрекке жылы болып келеді» [2, с. 34] , - дейді. Бұл жерде автор әншінің ән салу әдістерін суреттеп, бүгінгі күні ұмытыла бастаған «дауыс вибрациясының жасанды әсері» атты тәсілді мысалға келтіреді. Эйхгорн: «Кейде ұзақ ноталы дыбысты көркемдеу үшін әнші ән салып тұрып ауызын алақанымен немесе сәл жұмылған саусақтарымен желпуіш секілді желпиді. Бірақ, бұл қырғыздардың ашық аспан астында сирек қолданатын әдістерінің бірі» [2,с.35] , - дейді. Ф.Щербинаның зерттеулерінде де: «Қазақтарда атақты әншілер деп теңдессіз дауыс иелерін ғана атайды. Олар жақсы дауыс пен сол дауысты жетік меңгерген адамды ерекше құрметтейді» [2,с.36] , - дейді. Одан әрі Ф. Щербина сарапшыларға сілтеме жасап: «Ән майталмандары қырғыздың ең мықты әншілері табиғатынан виртуоз болып келеді, олардың дауысы икемді әрі төселген дейді» [2,с.36] , - деп жазады.

Арқаның ән мектебіне тән ерекшеліктің бірі – дәстүрдегі жанрлық-стильдік дыбыс идеалы. Ол бірнеше бөліктен тұрады. Оның қатарында вокалдық және аспаптық өнердің арақатынасы, әнші дауысының ерекшелігі, әншінің дыбыс бояуы түрі және нақты әншілік динамикалық- артикуляциялық әдістер. Қазір біз Арқа ән дәстүрінің орындаушылық ерекшелігін қалыптастыратын бірнеше талаптарға тоқталамыз.

Алдымен, халықтық кәсіби әншілік өнердің басты талабы - адамның табиғи таза дауысы. Арқаның ән дәстүрі тәжірибесінде төмен дауыстар сирек кездеседі. Мысалы, Қали Байжанов, Қосымжан Бабақов, Құрманбек Жандарбеков Қ.Байбосынов сынды баритон дауысты әншілер. Әншілік жоғарғы дауыстың болуын техникалық өлшемдермен байланыстыруға болады. Себебі, тек жоғарғы дауыстар ғана алысқа ұшады. А.Затаевич жазбаларында бұл жайлы: «Қазақтар қуатты, алысқа жететін, кеңістікті кернейтін дауыстарды аса жоғары бағалайды, шырқаған дауысы қас қарайғанда 7-8 шақырымға жететін әншіге жететін адам жоқ» [2,с.39] , - деген. Арқа ән дәстүрінде салған әні сахараға жайылған сондай әншілер Ыбырай Сандыбаев пен Әміре Қашаубаев. Әншінің дауыс сапасы, қуаты, тұрақтылығы мен тембрлік көркемдігі, икемділігі дәстүрлі ән терминологиясының дамуына игі ықпалын тигізеді. Мысалы, «Көмейінен бал тамған», «күміс көмей әнші», «жезтаңдай әнші», «дауысын алты қырдан асырған әнші» деген секілді терминдік анықтамалар әнші дауысының тембрлік, акустикалық мінездемесінен көрініс береді.

Қазіргі таңда әншінің дауыс аппараты, вокалдық техникасының принциптері мәселесі терең зерттеуді қажет етеді. Мұндай арнайы зерттеу вокалдық орындаушылықтың заманауи теориялары тұрғысынан талдауды талап етеді. Бұл орайда, Арқа әндерінің әуенінің құрылысы мен әншінің дыбыс тазалығы түрінің өзара байланысы терең зерттелуі керек. Демек, Арқа ән дәстүріндегі кантилена дегеніміз – әуезділік түрі мен дыбыс тазалығы түрі. Асафьевтің анықтамасында: «Әуен құрылысы дегеніміз – музыкадағы әуезділік, біркелкілік және динамика. Ал, дыбыс тазалығы дегеніміз – вокалдылық».

Арқа ән дәстүрінің орындаушылық ерекшелігі дыбыстың естілуі тұрғысынан алғанда жеке ән салуға бейімделген. Тек жеке орындау ғана әншінің өзіндік әдістерін қалыптастырады. Арқа ән дәстүрін жалғастырушыларға кең тынысты әуезділік, тебіреністі декламация және лирика тән. Мұның бәрі әннің сөзін лирикалық пафосқа, экспрессияға толтырады. Осыдан халықтық кәсіби әндердің тыңдарманның көңіл-күйіне ерекше әсері мен қуатын байқауға болады.

Арқа ән дәстүріндегі дыбыс шығару әдістері халықтық эстетикаға баланады. Ән салу өнеріндегі эстетикалық түсінікті қалыптастыратын дәстүрлі әншілік терминологияның саналуандығы көпмағыналылығында, қолданылатын түсініктердің көп мазмұндылығында. Бұл жерден халықтық кәсіби әншінің әншілік дыбыс тазалығындағы динамикалық-артикуляциялық және тембрлік-фондық үйлесімі сезіледі. Мысалы: асқақтата, әндете, баяу, баяулатып, жай, жайлап, қоңыр, майда, шалқыта, шырқата, ырғақпен.

Арқа әндері әуені жағынан Италияның әндеріне өте жақын. Италияның әндері «бельканто» стилімен орындалады. Бельканто дегеніміз - итал. *bel canto* - красивое пение - «сұлу ән». Дыбыстан дыбысқа жеңіл өту, дауыстың сұлулығы мен бояуының қоюлығы, барлық регистрдегі дауыстың біркелкілігі және әуен суретінің жылжымалы техникасын сақтайтын дыбыс шығару жеңілдігін білдіретін виртуоздық ән салу техникасы.

Мысалы: Ақансерінің «Сырымбет» әні.

«Ауылым қонған Сырымбет саласына,

Болдым ғашық ақ сұңқар баласына», - мұнда әннің әр сөзін бөлек-бөлек буынға бөліп айтсақ әннің ерекшелігі кетеді. Ән үзіліп-үзіліп, кесіліп-кесіліп, қысқарып қалады. Сондықтан әнді бір демде үзбей айтқан абзал. Сондай-ақ, Жаяу Мұсаның «Сұрша қыз» әні.

«Қаратау кейде қарлы ахау, кейде қарсыз,

Ер жігіт кейде малды, кейде малсыз». Яғни, бұл да бельканто стилінің орындаушылық талаптарына сай, дыбысты үзбей, легатомен орындалатын шығарма. Бұл тұрғыда Арқа әндері, Ақан, Біржан, Жаяу Мұса әндері құрылымы жағынан және орындалу техникасы жағынан Италия әндеріне өте жақын. Ал, Батыс Қазақстанның әндері мен Сыр өңірінің жыр-термелерін бельканто стилімен айту дұрыс емес. Өйткені, әннің орындау мәнері бұзылады. Арқа әндері мен Италия әндері кең тынысты, дыбыстың үзілмеуін талап етеді.

Академиялық ән айтуда композитор шығарманы толық диапазонға жазады. Тенорлар үшін кіші октаваның до нотасынан екінші октаваның до нотасына дейін яғни екі октаваға жазады. Демек, тенор екі октаваны алу мүмкіндігіне ие. Егер әнші ештеңе өзгертпей, дауысын қалқаламай айтатын болса (прикрытие жасамай) онда жоғарғы нотаға жете алмайды, жеткен күннің өзінде көп айтпайды. Тенорда өтпелі нота бірінші октаваның фа нотасынан басталады. Академиялық вокал әншісі де дәстүрлі әнші де әнді өтпелі нотаға дейін бірдей айтады, тек өзіндік мәнерін, өзіндік стилін сақтай отырып орындайды. Өтпелі нота (переходной нота) дегеніміз – кеудеден шыққан дыбысты жоғалтпай тіректі күшейту, резонаторды сезу, тамырлардың жұмысын жеңілдету. Ал өтпелі нотадан жоғарғы ноталарды яғни бірінші октаваның фа диез, соль, соль диез, ля, си бемоль секілді жоғарғы ноталарды академиялық вокал әншілері қалқалап алса, дәстүрлі әншілер жартылай қалқалап кейде ашық алады. Нотаны қалқалап айту дегеніміз - кеуде дыбысын жоғалтпай, тіректі күшейтіп, резонатормен айту арқылы дыбыс байламдарының (связка) жұмысын жеңілдету. Баритондарда өтпелі нота до диез ре немесе си бекар до. Мұнда да ноталарды қалқалап айту керек. Ең кереметі Арқаның әншілерін кез-келген уақытта академиялық ән салу мәнеріне үйретуге болады. Әр әншіліктің өзіндік стильдік ерекшеліктері, өзіндік орындаушылық мәнерінде, вибраторларында айырмашылықтар болмаса Арқаның ән салу техникасымен академиялық вокалдың ән салу

техникасы бірдей.

Әдебиеттер:

1. М.Әбуғазы. Сарыарқа әндері антологиясы. – А., 2009.
2. Амирова Д.Ж. Казахская профессиональная лирика устной традиции. – Л., 1990.

Катерина Шершньова
(Київ, Україна)

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Українське документальне кіно пройшло ряд етапів розвитку. На сьогоднішній день роль документалістики в кіно- та теле- просторі зростає з кожним роком. Це обумовлено по-перше, формуванням ринку документального кінематографа, по-друге, можливістю вітчизняних режисерів створювати реалістичні картини, відображаючи усі сторони життя українського народу.

Розвиток кінодокументалістики не стоїть на місці, молоді режисери прагнуть довести до глядача своє бачення одвічних проблем та можливих шляхів їх вирішення. За допомогою сучасних медіа глядач більш орієнтований на якісне документальне кіно. Сучасні телеканали починають надавати активну підтримку молодим та вже досвідченим режисерам-документалістам, створюють власні документальні телепроекти, висвітлюють найбільш актуальні теми Другої світової війни, Голодомору, діяльності УПА, ОУН та ін.

Сучасний етап українського документального кінематографу датується 1994 та характеризується появою телевізійних документальних кіно-циклів.

У 2005р. Золоту пальмову гілку Канського фестивалю отримав документальний фільм І. Стрембицького "Подорожні" – про психічнохворих та літніх самотніх людей, що перебувають у лікарні Будинку ветеранів. Фільм не є нетрадиційним для документалістики: він має приховану «сюжетну лінію». Стрічка сповнена образів-спогадів, (вставлених засобами монтажу), які доповнюють розповідь автора.

В 2011 р. було закінчено роботу над картиною "Україна. Точка відліку" С.Буковського – видатного українського режисера, на рахунок якого більше 50 документальних фільмів та телепроектів.

До видатних робіт Сергія Буковського можна віднести документальний 9-серійний телефільм "Війна. Український рахунок" (2003), що здобув Національну премію України імені Тараса Шевченка в 2004р, "Назви своє ім'я" (2006), який розповідає про історію Голокосту в Україні та продюсером якого виступив всесвітньовідомий Стівен Спілберг.

"Назви своє ім'я" С.Буковського присвячена Голокосту в Україні. Варто відзначити, що продюсерами її виступили Стівен Спілберг та Віктор Пінчук. Стрічка містить інтерв'ю багатьох українців, молдован, циган, євреїв, які постраждали внаслідок цього страшного лиха.

Гран-Прі міжнародного північно-південного медіа форуму в Женеві здобула картина С.Буковського "Живі" (2008), присвячена темі Голодомору 1932-1933 рр. Історико-документальна картина поєднала дві сюжетні лінії. Перша – це свідчення майже трьох десятків свідків Голодомору. Друга лінія розповідає історію британського журналіста Г.Джонса, випускника Кембриджського університету та радника колишнього прем'єр-міністра Сполученого Королівства Д.Л.Джорджа. Він готував для світової громадськості справжні факти про масштаби Великого голоду, за що його було депортовано до Москви енкаведистами. Також картину було нагороджено спеціальною премією номінації "Документальне кіно" VI Міжнародного кінофестивалю "Золотий абрикос", що відбувся в 2009р. у Вірменії. Саме завдяки даній роботі Сергію Буковському було присвоєно звання народного артиста України.

Документальний фільм "Україна. Точка відліку" присвячений 20-річчю з дня проголошення Незалежності України та розпаду СРСР. В картині описується хроніка здобуття Незалежності, головним персонажем якої виступає перший президент України Леонід Кравчук.

Саме на його спогадах побудована основана сюжетна лінія стрічки.

Як відзначає генеральний директор ТРК "Україна" М.Миргородська, "Точка відліку" - без перебільшення знакова подія у політичному і культурному житті країни. Канал "Україна" готовий повернути на екрани документалістику, яка дає глядачеві можливість побачити життя таким, яким воно є" [2].

На сьогоднішній день все більше зростає увага до розвитку документального кіно як зі сторони його глядачів, так і менеджерів провідних телеканалів. Поступово вітчизняні телеканали налагоджують виробництво власних документальних кінострічок, проектів, відкривають для них нові горизонти трансляції в прайм таймі та інколи, навіть, продають для показу в інших країнах. Так сучасне неігрове кіно цілком спроможне здобувати високі нагороди та показники на відомих світових кінофестивалях [4].

Варто зазначити, що останнім часом посилює свої позиції жанр інфотейнменту(подача новин у розважальній формі), зумовлений стрімким розвитком українського документального кіно. Термін "інфотейнмент" (infotainment, від англ. information – інформація та entertainment – розваги, видовище) використовується в сучасному телевізійному просторі для позначення телепродукту, орієнтованого на глядача. Основною характеристикою даного методу є використання елементів «розважальної» подачі матеріалу, з метою зацікавлення глядачі та концентрації на інформаційному змісті. Використання методу "інфотейнмент" широко застосовується як зарубіжними телеканалами (NBC, CNN) так і вітчизняними (ICTV, СТБ, 1+1). Згідно дослідження, проведеного кандидатом філологічних наук Н.Симоніною, "жанр "інфотейнмент" цікавий своїми різноманітними проявами, водночас складний для використання. Лише журналісти, які оволоділи всіма телевізійними жанрами ("інфотейнмент" увібрав в себе елементи нарису, репортажу, огляду, тощо), можуть його розуміти і працювати в ньому». Також автор відмічає, що "розвиток інфотейнменту в Україні сприятиме розмаїттю програм сучасного українського телебачення" [6].

Топ-менеджери провідних українських телеканалів розуміють, що для сучасної документалістики вкрай необхідним є її інтеграція в суцільний процес творення розважального телебачення, адже популяризація розважального кіно може стрімко підняти рейтинги та завоювати першу позицію на ринку [3]. Саме ці пріоритети були оголошені єдиним по-суті каналом, що активно підтримував розвиток іміджевого, а не комерційного документального кіно - "1+1".

Колишній директор "1+1" Юрій Морозов активно відстоював позицію розвитку документалістики, яка більш орієнтована на історичну складову, - так починаючи з 1997 року були випущені цикли "Україна XX століття", документальні хроніки громадянської війни, голодомору, дисидентство, українізації 20-х років, тощо. Але починаючи з 2008р., канал різко змінює свою позицію щодо документалістики та вирішує змінити вектор на більш комерційний. Так, з приходом нового піар-менеджера Анастасії Жук до групи компаній "1+1" був обраний курс на комерціалізацію неігрового кіно, на так-зване розширення кола глядачів [2].

В Україні індустрію документального кіно продовжує телеканал СТБ, який протягом останнього десятиріччя встановив власний формат документального кіно. Такі проекти за стилем дещо нагадують кінодокументалістику, але в них присутні риси інфотейнменту. Загалом це телепередачі про життя відомих людей, з вмонтованими документальними кадрами та інтерв'ю. До них можна віднести такі проекти як "У пошуках істини", "Моя правда", "Неймовірні історії про кохання", "Невідома версія", "Зіркове життя", рейтинг даних передач в праймі доволі часто перевищує 10%.

Також варто виділити проекти компанії "Інтер". Найпопулярнішими були документальні стрічки про приватне життя відомих людей: "Леонід Кучма: людина, яку ми не знали" (рейтинг 7,8%), "Брати Клички. Смак перемоги" (рейтинг 7,51%), "Софія Ротару: Секрети її успіху" (рейтинг 8,3%), "1961. Таємниця київського потопу" (рейтинг 6,6%), "Таємниці століття: НЛО. Підводні прибульці" (рейтинг 6,69%) [2].

НТКУ "Перший Національний" також відзначилася низкою документальних передач, серед них найуспішнішими стали "Пісня пам'ятає все. Софія Ротару" (рейтинг 1,92%), "УПА. Тактика боротьби" (1,34%) та "Співучий ректор" (рейтинг 1,7%).

Найбільш рейтинговим персонажем документальних стрічок є Леонід Данилович Кучма. Так, окрім згадуваної стрічки "Людина, яку ми не знали", на СТБ "Моя правда" отримала рейтинг 2,74% [2, 4].

В результаті проведення каналами аналізу рейтингових показників можемо зробити висновок, що найбільшою популярністю серед дорослого населення (18+) користуються документальні цикли про історичні постаті, політичних діячів, НЛО та зірок шоу-бізнесу. Також варто відзначити стрічки кримінального та соціального характеру. Це "Шлюбні афери" (рейтинг 2,01%) "Смертельні дієти" (рейтинг 3,24%) на ICTV, "Найвідоміші українські маніяки" (рейтинг 1,17%) на НТН, "Лихі 90-ті" (рейтинг 2,92%) на ТРК "Україна" [3].

Як відмічає відомий кінознавець та головний редактор журналу "Кіно-Театр" Лариса Брюховецька, "за роки Незалежності в Україні було знято величезну кількість гідних уваги документальних фільмів". Серед них вона відмічає дві: це фільми кінотрилогія Аркадія Микульського "Я камінь з Божої пращі", що об'єднує кінокартини: "Ольжич" (1996), "Доба жорстока, як вовчиця" (2000), "Незнаний воїн" (2000) та стрічка С.Буковського «Війна - український рахунок» (2002) [1].

Натомість В.Манський притримується іншої точки зору. На його думку, сучасне документальне кіно потребує дещо іншої підтримки, яка полягає перш за все в розробці навчальних програм та курсів кінодокументалістики, створенні широкої навчальної бази розвитку майбутніх режисерів та сценаристів за фахом документальне кіно. Також режисер наголошує, що "в Росії на документальному кіно заробляють. Воно дуже економічне й обходиться дешевше за ігрове. А цифри отримують такі ж, як ігрові фільми" [2].

Як вже відзначалося, в 2009 р. показ документальних стрічок на "1+1" різко знизився. Окремо слід відзначити лише документальну стрічку про зйомки фільму "Чемпіон" (рейтинг 6,84%), та "Хлібна гільйотина" (1,48%) показ якої відбувся в День пам'яті жертв Голодомору [2].

До наймасштабніших документальних фільмів можна віднести цикл "Невідома Україна" (1993-1996) охоплює майже всю історію України - від неоліту до прийняття незалежності: "Нариси нашої історії", "Золоте стремено", «Як судились колись в Україні», "Лікарська справа в Україні" [7]. Цикл відзнятий та змонтований Національною кінематикою України (кіностудія "Київнаукфільм"). Також до даного переліку слід додати стрічки "Війна - український рахунок" (С.Буковський, Студія ""1+1), "Війна без переможців" (Л.Литвинова, М.Курдюмов, Студія "Інтер"), "Між Гітлером і Сталіном - Україна в II Світовій війні" (С.Новицький).

Значну частину займає тематика повстанських військ УПА. Серед них "У рамках долі - Історія 1-ї української дивізії УНА 1943-1945" (Т.Химич), "УПА. Тактика боротьби" (С.Братішко, В.Загоруйко, НТКУ "Перший Національний").

Найголовнішою проблемою популяризації та розвитку документального кіно залишається його неприбутковість та винесення за рамки денного ефіру.

У зв'язку із тим, що досить тривалий проміжок часу документальне кіно було відсутнім на телебаченні, сьогоднішні телевізійники почали знімати власні документальні стрічки. Але не зважаючи на суттєві зміни, основна проблема розвитку сучасної документалістики так і залишається поза увагою. Сучасні телеканали ще не готові до серйозного використання кінодокументалістики для ефективного заповнення телеефіру. Натомість стрічки російського виробництва все більше набирають популярності. Саме завдяки трансляції російської, здебільшого комерційної документалістики та деяких програм ВВС, стрімко ростуть рейтинги СТБ, "Інтеру" та ТРК "Україна".

Література:

1. Брюховецька Л. Приховані фільми. Українське кіно 1990-х / Л.Брюховецька. – К. : АртЕк, 2003. – 384 с.
2. Данькова Н. Зірково-таємниче життя української документалістики / Н.Данькова / Телекритика - 2009 - №2 - Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/telebachennya/2009-02-09/43669>
3. Данькова Н. Українське неігрове кіно на шляху до комерціалізації / Н.Данькова/ Телекритика - К., 2007 - №.4 - Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/events/2007-04-23/8761>

4. Гаврилюк П. І. Особливості монтажу в документальному кіно та телебаченні // Культура України: альманах - Харків, 2002. - №9: Мистецтвознавство. - С. 113–119.
5. Кондратьєва М. Цифрові технології в документальному кіно // Екранна освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку: збірка наукових статей - К., 2004. - С. 48–52.
6. Стасюк В. «Виктор Асюк: В художественном кино я хотел бы сделать Алеся Адамовича, Владимира Короткевича и Василя Быкова» // Ежедневник Культура. - Мінськ., 2006. - Режим доступу: <http://news.tut.by/culture/79527.html>
7. Тримбач С. Українське кіно. - Режим доступу: <http://ucf.org.ua/films>

Науковий керівник:

кандидат мистецтвознавчих наук, Слободян Микола Іванович

СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИКА

Валентина Горленко
(Гомель, Беларусь)

ПРОБЛЕМЫ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ ПРИ ПОВТОРНОМ БРАКЕ

Семья, образующаяся в повторном браке, характеризуется более сложной картиной развития, чем семья первого брака. «Во втором браке, – отмечает В. М. Целуйко, – могут возникнуть серьезные трудности, имеющие закономерный характер, справиться с которыми супругам обычно помогает их житейская мудрость» [1, с. 237]. Семейные отношения могут осложниться рядом глубоких и устойчивых противоречий: между прежними установками и необходимостью выбрать новые; между опытом прежней жизни и новыми семейными отношениями; между привычками, которые привносит в семью каждый из супругов, и необходимостью примириться с ними, либо избавиться от них. Противоречие может возникнуть между супружеской и родительской любовью, если от предыдущего брака остались дети.

Очевидно, что среди членов семьи супругов, повторно вступивших в брак, могут установиться довольно сложные отношения. Дети из таких семей, помимо одного из своих родителей, могут иметь, в зависимости от ситуации, еще и отчима или мачеху, единокровных или сводных братьев или сестер, родных и неродных бабушек и дедушек и прочих родственников. Сами же муж и жена, кроме общения друг с другом, должны поддерживать отношения со своими родителями, родителями супруга, родителями родителей, а также с прочими родственниками – в том числе, возможно, и по предыдущему браку. Неудивительно, что становление таких семей часто бывает непростым [2, с. 269]. Рассмотрим три вида детско-родительских отношений в семьях повторного брака.

1. *Отношение детей к повторному браку родителей.* Оно определяется возрастом детей, их полом, отношениями с родителем, который вступает в брак, совместностью проживания с ним, типом семейного воспитания, реализуемым в семье. Самая высокая адаптивность к новому браку у детей раннего и дошкольного возраста, самая низкая – в предподростковом и младшем подростковом возрасте. Маленькие дети легче формируют привязанность к новому члену семьи, получая явные преимущества от общения с новым компетентным взрослым. Младшие подростки, напротив, чрезмерно чувствительны к попыткам отчима или мачехи выполнять воспитательную родительскую функцию, бурно протестуют против их требований. Старшие подростки относятся к новому браку толерантно – дистанцирование от родителей, связанное с повторным браком, в целом отвечает их направленности на автономизацию от семьи. Взрослые дети в силу большей социальной и личностной зрелости оказываются способными децентрироваться и занять позицию понимания и сопереживания родителю, преодолев первичное чувство ревности и недовольства [3, с. 476].

Эмоционально-позитивные, дружеские отношения ребенка с родителем, вступившим в новый брак, взаимное доверие и взаимопонимание, общие интересы, опыт сотрудничества и совместной деятельности являются основой для успешного развития новой семьи. Безусловно, это не гарантирует бесконфликтного развития отношений с отчимом (мачехой), но создает необходимые предпосылки для образования гармоничной семьи. Если повторный брак заключается в условиях развода, то в значительной степени возможность принятия нового члена семьи будет определяться не только степенью близости, интенсивности и качества общения с родным отцом, но и тем, какую позицию займет разведенный родитель в отношении нового брака. Если к этому моменту разведенный супруг, проживающий отдельно, уже заключил новый брак, то это значительно уравнивает и облегчает установление делового и эмоционального взаимодействия отчима (мачехи) с детьми.

2. *Взаимоотношения отчима с детьми.* Роль отчима – одна из самых сложных для мужчин, а период ее освоения наиболее труден в новой семье. Успех во многом зависит от того, насколько быстро мужчина поймет, что ему незачем играть роль «отца», а надо

придерживаться своей собственной роли. Не менее важно и то, чтобы это поняла мать детей и не требовала от своего нового мужа отцовской любви и ответственности в период его адаптации к новой семье [4, с. 117]. Рассмотрим специфику взаимоотношений неродного отца с детьми (ребенком) в семье повторного брака. Именно эти особенности должен хорошо представлять себе социальный педагог при корректировке взаимоотношений отчима с неродными детьми.

Женщинам, как известно, часто свойственны крайние проявления эмоций по отношению к своим детям. Для мужчин же более характерно трезвое и ровное отношение к ребенку, причем, не обязательно родному генетически. Для многих родным считается тот ребенок, которого они воспитали и вырастили, дали ему свое отношение к окружающему миру, сделали его как бы продолжением самого себя. Поэтому мужчина будет считать родным любого ребенка, в воспитании которого он принял участие в качестве отца. И чем дольше длилось это «отцовство» – тем лучше. Не даром говорят: не тот отец, кто родил, а тот, кто воспитал. Отсюда правило первое: чем меньше возраст ребенка при повторном браке матери, тем менее вероятен его конфликт с отчимом на всем протяжении их дальнейшего общения.

Наиболее спокойные отношения устанавливаются между отчимом и детьми тогда, когда родной отец окончательно оставил семью или его уже нет на свете. Если дети достаточно малы, они без лишних вопросов называют отчима папой. Некоторые матери предпочитают никогда не говорить детям о родном отце, особенно если отчим их усыновил. Но такое ее поведение не всегда бывает целесообразным. Обычно к подростковому возрасту ребенок так или иначе узнает правду: найдутся родственники, приятели, да и сам может обнаружить соответствующие документы. В большинстве случаев подростки перестают слушаться мать, которая, оказывается, их обманывала. А с отчимом после такого разочарования ребенок может вообще разорвать все отношения. Более того – станет относиться к его воспитанию предвзято, акцентируя, что он ему не родной. В связи с этим правило второе – в подобной ситуации правду не надо навязывать ребенку, но и не надо скрывать ее от него.

Многое во взаимоотношениях отчима с детьми зависит от его желания стать для них родным. Если мужчина искренне любит женщину, то и с ее детьми он будет обращаться без особых проблем и не будет рассматривать их как чужих. Но если в этом браке он преследует какие-то иные цели – дети этой женщины будут ему как бы в нагрузку, и сложно будет заставить его относиться к ним как к родным. Бывают мужчины, которые ухаживания за женщинами начинают с демонстративного интереса к ее детям, считая, что она быстрее согласится на брак. Впоследствии он превращается в «добренького» отчима, который откупается от ребенка лишь подарками и не проявляет к нему искреннего интереса. Правило третье: отношение отчима к детям определяется истинным отношением к матери этих детей.

Новый виток проблем появляется во взаимоотношениях отчима с детьми при рождении совместного ребенка во втором браке. В такой ситуации мужчине трудно устоять перед тем, чтобы не отдать предпочтение своему ребенку. Разумеется, есть мужчины, которые никогда не делают различий между «своим» ребенком и «не своим». Это те, кто искренне любит жену и ее ребенка и к тому же обладают высоким интеллектом. Правило четвертое: если в семье рождается общий ребенок, нельзя стремиться всех детей любить одинаково, это невозможно.

Серьезные проблемы во взаимоотношениях отчима с детьми бывают в случае, если в них вмешивается бывший муж супруги. Пользуясь своим отцовским правом общаться с детьми, такой папа использует их для выяснения отношений с бывшей женой. Встречаясь с детьми или беря их на выходные, он всячески старается очернить в их глазах и маму, и отчима. Дети оказываются поставленными перед фактом сравнения отца и отчима. Зачастую это сравнение бывает не в пользу отчима. «Добренький» отец, покупающий детям подарки, находится в более выигрышном положении. В таком случае отчиму не следует пытаться «тянуть одеяло на себя», задаривая в ответ ребенка или же давая нелестные характеристики родному отцу. Правило пятое: главная задача отчима и отца – стать не соперниками, а хладнокровными деловыми партнерами в деле воспитания ребенка.

3. *Взаимоотношения мачехи с детьми.* Согласно исследованиям, мачехам в повторных семьях бывает тяжелее, чем отчимам. Эти женщины приходят в сформировавшуюся семью, некоторые из них выходят замуж впервые. Порой мачеха оказывается единственным членом семьи, который пытается организовать свободное время своих домочадцев, спланировать отпуск, купить всем одежду. Часто то, что делают эти женщины, воспринимается как должное и мужем, и приемными детьми. Они чувствуют на себе огромный груз работы и полное отсутствие любви и понимания. Если все-таки мачехе удастся найти подход к неродным детям, то, как бы в благодарность за их доброе отношение к ней, она может попустительствовать им во всем, защищая их даже от справедливых требований родного отца. В этой ситуации главное – не допустить тех же педагогических ошибок, которые обычно совершаются матерями во взаимоотношениях с родными детьми.

Вторая сложная ситуация может быть связана с тем, что женщина не знает, как себя вести с ребенком мужа от первого брака, если тот живет с матерью. Самой распространенной ошибкой является стремление женщины показать, что первый брак ее нынешнего мужа был печальной ошибкой, о которой надо поскорее забыть. Такие женщины чрезвычайно ревниво относятся к каждой поездке мужа в прежнюю семью, к каждой встрече с ребенком. Им кажется, что чем равнодушнее муж будет к своему ребенку, тем больше тепла, заботы, внимания достанется ее и их общим детям. Но, подавляя, разрушая в себе отцовские чувства к оставленному в первой семье ребенку, мужчина может стать столь же равнодушным к детям, которые находятся рядом с ним, а также к жене.

Основная проблема для мачехи в семье – завоевать доверие ребенка. Если женщина выходит замуж за мужчину по каким-либо меркантильным соображениям, тогда дети воспринимаются не как продолжение любимого человека, а как навязчивое препятствие к достижению цели. Естественно, что ребенок быстро почувствует неискренность отношений со стороны мачехи и озлобится против нее. Если в первой семье ребенок был избалованным, он конечно же, не захочет, чтобы новая мама устанавливала свои порядки и становилась для отца главной. Много в таких ситуациях зависит от отношения ребенка к отцу. Если ребенок привык манипулировать папой и считает отца своей неразделимой собственностью, он начинает исподтишка подличать, пакостить мачехе.

В подростковом возрасте дети с трудом адаптируются к присутствию в доме мачехи. Типичной реакцией подростка на появление в доме мачехи является ее абсолютное неприятие, сопровождаемое такими заявлениями: «Ты мне не мать!» Взрослый человек тяжело воспринимает подобный отпор, и нередко его дальнейшие отношения с ребенком складываются на фоне постоянного столкновения характеров [5, с. 62]. Если ребенок во время развода и нового брака еще очень мал, то обычно он растет, воспринимая мачеху как адекватную замену матери. Проведенные исследования позволили установить, что подросткам труднее наладить новые отношения с мачехами, чем с отчимами. Это происходит главным образом потому, что мачехи сразу начинают играть более заметную роль в жизни ребенка. Падчерицам бывает особенно трудно найти взаимопонимание с мачехами. Кроме всего прочего, негативный образ злой мачехи, найдя отражение в многочисленных сказках, народных пословицах и поговорках, создал устойчивый стереотип, который очень нелегко преодолеть.

Таким образом, решение проблем детско-родительских отношений, возникающих в семье повторного брака, целиком и полностью зависит от осознания возможных трудностей супругами и обоюдного их желания создать благоприятный нравственно-психологический климат в семье через гармонизацию супружеских, детско-родительских и детско-детских отношений. Только при этом условии можно избежать многих ошибок в семейном воспитании и во многом смягчить те сложные взаимоотношения между детьми и «неродными» родителями, которые так или иначе возникают в семье повторного брака.

Что касается социально-педагогической коррекции детско-родительских отношений в семье повторного брака, то работа социального педагога в этом плане может включать в себя: посредничество в налаживании взаимоотношений в семье повторного брака; ориентацию родителей на социально-желательные образцы новых родительских ролей; информирование

родителей о восприятии ребенком новых ролей родителей; индивидуальные консультации с членами семьи повторного брака; ситуационное вмешательство в конфликтные взаимоотношения взрослых с неродными детьми; нравственно-коррекционную работу по улучшению детско-родительских отношений в семье повторного брака; разъяснительную работу с детьми по преодолению неадекватного образа отчима/мачехи, пасынка/падчерицы; организацию примирительных процедур детей с неродными родителями.

Литература:

1. Целуйко В. М. Психология современной семьи : книга для педагогов и родителей / В. М. Целуйко. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 287 с.
2. Карабанова, О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования : учеб. пособие / О. А. Карабанова. – М. : Гардарики, 2007. – 320 с.
3. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Речь, 2000. – 624 с.
4. Горбатенкова Л. М. Отец и семья / Л. М. Горбатенкова. – Минск : Полымя, 1993. – 127 с.
5. Мачеха в семье / авт.-сост. Т. З. Полинская. – Минск : «Харвест», 2004. – 96 с.

Ігор Гринченко
(Харків, Україна)

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Сьогодні перед системою міжнародної вищої освіти постає проблема переходу від традиційної педагогічної парадигми до навчання інноваційного типу на основі розвитку основ проектування різноманітних педагогічних технологій і, насамперед, технологій розвитку і зміцнення здоров'я нації.

Питання професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту за кордоном досліджувалися в працях Б.Л.Вульфсон, І.А.Лисенко, Р.Матоушек. Однак не вирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз основних напрямів впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури як педагогічної проблеми в світі.

Вчений Б.Ф.Курдюков стверджує, що педагогічна технологія професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури є алгоритмом послідовної реалізації спроектованої цілісної системи навчально-виховного процесу. Цей алгоритм передбачає чітко визначений набір відповідності і взаємозв'язку елементів педагогічної діяльності. До основних структурних компонентів автор відносить: модель фахівця, зміст освіти, учасників навчального процесу, педагогічні умови, результат навчання [1].

В Європі більшість університетів й інститутів фізичної культури об'єднано в мережу вищих навчальних закладів, яка визнана Європейською комісією. Пріоритетом у діяльності Європейської мережі спортивних наук у вищій освіті (ENSSHE) є досягнення узгодження в організації освітніх програм, які найбільше відповідають потребам ринку робочої сили в Європейському Союзі.

Грунтовний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у зарубіжних країнах свідчить про те, що до структури професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту входять факультети: фізичного виховання університетів, фізичної освіти університетів, фізкультури та спорту університетів; інститути: фізичного виховання, фізичної культури, спортивні, фізкультурні педагогічні; факультети фізичного виховання у коледжах; технікуми фізичної культури; вищі педагогічні училища; інструкторські курси з масової фізичної культури при університетах.

У вищих навчальних закладах зарубіжних країн навчальні плани включають такі цикли дисциплін: загальнонаукові, соціально-гуманітарні, педагогічні, спеціальні, спортивні. В

уніфікованій «Європейській моделі» навчальних планів вищих навчальних закладів фізичної культури, як свідчить аналіз дослідниці Л.П.Сущенко до циклу загальнонаукових дисциплін входять: фізіологія, анатомія, здоров'я, біомеханіка, статистика, біохімія, біометрія, біологія-гістологія, фізика, хімія. Соціально-гуманітарний цикл дисциплін містить: соціологію, філософію, іноземні мови, право; цикл педагогічних дисциплін – дидактику, педагогіку, психологію. Дидактика, історія, теорія та методика фізичного виховання, організація, теорія руху, антропомоторика входять до циклу спеціальних дисциплін, а до циклу спортивних дисциплін – плавання, легка атлетика, гімнастика, ритміка, ігри, танці, рекреація, предмети за вибором, лижний спорт, заняття на природі [2].

Порівняльний аналіз нормативних документів свідчить про те, що розподіл кількості годин серед дисциплін навчальних планів вищих навчальних закладів у різних зарубіжних країнах суттєво відрізняється. Навчальні плани вищих навчальних закладів зарубіжних країн, характерною особливістю яких є варіативність, містять три типи курсів – обов'язкові, частково за вибором, повністю за вибором.

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту у Великій Британії здійснюється на факультетах фізичної культури при університетах та інститутах. У Бельгії підготовка фахівців відповідного профілю здійснюється в досить розгалуженій мережі вищих навчальних закладів. Дослідниця Л.П.Сущенко вважає, що характерною особливістю організації навчального процесу є модульна організація у вигляді освітніх циклів різної тривалості, що дозволяє студентам залежно від їх матеріальних можливостей, інтересів і здібностей досягти того чи іншого рівня освіти і професійної підготовки [2]. У Фінляндії існують 11 національних і 3 регіональних центрів підготовки фахівців [3]. Інститути здійснюють базову й додаткову професійну освіту, підготовку тренерів для клубів і спортивних товариств, центрів підготовки спортсменів, розробляють оздоровчо-рекреативні програми для шкіл, проводять курси для інструкторів фітнесу, спеціальних груп.

Професійна підготовка фахівців фізичного виховання та спорту у Франції здійснюється у державних і приватних навчальних закладах. Університетська підготовка фахівців фізичного виховання та спорту, що спрямовується на поєднання фундаментальної теоретичної освіти й професійної практики, спеціалізованої на різних етапах навчання, здійснюється за умов пріоритету спеціальних гуманітарних дисциплін над дисциплінами природничо-науковими; багатоступенева підготовка фахівців фізичного виховання та спорту різних профілів зумовлює необхідність базового і спеціалізованого етапів, організація та зміст навчання на яких принципово відрізняються; базова підготовка спрямовується на оволодіння студентами всього комплексу дисциплін, що пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, у тому числі дисциплін організаційно-управлінських і економічних; спеціалізована підготовка не торкається вивчення допоміжних та інших дисциплін.

Професійна підготовка магістрів у діяльності вищих навчальних закладів зарубіжних країн відрізняється варіативністю змісту й напрямів навчальних програм. Так, у Великій Британії в університеті м. Лідса існують дві програми магістерської підготовки: «Спорт і вчення про тренування» і «Фізична активність, тренування та здоров'я» [4]. В Італії Міланський інститут фізичної культури проводить підготовку магістрів за трьома такими програмами: «Теорія фізичної культури», «Адаптивна фізична культура», «Фізична культура для людей похилого віку», а інститут фізичної культури Флоренції – за програмою «Менеджмент фізичної культури» (за Л.П.Сущенко) [2].

Наприкінці дослідження ми дійшли висновку, що в педагогічній науці й практиці професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури розглядається як така, що спрямована на підготовку студентів вищих навчальних закладів до виконання конкретних видів професійної діяльності в галузі «Фізична культура та спорт», оволодіння ними сукупністю знань про людину і фізичну культуру, розвиток емоційно-ціннісних відношень, моральних норм, умінь передавати цінності фізичної культури школярам.

Література:

1. Курдюков Б. Ф. Теория и методология модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов физической культуры в системе высшего образования: дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.08. / Б. Ф.Курдюков. – Краснодар, 2004. – 303 с.
2. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. / Л.П.Сущенко. – Київ, 2003. – 46с.
3. Franke E. School physical education as a promoter of sport for all among the population: Paper to World Congress on Sport for all. Tampere, Finland, June 4-7, 1990. Osnabruck: Univ. of Osnabruck, 1990. – 100 p.
4. Bouchard, C. Physical activity, fitness and health: The model and key concepts. // C. Bouchard, R.J.Shephard, T. Stephens (eds.) Physical activity, fitness and health: International proceedings and consensus statement. – Champaign, IL: Human Kinetics Publishers. 1994.– 380p.

Надежда Зенько
(Гомель, Беларусь)

**ТЕХНОЛОГИИ ОКАЗАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ПОМОЩИ
ПОДРОСТКАМ С ОТКЛОНЯЮЩИМСЯ ПОВЕДЕНИЕМ**

Взращивание подрастающего поколения – едва ли не одно из самых сложных и парадоксальных процессов не только современной гуманитарной науки и системы образования, но и государственной политики в целом. По своей сути «человек рождается дикарем», и только в процессе целенаправленной работы он становится личностью. Однако ядро воспитания как любого динамичного и деятельного процесса, составляют противоречия, которые в силу определенных условий не всегда успешно разрешимы. Эта неразрешимость и приводит к возникновению затруднений и осложнений, результатом которых может стать отклонение в поведении.

Определяемое как «патологическое», «аморальное» «асоциальное», «девиантное» и «незаконное» поведение, понятие «отклоняющееся поведение» в литературе встречаются достаточно часто. Е. В. Змановская дает следующее определение: «устойчивое поведение личности (группы), отклоняющееся от социальных норм, причиняющее реальный ущерб обществу или самой личности (группе), сопровождающееся социальной дезадаптацией, и приносящее скрытую выгоду его носителю (личности, группе)» [1, с. 31].

Понятие «отклонение» сопряжено, прежде всего, с понятием «норма». Несмотря на очевидное содержание этого понятия, однозначного определения «нормы» нет. Только в медицине существует порядка 200 его трактовок. Однако в самом общем виде норма рассматривается как некий идеал, условное обозначение объективно существующего явления, среднестатистический показатель, оптимальный вариант, «равновесие» со средой, функциональный оптимум и т.д. При этом отклоняющееся поведение приобретает определенный смысл лишь тогда, когда в качестве основного исходного критерия для определения его сущности используется понятие «социальная норма». Наряду с этическими, политическими, психологическими, медицинскими, биологическими, социальные также являются разновидностью норм. Социальная норма – «совокупность требований и ожиданий, которые предъявляет социальная общность к своим членам с целью регуляции деятельности и отношений» [1, с. 31]. В словаре-справочнике по социологии Э. В. Тадевосяна понятие социальная норма трактуется следующим образом: «Нормы социальные – правила поведения, ожидания и стандарты, регулирующие действия людей, общественную жизнь в соответствии с ценностями определенной культуры и укрепляющие стабильность и целостность общества. Нормы социальные вырабатываются на основе социальных ценностей» [2, с. 154]. Ю. Г. Волков определяет нормы социальные как «правила, выражающие требования общества, социальной группы к поведению личности, группы в их взаимоотношениях друг с другом,

социальными институтами и обществом в целом» [3, с. 345]. Именно регулирующее воздействие норм отражает специфические границы отклоняющегося поведения.

Проявляясь на разных возрастных этапах, отклоняющееся поведение несет в себе целый ряд последствий, которые выражаются на разных уровнях: *уровне личности, уровне коллектива и уровне общества*. Данное деление достаточно условно. Это связано с тем, что затрагиваемые негативные явления имеют тенденцию влияния как на отдельные структуры личности (например, сознание, самооценка), так и на общество в целом (например, массовый алкоголизм) и тогда проблемы личности и коллектива постепенно становятся проблемой социальной.

Определение специфики каждого уровня позволяет выявить степень риска к проявлению отклонений в поведении, а также последствия, к которым оно может привести. Так, уровень личности подразумевает те социально-педагогические противоречия, которые возникают вследствие отклоняющегося поведения и оказывают асоциальное влияние на развивающуюся личность подростка. Вред наносится как психическому, так и физическому здоровью человека, затрудняет духовно-нравственное развитие личности. Все это негативно сказывается на процессе обучения в школе, межличностном общении и взаимодействии. Уровень коллектива отражает диссонанс между подростком-девиантом и его семьей, живущими рядом людьми. К сожалению, чаще всего в центре внимания остаются проблемы «отклоняющейся личности», а эмоциональные переживания, социально-бытовые и психолого-педагогические трудности ближайшего окружения, вызываемые этим поведением, – нет. Общественный уровень показывает, что проблема приобретает массовый характер. Она становится свойственна не только отдельным категориям лиц, но и определенным группам социума (например, деструктивная подростковая субкультура). Это те социально-педагогические последствия, которые оказывают влияние на весь процесс развития общества и могут привести к деградации нации.

На сегодняшний день в обществе наблюдается тенденция «омоложения» этих социально-педагогических последствий. Анализ психолого-педагогической, социологической литературы, а также периодических изданий позволил отметить тенденцию алкоголизации современных подростков. Данные опроса показывают, что 89 % подростков в возрасте 13–14 лет уже пробовали алкоголь. Из них 22 % употребляют его систематически (на семейных праздниках, перед дискотеккой, на днях рождения друзей).

В настоящее время существует множество гипотез, концепций, которые стремятся дать философское, социологическое, психолого-педагогическое обоснование такому явлению как отклоняющееся поведение личности, факторам и механизмам его проявления, а также средствам и направлениям работы по профилактике и коррекции возникающих трудностей социализации подрастающего поколения. В связи с этим, школа, действительно заинтересованная в том, чтобы из нее вышли не просто люди с определенным багажом знаний, должна по иному взглянуть на свои задачи и возможности. И важнейшей для школы на современном этапе ее развития является задача, связанная с решением проблемы отклоняющегося поведения, организации эффективной работы по профилактике и коррекции девиантности, поиска инновационных форм и методов. Одной из таких форм работы в школе является индивидуальная помощь.

Проблема оказания индивидуальной помощи личности остается мало разработанной и продолжает вызывать интерес ученых, психологов, педагогов, а также лиц, принимающих непосредственное участие в составлении учебных программ, регулировании деятельности педагога-психолога и педагога социального. Среди педагогов, психологов прошлого и настоящего можно выделить имена Ш. А. Амонашвили, В. Ф. Шаталова, С. Н. Лысенковой, Е. Н. Ильина, М. В. Шакуровой, М. И. Рожкова, Л. В. Мардахаева и других. Возникнув в русле гуманистического направления педагогики, индивидуальная помощь содействует воспитаннику в максимальной реализации своего потенциала.

Рассмотрение сущности понятия «индивидуальная помощь» показало проблему точности и четкости формулировки данного понятия. Так, в социально-педагогических словарях это понятие не встречается. П. П. Украинец формулирует индивидуальную помощь

как «деятельность профессиональных социальных работников, основанную на психосоциальных, поведенческих, системных концепциях и имеющую системные ценности, помогающую индивидам и семьям справиться с интрапсихическими, межличностными, социоэкономическими проблемами развития, осуществляющуюся при непосредственном взаимодействии с клиентом, лицом к лицу» [4, с. 168].

Чаще всего реализуемая социальным педагогом, индивидуальная помощь в рамках школы представляет собой вариант профессиональной педагогической помощи, «определенную систему средств и мер, обеспечивающих самореализацию детей в различных видах деятельности» [5, с. 229]. Она должна быть направлена, главным образом, на разрушение определенных установок, представлений, ценностей, мотивов, стереотипов поведения и формирование новых с целью достижения самореализации личности в обществе. Посредством индивидуальной помощи требуется решить для обеих сторон возникший конфликт «личность – общество», «личность – социальная среда», «личность – группа», «личность – личность». Индивидуальная помощь социального педагога рассматривается в рамках не только коррекционной, но и профилактической работы и с подростком. В школьной практике используются три ведущих технологии индивидуальной помощи подросткам с отклоняющимся поведением. Рассмотрим их подробнее.

1) *Технология профилактики* направлена на предупреждение, устранение или нейтрализацию основных причин и условий, вызывающих различного рода социальные отклонения. Так, В. Т. Кондрашенко рассматривает профилактику девиантного поведения как «комплекс мероприятий, направленных на его предупреждение» [6, с. 221]. При этом выдвигается ряд принципов, на которые должен опираться социальный педагог в своей деятельности: принцип научности, принцип социальной активности, принцип системности. Исходя из этих принципов, как отмечает В. Т. Кондрашенко, деятельность социального педагога должна быть «этиологичной, комплексной, дифференцированной и поэтапной, а главное – носить систематический и превентивный характер» [6, с. 206]. Профилактические мероприятия могут иметь разные формы: индивидуальные и групповые, основная цель – предупреждение. В педагогической литературе выделяется ряд типов уроков: уроки-консультации, театрализованные уроки, уроки-диспуты, уроки, которые ведут учащиеся, уроки-зачеты, уроки-игры, уроки-суды, уроки-диалоги, уроки поиска истины и другие. Выбор форм интерактивной работы с подростками достаточно широк и может быть использован не только в процессе обучения, но и в процессе воспитания.

2) *Психолого-педагогическое сопровождение*, предполагающее индивидуальную поддержку и помощь, организованное либо педагогом, либо по его просьбе (запросу) специалистом. Включает сбор информации, первичное формулирование проблемы, психолого-педагогическую диагностику, разработку рекомендаций для ребенка, родителей, педагогов, коррекцию.

3) *Технология социально-психологической реабилитации*: проведение специальной системы мероприятий, разрабатываемых специалистом и включающей организацию социального контроля условий воспитания и поведения ребенка; социальную поддержку тех, кто испытывает лишения из-за неблагоприятной обстановки в ближайшем окружении [5, с. 258]. Е. В. Змановская определяет это направление работы, как психологическую интервенцию и включает сюда преодоление, коррекцию и реабилитацию [1, с. 160]. После того, как была выявлена группа лиц, нуждающихся в помощи по преодолению отклоняющегося поведения, составляется коррекционная программа и ведется комплексная работа по преодолению сложившегося затруднения.

Оказание индивидуальной помощи детям, подросткам, юношам в воспитательной организации может иметь положительный эффект при наличии и соблюдении ряда условий: во-первых, наличие у педагогов установки на необходимость оказания индивидуальной помощи, а также определенного уровня психолого-педагогической подготовки, умения вести индивидуальные беседы и проводить групповую работу. Во-вторых, наличия у воспитуемого установки на добровольный контакт и готовности принять эту помощь. В-третьих, психическое, психологическое и духовно-нравственное здоровье самого педагога. В-четвертых,

использование в воспитательной организации личностного, дифференцированного, возрастного и индивидуального подходов.

Таким образом, работа с детьми с отклоняющимся поведением является общественно значимой и заключается в организации социального окружения растущей личности через комплекс средств и мер, обеспечивающих ее самореализацию в разнообразной деятельности: труде, игре и учебе.

Литература:

1. Змановская, Е.В. Девиантное поведение личности и группы : учеб. пособие. – СПб. : Питер, 2011. – 352 с.
2. Тадевосян, Э.В. Словарь-справочник по социологии и политологии / Э. В. Тадевосян. – М. : Знание, 1996. – 272 с.
3. Волков, Ю. Г. Социология : Курс лекций : учеб. пособие / Ю. Г. Волков, В. Н. Ничипуренко, А. В. Попов, С. И. Самыгин. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 512 с.
4. Украинец, П. П., Лапина, С. В., Бурова, С.Н. Социальная работа : учеб. пособие / под ред. П. П.Украинец. – Минск : Тетра Системс, 2005. – 288 с.
5. Шакурова, М. В. Социальное воспитание в школе : учеб. пособие для студ высш учеб заведений / под ред. А. В. Мудрика. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 272 с.
6. Кондрашенко, В. Т. Девиантное поведение у подростков : Диагностика. Профилактика. Коррекция: учеб.пособие/ В. Т. Кондрашенко. – Минск : Аверсэв, 2004. – 365 с.

Елена Игнатович
(Петрозаводск, Россия)

СРЕДОВОЙ ПОДХОД В ДОПОЛНИТЕЛЬНОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

В рамках данной статьи рассмотрены сущность и особенности средового подхода в образовании; возможности проектирования дополнительных образовательных программ в контексте средового подхода, существенно обогащающего как сами программы, так и результаты обучения.

Среда – это универсальное понятие, предмет изучения и практического моделирования различных наук: социально-педагогических (социальная среда, педагогическая среда, образовательная среда и др.), историко-филологических (языковая среда, историческая среда и др.), естественнонаучных (среда обитания и др.), математических и технических (среда моделирования, компьютерная среда и др.). Широкое использование данного понятия связано не только с его многозначность, но и с многоаспектностью, полифункциональностью, разноплановой ролью и деятельностью человека в качестве субъекта и объекта среды [1; с. 38].

Развитие идей средового подхода в образовании имеет долгую историю. Вопросы, связанные со средой образования, находились в поле зрения исследователей ещё с античных времен. Объективный характер влияния среды на помещаемые в неё объекты был отмечен и описан в работах таких философов как Конфуций, Платон, Протагор, Аристотель. Сократу, Платону, Аристотелю принадлежат идеи в создании образовательных систем, в основе которых лежат принципы открытости образовательной среды, сотрудничество, диалог между её субъектами как база и механизм развития личности учителя и ученика; синтеза профессионализма и нравственности (Платон); практической направленности обучения (Аристотель) [2; с.17-22].

В эпоху Возрождения (XIV – XVI вв.) с всплеском интереса к человеку с позиций гуманизма как потенциальному творцу совершенного мира, происходит дальнейшее развитие представлений о влиянии образовательной среды на становление личности. Размышления о среде как факторе становления человека, естественной «природной» среде и среде

«искусственной», создаваемой самим человеком, находим в трудах многих философов и педагогов того времени.

Представители классической педагогики и мыслители, внёсшие большой вклад в развитие педагогической мысли, Я.А. Коменский, А. Дистеверг, Д. Локк, Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, К.Д. Ушинский и др. отводили особую роль образовательной среде, педагоги на практике реализовали большое количество идей, связанных с созданием благоприятной среды обучения и воспитания.

В 20-30-е годы XX века проблемы среды и её влияния начинают разрабатываться учеными на новом уровне в связи с развитием интереса к «социальной среде» становления личности человека. Исследованиями среды как фактора образования и воспитания занимались такие учёные как Н. Н. Иорданский, А.Г. Калашников, М.В. Крупенина, А.Б. Залкинд, С.С. Моложавый, С.Т. Шацкий, В.Н. Шульгин и др.

Последние пятнадцать лет в педагогической науке наблюдается новый всплеск интереса к средовому подходу (Е. Белозерцев, З.И. Васильева, О. Долженко, Н.Б. Крылова, Ю.С. Мануйлов, Л.И. Новиковой, В.Я. Синенко, Д.Ж. Маркович, В.И. Слободчиков, А. Усачев, Г.П. Шедровицкий, Т.И. Шамова, Г.Г. Шек, В.А. Ясвин и др.). Он активно развивается наряду с личностно-деятельностным, культурологическим, системным, ценностно-ориентационным, синергетическим и другими современными общенаучными подходами к феномену образования.

Основная идея средового подхода заключается в актуализации окружающего мира как источника формирования и развития человека, его нравственного, интеллектуального, духовного, социального опыта, физического становления и др. [2], учёте ресурсов окружающей среды при создании образовательных систем.

Средовой подход позволяет рассматривать систему образования в единстве с окружающей средой. Среда образования предстаёт как поле полифункциональных разноуровневых ресурсов, стихийное влияние которых может быть упорядочено при соответствующих подходах. Ведущим субъектом деятельности и ресурсом среды выступает человек, который, с одной стороны, развивается под влиянием среды, а с другой стороны включен в преобразующую эту среду деятельность.

Среда образования – это пространство, в котором функционирует и развивается система образования с учетом всех включенных в образовательный процесс социальных институтов, выполняющих образовательную и культурно-образовательную функцию. Речь идёт о системе дополнительного, дошкольного, общего и профессионального образования, представленной образовательными учреждениями различного типа и уровня, системе управления образования локального, муниципального, регионального и федерального уровней, институтах культуры (музеи, театры, выставочные залы и др.) различного профиля и уровня, коммерческих и некоммерческих организациях, выполняющих образовательную функцию. Среда образования органично входит в региональную, российскую, международную социокультурную, социально-экономическую среду.

Образовательная среда это специально создаваемое образовательное пространство образовательного учреждения и совокупность всех потенциальных образовательных ресурсов, находящихся внутри и за его пределами.

Образовательная среда представляется рядом исследователей (Н.Б. Крылова, Д.Н. Кавтарадзе, Д.Ж. Маркович, В.И. Слободчиков, К.Д. Ушинский, Г.П. Шедровицкий, В.А. Ясвин и др.) «как система влияний и условий формирования личности, а также возможностей для развития, содержащихся в социальном и пространственно-предметном окружении» [3; с.64]. Нельзя не согласиться с В.А. Ясвиным в том, что особое методологическое значение в этом определении приобретает понятие "возможности", которое предполагает активную роль самой личности (т.е. её субъектную позицию) в освоении развивающих ресурсов среды, поскольку определяется в равной мере как специфическими свойствами среды, так и свойствами личности (Дж. Гибсон). Возможности – «мостик» между человеком и средой. В то же время "влияния" и "условия" предполагают воздействие "активной" среды на "пассивного" человека, т.е. определяют объектную позицию обучающихся.

В контексте развития идей непрерывного образования, использование образовательных возможностей и условий среды становится актуальным не только в системе базового (основного общего, профессионального) образования, но и дополнительного.

Обращение к среде связано с необходимостью 1) разработки инновационных дополнительных образовательных программ, содержание и технологии обучения которых соотносятся с реальной и перспективной ситуацией социокультурного развития; 2) выстраивания новых инновационных образовательных маршрутов обучающихся, интегрирующих и синтезирующих знания и опыт разного уровня, различных профессиональных сфер, иногда рождающийся в процессе обучения или синхронный ему. Таким образом, в системе дополнительного профессионального образования (далее ДПО) назрела потребность в синхронизации образовательных и реальных практик, выстраивании продуктивных взаимосвязей между образовательной системой ДПО и широкой социально-культурной, экономической средой, включающей образовательные среды различного уровня.

В последние годы в теории и практике дополнительного профессионального образования активно используются термины «формальное», «неформальное», «информальное» образование, описывающие потенциальные формы повышения квалификации, профессионального развития. Понятия были введены и активно исследуются Европейским союзом, нашли отражение в российской «Стратегии 2020» [6].

Сама система ДПО представляет собой формализованную часть образовательной среды – институциональные формы в виде закрытых 72-часовых программ повышения квалификации и программ профессиональной переподготовки. «Формальное образование» - происходит в организованной и структурированной среде (вуз, школа, рабочее место), завершается проверкой результатов и сертификацией [4].

«Неформальное образование» - частично планируемое обучение, не всегда воспринимаемое в категориях образования, но сохраняющее его черты [4], это неформатное образование [5:24], внутрифирменное образование [5:24], курсы, тренинги, короткие программы, которые могут предлагаться на любом этапе образования или профессиональной карьеры) [6; с. 33]. Современное дополнительное профессиональное образование активно использует ресурсы открытой культурно-образовательной среды для организации открытых программ, образовательных модулей программ, научно-методических мероприятий (проблемных семинаров, тренингов и др.). Включение ресурсов среды в дополнительные образовательные программы предполагает их институционализацию, введение механизмов валидации (оценки) результатов.

«Информальное образование» - результат повседневной деятельности индивида, связанной с его работой, семьей, досугом. Не является организованным и спланированным [4]. В российских источниках называется также внеформальным [5: 20], спонтанным [6; с. 33], самостоятельным; реализуется за счет собственной активности индивидов в насыщенной культурно-образовательной среде. Сутью системы дополнительного (неформального) образования является переход от централизованных и жестко организованных траекторий профессиональной подготовки к свободной встрече широкого предложения образовательных услуг и многообразных потребностей в повышении квалификации, в освоении новых знаний и технологий [6; с. 33].

Анализ указанных терминов позволяет увидеть в информальном образовании мощный инструмент взаимосвязи образовательной среды и системы дополнительного профессионального образования, своеобразный канал между вариативами среды и развитием человека. В культурно-образовательной среде в свёрнутом виде находятся все достижения человечества. Управление культурно-образовательной средой предполагает разворачивание культурно-образовательных потенциалов, выбор культурно-образовательных сюжетов, ситуаций, мотивов, артефактов и др. для культурно-образовательного развития обучающего и обучающегося. Именно потенциалы среды позволяют выходить на такое понятие как индивидуальный образовательный маршрут профессионального развития, сопряженное с понятием индивидуальной образовательной программы повышения квалификации.

Неформальная и информальная часть образовательного пространства ДПО имеют свои особенности. В «Стратегии 2020» обозначены её основные черты:

- общедоступные национальные библиотеки цифровых образовательных ресурсов;
- ресурсы дистанционного самообразования через формирование общедоступных сервисов самообразования через Интернет на основе новых технологий работы со знаниями и с сознанием;
- система образовательного консультирования и поддержки непрерывного образования: центры консультирования по получению дополнительного образования при службах занятости; организации, предоставляющие услуги карьерного консультирования (профессиональной и образовательной ориентации) в школах и других учебных заведениях» [6; с. 34].

Важное место в инфраструктуре информальной части среды ДПО займут Интернет и локальные сети, развивающиеся сервисы основе информационных и коммуникационных технологий.

Новой задачей в развитии средового подхода становится исследование и проектирование вариативных индивидуальных маршрутов в насыщенной культурно-образовательной среде, управлением развитием среды, технологии структурирования среды и институционализации её ресурсов как образовательных, гуманитарных технологий.

Литература:

1. Игнатович Е. В. Климат в образовании: учебно-методическое пособие по управлению климатом в условиях развития культурно-образовательной среды / Игнатович Е. В.; под ред. З. И. Васильевой. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2010. – 160 с.
2. Делия В.П. Формирование и развитие инновационной образовательной среды гуманитарного вуза. – М.: ООО «ДЕ-ПО», 2008. – 480 с.
3. Ясвин В.А. Экспертиза школьной образовательной среды/ В.А.Ясвин. - М., 2000.
4. European guidelines for validating non formal and informal learning. Luxemburg: European Centre for the Development of Vocational Training, 2009. – 96 p.
5. Смирнов Д.В. Система дополнительного профессионального туристско-краеведческого образования педагогов на основе кластерного подхода. Автореферат дисс. на соиск. ст. докт. педаг. наук. Шуя, 2012
6. Российское образование – 2020: модель образования для экономики, основанной на знаниях: к IX Междунар. науч. конф. «Модернизация экономики и глобализация», Москва 1-3 апреля 2008 г. / под ред. Я. Кузьмина, И. Фрумина; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008.

Анна Мезенцева
(Севастополь, Украина)

КУЛЬТУРОТВОРЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ВОСПИТАНИЯ СПЕЦИАЛИСТА ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В контексте новых идей и принципов, выдвигаемых в процессе обновления общественных институтов и структур, следует рассматривать содержание образования и воспитания. Необходимо также учитывать и то, что высшая школа формирует уже сложившегося человека, уже самоопределившуюся личность, поэтому в воспитании здесь должны превалировать стимулирующие начала. Однако чтобы эти приоритеты могли реализоваться в полной мере, нужны переосмысление сложившихся в практике вузовского воспитания стереотипов и иная организация учебно-воспитательного процесса.

Педагогические проблемы формирования культуры специалиста технического профиля стали закономерным отражением противоречия, возникшего между идеалом

всесторонне развитой личности и недостаточно действенным механизмом учебно-воспитательного процесса, между требованиями к качеству всесторонней подготовки и реальным состоянием культурного развития молодежи. Преодоление указанных противоречий порождает уже иные проблемы – организационно-практические, управленческие, решение которых связано с поиском новых форм организации воспитательной работы.

Гуманистические принципы воспитания не позволяют сводить воспитание к целенаправленным воздействиям. Его необходимо представить как сложный, деятельностный, противоречивый процесс взаимоотношений: личности преподавателя, студента и студенческого коллектива, преподавательского и студенческого коллективов, общей нравственно-психологической и социокультурной атмосферы общества и вузовского коллектива. Эти четыре типа основных действующих на студента сил есть внешние элементы педагогического влияния, а внутренние – это духовный мир самого студента, благодаря которому осуществляются постоянный выбор, интериоризация взаимоотношений, их активное принятие или неприятие, их пассивное игнорирование или выжидательное любопытство. И, наконец, еще один показатель процесса воспитания, важность которого часто недооценивается, – результат влияния, т. е. суждение, поступок, действие студента, которые только и могут в полной мере раскрыть эффективность всего воспитательного процесса. Суть воспитания – именно в результирующих актах, совершаемых личностью, а не в целенаправленном влиянии на нее, которое есть обязательная предпосылка воспитания [2, с. 22].

Надо признать, что, поскольку любая система образования и воспитания вынуждена транслировать знания и ценности на рецептурной основе, ей объективно присущ консерватизм. Чтобы преодолеть противоречие между эвристическими, проективными целями и задачами образования и репродуктивным в своей основе его содержанием, необходим механизм стимулирования культуротворческой деятельности преподавателя и студента. Речь идет о приоритетном развитии культуротворческих функций образования, их ведущей роли и в подготовке будущего специалиста, и в утверждении опережающего характера самого образования. Это поможет отойти от многих стереотипов построения учебно-воспитательного процесса, позволит перейти к подлинному многообразию форм воспитания, обусловленному, прежде всего интересами студентов, их инициативой и самостоятельностью [2, с. 23].

Основными противоречиями воспитательного процесса стали несоответствия между нормативными требованиями к личности и реальным состоянием дел в сфере воспитания; между динамизмом практики воспитания и известным отставанием от нее теоретических обобщений и анализа; между усилиями педагогов и деятельностью самой личности; между целями и средствами воспитания в условиях накопления и обострения социальных противоречий и расхождения слова и дела; между ростом образовательного и снижением культурного, уровня части населения. Противоречия воспитательного процесса есть источник его развития, поэтому и некоторая рассогласованность целей и результатов воспитания – необходимое условие и предпосылка исторического развития [2, с. 24].

Новое педагогическое мышление включает переосмысление самого процесса воспитания, его принципов, средств и методов, а также новое отношение к культуре как естественной среде воспитания. Новым значением наполняется понимание социальных функций воспитания, исполняемых им ролей. Наряду с такими нормативными и проективными функциями, как передача нравственных норм, трансляция знаний, развитие личностных способностей, в новом социальном контексте задаются и культуротворческие функции воспитания. Эти функции отражают его общественное назначение создавать культурные ценности, прежде всего главнейшую – личность человека.

Развитие новых теоретических положений педагогики расширяет понимание культуротворческой природы воспитания – его роли в формировании культуры личности, культуры общения в коллективе, культуры педагогического общения, культурной среды развития личности. Решающим и основным средством влияния педагога в этих условиях становится стимулирование деятельности студентов (индивидуальной, групповой,

коллективной). От качества организации их деятельности зависят степень влияния, качество и эффективность воспитания.

Хотелось бы выделить некоторые педагогические принципы, которые могут помочь в перестройке воспитательной работы в высшей технической школе.

1. Отношения преподавателя со студентами строятся как совместная творческая деятельность; принцип педагогического общения не со своими знаниями к студенту, а со студентами к науке и ее глубинам.

2. Обучение, образование и самообразование зиждятся на личной заинтересованности человека, его индивидуальных интересах, способностях, гармонично соединенных с коллективными, общественными чувствами и устремлениями, т.е. пре подносимое знание не нивелируется, а усредняется; таким образом, познавательная активность формируется на основе внутренних потенций самих студентов (только такое обучение и может воспитывать).

3. Совместную деятельность преподавателя и студента, а также самостоятельную работу студента пронизывает идея пре одоления сложностей, идея достижения трудной цели. Если знание дается студенту упрощенно, примитивно, оно сформирует негативные стереотипы, отношение к нему как догме.

4. Формирование у студента широкого, образного, панорамного мышления способствует развитию мотивации деятельности, увлеченности ею.

5. Идея свободного выбора форм, направлений, методов деятельности также формирует мотивационную сферу, развивает творческое мышление, умение критически оценивать свои возможности и стремиться к самостоятельному решению всё более трудных задач (в том числе и в рамках самообразования).

6. Видение студентом перспективы собственной подготовки, самообразования и самовоспитания формирует целеустремленность. Реализация идеи опережения в учебной и научной деятельности и создает ту соревновательность в овладении знаниями, которая стимулирует освоение студентом основ профессионального мастерства.

7. Формирование системного мышления, умения "свертывать" и детализировать информацию не только дисциплинирует ум, но формирует широкие интеллектуальные способности, это важнейшая черта профессиональной культуры специалиста.

8. Самоконтроль и самоорганизация – первые шаги в формировании управленческих навыков будущего специалиста. Они лежат в основе более сложного умения – коллективного анализа общей работы. Они – необходимый элемент формирования коллективистского сознания и культуры межличностного общения.

9. Значительное влияние на формирование личности оказывает интеллектуальный фон группы, коллектива, его творческая атмосфера, создание которой – такая же важная педагогическая задача, как и задача формирования личностных качеств.

10. Принцип воспитания в трудовой деятельности реализуется только в условиях ее насыщения творческими и нравственно-эстетическими началами, которые лишь и могут превратить ее в радость, сделать нормой инициативу, изобретательность и предприимчивость..

11. Самоуправление также должно быть творческим и всеобщим. Деления на актив и пассив нет. Каждый член коллектива должен на деле участвовать в различных формах управления, соуправления и самоуправления.

12. Доминантой воспитания становится личностный подход, абсолютное признание достоинства каждой личности, ее права на выбор, собственное суждение, самостоятельный поступок. Меняются акценты: личность студента - не объект воспитания, а субъект деятельности. Новые доминанты воспитания рушат однонаправленность и асимметрию педагогического общения, опровергают правомерность деления преподавателей и студентов на "субъекты" и "объекты" воспитания. Личностный подход (в отличие от индивидуального, который чаще всего сводился только к учету индивидуальных особенностей студента) предполагает организацию воспитательного процесса как взаимовлияния личностей. Именно

такой подход к студенту способствует формированию у него чувства социальной ответственности [2, с. 26].

В сфере высшего технического образования проблема формирования культуры будущего специалиста отражает определенные реальные сложности становления идейной и социальной зрелости молодежи: недостаточную целостность и гармоничность в развитии духовных потребностей студентов, проявления без нравственности, иждивенчества или безразличия к человеку, низкий культурный уровень части абитуриентов и его незначительный рост у выпускников и др.

Исследование особенностей и тенденций формирования культуры будущего специалиста технического профиля в учебной, идейно-воспитательной и организационной деятельности вузовских коллективов предполагает решение новых проблем теории воспитания, которая не могла бы развиваться как целостная и системная теория, если бы она постоянно не самоопределялась в системе научного знания. Такое самоопределение невозможно без многообразных форм связи и интеграции со смежными областями научного знания, прежде всего историей педагогики и дидактики, психологией и социальной психологией, этикой и эстетикой. То, что сейчас на развитие теории воспитания оказывают сильное влияние все гуманитарные науки, особенно этика, философия, художественная публицистика, свидетельствует об актуализации, во-первых, их общего интереса к личности, во-вторых, гуманистических приоритетов в общественной жизни, в-третьих, тяги к культуре. Первые две тенденции уже начали реализоваться. Третья только формируется, подчас непоследовательно и противоречиво, и ей предстоит еще реализоваться в культурном самосознании и культурной деятельности специалиста (в широком их понимании), чтобы стать потребностью в культурном творчестве, если для этого будут созданы соответствующие условия.

Формирование культуры будущего специалиста технического профиля требует расширения социального контекста воспитывающих влияний на студента. Прежде всего, подразумевается более тесное и глубокое соединение: 1) развивающего обучения; 2) личностного влияния преподавателя на студента в процессе педагогического общения; 3) культурного влияния на студента всей жизнедеятельности вузовского коллектива и особенно студенческой группы; 4) формирующего влияния собственной социальной деятельности студента, его включенности в самоуправление и соуправление.

Качество воспитания современного специалиста определяется целостным характером учебно-воспитательного процесса, в котором в полной мере реализуются все принципы, приемы и методы новой педагогической деятельности. Качество воспитания задается взаимодействием различных форм организации социальной и профессиональной деятельности будущего специалиста. Можно было бы указать и другие социокультурные параметры качества воспитания, однако, мы думаем, дело отнюдь не в перечислении большого количества его характеристик. Сложность теоретического изучения и практического достижения качества воспитания состоит в выявлении его определенной черты, выражающей высокую степень эффективности педагогической деятельности. По-видимому, такой определяющей качеством чертой является культурологический характер воспитания, служащий организационной и духовной основой всесторонней подготовки. Культуротворческие приоритеты воспитания – единственное, что соответствует современным задачам гуманизации и интеграции образования, производства, науки и культуры [2, с. 30].

Выводы. Как известно, культура может реализоваться и развиваться через многообразие. Поэтому воспитание, если оно по содержанию и богатству форм становится культуротворческим, нацелено на нестандартные, эвристические, поисковые средства и методы формирования культуры будущего специалиста, опирающиеся на потребности, инициативу и поиск самих студентов. В этом смысле жестко "заорганизованное" и "запланированное" воспитание неэффективно и непродуктивно. Оно не развивает личность. Ее развивает только то воспитание, которое предоставляет ей свободу поиска и право на собственный выбор. Стандартизация же воспитания ограничивает возможности развития личности. Это особенно касается студенческой молодежи, людей, сформировавшихся в

основном свои ценностные ориентации. Творческая деятельность, выбранная ими на основе собственных интересов и целей образования, создает органическую воспитывающую и развивающую среду. Если эта деятельность (включающая и совместную предметную деятельность, и творческое общение с преподавателем) к тому же и культуроемка, содержательна, то тогда отпадает необходимость проведения каких-либо специально "воспитывающих" (воздействующих) мероприятий. Отпадает необходимость и в жестком, детальном планировании воспитательной работы, поскольку совместные творческая деятельность и творческие контакты преподавателя и студента не поддаются точному прогнозированию и предвидению (творчество трудно планировать, ибо в нем действуют главным образом механизмы саморегуляции).

Литература:

1. Кон И. Эстафета поколений // Коммунист. 1987. 4.
2. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста: Метод. Пособие. - М.: Высш.шк., 1990. - 142 с.

Научный руководитель:

кандидат искусствоведческих наук. Доцент, Смирнова Т.В.

Юлія Романенко
(Донецьк, Україна)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЇ ПОРТФОЛІО СТУДЕНТА

Сьогодні як ніколи студент має адекватно оцінити свої знання, уміння, навички, вчинки. Технологія, яка сприяє формуванню необхідних навиків рефлексії, тобто самоспостереження, називається Портфоліо. Тому перед нами постали запитання. Як розробити Портфоліо студента і яка від нього користь?

Аналіз літературних джерел висвітлив, що міжнародна спільнота вважає, що *Портфоліо* – це впорядкована збірка матеріалів, підібраних з певною метою [1]. Коли розглядати поняття "Портфоліо" більш ніж комплекс документів чи збірку матеріалів, тоді можна сказати про цей метод як про ефективний засіб об'єктивного оцінювання власних особистісних компетенцій, спроможного конкурування на ринку праці, раціонального просування майбутніх фахівців по кар'єрним сходинкам, перспективного професіонального та творчого зростання особистості.

Ми вважаємо, що *Портфоліо студента* – це інструмент самооцінки особистісної пізнавальної праці студента, рефлексії його особистісної діяльності, самоконтроль та самоперевірка своїх досягнень, аналіз, аргументація та планування подальших дій, рішень і, нарешті, зміна особистісних успіхів (або віра в особистісний успіх).

На сьогоднішній день у вищих навчальних закладах України роботу із формування Портфоліо студента майже не практикують. Хоч основним завданням роботи над створенням Портфоліо є осмислення з перших днів вступу у ВНЗ, що ти сам у відповіді за своє майбутнє, за свою кар'єру. І всі твої дослідження будуть зафіксовані у Портфоліо. Все це, на наш погляд, буде стимулювати студента до розвитку мислення, творчих можливостей, до досягнення високих результатів у навчальному процесі, до участі в громадському житті закладу. Інтерес до Портфоліо підсилюється ще й тим, що він використовується і під час працевлаштування. Його переваги перед традиційними засобами контролю полягають у тому, що Портфоліо потрібно саме студентам, а не викладачам чи керівництву. Він потрібен як дійсний метод самоорганізації, самопізнання, самооцінки, саморозвитку і самопрезентації особистості як у ВНЗ, так і у подальшому в професійному діловому середовищі.

Методика даної технології полягає в тому, що студент за завданням викладача відбирає в своє "досьє" роботи, виконані їм самостійно, як на заняттях, так і позааудиторно.

Відбір ведеться або з одного предмета, або з декількох протягом одного навчального року (семестру) або впродовж декількох років. Відбір робіт супроводжується поясненням студента, чому він вважає за необхідне підібрати саме ці роботи. Кожна робота передбачає аргументовану корекцію помилок. Викладач може запропонувати скласти Портфоліо окремим студентам або всій групі із своєї дисципліни, з окремого розділу, представивши серію запитань, завдань, структуру Портфоліо. Головне в цій роботі – самооцінка студента, причому у вигляді міркувань, аргументації, обґрунтування [2]. По закінченню роботи студент виставляє Портфоліо на презентації в групі або на студентській конференції, де він показує своє просування у вибраній галузі знань і доводить, що ним прикладено максимум зусиль, і тому його самооцінка збігається (або не збігається) з оцінкою викладача, батьків, групи експертів (із числа студентів). Студент показує, в чому саме ця оцінка збігається, а в чому ні, і робить висновки щодо своєї подальшої пізнавальної і творчої діяльності в цій галузі. Портфоліо може стосуватися не тільки академічних успіхів, але й комунікативних, соціальних, спортивних, культури поведінки тощо.

Принципи технології Портфоліо формулюються науковцями як самооцінка результатів, систематичність і регулярність самомоніторингу, структурованість матеріалів, логічність і локанічність усіх письмових пояснень, акуратність і естетика оформлення, цілісність, тематична завершеність представлених матеріалів, наочність і обґрунтованість презентації Портфоліо [3, с.127]. Ми з ними погоджуємося і визначаємо та формулюємо *наступні принципи: цілеспрямованості та мотивації* (визначення цілей і завдань створення Портфоліо, узгодження мети розробки Портфоліо і усвідомлення потреби пізнавальної діяльності суб'єктами навчально-виховного процесу); *системності* (завдання Портфоліо складають систему об'єктивних оцінювань своїх можливостей та планування дій із подання труднощів та досягнення більш вищих результатів); *відповідності* (вимагається відповідність цілей та завдань – структурі Портфоліо; коментарю до Портфоліо – змісту Портфоліо); *неоднорідності* (формування структури Портфоліо, завдання різної форми); *наукової обґрунтованості та об'єктивності оцінювання* (визначення: вибірки для впровадження технології Портфоліо різного призначення (індивідуальні, вищівські, національні); структурування змісту Портфоліо; оцінювання результатів; характеристик якості суб'єкта навчально-виховного процесу (надійність, валідність тощо) за стандартними технологіями; конвертація одержаних балів за шкалою оцінювання; розроблення коментарю із організації діяльності суб'єкта навчально-виховного процесу).

На наш погляд, Портфоліо студента є не лише ефективною формою самооцінювання результатів навчальної діяльності студента, але й спонукає *мотивування* до навчальних досягнень, *придбання* досвіду до ділової конкуренції, *обґрунтування* реалізації самоосвіти та розвитку професійних компетентностей, *оцінювання* особистісних здібностей.

Під час дослідження нами було визначено *функції Портфоліо студента*: діагностична, прогностична, управлінська, організаційна, інформаційна, аналітична, педагогічна, цілепокладання, мотивування, змістовна, розвиваюча, рейтингова та адаптаційна. Які сформульовано нами саме так: *діагностична* – фіксує реальний стан, зміни та зріст результатів навчання конкретного студента; *прогностична* – виявляє стратегію і тактику розвитку професійних компетентностей студента; *управлінська* – впливає на мету, інформацію, прогнози, рішення, організацію, виконання, аналіз та корекцію знань та умінь студента; *організаційна* – упорядковує умови створення Портфоліо студента; *інформаційна* – створює вірогідний масив інформації щодо результатів навчання студента; *аналітична* – зумовлює добір і обробку вірогідної інформації з результатів навчання студента; *рейтингова* – показує діапазон умінь та навичок студента; *педагогічна* – вибудовує цілісність процесу навчання, виховання та розвитку студента; *цілепокладання* – демонструє результат навчання студента за визначеними цілями; *мотивування* – стимулює студентів до досягнення навчальних результатів; *змістовна* – показує освоєння фундаментальних понять, принципів і законів, розкриває увесь спектр виконаних студентом робіт; *розвиваюча* – забезпечує неперервність процесу навчання і розвитку мислення, комунікаційних можливостей студента; *адаптаційна* – мінімізує негативні наслідки сучасної ситуації, що в комплексі утворює ситуацію розвитку студента й полегшує її адаптацію в суспільстві та придбання навички ділової конкуренції.

Освітнє значення Портфоліо полягає в наступному: а) *планування і самооцінювання* студентом своїх освітніх результатів, досягнень сприяють підтримці і стимулюванню навчальної мотивації, розширенню можливості навчання, формуванню умінь вчитися; б) *демонстрація* освітніх досягнень сприяє індивідуалізації і персоналізації навчання студента; в) *аналіз* помилок і досягнень формують унаочнення понять “компетентності” і “некомпетентності” студентів як майбутніх фахівців.

Педагогічна ідея Портфоліо припускає: 1) зсув акценту із недоліків знань та умінь студентів на конкретні досягнення із зазначеної теми, розділу, предмета; 2) інтеграцію кількісної і якісної оцінок; 3) розвиток комунікативних здібностей студента; 4) домінування самооцінки щодо відношення до зовнішнього оцінювання.

Призначення Портфоліо студента полягає в тім, що зібрані матеріали *допоможуть студентові* оцінити навчальні і наукові досягнення, зусилля та прогрес у навчанні, готовність до професійної кар’єри; звернути увагу роботодавця, підкреслити свої конкурентні переваги у порівнянні з іншими претендентами. *Роботодавцеві* дає можливість легко проаналізувати підготовку та весь спектр умінь і здібностей студента, створити умови для прийняття оптимального кадрового рішення.

Під час дослідження перед нами постало запитання. Із чого складається *Портфоліо студента*? Воно має фіксувати усі досягнення студента. Його можна використовувати для збереження курсових та дипломних проектів, доповідей на семінарах, науково-практичних конференціях і т.ін. Чим ближче до закінчення ВНЗ *Портфоліо* має бути профільним. Не погано мати ще й і електронний варіант.

Портфоліо починається із коментаря, далі йде структурування змісту, який може включати наступний матеріал: а) *титульна сторінка*; б) *зміст Портфоліо*: “Погляд у минуле”, “Мій навчальний заклад”, “Моя нова родина”, “Мій куратор”, “Коротка історія наукових досягнень із хімії” або “Мої досягнення”, “Короткі конспекти з вивчених тем”, “Лабораторний практикум”, “Тестування”, “Самостійні та контрольні роботи”, “Творчі завдання”, “Трудова діяльність (практики, стажування, волонтерство)”, “Поради собі”, “Чи готов я до іспитів”, “Кар’єрний потенціал” або “Я і моя кар’єра”, “Відгуки та побажання”; в) *коментарі та оцінка викладача*; г) *оцінка батьків/рецензента*; г) *анкета для студента*; д) *анкета для батьків*.

Кожне своє досягнення студент має зафіксувати та підтвердити. До підтверджуючих документів відносяться: рецензії, рейтинги, екзаменаційні відомості, сертифікати, посвідчення, свідоцтва, дипломи, відгуки керівників практик (стажувань), публікації, тези виступів, доповідей тощо.

Наступне, на що потрібно звернути увагу – це *критерії оцінювання* роботи студента над створенням Портфоліо. Ми вважаємо їх такими.

Високий рівень. Зміст Портфоліо свідчить про те, що було докладено багато зусиль, про наявний прогрес студента щодо розвитку творчого, критичного мислення, умінь розв’язувати задачі, прикладних і комунікаційних умінь, а також про наявність високого рівня самооцінки і творчого відношення до предмета. У змісті і оформленні “Портфоліо” виявляється оригінальність і винахідливість.

Достатній рівень. Портфоліо даного рівня демонструє солідні знання і умінь студента, але, на відміну від попереднього рівня, в Портфоліо можуть бути відсутні деякі елементи з необов’язкових категорій, а також може бути недостатньо виражена оригінальність у змісті і творчий елемент в оформленні.

Середній рівень. У Портфоліо основний акцент зроблений на категорії, з яких можна судити про рівень сформованості програмних знань і умінь з дисциплін. Відсутні свідоцтва, що демонструють рівень розвитку творчого, критичного мислення, прикладних умінь, здібності до змістовної комунікації.

Низький рівень. Достатньо неінформоване Портфоліо, за яким важко сформувати загальне уявлення про власні здібності студента. У Портфоліо даного рівня представлені уривчасті завдання з різних категорій, окремі листи з неповністю виконаними завданнями і вправами, зразки спроб виконання графічних робіт тощо. За таким Портфоліо практично неможливо визначити прогрес у навчанні і рівень сформованості якостей, що відображають

основні цілі дисциплін і критерії оцінки.

Практика застосування Портфоліо показує, що цю технологію можна використовувати не лише для студентів, але й для викладачів. Портфоліо як одна з форм оцінювання роботи викладача швидко набуває популярності [1]. Вміст такого Портфоліо допомагає оцінювати професіоналізм викладача. Викладацьке професійне Портфоліо може містити набір кращих конспектів лекцій, дидактичних матеріалів, документів, статей, фотографій, вирізок з популярних та наукових видань різних форм оцінювання студентів, кращих студентських робіт та прикладів (мультимедійних презентацій, публікацій, веб-сайтів), розроблених викладачем для студентів.

Щоб використовувати цю технологію у ВНЗ, необхідні однодумці, які впевнені в успіху концепції освітньої програми, які досконало володіють методологією Портфоліо, які гідні віддати студентові своє першість і лідерство в навчальному процесі.

Впровадження нового завжди викликає труднощі. Дослідження показало, що викладач має бути готовим для *вирішення наступних проблем* під час використання технології Портфоліо, а саме: а) зміна психологічної атмосфери в групі на дружню з боку викладача; б) пошук, якщо не нових, то інших педагогічних технологій, які б зацікавили студентів; в) відпрацювання індивідуальних та творчих завдань студентів до повного засвоєння та виконання студентами; г) відповідність за успіх навчальної діяльності студенти беруть особисто на себе; ґ) витрачання більше часу на перевірку, координацію, діагностику, аналіз самостійної роботи студентів; д) реалізовування головної мети навчання – розвиток інтелектуальних і творчих здібностей студентів, моральних цінностей з тим, щоб випускник ВНЗ був здатен до самореалізації, самостійного творчого, критичного мислення, прийняття важливих для себе рішень.

Таким чином, уточнивши поняття; сформулювавши принципи; визначивши функції, зміст, освітнє значення та педагогічну ідею, технологію накопичення і критерії оцінювання, ми теоретично обґрунтували методологічні основи технології “Портфоліо студента” і показали, що, використовуючи цю технологію, викладач одержить якісну інформацію про особистісний навчальний процес студента; студент придбає навички до самоаналізу діяльності, батьки у комплексі ознайомляться із роботою своєї дитини і побачать її розвиток. Це лише деякі можливості Портфоліо студента. Використовуючи цю технологію, кожний із учасників навчального процесу відкриє для себе ще дуже багато яскравого, цікавого і корисного.

Література:

1. Intel Навчання для майбутнього. – К.: Видавництво “Нора-прінт”, 2005.
2. Романенко Ю.А. Сучасні педагогічні технології [Текст]: Навчально-методичний посібник / Ю.А. Романенко. – Донецьк: ДІСО, 2010. – 152 с.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования // Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 2002. – 272 с.

Віта Филипська
(Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Починаючи з кінця 80-х років XX століття в Європі з'являється нове поняття - загальноєвропейський освітній простір. У вітчизняних дослідженнях відзначається, що загальноєвропейський простір в освіті може розглядатися як загальне духовне поле, характерними ознаками якого є сукупність ціннісних орієнтацій, інваріантної частини змісту освіти, сучасних педагогічних технологій, які характеризують процес передачі поколінням молодих

європейців досвіду попередніх поколінь і процес відкриття нового досвіду, стимулювання змін в існуючій культурі.

Підбиваючи підсумки роботи Форуму міністрів освіти європейських країн «Школа XXI століття: Київські ініціативи». Міністр освіти і науки, молоді та спорту України Дмитро Табачник назвав сім напрямів євроінтеграції середньої освіти і проекти практичних дій по кожному з них:

1) дошкільна освіта: створити Міжнародну асоціацію працівників дошкільних навчальних закладів, провести Міжнародні прес-тури по дошкільним навчальним закладам Європи;

2) проект 3-В Ради Європи: «Спільна історія без розділових ліній»: поширювати інноваційні підходи у викладанні національної та загальноєвропейської історії, створити спільні навчальні матеріали, які мають включати в себе історію транскордонних територій, підходи до показу вразливих тем, таких як Голокост, Перша та Друга світові війни, авторитарні та диктаторські режими, примусові міграції, розподіл Європи у часи Холодної війни;

3) «Толерантність-нова ідеологія європейської молоді»: підтримувати співробітництво міжнародних таборів для дітей та юнацтва, створити міжнародні волонтерські групи з метою відновлення пам'яників культури;

4) «Через мову до взаєморозуміння»: створити віртуальні програм для вчителів з метою володіння кількома мовами, розширити мережі так званих європейських класів, де учні отримують можливість вивчати більше іноземних мов;

5) «ІКТ-освіта без кордонів»: створити загальноєвропейську відкриту Інформаційно-комунікаційну Академію розвитку для обдарованих дітей, європейські Інтернет-мережі шкіл-партнерів;

6) «Від шкіл-партнерів до партнерів-країн»: підтримувати обмін викладачами та учнями на певний час роботи і навчання в іншій країні, визначити обов'язкові міжнародні освітні програми, затвердити їх у планах шкіл як частину державних програм;

7) «Новий європейський учитель»: створити пан'європейську мережу методистів, проводити європейські модулі з формування інструкторських кадрів та семінари з підготовки вчителів.

«Форум продемонстрував, що кращі сили освіти Європи знають, що потрібно робити сьогодні, в значить вміють дивитися у майбутнє, майбутнє Європи», - резюмував Дмитро Табачник.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що інтеграція вітчизняної освіти у європейський освітній простір базується на засаді толерантності в оцінюванні здобутків освітніх систем зарубіжних країн та адаптації цих здобутків до потреб національної системи освіти. У документі наголошується на запровадженні нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації педагогічних кадрів та поліпшення системи стимулювання професійного зростання педагогічних працівників. Державна програма "Вчитель" звертає увагу освітян на проблемі впливу висококваліфікованих педагогічних працівників до інших сфер у зв'язку з тим, що професія вчителя втрачає престиж.

Особливу роль у цьому процесі відводиться особистості вчителя, його професійній майстерності, прагненню до постійного самовдосконалення і самореалізації. На жаль, поки що практика шкільного життя не стимулює вчителя до постійної роботи над собою, пошуку шляхів поліпшення результатів своєї праці. Причини цього явища різні. Умовно їх можна поділити на три групи: соціальні, психологічні та педагогічні.

До соціальних причин слід віднести, по-перше, відсутність у суспільстві соціального замовлення на майстерність у всіх видах діяльності. За таких умов знижується інтерес до результатів педагогічної праці, яка покликана сприяти розвитку особистості, закласти основи високого професіоналізму. По-друге, суттєвим фактором, який впливає на статус учителя в суспільстві, є також оплата його праці. Існуюча на сьогодні низька матеріальна забезпеченість учителя змушує його шукати додаткові джерела заробітку: збільшення навчального навантаження, підробіток дрібною торгівлею на ринку, розширення домашнього господарства, що негативно позначається на його професійному зростанні, а отже, і на результатах праці [3;3].

У правових документах вказується, що основними засобами підтримання високої трудової активності працівників є створення сприятливих умов праці, нормального психологічного клімату, переконання, сила прикладу, моральне і матеріальне стимулювання. Ініціатива, творча діяльність базуються головним чином на внутрішньому переконанні особи. Ця ініціатива стимулюється шляхом публічного визнання, схвалення, позитивної оцінки успіхів робітника. Таку стимулюючу роль в трудовому праві виконує заохочення, яке виступає формою сприяння сумлінному виконанню працівником своїх трудових обов'язків, сприяє вчиненню ним корисних творчих дій, які перевищують звичайні нормальні вимоги [1; 135].

Про актуальність цієї проблеми, її значення у підтримці соціального статусу вчителів свідчать матеріали ЮНЕСКО, в яких зафіксовано, що оплата праці вчителів повинна:

а) відповідати значенню педагогічної діяльності і самих учителів для суспільства, а також іншим обов'язкам, які покладаються на них у процесі педагогічної діяльності;

б) бути до певної міри співвідносною заробітній платі, представників інших професій, які потребують аналогічної чи еквівалентної класифікації;

в) надати вчителям засоби, які забезпечують їм самим та їхнім сім'ям задовільний рівень, що дає можливість підвищувати свою кваліфікацію шляхом продовження освіти та підвищення культурного рівня [2; 115].

Отже, зміни, які відбуваються на сучасному етапі розвитку нашої держави, значно посилюють вимоги до якості освіти, рівня її відповідності світовим стандартам. Це змушує науковців і учителів-практиків активно шукати шляхи та засоби комплексного розв'язання проблеми.

Література:

1. Венедиктов В.С. Трудове право України: Підручники, навчальні посібники. - К.: Істина, 2008 рік. - 384 с.
2. Кіщенко Ю.В. Формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу: Монографія.- Херсон: ХДУ, 2004. – 172 с.
3. Темченко О.В. Педагогічні умови формування професійної позиції вчителя загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Темченко Ольга Василівна. – Харків, 2010. – 266 с.

СЕКЦИЯ: ПРАВО

Anait Akopyan
(Gyumri, Armenia)

COPYRIGHT IN THE FRAMEWORK OF THE ECHR

Copyright as a type of intellectual property rights plays better role in our lives than we can imagine. Although the issue of copyright has started to be talked about intensively during the last several decades, the issue of its violation has existed long time ago. The very first documents limiting peoples' rights to free copying and disseminating materials were the Licensing Act of 1662 and the Statute of Anne of 1710. However, it was just the XX century when a number of international agreements and treaties were concluded with the aim of fair use and reproduction of original works. Among them the most important ones are the Universal Copyright Convention, the Berne Convention, WCT, and the TRIPS.

Copyright has no specific constitutional foundation in continental Europe. In most EU Member States, the constitutional basis of copyright law can be found either in provisions which protect personality rights or in those which protect property.

In the context of EU law, neither the EC Treaty nor the ECHR provide copyright protection on constitutional basis. Recognition of intellectual property as a fundamental right was embodied in Article 17 (2) of the EU Charter of Fundamental Rights, which provides that "intellectual property shall be protected". The recognition of copyright as a fundamental right could be concluded before the proclamation of the EU Charter from the phrasing of Article 1 of Protocol 1 of the ECHR: "Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions". What is important to emphasize here is that Article 1 of Protocol 1 of the ECHR (as well as Article 17 of the EU Charter) makes it clear that the fundamental right to the peaceful enjoyment of possessions, including intellectual property rights, can be made subject to exceptions for the pursuit of the public interest.

The second part of Article 1 (1) states "No one shall be deprived of his possessions except the public interest and subject to the conditions provided for by the law and the general principles of international law". In addition, Article 1 (2) provides that: "The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest to secure the payment of taxes or other contributions or penalties".

Similar to what Article 1 provides with regard to the right of property, the provision of Article 10 (2) of the ECHR clarifies that the fundamental right of freedom of expression and information is not absolute. Article 10 (2) of the ECHR provides that the exercise of the freedoms to receive and impart information "...may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society...for the protection of the reputation or rights of others..."

This clause clarifies that the right to freedom of communication can be legitimately limited for the purpose of preserving a wide range of subjective rights and interests which fall within the meaning of "rights of others". In the case law of the ECHR, copyrights were found to constitute "rights of others" and thus justify the restrictions of other fundamental rights such as the right to privacy protected under Article 8 of the ECHR, which uses the same expression of Article 10 to limit the protection of privacy.

As it can be seen, the ECHR by virtue of the provisions of Article 10 (2) and Article 1 of Protocol 1 sets a solid ground for balanced co-existence of copyright (i.e. property) protection and freedom of expression on the one hand, and on the other mandates a balanced protection of intellectual property and that of freedom of expression and information.

Copyright and Related Rights

Copyright and privacy rights sometimes coincide. It may seem, for example, that there is a conflict between the right of the photographer on his work and the right to privacy of the person photographed. This conflict does not exist because it is acknowledged in Article 8 (2) ECHR. It can also be said that under Article 1 of the First Additional Protocol, state may "expropriate" copyright

holders in the interest of having their right to privacy respected. Sometimes, when copyright and private interests go hand in hand, they can be said to “conflict” with freedom of speech. It is neither against the right to privacy nor the right to property, as freedom of speech Article 10, 1 (ECHR) and public interest (Article 1, 2 First Additional protocol) may prevail.

There is no conflict between *copyright and the right to education*, as provided in Article 2 of the First Additional Protocol to the ECHR. Firstly, the right to education does not include an obligation on states to provide for any type of education at their own expense. It is a right to access educational institutions and to obtain official recognition for the studies pursued. However, the right to education seems “to require States to maintain certain standards in education”. Article 13 ICESCR has been interpreted to require specific obligations from states. It includes availability, which means that teaching materials must be available. It also includes economic availability, i.e. education must be affordable to all. However, there is no conflict between copyright and the right to education again because of copyright’s limits.

Similar area of coincidence or even cooperation is found between *copyright and the right to freedom of thought, conscience and religion*. As copyright is closely linked with freedom of expression and the latter allows a broad and varied expression of beliefs through writings and other copyright works, the three rights form an inseparable trio.

At first sight it may seem that there is no registered right guaranteeing legal protection to creators and publishers of works. And yet, Article 1 of Protocol 1 to the ECHR and Article 10 are the core bullets within the heart of the European Court of Human Rights. Apart from the right to property, right to free expression, the copyright as further studies showed is also closely related with the right to education, privacy and free expression.

Rights become valuable once there are respected and observed. And the right to copyright is one of such rights which is directly associated with person’s dignity since what can be more beautiful than the confidence in the legal protection of your creations and yourself as a creator?!

Bibliography

1. Guiseppe Mzziotti // EU digital copyright law and the end-user: Springer 2007, 233- 280.
2. Paul L.C. Torremans // Intellectual property of human rights: Law and Business 2008
3. W. Cornish, T. Aplin // Intellectual property: patents, trademarks and allied rights: Sweet and Maxwell 1988
4. Laurence R. Helfer and Graeme W. Austin // Human rights and intellectual property mapping the global interface: Cambridge University Press 2011, 20-68.
5. Daniel J. Gervais // Intellectual Property and Human Rights: Learning to Live Together: January 2008, 1-23
6. <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html>
7. <http://www.wipo.int/portal/index.html.en>

Оксана Шмагун
(Ірпін, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ СКОЄНІ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Актуальність даної теми полягає в тому, що реалізація прав та свобод неповнолітньої людини є найважливішою передумовою побудови та функціонування правової держави, невід’ємною частиною якої є зміцнення законності, захист прав і свобод людини та громадянина. Особливо актуальним є втілення цих положень у кримінальному судочинстві, зокрема на досудовому слідстві, де існує реальна можливість суттєвого обмеження конституційних прав і свобод.

Метою даного дослідження є: вивчення кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування з метою забезпечення успішної боротьби зі злочинністю неповнолітніх, вивчення особливостей досудового слідства у справах про злочини неповнолітніх.

До основних завдань, що ставляться слід віднести: а) дослідити й узагальнити теоретичні та правові засади особливостей досудового слідства у справах неповнолітніх; б) виявити помилки, пов'язані з неповнотою розслідування кримінальних справ у справах щодо злочинів скоєних неповнолітніми.

Стан злочинності на даний час серед неповнолітніх викликає глибоку занепокоєність та необхідність пошуку нових ефективних засобів попередження злочинності, вжиття додаткових заходів з боку державних, зокрема правоохоронних, органів та громадськості, що сприяли б поступовому скороченню злочинних проявів серед неповнолітніх.

Стаття І Конвенції про права дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. та ратифікованої постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 р., проголошує, що дитиною є кожна людська істота до досягнення вісімнадцятирічного віку [3, ст. 2].

Виховання дітей і піклування про них – основний обов'язок громадян України. У відповідності до ст. 51 Конституції України батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття [1, ст.1].

У відповідності до ч.2 ст. 6 Сімейного кодексу України неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [5, ст.1].

Науковий інтерес до проблем інституту досудового слідства у справах цієї категорії практично не послаблюється багато років. Це питання досліджували у дисертаціях та інших роботах такі вчені : В.І. Аркова, К. Бегалієва, В.В. Голіна, Н.П. Грабовська, Ю.М. Грошевий, В.Я. Рибальська и т.д. Залишаються дискусійними проблеми кримінально-правового статусу неповнолітнього та інших суб'єктів, які беруть участь у категорії справ щодо неповнолітніх, порядку застосування заходів процесуального примусу, звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності й інші спірні питання, які потребують вирішення в новому Кримінально-процесуальному кодексі України.

За даними Міністерства внутрішніх справ у 2012 році спостерігається зменшення кількості зареєстрованих злочинів по втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність і становить 1114 у порівнянні з 1271 у аналогічному періоді за 2011 рік. Тобто спостерігається зменшення на 12,4%. Дана інформація дає нам позитивні надії [6, ст.12].

Стаття 111 Кримінально процесуального кодексу України передбачає, що у всіх випадках, якщо злочин вчинено неповнолітнім, є обов'язковим досудове слідство слідчими органів внутрішніх справ. Але це не позбавляє органи дізнання права порушити кримінальну справу.

Досудове слідство у справах про злочини неповнолітніх проводиться з деякими обмеженнями:

1. Згідно зі ст. 439 КПК, якщо неповнолітній брав участь у вчиненні злочину разом з дорослими, в кожному випадку повинно бути з'ясовано можливість виділення справи про неповнолітнього в окреме провадження в стадії досудового слідства з додержанням вимог ст. 26 КПК про об'єднання і виділення справ [2, ст. 6].

2. Затримання та взяття під варту як запобіжний захід можуть застосовуватись до неповнолітнього лише у виняткових випадках, якщо це обумовлено тяжкістю вчиненого злочину, за наявності підстав і в порядку, що встановлений статтями 106, 148, 150 і 155 КПК.

3. При провадженні справ про злочини неповнолітніх присутність захисника (при допиті) неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні злочину у віці до 18 років є обов'язковою [7, ст.23].

4. Пред'явлення неповнолітньому обвинувачення і його допит передбачено главою 12 і ст. 438 КПК. їх проводить слідчий, у провадженні якого перебуває кримінальна справа. Орган дізнання щодо неповнолітнього не має права виносити постанову про притягнення як обвинуваченого.

5. За наявності підстав до неповнолітнього обвинуваченого можуть застосовуватися запобіжні заходи, передбачені ст. 149 КПК. (підписка про невиїзд, особиста порука, застава, взяття під варту і т.д.)

6. Пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення неповнолітньому обвинуваченому по закінченні досудового слідства проводиться за правилами, передбаченими статтями 218-222 КПК, з обов'язковою участю захисника.

7. Порядок закриття кримінальних справ щодо неповнолітніх, які не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність і які досягли такого віку, але до них можливо застосування інших заходів виховного характеру, які регулюються нормами КПК. Якщо поведінка підсудного після вчинення злочину переконує суд у тому, що неповнолітній зробив висновки став на шлях виправлення, суд може також постановити рішення про закриття справи та застосування примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК) або навіть про звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання (статті 44 і 74 КК) [3, ст. 3].

У ході дослідження було виявлено такі проблеми:

- слідчим передусім потрібно підвищити якість розслідування, дотримуватись вимог закону щодо забезпечення неповнолітнім права на захист;

- в судових процесах у справах неповнолітніх повинні брати участь досвідчені прокурори, які пройшли спеціальну підготовку і мають досвід у провадженні таких справ.

- у процесі доказування допускається ряд помилок, пов'язаних зі встановленням ролі неповнолітнього у вчиненні злочину, обставин, які можуть вплинути на визначення його осудності, тяжкості покарання тощо.

- як свідчать статистичні дані міністерства внутрішніх справ питома вага неповнолітніх, засуджених за окремі види злочинів, має тенденцію до зменшення. У минулому році цей показник становив 9408, а зараз у 2012 році – 8786, тобто зменшення спостерігається на 6,6%. Найчастіше неповнолітні скоюють злочини проти власності, у сфері господарської діяльності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, а також статеві недоторканності особи.

- у ході наукового дослідження виявлено дані про недооцінку багатьма практичними працівниками вимог кримінально-процесуального закону щодо необхідності ретельного дослідження даних, які стосуються особистості неповнолітніх обвинувачених (підсудних).

- діяльність досудового слідства, прокуратури і суду щодо розслідування та розгляду справ стосовно неповнолітніх у своєму спрямуванні повинна мати не тільки виховне, але й запобіжне значення.

- слід враховувати особливості психічного розвитку неповнолітнього. Важливе значення у зростання загального фону злочинності серед неповнолітніх полягає у їх низькому рівні духовних цінностей, відсутності морального, естетичного виховання чи недостатня увага до осіб з боку батьків.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: зі змінами, внесеними Законом N 2222-IV від 08.12.2004. – К.: Велес, 2007. – 48 с;
2. Конвенція про права дитини. - К., 1995. - С. 5;
3. Кримінальний кодекс України N 2341-III від 5 квітня 2001 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12>;
4. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Велес, 2008. – 168 с. (Офіц.докум);
5. Сімейний кодекс України N 2947-III від 10 січня 2002 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page1>;
6. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/762153;jsessionid=1D0CDEB123FFA85F63115E58BDE79757>;
7. Репешко П. Особливості допиту неповнолітніх у кримінальному судочинстві України // Право України. - 2000. - № 11. - С. 123.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Віталій Богуш
(Переяслав-Хмельницький)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ ЗДОРОВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В
СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ»

Постановка проблеми. Проблема оптимізації педагогічної взаємодії, з огляду на рух української системи вищої освіти у напрямку Болонського процесу, викликає широкий інтерес у наукових колах. У психолого-педагогічних дослідженнях проблема взаємин педагогів і вихованців розглядається, насамперед, у контексті педагогічного спілкування (І.С. Булах, Л.В. Долинська) [1, 3]. Окремі дослідження присвячуються проблемі взаємин викладачів і студентів (С.С. Вітвицька, Г.Ю. Микитюк, В.І. Юрченко) [2, 5, 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиріч посилюється інтерес психологічної науки й педагогічної практики до проблеми спілкування в різних системах взаємодій. У психолого-педагогічних дослідженнях проблема взаємин педагогів і вихованців розглядається, насамперед, у контексті педагогічного спілкування, яке є об'єктом дослідження різних вчених та науковців (С.С. Вітвицька, Л.В. Долинська, В.Г. Казанська, Т.С.Яценко) [13, 7, 11].

Сучасна наука пропонує різноманітні теорії спілкування і педагогічної взаємодії, що зумовлюється великою кількістю аспектів зазначених понять. Огляд досліджень в галузі педагогічної психології показує, що проблемі міжособистісної взаємодії присвячені праці С.С. Вітвицької, О.А. Дубасенюк, В.І. Казаренкова, В.М. Рогинського та ін. [14, 8, 11, 10]. Педагогічна взаємодія - процес дії викладача і студента один на одного, що передбачає їх взаємний вплив і зміну. Його характер визначається типом взаємовідносин, що склалися між викладачем і студентом [3, с. 63]. Викладач відіграє рішучу роль в організації педагогічної взаємодії. Педагог, реалізуючи навчально-виховні завдання, здійснює вплив на вихованця. Вихованець, сприймаючи виховний вплив, проявляє власну активність, впливає на педагога й на самого себе. Взаємна активність вихователів і вихованців у педагогіці позначається термінами педагогічна взаємодія, педагогічне співробітництво, педагогічне партнерство, педагогічне спілкування [7, 8, 15].

Мета написання статті. Для оптимізації педагогічної взаємодії психологи зауважують, що викладачі мають проявляти високу культуру у взаємодії зі студентами (С.С. Вітвицька), обмінюватись соціально-рольовими функціями (Т.С. Яценко) [2, 10]. Більшість пропозицій носять рекомендаційний описовий характер і зводяться до вимог щодо особистості викладача. Нажаль відсутні детальні цільові програми, орієнтовані на оптимізацію системи педагогічних домовленостей щодо спільної навчальної діяльності та підтримку бажаних форм поведінки, стратегій мислення, розвитку особистісних якостей студентів у ході педагогічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Вербалізація викладачами неявних очікувань та надання ціннісної підтримки студентам (підтримка бажаних форм поведінки), є одним із шляхів оптимізації педагогічної взаємодії в системі «викладач-студент».

Відомо, що поняття «взаємодія» сьогодні є не лише однією з базових психолого-педагогічних категорій, але й виступає об'єктом міждисциплінарних досліджень. В широкому значенні, взаємодія – це своєрідне втілення зв'язків, взаємин між людьми, котрі, вирішуючи спільні завдання, доповнюють один одного і досягають успіху в розв'язанні поставлених завдань. Природно, що змін зазнають і суб'єкти, і ті об'єкти, на які спрямована взаємодія [8, с. 23].

Педагогічний процес – це динамічна взаємодія вихователів і вихованців, спрямована на досягнення поставленої виховної мети [15].

Відомий вітчизняний гуманіст В.О. Сухомлинський писав: «Навчання – це не проста передача знань, а складні людські взаємини [8, с. 14]».

Активний однобокий вплив того, хто навчає, притаманний авторитарній педагогіці, сьогодні витісняється взаємодією, в основу якої покладено спільну діяльність суб'єктів навчального процесу [3, с. 47].

Продуктивність виховної дії викладача, її творчий внесок в особистість студента – складний і сумлінний процес, що вимагає гармонійного контакту вихователя (викладача) й вихованця (студента). Результатом ефективної взаємодії є формування у студентів здатності до управління своєю діяльністю, самим собою як суб'єктом, перетворюючи навчання в корисний процес: підвищення мотивації, «Я-концепції», самопізнання, вміння робити вільний вибір і відповідати за нього [12].

Особливості міжособистісних стосунків між викладачем та студентами відображаються в процесі професійно-педагогічного спілкування. Ефективність педагогічної взаємодії викладача зі студентами залежить не лише від особистості студента, але й від індивідуально-психологічних характеристик викладача [18]. Викладач здійснює вплив на студентів не лише змістом своїх лекцій і інших навчальних занять, але й своєю поведінкою, звичками, манерами, своїм ставленням до справи, науки, колег і, в першу чергу, - до студентів. Слід зазначити, що спілкування викладача зі студентами – це не лише взаємини по вертикалі, але й взаємини по горизонталі (спілкування як з майбутніми колегами) [11, с. 86].

На основі вивчення психологічних досліджень І.С.Булах, Л.В.Долинської встановлено, що взаємини викладачів і студентів характеризуються складною внутрішньою структурою, яка визначається такими компонентами: мотиваційним, когнітивним, емоційним, поведінковим [2].

Що ж лежить в основі встановлення правильних (оптимальних) взаємин між викладачем та студентами? У психології вищої школи розроблені основні вимоги до взаємин у системі «викладач-студент», які найбільш ефективно впливають на процес педагогічної взаємодії: взаємодія факторів «провідності» й співробітництва при організації педагогічного процесу; формування в студентів почуття професійної соборності з викладачами; подолання рецидивів авторитарних форм педагогічного впливу; забезпечення наукового співробітництва студентів та викладачів; реалізація системи неофіційних, не регламентованих контактів викладачів та студентів [2, с.57]. При цьому підкреслюється важливість «організації взаємин на основі захопленості спільною творчою діяльністю [2, с.58]».

Для оптимізації педагогічної взаємодії викладача зі студентами Т.С.Яценко зазначає такі напрями підвищення ефективності навчального процесу:

- забезпечення наступності педагогічної взаємодії викладачів та студентів на різних етапах професійного навчання;
- поступовий обмін між викладачами та студентами соціально- рольовими функціями;
- аналіз особистості викладача та студента, який є умовою і результатом їх стосунків у процесі навчання;
- перехід від індивідуально-спільного (фронтальне чи паралельне навчання) до спільно-взаємодійного типу організації навчання;
- вияв рівня задоволення викладачів і студентів педагогічною взаємодією та труднощів, що стоять на заваді;
- аналіз і оцінка результатів педагогічної взаємодії.

Отже, сучасна психолого-педагогічна наука розглядає педагогічну взаємодію як професійне спілкування викладача зі студентами на заняттях та після занять, яке спрямоване на створення сприятливого, здорового психологічного клімату, на оптимізацію навчальної діяльності та відносин між викладачем та студентами.

Е. Берн вважає, що будь-яка взаємодія, в ході якої люди намагаються дотримуватись певних правил, є контрактною [11, с.4]. В. Джойнс та Й. Стюарт, наголошують на тому, що психологічний контракт включає не лише формальні вербалізовані вимоги, а й неявні, приховані очікування, такі, які лише мають на увазі [8, с.186]. Аналізуючи особливості педагогічної взаємодії між викладачами та студентами у вищій школі, обґрунтовано її контрактну природу: окрім системи формальних вимог, які прописані у навчальних робочих програмах, інструктивно-методичних матеріалах та інших нормативних документах, є ще й

взаємні очікування учасників педагогічного процесу, які рідко вербалізуються, однак справляють не менший вплив на якість педагогічної взаємодії [7].

Психологічна домовленість у системі «викладач-студент» з позицій транзактного аналізу розглядається психологами як контракт - це двостороння чітко виражена домовленість дотримуватись визначеного плану дій, яка визначає частину відповідальності, яку бере на себе кожна сторона. Першим, хто визначив поняття «психологічного контракту», був засновник транзактного аналізу Е. Берн (1972 рік): «Контракт - домовленість між терапевтом і пацієнтом, в якій формулюється ціль кожної стадії лікування [1, с.165]».

Е. Берн наголошує на тому, що впродовж всієї роботи психолог пов'язаний з тими ж двома видами контрактів, що і будь-який інший фахівець в різних сферах: контракт між психологом і організацією та контракт між психологом і клієнтом. Автор також виділяє адміністративний, професійний та психологічний контракти або рівні контракту, які мають місце в контрактах психолога як з організацією, так і з клієнтом [1]:

- Адміністративний рівень передбачає врегулювання стосунків між клієнтом, консультантом, організацією, яка надає послуги, та законодавством.
- Предметом професійного контракту є мета та завдання психотерапевтичної роботи, очікувані результати.
- Психологічний контракт - це домовленості, які стосуються безпосередньої взаємодії, зокрема, рівня відвертості та довіри між психологом та клієнтом.

Проблема контрактної взаємодії представляє інтерес для психології та педагогіки. Процес укладання контракту простежується в різних системах та сферах взаємодій: юридичній, адміністративній, психологічній, педагогічній, соціальній та ін.

Обов'язки та домовленості обох сторін, які укладають контракт, мають бути чітко визначені та сформульовані і не містити подвійного змісту. Це дасть змогу в подальшому уникнути непорозумінь та досягти бажаного результату.

Однак уникнути неявних невербалізованих очікувань в ході контрактної взаємодії між психологом та клієнтом, а також між людьми в інших сферах діяльності неможливо. На цьому наголошує і сам Е. Берн і його послідовники - К. Стейнер, В. Джойс, Й. Стюарт, В.Є. Гусаковський [1, 6].

Транзактні аналітики В. Джойс і Й. Стюарт пишуть про прихований план дій, якій мають і психолог, і клієнт в ході психотерапії. Якщо цей план не вербалізувати, то можуть запуститися деструктивні механізми за моделлю драматичного трикутника. Наприклад, терапевт займає неконструктивну позицію рятівника [19]. Саме тому більшість авторів дотримуються думки, що в ході укладання контракту бажано озвучити усі неявні очікування.

Таким чином, укладання контракту є досить важливим не лише у роботі психолога, але й у роботі фахівців у різних галузях. Ретельно та детально складений контракт на основі взаємних вимог, правил, принципів та очікувань дозволяє в подальшому регулювати процес майбутньої міжособистісної взаємодії, досягти поставлених цілей та бажаних результатів кожної з сторін.

Педагогічна взаємодія є двостороннім процесом, який передбачає відносини між викладачем та студентом. Характер та специфіка міжособистісної взаємодії в системі «викладач – студент» залежить від особливостей педагогічних домовленостей, які існують між ними. Ідеальною є система педагогічних домовленостей, яка побудована на принципах взаєморозуміння та співробітництва, і визначається вже на першому етапі навчально-виховної роботи викладача зі студентами, коли викладач чітко формулює усі вимоги, як формальні (конспектування лекцій, ведення словників, відвідування занять) так і неформальні (активність, ініціативність, науковий пошук).

Саме неформальні очікування, як правило, не вербалізуються, а залишаються на рівні «прихованого плану дій» (В. Джойс, Й. Стюарт). Це можна пояснити не лише індивідуально-психологічними характеристиками суб'єктів педагогічної взаємодії, але й специфікою організації навчально-виховного процесу.

В.Є. Гусаковський, відповідаючи на питання: «Чи можна назвати контрактною взаємодію між викладачем та студентами?» зауважив, що Е. Берн поширював поняття

контракту на усі сфери діяльності людини [6]. Система педагогічних домовленостей, яка регулює процес міжособистісної взаємодії між викладачем та студентами, виступає як одна з найбільш функціональних компонентів контрактної взаємодії, дотримання умов якої забезпечує досягнення відповідних цілей та завдань навчально-виховного процесу. Це дає нам можливість стверджувати про контракт, який існує між викладачем та студентами, як про двосторонню систему домовленостей щодо особливостей взаємодії в ході навчально-виховного процесу. Такий психологічний контракт включає як формалізовані вимоги, принципи, правила, зафіксовані в різноманітних нормативних документах (освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма, навчальна робоча програма, інструктивно-методичні матеріали тощо) так і неявні очікування викладача, його уявлення про успішних студентів.

Відповідно до ідей Е. Берна, предметом контракту є мета та завдання роботи, очікувані результати [1]. Мета та завдання навчально-виховного процесу, вимоги до умінь, знань та навичок студентів прописані у освітньо-кваліфікаційній характеристиці та інших нормативних документах. Їх знання є обов'язковим для оцінювання студентів, визначення рівня їх успішності. Однак, важко заперечити, що викладачі мають і свої внутрішні, імпліцитні теорії навчальної успішності студентів, які також впливають на процес педагогічної взаємодії, зокрема, систему ставлень до студентів, оцінку їх навчальної успішності.

Висновки. Проблема педагогічної взаємодії аналізувалась переважно у контексті педагогічного спілкування викладача зі студентами (І.С. Булах, Л.В. Долинська) та факторів оптимізації (С.С. Вітвицька, О.А. Дубасенюк, О.Л. Музика). Структурно-змістові параметри відсуваються на другий план, їх розгляд видається продуктивним з позицій транзактного аналізу як психологічного контракту. Е. БERN вважає, що будь-яка взаємодія, в ході якої люди намагаються дотримуватись певних правил, є контрактною. В. Джойс та Й. Стюарт, наголошують на тому, що контракт включає не лише формальні вербалізовані вимоги, а й неявні, приховані очікування, такі, які лише мають на увазі.

Вербалізація викладачами своїх неявних очікувань та надання ціннісної підтримки студентам (підтримка бажаних форм поведінки), є одним із шляхів оптимізації педагогічної взаємодії в системі «викладач-студент».

Література:

1. БERN Э. Групповая психотерапия. - М.: Академический Проект, 2001. - С. 138-193.
2. Білик Л. Діяльнісний підхід до професійної підготовки особистості студента // Рідна школа. - 2004. - №1. - С. 55-58.
3. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів. / Навчально-методичний посібник. - К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. -114 с.
4. Васківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. - К. : Четверта хвиля, 2004. - 256 с.
5. Горбунова В.В. Контракт у практичній психології // Практична психологія і соціальна робота. - 2005. - №2. - С. 1-5.
6. Долинська Л.В. Діалогічна взаємодія викладача і студента як умова особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя // Психологія: 36. наук, праць. - К. : НПУ, 1999.- Вип. 4. - С.64 -69.
7. Дубасенюк О.А. Концептуальні моделі пед. освіти: наукові пошуки та здобутки // Професійно-пед. освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: Монографія / О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова і ін. Житомир, 2006. - С. 8-29.
8. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006.-С. 170-172.
9. Казаренков В.Н., Казаренкова Т.Б. Высшая школа: социально- педагогическое взаимодействие // Педагогика. - 2000. - №5. - С. 64- 69.
10. Микитюк Г.Ю. Взаємини викладачів зі студентами як чинник становлення особистості майбутнього вчителя. - Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. - К., - 2003.

11. Організація виховної роботи у ВНЗ // Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи : Метод, посіб. - К., 2003. - С. 113-128.
12. Основи дидактики вищої школи // Вітвицька С. Практикум з педагогіки вищої школи: Метод, посіб. - Ж., 2005. - С. 78-79.
13. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для аспірантів і магістрантів. - К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. - 320 с.
14. Психологічна деонтологія: етичні кодекси. Хрестоматія / Укладач В.О. Климчук. - Житомир, 2003. - 64 с.
15. Система стандартів вищої школи. Нормативні документи // Слєпкань, Наукові засади пед. процесу у вищій школі: Навч. Посіб. - К., 2005.-С. 101-112.
16. Степанюк І.А. Педагогічна взаємодія: дослідження з позицій транзактного аналізу // Тези науково-практичної міжвузівської конференції, присвяченої Дню університету, 18-19 березня 2008 року. - Житомир: ЖДТУ, 2008. - С. 188.
17. Стюарт Й., Джойс В. Основи ТА: Транзакційний аналіз. - К. : ФАДА, ЛТД, 2002. - 393 с.
18. Технологии коммуникации в транзактном анализе. // Под ред. О.А. Голубковой. - СПб., Издательство «ОМ-Пресс», 2006. – 100 с.
19. Хорунжа Л.П. Гуманізація навчально-виховного процесу // Рідна школа. - 1999. - № 1. - С. 26-28.
20. Шакуров Р.Х. Социально-психологические аспекты управления: руководство и педагогический коллектив. - М.: Просвещение, 1990.- 320с.
21. Юрченко В.І. Оптимізація взаємин у системі «студент-викладач» // Освіта і управління. - 1997. - Т. 1. - №3. - С. 103-110.
22. Яценко Т. С. Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями. - К. : Освіта, 1993. - С. 112-116.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Андрій Бабенко
(Кіровоград, Україна)

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗНАНЬ І ВМІНЬ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Професія вчителя фізичного виховання є синтетичною за своєю природою і підготовка до неї потребує від студентів наявності неабияких знань та різноманітних умінь. Для виконання цих завдань існує розгалужена система традиційних навчальних дисциплін, яка за вимогами часу доповнюється новими дисциплінами. Але ж кількісне зростання має свої обмеження, тому, зрозуміло, без інтеграції навчальних курсів у смислові блоки та їх якісного реформування не обійтись. Ставиться за мету сформувати не тільки високий розвиток фізичної, технічної й тактичної підготовленості, володіння системою спеціальних і професійних знань, умінь і навичок, а й здійснити всебічний і гармонійний розвиток особистості, яка здатна до самостійної творчої діяльності, аналізу й синтезу знань з педагогічних (загальна педагогіка, дидактика, теорія навчання, теорія виховання), психологічних (вікова психологія, психологія спорту, дефектологія та ін.), природничо-наукових (анатомія, фізіологія, біомеханіка та ін.) наук і до діяльності в різних галузях культурного, соціального та громадського життя. Саме за таких умов виникає потреба розробки й впровадження інтеграційних занять, особливість яких полягає у тому, що в них поєднуються блоки знань із різних предметів, підпорядкованих одній темі. Це комплекс взаємопов'язаних компонентів, де зміст кожного компонента органічно інтегрується у зміст інших компонентів, збагачуючи та доповнюючи їх. Завдяки такому підходу можна значно покращити рівень викладання й рівень підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

Так, при вивченні теорії і методики спортивних ігор студенти повинні не лише опанувати техніку і тактику різних спортивних ігор, але й засвоїти основи методики викладання спортивних ігор у різних вікових групах, що передбачає, моделювання студентами під чітким контролем викладача уроку, зміст якого відповідає матеріалу шкільної програми, складання його розгорнутого конспекту й проведення уроку у формі рольових ігор [1, 2].

Удосконалення методичних знань та вмінь студентів відбувається в процесі розподілу навчального матеріалу шкільної програми за класами, відбору навчального матеріалу до конспектів уроків, написання конспектів уроків з урахуванням умов проведення (інвентар, устаткування, місце проведення тощо) та складання навчальної документації. Важливим компонентом методики викладання спортивних ігор є проведення студентами навчальних ігор з практикою комплектування і управління командою, здійснення практичного суддівства навчальної гри, виконання роботи секретаря (ведення протоколу змагань тощо), секундометриста та інше.

Отже, одним із завдань методичної підготовки фахівців є розробка та проведення студентами уроків фізичного виховання в школі. Однак для планування шкільних уроків важливим є знання фізіології дитини, реакції організму на фізичні навантаження, а також розуміння фізіологічних характеристик занять із фізичного виховання, таких як:

1. Фізіологічна характеристика уроку фізичного виховання (фази працездатності і частини уроку; передстартовий стан, його фізіологічні механізми і роль у досягненні робочого стану; фізіологічна характеристика розминки; фаза стійкої працездатності: справжній і несправжній стійкий стан, "мертва точка" і "друге дихання", причини виникнення і механізми прояву; фаза зниженої працездатності; фаза відновлення працездатності: до вихідного рівня і понад відновлення; засоби, які прискорюють відновлення: повільна пробіжка, вправи на

розслаблення м'язів, активний відпочинок; педагогічні методи відновлення; характеристика підготовчої частини уроку фізичного виховання: призначення суглобового, аеробного та спеціального розділів; загальні вимоги до структури, змісту, об'єму й інтенсивності фізичних вправ в основній частині уроку; завдання і характер фізичних вправ у заключній частині уроку; фізіологічна ефективність уроку фізичного виховання).

2. Фізіологічне обґрунтування дидактичних принципів фізичного виховання учнів (принципи: свідомості і активності та їх значення для реалізації “зворотного зв'язку” й ідеомоторних актів; систематичності і прогресування та їх зв'язок з періодами відновних процесів; доступності та його зв'язок з віковими і статевими відмінностями учнів; міцності та його зв'язок з фазами утворення рухової навички; диференційованого підходу до учнів і його зв'язок з типологічними особливостями властивостей нервової системи і темпераменту).

3. Фізіологічне обґрунтування нормування фізичного навантаження на заняттях з фізичного виховання (загальна характеристика фізичних навантажень, тренувальний ефект навантаження, фактори, що обумовлюють величину навантаження, показники порогового, середнього і пікового об'єму навантаження, доза і норма навантаження, нормування навантажень, спрямованих на розвиток силових якостей, витривалості і швидкості, нормування відновних, підготовчо-стимулюючих і розвиваючих навантажень, негативний вплив надмірного фізичного навантаження на здоров'я учнів) [3, 4].

Саме тому, інтеграція фізіологічних основ проведення занять з фізичного виховання з методикою викладання спортивних ігор дозволяє студентам якісно й методично правильно проектувати й проводити уроки з фізичного виховання у формі рольових ігор на заняттях у вищому навчальному закладі та під час педагогічної практики в загальноосвітній школі. Методична обізнаність зі спортивних ігор дозволить обґрунтовано підбирати фізичні вправи для навчання певним технічним чи тактичним діям та розвивати фізичні якості учнів (сила, швидкість, витривалість), знання фізіологічних основ дасть змогу правильно планувати структурні елементи уроку, щоб постійно підтримувати робочу працездатність учнів та виважено дозувати фізичні навантаження для запобігання перенапруження організму, а дотримання фізіологічно обґрунтованих дидактичних принципів фізичного виховання учнів покращить проведення уроку.

Ефективність впровадження такого типу занять виявляється в умінні студентів змодельовувати урок з фізичного виховання та написати розгорнутий конспект з обґрунтуванням доцільності використання методичних прийомів, нормування фізичних навантажень на різних етапах уроку та з фізіологічною характеристикою розминки, підготовчої, основної й заключної частини уроку. Уміння підбирати фізичні вправи, спрямовані на навчання певним технічним чи тактичним діям та розвиток фізичних якостей учнів (сила, швидкість, витривалість) відповідно до визначеної теми, а також використання знань із фізіологічних основ фізичного виховання дає можливість студентам правильно визначити тему, мету, завдання й структуру уроку; встановити відповідність змісту уроку визначеній темі, меті, завданням і структурі уроку та доцільність використання методів, прийомів і форм роботи, їхню відповідність фізичним та віковим особливостям учнів; дати фізіологічну характеристику розминки (фаза стійкої працездатності, виникнення і механізми прояву фази зниженої працездатності, фаза відновлення працездатності); дотримуватися вимог до структури, змісту, обсягу й інтенсивності фізичних вправ в основній частині уроку; визначити доцільність і правильність вибору та використання вправ на розслаблення м'язів; встановити відповідність характеру фізичних вправ у заключній частині уроку виконанню завдань відновлення (повільна пробіжка, вправи на розслаблення м'язів, активний відпочинок тощо); здійснити диференціацію величини навантажень з урахуванням індивідуально-фізичних особливостей учнів; визначити пропорційність нормування навантажень, спрямованих на розвиток силових якостей, витривалості й швидкості.

Отже, міжпредметна інтеграції навчальних курсів дозволяє сформувати у студентів

спеціальні інтегровані методичні вміння, тобто, здатність належно виконувати певні дії, яка заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок, що передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань [5]. Уміння – це засвоєний суб'єктом спосіб виконання практичних і теоретичних дій на основі знань і життєвого досвіду, який формується вправленням, передбачає застосування у звичних та змінних умовах [6]. До таких умінь ми відносимо: здатність використовувати інтегровані знання та уміння зі спортивних ігор при підготовці та проведенні уроків фізичного виховання; уміння формулювати тему, мету, визначати завдання, структуру та змісту інтегрованого уроку; уміння нормувати фізичне навантаження учнів на заняттях зі спортивних ігор з фізіологічним обґрунтуванням його доцільності; уміння визначати завдання й характер фізичних вправ, їх зміст, обсяг й інтенсивність виконання у кожній частині уроку з урахуванням психолого-вікових і фізіологічних особливостей учнів. Навчання, побудоване на інтегрованому підході, створює сприятливі умови для прояву творчості студента й викладача. Воно гарантує свободу вибору теми, змісту, засобів, які використовуються в організації навчання.

Література:

1. Спортивные игры с методикой преподавания / Ковалев В. Д., Голомазов В. А., Волков В. Н. и др. // Программы педагогических институтов. Сборник №24. Для специальности «Физическое воспитание». – М.: Просвещение, 1980. – С. 20–43.
2. Навчальна програма з дисципліни “Теорія і методика спортивних ігор” / За заг. ред. Кічука С. Ф. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – 32 с.
3. Фізіологія людини: Програма навчальної дисципліни / Укл. В. Г. Омеляненко: Тернопільський НПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 58 с.
4. Физиология человека: программа для институтов физической культуры. – М.: Просвещение, 1980. – 26 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – С. 338.
6. Короткий термінологічний словник з педагогіки / Укладачі С. Г. Мельничук, О. С. Радул, Т. Я. Довга, С. В. Омеляненко. – Кіровоград, 2004. – С. 32.

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Олексій Залорозченко
(Ізмаїл, Україна)

**АНТРОПОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЯК СВІТОГЛЯДНОЇ
ПАРАДИГМИ СУЧАСНОСТІ**

Уся проблематика людського існування виводиться з моделі взаємодії людини зі світом. Навіть сама етимологія слова «філософія» (любов до мудрості) настановляє нас на осмислення проблеми людського буття, оскільки така якість людини, як мудрість, вказує на вирішення проблеми людського існування шляхом гармонійного поєднання суб'єктивного і об'єктивного світів. Здавна мудрим вважається той, хто в процесі тривалого пошуку зумів знайти ту точку, у котрій внутрішній світ людини і навколишній світ створюють гармонійну єдність, що приносить людині відчуття щастя, що є стійким почуттям причетності єдиному світові. Є безліч досліджень, присвячених аналізу особливостей впливу сучасної західної культури на внутрішній світ людини. Багато уваги приділяють, як правило, феноменам техніки, технології і науковій раціональності, оскільки вони визначають усі домінуючі світоглядні парадигми сучасності.

Дійсно, науку і техніку можна з повним правом вважати ведучими чинниками сучасного суспільного розвитку. Всі основні особливості західної культури, що відрізняють її від усієї попередньої культури людства і культури ряду східних країн - це наслідок науково-технічного прогресу. Карл Ясперс справедливо зауважує, що вся попередня культура була послідовна і єдина, що послужило основою тому, щоб Гегель зобразив усю людську історію як винятково розумний процес діалектичного розвитку духу. Науково-технічний процес і його наслідки не вписуються в контекст єдиної світової історії і утворюють особливу соціокультурну реальність, що якісно відрізняється від раніше відомих типів [1, с. 99]. Тільки з науково-технічним розвитком можливе таке зростання добробуту, комфорту і рівня організації соціуму, який спостерігається в цей час в розвинених країнах світу. Очевидні успіхи науково-технічного розвитку закріпили в суспільній свідомості переконання в тому, що наукова раціональність - це є єдиний ефективний і конструктивний підхід до природи, суспільства і людини.

Вивчаючи роботи багатьох сучасних філософів ми бачимо, що чим більше розвивається наука - тим більше росте інтерес до феномена наукової раціональності як специфічного стилю мислення. Це пов'язано із тим, що буття людини в сучасному світі породжує ряд життєво важливих світоглядних питань. Характерно, що постійно росте кількість робіт, присвячених «антигуманним потенціям» науки, і причому більшість з них об'єктивно оцінюють як позитивну, так і негативну роль наукової раціональності у формуванні світогляду сучасників. Зрозуміло, що більшість робіт, присвячених науковій раціональності ставлять задачу критикувати не досягнення науки, користь яких очевидна, а її гносеологічні та гуманістичні недоліки.

Відчуженість сучасної науки від людини вбачається в тому, що науковий раціоналізм поділив світ на опозицію "суб'єкт - об'єкт", зробивши акцент на активному і вільному суб'єкті на противагу іншому, - пасивному об'єкту. І з цього самого моменту починається відокремлення людини від світу, що породило почуття відчуженості від світу, занедбаності в ньому тощо. Вперше цю думку, на високому філософсько-теоретичному рівні обґрунтував Е.Гуссерль в своїй роботі «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія», де він підкреслює, що специфічне завдання науки полягає в тому, щоб досягнути об'єктивного знання, тобто абстрагуватися від всякої віднесеності з суб'єктивним. Тому наука по своїй суті і може виступати як чужа людині, оскільки її головна мета - це абсолютно елімінувати з свого змісту суб'єкт, - тобто саму людину, і, таким чином, досягти об'єктивної істини, тобто знання, в якому не залишається ніякого місця для людини. І оскільки в наш час

найвищою формою пізнання вважається об'єктивне наукове пізнання, соціум і життєдіяльність людини організовуються відповідно до нього, виходить, що і само соціокультурне середовище і спосіб людського буття в ньому мають певний відчужуючий вплив, оскільки знання про світ, отримане внаслідок абстракції від всього людського є не знанням про світ в якому живе людина, а абстракцією, так би мовити, науковою моделлю цього світу. Світ, створений на основі абстрактних, відірваних від людини, об'єктивних знань сам абстрагується, перетворюється у відчужене від людини раціоналізоване техногенне середовище, яке хоч і створене самою людиною, все ж таки є відчуженим від її сутнісних потреб.

Дегуманізуюча сутність тотального абстрагування, якому все підлягає добре описана Е.Фромом в його роботі «Здорове суспільство». Він пише, що до будь-якого об'єкта можна віднестися двома способами: або уявити собі об'єкт у всій його конкретності і тоді він розкриється перед нами як унікальний у всіх своїх особливостях, або віднестися до нього абстрактно, виділяючи лише деякі його властивості, які дозволяють оперувати ним як одним з подібних йому об'єктів. Е.Фром вважає, що повне і плідне відношення до об'єкта передбачає його сприйняття як в його неповторності, так і в його загальності, одночасно і в його конкретності і його абстрактності. У сучасному ж суспільстві ця полярність майже повністю поступилася місцем оперуванню тільки абстрактними якостями людей і речей: «Абстрагування зазнає все, включаючи нас самих» заявляє Еріх Фромм [2, с. 234-235]. Отже, домінування абстракцій і узагальнень, властивих науковому раціоналізмові позбавляє людину почуття власної значущості і унікальності.

Внаслідок того, що в очах людини світ втратив свою таємничість, відбулася кардинальна зміна поглядів на місце і роль людини в світобудові. Людина втратила свою суб'єктність саме тому, що для неї світ втратив свою самоцінність. Так, ще в першій половині минулого століття видатний соціолог П.Сорокін зазначив, що наука розглядає людину і суспільство майже завжди як об'єкти зовнішніх, об'єктивних впливів, а не як суб'єктів власної волі, бажань, дій тощо. П.Сорокіну вдалося одним з перших помітити парадигмальну тенденцію сучасної сцієнтизованої культури - розглядати людину лише як функцію якогось мажоранського, прагнення звести її до якогось одного аспекту, будь то діяльність, інстинкти, здатність мислити, виробляти різні знаряддя і інструменти тощо. Якщо в епоху середньовіччя історія людства розглядалася як реалізація незбагненого божественного задуму, а в епоху Просвітництва історію розглядали як результат свідомої творчості людей, то зараз, стверджує П.Сорокін, історичний прогрес пояснюється через зовнішні самій людині чинники, такі, наприклад, як кліматичні, географічні, біологічні; саме ці сили, а не людина, що стала лише глиною, є творцями всіх історичних подій і творцями культурних цінностей" [3, с. 483]. Таку зміну поглядів на роль людини в історичному процесі П.Сорокін пов'язує з абсолютизацією наукового матеріалістичного світогляду, що виникає в "почуттєвій" культурі, замкненої лише світом, доступним органам почуттів. Дійсно, в контексті абсолютизованого матеріалізму людина не може розглядатися як винятковий суб'єкт культуротворчого процесу, оскільки вона є лише рухомою матерією, що відображає об'єктивні закономірності матеріального макросвіту, які повністю детермінують людину: "людина зводиться до рівня органічного або неорганічного комплексу, який не відрізняється від мільйонів подібних природних комплексів" [4, с. 485]. Такі концепції перетворюють об'єктивні, тобто безсуб'єктні фактори у вирішальні, тоді як людина стає лише матеріалом, "глиною" у руках визначених безособових сил, а самі ці сили розглядаються як реальні творці історичних подій і культурних цінностей. І дотепер положення не змінилося.

Науковий аналіз і абстракції можуть охопити лише тільки ряд аспектів багатосторонньої реальності, але ніяк не всі. Звичайно, будь-яке дослідження передбачає аналіз, фрагментацію об'єкта, що вивчається, оскільки це необхідно для отримання глибоких знань про ті або інші сторони об'єкта. Але знання про часткові властивості об'єкта не повинні

необґрунтовано екстраполюватися на весь об'єкт, що вивчається, особливо якщо цей об'єкт є складною системою такою, і наприклад, як людина. Людина - це система, відкрита миру, у разі фрагментованого наукового аналізу і генералізації цих фрагментарних знань перетворюється в замкнену систему, обмежену частковими своїми властивостями.

Різноманітну і невичерпну реальність не можна насильно втиснути у вузькі рамки наукової абстракції. Тому відомий український філософ П.Д.Юркевич, ідейний послідовник Г.С.Сковороди та його «філософії серця» і наполягав на тому, що пізнання світу має відбуватися не тільки лише раціональними засобами, але й за допомогою «серця», як осереддя духовних сил людини. Але уся європейська культура зорієнтована суто раціоналістичними принципами. Наукова раціональність, як домінуюча соціокультурна парадигма інтегрувала всі основні функції: культурно-світоглядну, матеріально-виробничу, соціально-перетворюючу і при цьому абсолютно відсунула в сторону релігію, традиційну культуру. Наукова раціональність стала ведучим і загальновизнаним чинником формування картини світу, головним засобом осмислення питань першорядної світоглядної значущості таких, як проблема виникнення життя, людини, свідомості. Наукова раціональність обумовила секуляризацію і тотальний прагматизм суспільної свідомості, духовного життя суспільства.

Немає ніяких сумнівів в тому, що техніка і технології будуть все більше удосконалюватись, проникати все глибше у всі сфери людського буття, набувати все більшу владу, в тому числі і над своїм творцем - людиною. І проблема не стільки в тому, пише М.Хайдеггер, що світ стає повністю технізованим і раціоналізованим, а в тому, що людина не готова до цієї якісної зміни, не може адекватно осмислити і контролювати новий, створений нею самою техногенний світ. Сили техносвіту прив'язують людину до себе, тягнуть її за собою, нав'язуються їй під виглядом того або іншого технічного пристрою [5, с. 107-108]. Ці сили вже перевершують наші сили, волю і здатність приймати рішення.

Отже, завдяки науковій раціональності і науково-технічному прогресу людина отримала реальну владу над світом, що здавалося б повинно укріпити зв'язки між людиною і світом. Але виявилось, що в контекст раціоналізованого техногенного світу сама людина вписується не як повноцінний суб'єкт своїх власних бажань, прагнень і дій. Адже людина, яка веде операціональний, механістичний і маніпулятивний образ життя сама конститується як механізм, функція. Елімінувавши з культури уявлення про таємничість, унікальність і самоцінність світу людина, тим самим, втратила уявлення про власну і таємничість, унікальність і самоцінність. Життєвий світ людини звівся до реальності, гомогенної техносвіту.

Всі розглянуті вище негативні впливи науково-технічного прогресу на людину можна об'єднати в понятті відчуження, що позначає те, що її примушують бути меншою, ніж вона є по своїй суті, діяти, функціонувати подібно до речі, об'єкту, а не бути суб'єктом. І хоча сучасна людина цієї ситуації частіше за все не усвідомлює, оскільки вона звикла ототожнювати себе з навколишнім світом, ми бачимо, що філософська рефлексія над дегуманізуючим впливом наукової раціональності явно вказує на ситуацію відчуження, що виражається в тому, що сучасний техногенний соціум конститує людину, подібну технічному механізму і не сприяє її всебічному розвитку.

Література:

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории. - М.: Политиздат, 1991, - 527 с.
2. Фромм Э. Здоровое общество // Эрих Фромм Мужчина и женщина. -М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1998. - 512 с.
3. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. - М.: Политиздат, 1992. -543 с.
4. Там само.
5. Хайдеггер М. Разговор на просёлочной дороге: Избранные статьи позднего периода творчества. -М.: Высшая школа, 1991. - 193 с.

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ СВЕДЕНИЯ ОБ УЧАСТНИКАХ КОНФЕРЕНЦИИ

Абддуллоев Маъруфджон Мухамаджонович – преподаватель кафедры налогов и налогообложения ТГУ ПБП. Республика Таджикистан, г. Худжанд.

Абдукодилов Хайрулло Абдусаломович – старший преподаватель кафедры экономической теории ТГУ ПБП. Республика Таджикистан, г. Худжанд.

Алексеев Денис Евгеньевич – студент 5 курса факультета экономики и управления ФГБОУ ВПО «МаГУ».

Бабенко Андрій Леонідович – викладач кафедри теорії та методики олімпійського і професійного спорту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Басов Александр Александрович – кандидат медицинских наук, доцент кафедры фундаментальной и клинической биохимии, государственного бюджетного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Кубанский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения и социального развития Российской Федерации.

Беляев Илья Андреевич – магистрант КГМУ.

Богуш Віталій Миколайович – викладач кафедри психології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Глазова Ирина Юрьевна – студентка магистратуры Курского государственного университета.

Горленко Валентина Парфёновна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики Учреждения Образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».

Григорян Асмик Джумшудовна – кандидат биологических наук, доцент, зав. кафедрой зоологии, физиологии и основ медицины Ванадзорского государственного педагогического института имени Ов. Туманяна, Республика Армения.

Гринченко Ігор Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри циклічних видів спорту і спортивних ігор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Гринько Олександр Володимирович – аспірант Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Гүлнар Бақытқызы Әбдірахман – Өнертану ғылымдарының кандидаты

Запороженко Олексій Володимирович – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри суспільних наук Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Зенько Надежда Николаевна – ассистент кафедры педагогики Учреждения Образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».

Ивекеева Зоя Григорьевна – студентка 5 курса факультета экономики и управления ФГБОУ ВПО «МаГУ»

Колесниченко Светлана Игоревна – студентка КГМУ.

Кузнецова Нина Владимировна – кандидат педагогических наук, доцент Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Магнитогорский государственный университет» (ФГБОУ ВПО «МаГУ»), факультет экономики и управления, кафедра менеджмента и маркетинга.

Лавриненко Алёна Владимировна – заведующая лаборатории. научно-исследовательская микробиологическая лаборатория НИЦ КГМУ

Литвинова Марина Георгиевна – аспирант кафедры фундаментальной и клинической биохимии, государственного бюджетного образовательного учреждения высшего

професійного образования «Кубанский государственный медицинский университет» Министерства здравоохранения и социального развития Российской Федерации

Лопатин Станислав Аркадьевич – д.м.н., профессор, старший научный сотрудник ОАО «Водоканал-инжиниринг», профессор Санкт-Петербургского национального исследовательского университета информационных технологий, механики и оптики.

Мельник Віктор Мирославович – студент I курсу факультету медичної психології Вінницького Національного Медичного Університету.

Миронов Сергей Юрьевич – кандидат биологических наук, доцент кафедры общей биологии и экологии Курского государственного университета, с.н.с. НИЛ «Мониторинг объектов окружающей среды».

Мірошніченко Денис Анатолійович – помічник ректора ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Мустафина Дания Ритановна – хирург 1 категории, Поликлиника №2 (г. Темиртау).

Наконечна Аліна Валеріївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри маркетингу, Європейського університету.

Нуркенов Тельман Тилегенович – Қазақ Ұлттық өнер университетінің магистранты, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы

Обидова Мунира Рахматовна – преподаватель кафедры налогов и налогообложения ТГУ ПБП. Республика Таджикистан, г. Худжанд.

Пугачев Александр Анатольевич – кандидат технических наук, доц. кафедры «ЭРЭиЭС» Брянского государственного технического университета.

Романенко Юлія Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, ректор Приватний вищий навчальний заклад “Донецький інститут соціальної освіти”.

Рысбекова С.Т. – доктор исторических наук, Алматы, Казахстан.

Сандубаева Гульсум Амирбековна – студентка 5 курса факультета экономики и управления ФГБОУ ВПО «МаГУ».

Табачок Юрій Сергійович – спеціаліст відділу підтримки освітніх ініціатив, професійного розвитку та кар'єри ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Терентьев Вячеслав Иванович – Доктор технических наук, генеральный директор ОАО «Водоканал-инжиниринг», г. Санкт-Петербург.

Филипська Віта Іванівна – аспірант кафедри теорії та методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Швец Руслан Віталійович – заступник головного бухгалтера ТОВ «Медіса».

Шершньова Катерина Сергіївна – здобувач кафедри кінознавства Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого.

Գևորգյան Լիանա Մերմիսյի – «Միլիթար Գոշ» հայ-ռուսական միջազգային համալսարանի մագիստրու

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ**Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты (кроме Украины)!****Государственное высшее учебное заведение****"Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет****имени Григория Сковороды»,****молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,****студенческое научное общество исторического факультета****«Комитет исследования истории и современности»**

Информируют Вас, что с 29 по 30 сентября 2012 г. проводится IV Международная научно-практическая интернет-конференция «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ».

Планируется работа по секциям:**I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ**

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

Оргкомитет конференції планує розміщати доклади на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджикський, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання статей – 27 вересня 2012 г. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Оргвнес - **10 USD США (переклад в гривні – 370 гривень)**; (в оргвнес входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде через одну тиждень після проведення конференції на головній сторінці конференції.

Для учасників країн СНД (за виключенням України) засоби перераховуються наступним чином:

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА:

Для перекладу засобів учасників з інших країн, за виключенням України, потрібно звернутися в будь-який банк вашого держави, використати міжнародний переклад SWIFT, пред'явив наступні реквізити:

//br// **BENEFICIARY:** Yuriy Bobrovnik

ACCOUNT: 4405885015196402

BANK OF BENEFICIARY: PRIVATBANK, DNEPROPETROVSK, UKRAINE

SWIFT CODE: PBANUA2X

INTERMEDIARY BANK: JP MORGAN CHASE BANK, New York, USA SWIFT CODE: CHASUS33

CORRESPONDENT ACCOUNT: 0011000080

(комісія вашого банку повинна бути 1-3 USD США)

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА.

Переклади по системі «Юністрим» для Бобровника Юрія Вікторовича в пунктах Приват Банк г. Переяслав-Хмельницький (в квитанції повинен бути вказаний код перекладу та Ф.І.О. того, хто перекладав гроші, країна).

(комісія 0,15 USD США)

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА (Через ОАО «Сбербанк Росії»)

Для учасників з Російської Федерації (370 руб.) оплати оргвноса в гривні РФ (RUB) в відділеннях ОАО «Сбербанк Росії» (для того, щоб оргвнес дійшов в розділі НАЗНАЧЕННЯ ПЛАТЕЖА, потрібно вказувати «ПЕРЕВОД ЛІЧНИХ ЗАСОБІВ»).

56A: Банк-Посередник:	ОАО «Сбербанк Росії», Москва, РФ БИК 044525225, К/С 30101810400000000225 ИНН 7707083893 СВИФТ: SABRRUMM
57D: Банк Бенефіціара:	/30111810100000000540 АО «СБЕРБАНК РОССИИ» Київ, Україна
59D: Бенефіціар:	/ 26207017148867/ Бобровник Юрій Вікторович

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою переказом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл, г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 32, к. 108.

5. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на Бобровник Юрій Вікторович (вказуйте код переказу Ф.І.О того, хто переказує оргвнес).

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

Название статьи (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи
(ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Евремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Начный руководитель: кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью) домашний адрес, код города, телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: **neasmo@gmail.com** или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.**

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: +38 (097) 923 16 58, : +38 (093) 335 78 86.

E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор в ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий педагогический университет имени Григория Сковороды»

– Кикоть Сергей Николаевич

Тел. +38 (097) 625 80 83

ВНИМАНИЕ! Работы с рисунками и таблицами принимаются только в том случае, если они представлены в формате JPEG отдельным файлом.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство історичного факультету
«Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що з 29 до 30 вересня 2012 р. проводиться IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

XIX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Вибірчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на Web-сторінці за адресою: <http://www.neasmo.org.ua> (розділ «Наукові конференції»).

За результатами конференції буде сформовано електронний збірник матеріалів, який можна буде скачати в PDF-форматі на головній сторінці конференції за адресою - <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – українська, російська, англійська, французький, білоруська, грузинська, армянська, азербайджанська, казахська, узбекська, таджикська, киргизська, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – **27 вересня 2012 р. (включно)**.

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 80 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів).

Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після проведення конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово **ТУТ**.

Кошти перераховуються на рахунок:

Р/р: 26002273854001

ПАТ КБ «Надра» ЦЕНТР

МФО 320564

Одержувач: МГО «Незалежна асоціація молоді».

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ – 26426765.

Призначення платежу: благодійний внесок на проведення конференції, П.І.П. автора статті.

Або на картку **Приват банку 5457 0829 1319 9290** (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити **SMS**-підтвердження про оплату на моб. **097 923 16 58** у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
за зразком: **Іван Петренко**
(Київ)

Секція, підсекція за зразком: **(ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (**у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)**) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) домашня адреса, код міста, телефон, Е-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (**тема повідомлення: 29-31 липня 2012 р.**) або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS-підтвердження**).

У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається достатньо відправити SMS з прізвищем автора публікації.

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Уркпоштою не потрібно!

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

Е-mail: neasmo@gmail.com

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактні телефони: (097) 923 16 58, (093) 335 78 86.

УВАГА! Роботи з малюнками та таблицями приймаються лише у тому разі, якщо вони подані у форматі JPEG окремим файлом.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення подібних конференцій можна ознайомитися за адресою:

<http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ****Асмик Григорян (Ванадзор, Армения)**

ПРИНЦИПЫ И ПОДХОДЫ ПРИ РАЗРАБОТКЕ АРМЯНСКОЙ ЗООЛОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ	6
--	---

Светлана Колесниченко, Илья Беляев, Алёна Лавриненко (Караганда, Казахстан)**Дания Мустафина (Темиртау, Казахстан)**

МОБИЛЬНЫЙ ТЕЛЕФОН – КАК ФАКТОР ПЕРЕНОСА УСЛОВНО-ПАТОГЕННЫХ МИКРООРГАНИЗМОВ	9
--	---

Марина Литвинова, Александр Басов, Илья Быков (Краснодар, Россия)

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССОВ ЛИПОПЕРОКСИДАЦИИ У БОЛЬНЫХ С ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНЬЮ СЕРДЦА В СОЧЕТАНИИ С САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ	12
--	----

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ**Մհեր Հակոբյան (Երևան, Հայաստան)**

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ	15
---	----

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ**Լիանա Գևորգյան (Գյումրի, Հայաստան)**

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԵՎ ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎՐԱ	19
--	----

Ирина Глазова (Курск Россия)

БИОИНДИКАЦИЯ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ МОНИТОРИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ГОРОДСКИХ ЭКОСИСТЕМ	21
---	----

Вячеслав Терентьев, Станислав Лопатин (Санкт-Петербург, Россия)

ОРИЕНТАЦИЯ НА ЕДИНЫЙ ВОДОЗАБОР – ПЕРСПЕКТИВНАЯ ОСНОВА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НОРМАТИВНОГО, ОРГАНИЗАЦИОННОГО И ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СИСТЕМ ВОДОСНАБЖЕНИЯ В СЕВЕРО-ЗАПАДНОМ РЕГИОНЕ	23
--	----

Анна Пученкова (Курск, Россия)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ НЕКОТОРЫХ ТЯЖЕЛЫХ МЕТАЛЛОВ В РАСТЕНИЯХ ЦЕНТРАЛЬНО-ЧЕРНОЗЕМНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БИОСФЕРНОГО ЗАПОВЕДНИКА ИМ. В.В. АЛЕХИНА КАК ЭТАП ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА ЕГО СОСТОЯНИЯ	26
---	----

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА**Хайрулло Абдукодиров, Маъруфджон Абдуллоев,****Мунира Обидова (Худжанд, Таджикистан)**

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН	30
---	----

Олександр Гринько (Полтава, Україна)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ	33
---	----

Юрій Табкчок (Переяслав-Хмельницький, Україна)

ІНТЕРЕСИ ПІДПРИЄМСТВА В СКЛАДІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	35
--	----

Нина Кузнецова, Денис Алексеев, Гульсум Сандубаева (Магнитогорск, Россия)

РОЛЬ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИИ	39
--	----

Нина Кузнецова, Зоя Ивекеева (Магнитогорск, Россия)

РОЛЬ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ В СИСТЕМЕ МЕНЕДЖМЕНТА СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	42
--	----

Руслан Швец (ТОВ «Медіса», Україна)

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕРНОПРОДУКЦІЇ	44
---	----

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ**Ірина Верховцева (Ізмаїл, Україна), Ольга Луньова (Одеса, Україна)**

ПІВДЕННИЙ ЗАХІД ОДЕЩИНИ У ВИМІРІ ЛОКАЛІСТИКИ: ПИТАННЯ ТОПОНІМУ	47
--	----

Аліна Кузьменко (Переяслав – Хмельницький)

РОЗВИТОК ОВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ МІЖВОЄННОГО ЧАСУ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ	50
--	----

Денис Мірошніченко (Переяслав-Хмельницький)

ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИНАХ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. ПОЧАТОКУ ХХ СТ.	55
---	----

Віктор Мельник (Вінниця)

ЕТНОСОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНА АНТРОПОЛОГІЯ. АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ У КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ТА СУМІЖНИХ ЕТНОНАУК	58
--	----

Туякбай Рысбеков (Уральск, Казахстан)

ХАН АБУЛХАИР И ЕГО ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА	62
---	----

С.Т. Рысбекова (Алматы, Казахстан)

КАЗАХСТАН И ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В СНГ	65
---	----

СЕКЦІЯ: МАТИМАТИКА**Азизбек Нишонбоев (Фергана, Узбекистан)**

НЕКОТОРЫЕ СВОЙСТВА ОПЕРАТОРА ДРОБНОГО ИНТЕГРИРОВАНИЯ ОТ ФУНКЦИИ ПО ДРУГОЙ ФУНКЦИИ	69
--	----

Александр Пугачев (Брянск, Россия)

МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭЛЕКТРОПРИВОДОВ С СИСТЕМОЙ ПРЯМОГО УПРАВЛЕНИЯ МОМЕНТОМ АСИНХРОННОГО ДВИГАТЕЛЯ	70
--	----

Шерзодбек Фармонов (Фергана, Узбекистан)

НЕКОТОРЫЕ НЕЛОКАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ СО СМЕЩЕНИЕМ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ СМЕШАННОГО ТИПА ВТОРОГО РОДА	76
---	----

Sherzodbek Farmonov, Doniyor Esonboyev (Ferghana, Uzbekistan)

ABOUT ONE NON-LOCAL PROBLEM FOR THE SECOND KIND EQUATION MIXED TYPE	80
---	----

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО**Аліна Наконечна (Київ, Україна)**

ВИНИКНЕННЯ ТЕРМІНУ «ДИЗАЙН»	85
-----------------------------------	----

Тельман Нуркенов (Астана, Казахстан)

АРҚА ӨН ДӘСТҮРІНІҢ ОРЫНДАУШЫЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	87
---	----

Катерина Шершньова (Київ, Україна)

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	90
--	----

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА**Валентина Горленко (Гомель, Беларусь)**

ПРОБЛЕМЫ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ ПРИ ПОВТОРНОМ БРАКЕ	94
--	----

Ігор Гринченко (Харків, Україна)

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	97
--	----

Надежда Зенько (Гомель, Беларусь)

ТЕХНОЛОГИИ ОКАЗАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ПОМОЩИ ПОДРОСТКАМ С ОТКЛОНЯЮЩИМСЯ ПОВЕДЕНИЕМ	99
--	----

Елена Игнатович (Петрозаводск, Россия)

СРЕДОВОЙ ПОДХОД В ДОПОЛНИТЕЛЬНОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	102
---	-----

Анна Мезенцева (Севастополь, Украина)

КУЛЬТУРОТВОРЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ВОСПИТАНИЯ СПЕЦИАЛИСТА ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ	105
---	-----

Юлія Романенко (Донецьк, Україна)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЇ ПОРТФОЛІО СТУДЕНТА	109
--	-----

Віта Филипська (Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	112
--	-----

СЕКЦІЯ: ПРАВО**Anait Akopyan (Gyumri, Armenia)**

COPYRIGHT IN THE FRAMEWORK OF THE ECHR	115
--	-----

Оксана Шмагун (Ірпінь, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА У СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ СКОЄНІ НЕПОВНОЛІТНІМИ	116
--	-----

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ**Віталій Богуш (Переяслав-Хмельницький)**

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ ЗДОРОВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ»	119
---	-----

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ**Андрій Бабенко (Кіровоград, Україна)**

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗНАНЬ І ВМІНЬ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	124
---	-----

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ**Олексій Залорощенко (Ізмаїл, Україна)**

АНТРОПОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЯК СВІТОГЛЯДНОЇ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОСТІ	127
---	-----

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ /ВЕДОМОСТІ ОБ УЧАСНИКАХ	130
--	------------

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩІЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Информация для участников из стран СНГ	132
Інформація для учасників з України	135

Українською, російською, казахською, вірменською та англійською мовами

Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 141 с.

Материалы III Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2012 г. - 141 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,

ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, С.М. Кикоть, Ю.С. Табачок.

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав, Ю.С. Табачок.

Проведення III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

[illegible]

